

ПЕТРО ОДАРЧЕНКО

Українська мова в Америці

НОВІ ДНІ

1990

ПЕТРО ОДАРЧЕНКО

Українська мова в Америці

Упорядник: Роман Колісник

НОВІ ДНІ
• NOWI DNI •

1990

Зміст

Частина перша:	
Від упорядника	I
Скромний трудолюбивець	II
Показчик неправильно вживаних слів	A1
Русизми в мові американських українців	1
Польонізми в мові американських українців	34
Частина друга - статті:	
Нормативна лексика сучасної української літературної мови	1
Довідка про слово «російський»	3
«Похвальний лист» чи «похвальна грамота»	4
І ще про вислів «на Україні»	4
До питання про лексику української літературної мови	5
Мовні поради – дощ іде, а не падає	11
Походження українського слова «художник»	12
Слово «художник» в українській мові	13
«Народ» чи «нарід»	14
Яке значення має слово «бенефіс»	15
Словосполучення «на Україні»	16
Мовні поради – «у Бавнд Бруку» чи «Баунд Бруку»	17
Вимова і правопис чоловічих імен і прізвищ	18
Проти мовного нещастя й калічення української мови	19
Географічна назва Сполучені Штати Америки (США)	23
Про деякі географічні назви – Онтаріо, Торонто.	24
Про деякі географічні назви – Нью-Йорк	25
Апостроф в українській мові	26
Називання по батькові	27
Значення слів «диктант» і «диктат»	31
Дробові числівником	32
Про слова «гласність» і «прилюдність»	34
Вимова і правопис жіночих імен і прізвищ	35

ВІД УПОРЯДНИКА

Мова жива й розвивається згідно із своїми законами, часто наперекір мовників-пуристів, які завжди бажають втримувати її чистою від чужих впливів — різних суржиків, кальок та непотрібних українізованих чи взятих живцем слів і зворотів. На такі недомагання вказує проф. Петро Одарченко у своїй праці *Українська мова в Америці*.

Професор Петро Одарченко слідкував за мовою українців в Америці й зібрав свої зауваження про неправильно вживані слова, звороти й форми, під впливом русизмів і польонізмів. Вони появились у серії статей у журналі *Нові дні* від лютого 1978 року до жовтня 1982 року — 34 статті (17 про русизми й 17 про польонізми). У цих статтях Одарченко вказує на російські й польські слова, які вживають українці в Америці, особливо в пресі, й подає українські відповідники з багатьма прикладами з української літератури.

Цей цінний навчальний матеріал, порозкиданий по журналі на протязі майже п'ятих років, не практичний до щоденного вжитку, тому видавництво *Нові дні*, в порозумінні з професором Петром Одарченком, випускає у журнальному форматі зібрані статті, з покажчиком неправильно вживаних слів, які в тексті підкреслено, щоб легко їх знайти.

Хоч цей poradnik має деякі недоліки, наприклад, матеріал не поданий в азбучному порядку, подекуди повторюється, деякі мовні поради дискусійні і, врешті, від першої появи цієї серії минуло дванадцять років, однак цей мовний посібник стане для всіх тих, що намагаються писати й говорити українською літературною мовою, добрим poradnikom.

Роман Колісник

СКРОМНИЙ ТРУДОЛЮБЕЦЬ

В серпні 1988 року проф. Петро Одарченко відзначив своє вісімдесятип'ятиліття.

Він народився 20 серпня (за новим стилем) 1903 року в селі Римарівці Гадяцького повіту на Полтавщині в селянській родині.

Йому було сімнадцять років, коли він, після закінчення гімназії і Педагогічних курсів восени 1920 року одержав призначення на посаду вчителя початкової школи на хуторі Мельниково-Кулебин.

1926-1929 рр. працював у середній школі, викладаючи українську мову й літературу. Це було після закінчення Ніжинського Інституту Народної Освіти в 1926 році. Там він був також залишений аспірантом при Секції Української мови і Літератури Ніжинської Науково-Дослідної Катедри Історії Культури та Мови.

З 1928 року Петро Васильович Одарченко почав викладати окремі курси в Ніжинському ІНО. А крім того, він викладав також українську мову на Курсах Українізації, та в Ніжинській Агро-технічній школі.

У серпні 1929 року Петро Васильович Одарченко успішно закінчив аспірантуру і був призначений на посаду викладача І-ої Групи Ніжинського ІНО. Йому було доручено викладати курси „Історії української мови” та „Курс сучасної української мови”.

Проф. Петро Одарченко

З першого жовтня 1929 року П.В. Одарченко опинився під опікою агентів ГПУ. Його арештували. Побував він не тільки в ніжинській в'язниці, але під час довгого етапу і у в'язницях Києва, Калуги, Тули, Ташкенту і Алма-Ати.

У вересні 1939 року, після кінця Єжовщини, він одержав призначення на посаду доцента Курського Педагогічного Інституту.

Під час війни йому пощастило виїхати до Львова, а потім до Варшави, де він одержав працю викладача церковно-слов'янської мови при Українській Православній семінарії.

Згодом, уже після закінчення війни, кілька років П.В. Одарченко був доцентом Православної Богословської Академії у Мюнхені. Викладав курс сучасної української літературної мови. В Українському

Вільному Університеті в Авгсбурзі читав спеціальний курс на тему „Життя і творчість Лесі Українки”. В українській гімназії в Ляйпгаймі викладав історію України. 1946 року в Авгсбурзі надруковано важливий для школи підручник Український правопис.

Відданість своїй професії й працьовитість Петра Васильовича Одарченка гідна наслідування. Наприклад, тільки за останні п'ять років він опублікував 110 праць. (Про життя, діяльність і друковані праці П.В. Одарченка до 1982 року див. його кн. *Бібліографія*. Торонто-Едмонтон. ОУП „Слово”, 1983, 80 стор.). Із них найважливіші про Тараса Шевченка — 12 праць, про Лесю Українку — 6 праць, про Етнографію і фольклор — 25 праць чимало з них надруковані англійською мовою в енциклопедії *Україна*, яку видано англійською мовою. Крім того, появилось 35 праць про українську мову, 15 праць про українських діячів — літературознавців, мовознавців, етнографів, мистецтвознавців тощо. З історії української літератури, крім праць про Шевченка і Лесю Українку, з'явилось 11 праць.

Можна тільки подивляти працьовитість Петра Васильовича, як педагога і дослідника-науковця. І ми щиро і щиро бажаємо йому прожити ще багато років при здоров'ї і такої ж працьовитості, яку він має сьогодні.

ПОКАЖЧИК НЕПРАВИЛЬНО ВЖИВАНИХ СЛІВ

Слово	СТ	Слово	СТ	Слово	СТ
А		Виклимати	66	Город	43
Абсолютент	34	Виключити (плян)	36	Городський (суд)	8
Авансувати	34	Виміна (думками)	36	Горожанський	29, 31
Агенція	34	Виносять (прибутки)	36	Горяч	39
Азиль	34	Виповідати (квартиру)	36	Господарка (держави)	51
Академія (героїв)	34	Виповнити (день)	36, 66	Гостювати (кого)	64
Аквізичійний	66	Виповідження (війни)	42	Грамофонна плита	52
Алюмна	4	Випосаджувати	36	Гри	66
Альянти	34	Випосадити	36	Грімкий	21
Амбасада	35	Виречеться	17	Г	
Апель (до молоді)	34	Вирікатися (плянів)	17, 36	Глоб	39
Асиста	35	Вирозуміння (для)	43	Гратуляції	38
Аспірант (на курівника)	34-35	Висказання	1	Д	
Атут	42	Вистарчати	42-43	Даток	38
Б		Витягати (висновок)	36	Дантейський	64
Багатий (у щось)	44	Вичин	66	Двірець	40
Безінтересовний	42	Вичувати	62	Двох (хлопців)	64
Безперервний	1	Вишпирувати	43	Двох (хлопців)	64
Безпокоїтись	29	Від- (префікс)	42	Дев'ятнадцятивічний	66
Безпорядки	29	Від років	35	Дезидерат (висувати)	66
Безпризорний	27	Відборці	36	Денунціяція	40-41
Безчисленний	1	Відзискати	36, 63	Деправувати	41
Бештати	42	Відібрання (яому)	16	Дефензива	41
Білля	1	Відібрати (комусь)	43	Децидуючий	43
Благодарственный	1	Відкрити	17	Децидувати	61
Близитися	31	Відкритки (поштові)	17	Джунгля	41
Близькозорість	31	Відлєгла (епоха)	43	Дигресія	41
Блищатися	61	Відложити	1, 10	Дискретне (виконання)	41
Большой театр	29	Відмічення (Різдва)	10, 19	Дівствениця	31
Борикатися	42	Відмінений (наказ)	29	Ділати	43
Бувший	1	Відмовлення (молитви)	36	Діпняти (слави)	43
В		Відноситися (гарно)	1, 56	Довг	1, 10
В (приймений)	35	Відношення	17	Доглибно	64
В виді	10	Відмічувати	10	Дожник	15
В залученні	66	Відправляти	51	Доживотний	41
В імені	20-21	Відрїкатися (батька)	36	Доклад	7
В імені	35	Відтягати (пропозицію)	37	Доложити	1
В рік по	68	Відтягнення (військ)	37	Домена (науки)	41
В часі	43	Відхідне	43	Домінація (Англії)	41
В характері	69	Відчайний	27	Допишує (справа)	41, 43
Валкована (справа)	66	Відчит	43	Достаточний	13
Вальор	35	Віроісповідання	21	Достовірний	1
Важний	10	Вітай, Патріярше!	37	Достоїнство	23
Вартують (апарати)	35	Вітальний	69-70	Дохід (річний)	25
Вахляр (проблем)	42	Вкоротці	43	Дразнити	5
Введення (до чогось)	13	Вмішуватися	1	Другий	1-2
Вдачний	28	Вмішування (сил)	9	Духова (спадщина)	43-44
Вдержати (мову)	26	Вносити (внесок)	37	Е	
Ведро	8	Вносити (з цього)	43	Евентуальний (страйк)	40
Верва	35	Воздух	10	Едукація	44
Вечером	25	Воскликувати	7	Ейдамонізм	62
Взаїмно	25	Вплинути (доляри)	37	Екзекутивний	66
Взивати	35	Вповні	6-7	Ексклюзивність	44
Взноситися	17	Вправді	6С	Експльозія (бомби)	40
Взороватися	35	Вправляти (мову)	37	Елімінувати	40
Виводи	1, 6	Впрочім	10	Ельоквентно	40
Вив'язуватися (з чогось)	43	Всесторонній	29	Емерит	40
Вигасати (реченець)	57	Всеціло	13, 21	Есенціональний	62
(Як) виглядає	45	Всідати (до автобусу)	37	Етнічність	2
Видалити (з країни)	35	Вспіти (не)	1, 25	Є	
Видаткувати	35	Вступ (у міністерство)	37	Є (зв'язка)	13, 24, 25
Видвигати	35, 63	Вступити в силу	12	Ж	
Видіти (щось)	7	Вступити (до тебе)	37	Жалуватися	13
Виелімінувати	35	Втшатися (пошаною)	18, 37	Жаритися	4
Виєднувати (від когось)	43	-вший	8, 22, 28	З	
Визбуватися	35	Вуз	10	З рамени	56
Виздоровіти	7	В часі (смерти)	43	З тих пір	9
Визов	10	Г		Заавансований	34
Викладник	64	Галя (зала)	37	Заангажувати	66
Висказати	1	Геть з Москвою!	66	Забився	68
Виказ (пожертв)	35	Гіпокрит	37		
Виказати (виявляти)	36	Глупий	21		
Викладник	64	Голосити	37-38		
		Голосуйте (за ким, на)	41, 46		

ПОКАЖЧИК НЕПРАВИЛЬНО ВЖИВАНИХ СЛІВ

Слово	СТ.	Слово	СТ.	Слово	СТ.
Завдав (задачу)	31	Здецидований	39, 61	Лапання (очок)	48
Завдати (питання)	29	Землероб/ство	31	Лапати (рибу)	48
Заведення	10, 25	Земський (гльоб)	39, 45, 55	Легіслятивний	47
Завішений (вирок)	41-42	Землетрясення	2	Листа (кандидатів)	47, 51
Завіщені (гроші)	23	Земляний газ	66	Лучити	61
Завіщення	7	Зимно	39	Лучі	7
Загадочний	25-26	Зловіщий	27	Любий	10-11, 31-32
Загибати	64	Зложити (подяку, вінок)	39, 59	Ляк	47
Заговор	18	Зложений (комітет)	66-67	Льоката	47
Заграничний	21	Зложитися	62	Льокатор	47
Задовження	26	Злучені (організації)	67		
Задушевний	29	Змайоризувати	39	М	
Зажалення	42	Змасакрувати	39-40	Магазин	7-8
Залежить на тому	42	Зміст (на)	45	Маргінес	47
Заіснував (конфлікт)	42	Знаток	19	Маргінесовий	67
Заіснувавший	8	Знаходиться	2, 67	Мати місце	8
Займатися	2, 15, 31	Зов	29	Матура	47
Займають	7	Зразити (собі)	67	Матурант	47
Зайняти (становище)	66	Зревідувати	40	Маються справи	67
Заквестіонувати	42	Зредукувати	40	Медицинський	7
Закуліси	26	Зрезигнувати	14, 40	Миг	32
Заключення	2, 7, 10	Зрив (Листопадовий)	67	Мильне (поняття)	47
Заклучити (угоду)	2, 13	Зрізничкований	61	Мимо	48, 52-53
Заквестіонувати	42	ЗСА	69	Минулорічний	2-3
Заклучуватися	18, 27	Зупа	67	Мисткиня	44
Закоханий у ній	64	Зягнути	28	Мінута	13
Закривати (очі)	10			Мнимий	22
Залезати (на цьому)	42	I		Много	13-14
Залив	13, 66	Ідилля	62	Многочисленний	29-30
Залізнодорожний	7	Імагінація	61	Монетарний	46
Заложення (статті)	42	Імена і прізвища	16-17	Морд	63
Заложники	31	Імена (власні)	31	Мрачний (спогад)	29
Замикати (жордон)	61	Іменувати	44	Мрачна (погода)	27
Заміт (під)	64	Імпас	44	М'якіш	17
Замітити	21-22	Імплікації	44		
Замкнені (шляхи)	40	Імпреза	44	Н	
Занавіси	31	Інклінація	44	На (відхідному)	43
Занехати	40	Інсталляція (папи)	44, 68	На (два метри глибокій)	63-64
Занимати (місця)	7	Інструвати	44	На залі	67
Заниматися	2			На зміст (числа)	45
Запало (рішення)	41	K		На (померти)	45, 61-62
Запереставати	38	Канапка	46	На (програму)	45
Запізнаватися	41	Квестія	46	На склоні (року)	12, 24
Заповідати (вибори)	38-39	Квестіонувати	46	На разі	46
Заповідач програми	39, 66	Київлянка	7	На університеті	45
Заповідження (війни)	42	Київляни	29	Навістила (повідь)	67
Заповідання (виступів)	66	Кінчина	26	Нагий	14
Заподання	61	Книговод	67	Наглядний (доказ)	8
Заправлений (у боях)	54	Колідувати (з чимось)	46	Надпруга	50
Зарєво	7	Колумна	46	Назад (три роки тому)	22
Заряд (комітету)	38	Комора (газова)	46	Назначений (уряд)	17
Зарядження	38	Компензата	46	Назначувати	3, 32
Зарядити	51	Комплетно	62	Наізусть	11
Засадничий	38	Комплікація	46	Належність (за книжку)	46
Заскочений (чим)	64	Конверзація	46	Наносити (шкоду)	8, 11
Заспокоїти (потреби)	38	Конина (бідна)	68	Написано (ним)	32
Застановитися	16, 38	Конкляве	46	Напитки	8, 22
Заступатися (за кимсь)	40	Конклюдія	46	Напняття	62
Затіснювати (зв'язки)	51	Консеквенції	46-47	Напомиання	3
Затруднення	38	Констернація	47	Направа (ситуації)	45
Затруднити	38	Консулят	47	Нап'ятнувати	67
Захватити	26	Консульт	47	Нарочно	3
Заховати (честь)	38	Консумпційний	47	Нарушення	3, 11
Заховуватися	38	Консумпція	47	Насікомі	15
Збиточник	68	Континуатор	67	Наслідник	8
Звено	23	Крайова (безпека)	47	Начинити (шкоди)	45
Звиджувати (Америку)	39	Криша	7	Наставати (на життя)	45
Звиш	8	Краснорічвий	22	Научний	8
Звірята	68	Кропітливий	7	Нафтова ропа	55
Згідно вказівок	15	Круги	2	Не вєспівати	1
Зголоситися (о год)	39	Крупний	27-28	Не дивлячись	6
Згори (дякую)	16, 38	Куліси	26	Не до подумання	64
Здавати (іспит)	2			Невдачний	8
Здвиг	45	L		Невилічима (хвороба)	8
Здетермінований	64-65	Лазничка	47	Невиносимий (біль)	11

ПОКАЖЧИК НЕПРАВИЛЬНО ВЖИВАНИХ СЛІВ

Слово	ст.
Невіста	30
Невмішування	11
Негодування	3
Недомагання	45-46
Недотягнення	45
Незамінимий	28
Незамітно	3
Неземський	45, 62
Неможність	50
Ненарушимість	22
Необоснований	3
Неоднократно	8
Неопределений	30
Неосягаємий	8
Неперервний	8
Непонятний	26
Нестися (звуки)	3
Неуступчивість	8
Нечайно	3
Носиться (запах)	32
Нота (шкільна)	46
Нуклеарний	64, 68
О	
Оба	3, 8
Обезпечення	11
Обида	14
Обильні (кшталти)	14
Обильно	8
Обичаєвість	48
Обі	8
Обіймати (твори)	68
Обіход	26
Обмежуватися до	48, 55
Обнизився (рівень)	48
Обожати	19
Обороняти/ся (перед)	18, 56
Оборудування	27
Образ (виставка)	62
Образування	3
Обсаджена (катедра)	48
Обсервувати	48
Обширний	3, 68
Обув	65
Обумерла (доктрина)	68
Об'ява (розкладу)	62
Огарок	3
Ограблено	26
Ограничений	8
Ограничення	3
Ограничитися	14
Одобрений	32
Одобрити	3
Одушевлення	3
Оживлений	14
Около	8-9
Окружати	23
Окруження	3, 15
Олива	49
Оливна (картина)	49
Опитний (режисер)	3
Опінія	49
Опонент	49
Опонувати	49
Опорожнена (посада)	64
Опреділити	3
Оприділення	30, 32
Оприділитися	23
Опрокинути	3, 14
Опустити (кімнату)	49, 62
Опущена (Америка)	32
Оселя	49-50
Осібняк	50
Осідок	50
Основно	16

Слово	ст.
Оснувати (секту)	30
Особовість (культ)	62
Осторожність	17
Остoa	50
Отворити (двері)	15
Отворити (канцелярію)	68
Отоплювання	26
Офензива	50
Оферта	50
Офра	50
Ошоломшуючий	3
П	
Палкіший (вогню)	18
Парох/ія	68
Пеленки	22
Пенетрація	50
Первоначальний	3-4
Пероводити (збори)	51
Перед роком	56
Передвиджено	9
Передсказування	4
Переочити	50
Перепасти (у виборах)	53
Перепис (на страву)	68
Переписка	4
Переплет (книги)	9
Перепроводити (збори)	51, 65
Перестати (боротьбу)	51
Перфідія	53
Перфідний	53
Пивниця	53
Письмо	4
Підйом (душевний)	26-27
Підложена (бомба)	14
Підложжя (історичне)	65
Підземний (рух)	55-56
Підприємчивий	4
Підросток	32
Підсніжки	32
Підставовий	53
Підчеркувати	4
Підчинятися	4, 17
Пігуля	50
Пильні (квіти)	69
Пірвання (Моро)	51
Пішком	29
Пламенний	11
Плита (патефонна)	52
По (прийменник)	6
По відношенню	14
По професії	32
По стільки по скільки	11
Побирати (освіту)	51
Побіда	32
Побідоносний	32
Поборова (служба)	55, 69
Побут (в США)	53
Поважна (перешкода)	55
Повернути (до дому)	52
Повинуватися	23
Повисилося	9
Повседневний	29
Повстання (з місць)	52
Поготівля	51
Подавляючий	4
Подарити, подарок	17
Подивляти (писанки)	52, 68
Подорожник	69
Подрібний (опис)	15
Пожалуватися	9
Позакулісовий	26
Позем	52
Позори	55
Поіменний	11

Слово	ст.
Покінчити (життя)	23
Покликати (до життя комісію)	65
Покривати (пляни)	56
Покупка	9
Пол	9, 17
Положення	4, 14, 15
Полоса	11
Получений	62
Помимо (мимо)	48, 52-53
Помощена	32
Поносити (відповідальність)	44-45
Поняти (мотив)	11
Попертя	51
Попирати (науку)	68
Попис (акторів)	53
Пописуватися	53
Поповнити (злочин)	53-54
Пополудне	66
Поробити заходи	54
Поручати	68
Послідній	9
Постачати новинами	15
Посте(и)пенно	4, 15
Постій (міліції)	68-69
Постороння (сила)	9
Поступати	4, 9, 15, 18
Поступовання	54
Поступок	4, 15, 16
Потерпіти	27
Потрясення	16
Потуга	50-51
Потягати	54
Потягнення (уряду)	54
Похорони	27
Почот (давати Америці)	22
Пошана для	64
Поштівка	68
Пошочина	32
Правдива (кава)	51-52
Практики (релігійні)	54
Предвиджено	9
Предвижувати	30
Предкладати	27, 51, 55
Предложений	4
Предложити	6, 27
Предназначення	27
Предсідник	4, 9
Предсказувати	30
Представляти	11
Прелегент	52
Прелесь	4
Пресловутий	27
При вулиці (мешкає)	50
При помочі	15
Приблизити	4, 23-24
Приближатися	19
Прибувший	4-5
Приготовити	17
Приглядатися (параді)	54
Придавати (увагу)	5
Придержати (двох)	18, 50
Призадуватися	17
Приземна (тематика)	55
Призвати	9
Приймати (участь)	9
Прийти (до себе)	9
Приказ	24
Приличний	5
Примінення/примінити	9, 24
Примірний	9
Принймається	5, 16
Приносити (користь)	9
Прирікати (допомогу)	55
Присвічує (мета)	59
Приспособив (до)	32

ПОКАЖЧИК НЕПРАВИЛЬНО ВЖИВАНИХ СЛІВ

Слово	ст.	Слово	ст.	Слово	ст.
Пристрасний	9-10	Склонити	12	Уділяти/ся	59
Пристригати	65	Склонний	18	Ужиточний	59
Прихід (грошей)	5	Склонь (віку)	12, 24	Узгляднюється	59
Приют	32-33	Скобки	18	Уздібнення	59
Продісталася (вістка)	54, 63	Скомплікований	57	Умний (чоловік)	33
Прокуратор	54, 65	Скравка (землі)	57	Умовий	59
Продовжуватися	5, 25	Скривати	16	Уморити (слідство)	63
Промежуток	9	Скривати/ся	30	Уневажнити	59-60
Промінентний	65	Скритовбивник	57	Уневинити	60
Пропавший	22, 25	Слезоточивий	12	Упадок	6, 7
Пропасть	11	Слідуючий	5, 7, 25, 28, 30	Упавший	12
Просперувати	55	Словний	59	Упереджений	9
Проступки	5	Слоган	58	Управа (землі)	60
Проче	5	Слухи	16, 25	Управні (поля)	60
Противорічити	5, 9, 25	Случай	5	Управляти (спорт)	60
Прощати (покіяну)	65-66	Советський	16, 19, 20	Уприємнювати	69
Псотити	50	Солдатство	33	Уряд (поштовий)	60
Псути	55	Сопраністка	58	Урядни(ч)к(а)	60
Противно	55	Спасати (рибу)	12	Усердний	30
Публічна (опінія)	54	Співпадати	12	Услів'я	24
Пушка (консервна)	54	Спільнота	6, 58	Услуга	22-23
П'ятно	28	Сповнилося (років)	33	Услужливість	24
		Сполягати	69	Усопший	33
		Споневірив (гроші)	58	Успіти	25
Р		Спортовий	66	Успокоїти	33
Рабунок	56	Способний	5-6	Успокоювати	16
Раптовний	65	Спочиває (обов'язок)	58	Усердний	30
Реактивування	56	Спрецизований (плян)	58, 65	Уступаюча (управа)	34
Ревеляція	56	Справедливість (міністерство)	65, 69	Уступки	6, 12
Ревізія (в квартирі)	56	Спроневірив	58	Участвувати	12
Револьта	63	Спрятати (людину)	58	Ученик	18
Резерва	56	Ставлення	14, 15		
Резигнація (уряду)	56	Стан	5	Ф	
Рекреаційний	56	Становище	14-15	Фама	60
Репрезентанти	69	Стация	18, 58	Фасцинувати	60
Ресентименти	56	Стидливо	30	Фреквенція	60
Реституція (системи)	57	Стислі науки	58	Фронт (будинку)	60
Рестрикції (суворі)	57	Стержень	28-29		
Реченець (вигасає)	57	Стопа	59	Х	
Речник (уряду)	57	Сторонник	18	Харитативна (ціль)	60
Решітка (тюремна)	16	Стрімити	6, 24	Хоронити (перед ким)	60
Ривалізувати	55	Стримлінна до	18	Хотять	12
Річевий	65	Стрих	63	Хрестний	30-31
Рішательний	5	Стрій	63		
Роблячий	28	Строгий	6	Ц	
Розгар (гніву)	9	Строго (карати)	30	Цвіти	16
Розговорна (мова)	5	Сумерк	27	Ціла (Канада)	60
Роздається (спів)	18	Суперпотуги	51, 63	Ціха	60
Роздор	19	Супроводжати	24	Ціхувати	60
Роззлоститися	55	Супротивлятися	11-12		
Розоблачений	9	Суспендувати	59	Ч	
Розложити	16	Суша	6	Челюсть	27
Розположений (табір)	5			-чий	28
Розприділяти	16	Т		Чинники (канадські)	60
Розстроєння	28	Там (спрямовувати)	63	Член (інтелігенції)	15
Розходи	5	Танший (товар)	59	Чинно (сидіти)	27
Ропна нафтова	55	Темперувати	56-57	Чутися (добре)	60-61
Руководитися	11, 25	Тепліша (сонця)	18		
Русский	5	Типічний	7	Ш	
		Товпа	6	-ший	12, 22
С		Тому назад	22	Шикани	61
Самогубство	23	Торжественний	6	Шкот	61
Самоопреділення	18	Торжественно	16	Шпихлір	61
Самочинний	59	Точки програми	66	Штивний	69
Сатисфакція	57	Трибічна (комісія)	59	Штуки (красні)	61
Світлолучі	7	Трибут	59		
Своєси (пішла в)	7	Трьохденний	6	Ю	
Себе (обвинувачувати)	57	Тяготіння	6	Ювілят	66
Селедин (моря)	57				
Середник (інформації)	57	У		Я	
Сигнувати	57	У честь (покіяного)	6	Являється	12-13, 24-25
Скала (велика)	57	Уведення (в життя)	6	Як виглядає	45
Скарб (міністер)	57, 65, 69	Увійти (в силу)	12	Ярина	61
Склеп (з взуттям)	65	Угольний	12		
Склонена (голова)	11	Уділення	34		

1. Русизми в мові американських українців

В усній мові американських українців, а також у мові преси дуже часто зустрічаємо різні русизми, замість українських слів. Українці, які живуть у Сполучених Штатах, уживають цих русизмів несвідомо. Тому треба звернути на це належну увагу і намагатися очистити мову від непотрібних русизмів. Таке, наприклад, слово "безперервний" (рос. "беспрерывный"). Зам. цього слова, треба вживати "безперервний" — від слово "перерва". До русизмів належить і слово "безчисленний" (рос. "бесчисленный"). Цей русизм треба замінити українським словом "незліченний". Часом у пресі зустрічається слово "білля" в значенні російського слова "белье". Цей русизм треба відкинути і замінити його українським словом "білизна". Замість русизму "благодарственный" (рос. "благодарственный") треба вживати українські слова "подячний" або "вдячний". Замість "бывший" (рос. "бывший") треба вживати "колишній". В українській еміграційній пресі часто зустрічаємо такі вислови: "Українці видвигают справу людських прав", "видвигнено проблему", "видвигасться застереження". Це непотрібні русизми від рос. слова "выдвигать". В українських словниках маємо такі українські відповідники цього російського слова: "висувати", "висовувати", "виставляти", "виставити". В контексті ці слова ілюструються такими прикладами: "висувати тезу", "висувати кандидатів", "...кожен день висуває якісь нові чинники на історичну арену (Коцюбинський); "...коли вона виставила двох кандидатів" (Леся Українка).

А ось читаємо такий вислів: "Свої выводи доповідач ілюстрував". Явний русизм від рос. слова "выводи". В словнику 1924 р. читаємо, що цьому рос. слову відповідає українське слово "висновки". Подаються й приклади: "логічний висновок", "робити висновок". В словнику 1953 р. читаємо такі приклади: "абстрактні висновки", "зробити висновок". А в словнику української мови (1970) читаємо приклади з творів української літератури: "...смій був відповідно на ці висновки" (І. Франко); "...Оксана Сергіївна зробила висновок, що лист її дійшов (Ю. Яновський).

Часто зустрічаємо в українських газетах, що виходять в Америці, такі вислови: "виставку відложено", "комісія відложила розгляд", "рішили відложити наради", "відложено конференцію". Ці слова-русизми від рос. слова "отложить". Згідно з нормами української літературної мови, замість них треба вживати слів: "відкладено", "відклала", "відкласти". Приклади: "...відклали на завтра" (М. Коцюбинський), відкласти засідання до вітнірка", "відкласти виконання вироку". Ці два приклади подає Рос.-Укр. словник (1927) за ред. акад. С. О. Єфремова.

Явні русизми маємо в таких висловах: "усі відносилися з пошаною", "відносилися прихильно", "два питання відносяться до заторкнутої проблеми", "Дві студії (?) відносяться до Волині". Всі

ці русизми походять від російського слова "относиться". Їх треба замінити українськими словами: "усі ставилися з пошаною", ставилися прихильно", "два питання стосуються... проблеми", "дві наукові праці стосуються до Волині". В словниках маємо такі приклади: "ставитися з пошаною", "до мене ставляться, як до рідного". "Мати ж його дуже ласкава і привітно до всіх ставилась" (М. Вовчок), "ставитися доброзичливо". "Такі питання стосуються до археології" (1927, за ред. С. Є.).

Поширений в Америці русизм "вмішуватися" від рос. слова "вмешиваться" і русизм невмішування" від рос. слова "невмешательство". Приклади: "вмішується у внутрішні справи", "вмішування у внутрішні справи", "намагаються вмішуватися у внутрішні справи", "невмішування у внутрішні справи". Замість цих русизмів, треба казати: "втручатися", "втручання", "невтручання". "Ніхто не втручається в моє приватне життя" (М. Коцюбинський). "Чуже втручання до наших внутрішніх справ" (Сл. 1924).

Зам. "не встигли" (рос. "не успели"), краще казати: "не встигли".

Зам. слова "висказання" (рос. "высказывания"), краще казати "висловлення". Зам. "висказувати" (рос. "высказывать") треба казати "висловлювати". Висловлювати бажання, пошану, подяку, догану і т. д.

Слово "довг" — це русизм від слова "долг". Отже, зам. "сплачення довгів", треба казати "сплачування боргів". "...Спадкоємці нічого не знали про ті борги" (І. Франко). "Ніяк боргів не повиплачую" (Б. Грінченко).

Русизм "доложити" ("доложити всіх старань") треба замінити українським словом "докласти". В українській мові існують такі вислови: докладати (докласти) зусил, сил, рук, праці і т. д. "...хто до того своїх рук докладав" (П. Мирний). Колиш Шевченко доклав багато сил, щоб видати букваря...".

Слово "достовірний" (з рос. "достоверный") зустрічається в пресі в таких висловах: "достовірні джерела", "з достовірних джерел". В "Рос.-Укр. сл." (1924) за ред. В. Ганцова, Г. Голоскевича, акад. А. Кримського рос. слово "достоверный" перекладено такими словами: "певний", "правдивий", "вірогідний". "Вірогідні написання букви..." (А. Кримський). В "Словнику української мови" (1971) є слова "достовірний", "достовірність", але ілюстрації подано з ... біографії Леніна та з оповідання Цюпи (сучасного письменника). У першому томі цього словника (1970) є й слова "вірогідний", "вірогідність", "вірогідно". Приклади з цими словами подано з творів М. Рильського, Вільде та з історії ("Найбільш вірогідними є відомості Геродота"). Отже в українській мові слово "вірогідний" має перевагу над русизмом "достовірний".

Слово "другий" в українській мові вживається

в значенні порядкового числівника: "на другий день", "друга молодість", "...а в другий раз проїшла" (Леся Українка). "Хома відходить під другий стіг" (М. Коцюбинський). Але в таких висловах як "Плющ і другі", "і в других районах" слова "другі", "других" — це русизми (рос. "и другие", "и в других районах"). По-українському треба казати "Плющ та інші", "і в інших районах". "Бо вернулись москаліки іншими шляхами" (Т. Шевченко). "І Данило інший став..." (М. Вовчок). "Він зовсім про інше марить" (Л. Українка). "Старшина Багіров та декілька інших" (Гончар).

Широко вживає українська преса на міграції русизму "займатися" (з рос. "заниматься"). Б. Антоненко-Давидович у своїй книжці "Як ми говоримо" (К. 1970) виступає проти поширення цього слова, яке витискає здавна відомі українські вислови. Антоненко-Давидович цілком слушно відкидає такі русизми як "займатися пасічництвом", "займатися вчителюванням", "займатися столяруванням" і рекомендує замінити ці русизми українськими словами: "пасічникувати", "вчителювати", "столярувати". Рішуче відкидає ці русизми й заборонений на Україні "Рос.-Укр. словник" (1929). Російські слова "заниматься рыболовством, огородничеством, хозяйством" і т. д. словник перекладає українськими ідіоматичними висловами: "рибалити", "працювати коло городів", "господарювати", "розводити свиней", "ковалювати", "спекулювати", "досліджувати". Основне значення цього слова, каже Б. Антоненко-Давидович, — починати горіти, спалахувати: "І в той час скирти і клуня зайнялися" (Т. Шевченко). В українській мові є багато висловів, які замінили дієслово "займатися": "І дід і батько його жили з кравецтва", "Зам. займатися своїми ділами", треба казати "робити свої справи", "пильнувати своїх справ".

Читаючи українські періодичні видання, що виходять у США, ми натрапляємо на численні вислови з русизмами "займаються", "занимаються". Подаємо ці приклади і одночасно виправляємо їх.

"Організаційною сторінкою (?) конференції займається..." Треба: "Організаційні справи конференції провадять..."

"Статті, що займаються археографією".

Треба: "Статті про археографію", "Статті, що стосуються археографії".

"Студія займається українським населенням Правобережжя".

Треба: "Наукова праця присвячена дослідженню українського населення Правобережжя".

"Вони займаються дослідями". Треба: "Вони провадять досліді". "Дві студії займаються біографічним матеріалом". Треба: "Дві наукові праці присвячені дослідженню біографічних матеріалів".

"Щоб Гарвард займався науковою студією етнічності". Треба це речення ґрунтовно виправити: "Щоб Гарвардський університет провадив наукові дослідження окремих національних груп".

Треба рішуче відкинути й русизм "заключають", "заключення" (рос. "заключатъ", "заключение"). Часто доводиться читати такі вислови: "заключено угоду" (?), "заключувати контракт", "заключення договору", "заключали союзи", "заключила угоду" (?). Всі ці русизми треба відкинути й замінити їх українськими висловами: "укладено угоду", "укладати контракт", "укладення договору", "укладали союзи" (або спілку), "уклала угоду".

Замість русизму "логічне заключення", треба казати "логічний висновок".

Явний непотрібний русизм — "здав іспит" (рос. сдал экзамен). По-українському кажуть: "склав іспит".

Треба відкинути й русизм "землетрясення" (рос. "землетрясение"). По-українському кажуть "землетрус": "...землетрус обернув пишну Мессіну в групу каміння" (М. Коцюбинський).

До русизмів належать також такі вислови: "в бібліотеці знаходиться 4000 книжок", "тут знаходяться такі організації", "музей знаходиться в будинку...", "де знаходяться українці", "бази, які знаходяться на турецькій території", "скарби знаходяться на дні океану" і т. д. По-українському треба казати: "у бібліотеці є 4000 книжок", "тут містяться такі організації", "музей міститься в будинку", "де живуть українці", "бази розміщені на турецькій території", "скарби містяться (розміщені) на дні океану". Антоненко-Давидович у своїй книжці "Як ми говоримо" докладно розглядає цей русизм і подає цінні поради, як уникати цього русизму і як треба замінити його українськими словами.

Це дієслово — "знаходиться" — каже він — в українській мові має значно вужче значення, ніж у російській мові. Слова "знаходитись", "знайтись" вживаються тоді, коли є потреба щось шукати: "знайдуться ліки", "знайшлася шапка". Коли ж мова йде про місце перебування, то треба вживати інших українських слів: "Мое помешкання міститься на другому поверсі". "Діти цілий день перебувають у теплом приміщенні". Острів Цейлон лежить в Індійському океані". Можна також вживати особової форми дієслова "бути": "Моя кімната (є) на другому поверсі". Замість того, щоб казати: "Де знаходиться твій брат?", треба сказати: "Де твій брат?" або "Де перебуває твій брат?".

Русизм "в кругах", "в американських кругах" (рос. "в кругу", "в кругах") треба замінити українськими висловами: "в колах", "в американських колах". Відомі такі українські вислови: "широкі громадські кола", "літературні кола", "людина свого кола".

До русизмів належить і слово "минулорічний". Це калька з російського слова "прошлогодний". Шкода, що люди вдаються до цієї штучної кальки, забуваючи, що в українській мові є наше рідне слово "торішний". Отже, замість калічних висловів-русизмів: "минулорічна збірка", "минулорічна сесія", "минулорічна заява", треба писати й казати: "торішня збірка", "торішня сесія", "торішня заява". Відомі такі приклади: "як торішний сніг", "торішня солома", "...прибули... торішні

хазяї" (А. Рильський). (Див. також кн. Антоненка-Давидовича "Як говорити", стор. 221).

Явні русизми — вислови: "директором назначено", "назначений на пост (Від рос. "назначать на пост"). По-українському треба казати: "призначено директором", "призначено на пост", "призначений на посаду". "Громада призначила й громадських опікунів". Право призначати міністрів". "Мене призначили завідувати школою" (О. Довженко).

Русизм "нарочно" з рос. "нарочно" (нарочно звинувачує") конче треба відкинути і замінити його українським словом "навмисне". "Оксана була певна, що він зробив це навмисне" (Ст. Васильченко), "Читала вона навмисне повільно (В. Підмогильний).

Русизм "нарушення" (рос. "нарушение") зустрічаємо в американській пресі в таких висловах: "за нарушення", "нарушення порядку". По-українському треба казати "порушення". Приклади: "Порушення обов'язкової постанови". "Порушення старовинного звичаю" (З. Тулуб).

Прикрі русизми "негодування", "негодує" (з рос. "негодовать", "негодование"), (негодування жінок") треба замінити українськими словами: "обурення", "обурюється". Приклади: "Вся ця сцена викликає обурення (Б. Грінченко), "Він так обурився, що мало не побився з сусідом" (М. Коцюбинський).

В українських газетах, що друкуються в США, автори статей вживають часом слова "незамітно". Це явний русизм від слова "незамітно", по-українському треба казати: "непомітно". (Див. "Рос.-Укр. сл.", 2 т. 1968 та "Словник укр. мови", т. 5, 1974).

В одному з чисел укр. газети читаємо таке словосполучення: "необоснованих тверджень". Слово необоснований — русизм, з рос. "необоснованный". Замість цього русизму треба вживати укр. слово "необґрунтований". (Див. "Р.-У. сл.", т. 2, та "Словник укр. мови", т. 5).

В грудневому числі однієї газети читаємо: "будуть нестися звуки колядок". Замість русизму "нестися" треба казати "будуть лунати" ("...згук лунав в її вухах" — М. Коцюбинський; "лунає пісня" — Нечуй-Левицький; "його голос лунав" — І. Франко).

Русизм "нечайно" (російською мовою "нечаянно") треба відкинути й замінити його українськими відповідниками в залежності від контексту. Російсько-українські словники (1933 р. і 1966 р.) дають такі відповідники: несподівано, пенавмисно, ненароком, випадково і т. д.

У травневому числі однієї газети кореспондент пише: "потрібні напоминання". Слово "напоминання" — русизм (від російського слова "напоминание"). Російсько-українські словники (1933 і 1968 р.) до цього російського слова дають такі українські відповідники: нагадування, пригадування, нагад.

Русизм "образування" (від російського слова "образование") треба замінити українським словом "освіта".

В реченні: "кінцева точка (?) викликала загальне одушевлення" русизм "одушевлення" (від

рос. одушевление") краще замінити українським словом "захоплення".

Русизм "оба" (від рос. "оба") треба замінити українським відповідником "обидва".

У словосполученні "обширний каталог" русизм "обширний" (від рос. слова "обширный") треба замінити словом "великий" або "докладний". Слово "обширний" одночасно належить до категорії діалектизмів. Цей діалектизм (і одночасно русизм) зустрічається в творах Франка, Мартовича і Кобринської в значенні "просторий". Але в українській літературній мові замість цього діалектизму й русизму треба вживати таких відповідників: великий, широкий, просторий, розлогий тощо. Наприклад: Широка нива. Розлогі поля. Лани широкополі. Широкий коментар. Великий сад. Великі (широкі) знання. Численні знайомства.

У словосполученні "опрокинув твердження" русизм "опрокинув" (від рос. слова "опрокинул") треба замінити українським словом "спростував" або "відкинув", або "заперечив".

Слово "огарок" — діалектизм і русизм (від російського слова "огарок") треба замінити словом "недогарок" або "недопалок".

А ось в одній газеті читаємо такий вислів: "ці ограничення були..." Замість цього непотрібного русизму "ограничення" (від рос. слова "ограничение") треба казати "обмеження".

В одному з березневих чисел однієї газети читаємо: "одобрили оплесками". Русизм "одобрили" (від рос. слова "одобрили") треба замінити українським словом "схвалили". В українській літературній мові є такі вислови: "схвалити резолюцію", схвалити (ухвалити) книжку до друку".

Автори газетних статей вживають русизму "окруження" (від рос. слова "окружение"), забуваючи (а може й не знаючи), що у нас є українське слово "оточення". Або пишуть: "вони окружили лісок". Русизм "окружили" (від рос. слова "окружили") треба відкинути й замінити його українським словом "оточили".

У травневому числі однієї газети читаємо такий вислів: "опитним режисером". Шкода, що автор статті не знає, що слово "опитний" — це русизм (від російського слова опытный) і що в українській мові є слово "досвідчений" ("досвідчений режисер").

Часто трапляються випадки вживання русизму "опреділити" (від рос. слова "определить"): "відразу опреділило його", "важко було опреділити", "опреділює людину" і т. д. Замість русизму "опреділити" ("опреділяти") треба вживати українських слів: "визначати", "визначити".

У березневому числі однієї української газети з'явився жакливий русизм — "ошоломлюючо" (від російського слова "ошеломляюще"). Російському слову "ошеломлять", "ошеломить" відповідають такі українські слова: "приголомшувати", "приголомшити", "вразити", "вразити". Замість русизму "ошоломлюючо", треба казати — "приголомшливо".

У тому самому числі тієї самої газети читаємо: "первоначальну функцію". Слово "первоначальну" — русизм (від російського слова "пер-

воначальную"). Треба казати — "первісну функцію". (Див. "Рос.-Укр. словник", 1968 р., т. 2, стор. 381). Російське слово "первоначальный" має такі українські відповідники: "первісний" ("первісна людина", "первісний задум", "первісний ліс"), "початковий" ("початкові відомості з арифметики", "початкова освіта").

Слово "передсказвань" — також русизм (від рос. слова "предсказаний"). По-українському треба казати — "передбачень".

У словосполученні "вела переписку" слово "переписка" — русизм (від рос. слова "переписка"). Українським відповідником до цього русизму є слово "листування". ("Між ними почалося листування" — І. Нечуй-Левицький).

В реченні "...бажають передати письмо" слово "письмо" — русизм (від рос. слова "письмо"). Російському слову "письмо" в значенні "повідомлення на папері" відповідає українське слово "лист". В українській мові існує слово "письмо", але воно має інші значення: уміння писати, спосіб писання ("Болгарія ділилася з Руссю своїм письмом"), писання як навчальний предмет ("Це зошит для письма"), ортографія ("помилки у французькому письмі"), зовнішній вигляд написаного ("лист, написаний похилим письмом"), відтворення музики нотними знаками ("...Людкевич виявив себе прекрасним знавцем хорového письма"), книги Ветхого і Нового Завіту ("Святе Письмо").

Одна українська письменниця, що живе в США, пише: "підприємцеві люди". В іншому місці читаємо: "підприємчиві". Це русизм (від рос. слова — підприємчивый). До цього російського слова є такі українські відповідники: "заловзятий", книжн. "підприємчивий", розмовне — "проміткий", "винахідливий".

Дуже поширений русизм "підчеркивати", "підчеркнув", "підчеркується" (від російського слова "подчеркивать", "подчеркнут"). У 3-му томі "Рос.-Укр. словника" (1927 р.) та в 2-му томі "Рос.-Укр. словника" (1968 р.) подано такі українські відповідники до російського слова "подчеркивать", "подчеркнут": "підкреслювати", "підкреслити", "попідкреслювати". ("Зате з більшим притиском підкреслювала критика "народність" українського письменства" — С. Єфремов).

В одній українській газеті довелось читати такі вислови: "підчиняє її опінії", "відмовився підчинитися". Слова "підчиняє", "підчинитися" — це русизми (від рос. слова "подчинился", "подчиниться"). По-українському треба казати: "коритися", "підкоритися", "скорятися", "скоритися", "підпорядковуватися", "слухатися".

Мовний зворот "подавляюча більшість" — це часто вживаний русизм (від рос. "подавляющее большинство"). В українських словниках, які ми часто згадували, цей російський зворот перекладається так: "переважна більшість".

В українській пресі в США дуже поширений русизм "положення" (від рос. слова "положение"). Ось кілька прикладів вживання цього русизму: "матеріальне положення", "положення Китаю", "положення в Україні", "загрозливе по-

ложення української нації", "положення українських політ'язнів", "сучасне положення", "розпучливе (?) положення" і т. д. Замість цих русизмів треба казати: "матеріальне становище", "становище Китаю", "становище на Україні", "...становище української нації", "становище українських політ'язнів", "сучасне становище", "розпачливе становище".

В сучасній українській мові є й слово "положення", але воно має обмежене значення: "географічне положення країни", "положення руки при стрільбі". Російське слово "положение" має також український відповідник "стан" у такому контексті: "стан хворого", "воєнний стан", "фізичний стан тканин", "психічний стан".

В українських газетах часто зустрічаємо русизми "постепенно", "постепенний занепад" (від російських слів "постепенно", "постепенный"). Українські словники подають такі відповідники цьому російському слову: "поступово", "ступнево", "поволі", "повільно", "звільна", "поступовий", "ступневий", "повільний".

Мова українських газет засмічена русизмами "поступать", "поступок" (від рос. "поступать", "поступок"). Ось кілька прикладів: "Так поступають усі порядні люди", "...ваші поступки будуть справедливі", "у спричиненні того поступку" і т. д. Українські словники подають такі відповідники до цих російських слів: "робити", "чинити", "поводитися", "вчинок".

В українській мові є слово "поступка", що має значення добровільної відмови від чогонебудь на користь когось: "уряд під тиском громадської думки пішов на поступку".

Слово "предложений" є русизм (від рос. слова "предложенный").

Засмічує українську мову русизм (і одночасно діалектизм) "предсідник" (від рос. слова "председатель"). Замість русизмів "предсідник" та "підпредсідник" (?), треба казати "голова", "заступник голови".

А от одна українська письменниця (та сама, що писала "підприємчиві люди") можливо свідомо (а може й несвідомо) написала таку фразу: "жарилася баклажанова прелесть". З трьох слів тут аж два русизми: "жарилася" (від рос. "жарилась") і "прелесть" (від рос. "прелесть"). Замість "жарилася" краще сказати — "смажилася". До російського слова "прелесть" є такі українські відповідники: "мана", "спокуса", "принада", "приваба", "краса", "розкіш", "втіха", "чари", "принадність".

Рік тому в одній газеті з'явилося таке повідомлення: "Бердник просить президента США про політичне прибіжище". Слово "прибіжище" — русизм (від рос. "прибежище"). По-українському треба казати "політичний притулок" (Див. "Укр.-Рос. словник", 1961, т. 4, стор. 416).

В реченні "Він зустрів прибувщик" слово "прибувщик" — русизм (від рос. "прибывших"). В усіх українських словниках (1928 р., 1961 р., 1968 р. і в 7-му томі академічного словника української мови. Київ, 1976 р.) до цього російського слова подано український відповідник

"прибулих". "Місцями... запрошували *прибулих* козаків поснідати" (Стороженко). "...виступив Денис, пильно придивляючись до *прибулих*" (Тютюнник).

Часто в українській пресі зустрічаються фразеологічні звороти, властиві російській мові: "Він *придає* велике значення", "Ви не *придасте* тим речам ніякої уваги", "Коли *придає* таку вагу громадській обороні". Замість цього русизму треба казати: "надавати ваги", "надавати уваги", "надавати значення", "надавати сили", "надавати чинності".

В реченні "Гуртожиток не схожий на *приличну* домівку" слово "приличну" — русизм (від рос. слова — "приличную"). Українська мова має такі відповідники до цього російського слова: "пристойний", "порядний", "задовільний", "належний", "відповідний".

Слова "*принімати*", "*приймається*" — це русизми (від рос. "принимать", "принимается"). В українській мові є слова: "приймати", "приймається". "Прийми мою мову немудру та щиру" (Т. Г. Шевченко). "Нікого він до себе не *приймав*" (П. Мирний). "*Приймай* мою вірну дружину за рідну дитину" (Нар. пісня).

У словосполученні "*прихід* з доповіді" слово "прихід" є русизм (від рос. "приход"). Замість цього русизму треба казати — "прибуток з доповіді". В українській мові є слово "прихід", але воно має інше значення — значення *прибуття, появи*. Наприклад: "Прихід поїзду", "давно настав час твого *приходу*", "перед *приходом* гостей", "прихід до влади", "прихід весни" і т. д.

В українських газетах дуже часто зустрічаємо такі фрази: "*продовжується* відзначення", "розбіжності *продовжуються*", "репресії *продовжуються*", "страйк *продовжується*", "масові демонстрації *продовжуються* і т. д. Слова "продовжується", "продовжуються" — це русизми (від рос. "продолжается", "продолжаются"). На цю помилку звернув увагу відомий український письменник Борис Антоненко-Давидович. У своїй дуже цінній праці "Як ми говоримо" (Київ, 1970 р.) він пише: "Для російського *продолжаться* український відповідник — *тривати* (*відбуватися, точитися, йти* (з прислівником *далі* або й без нього: "Пошесть грипу *триває* далі; "Наша робота успішно *йде* далі"; "Неспокій однак *триває* довго" (Леся Українка); "Життя *точилося* своєю чергою" (М. Коцюбинський). Не гаразд наприкінці частини оповідання чи статті, якщо їх мають друкувати в кількох номерах періодичного видання, писати: *продовження буде*, — слід, писати: (як завжди писалосся): *далі буде*" (стор. 175). Отже й наші газети повинні позбутися русизму "*продовжується*" і писати: "демонстрації, страйки, репресії *тривають* далі".

У словосполученні: "обвинувачений у різних *проступках*" слово *проступках* — русизм (від рос. "проступках"). Замість цього русизму треба казати — "провинах". "За всякі мужичі *провини* була зараз кара" (Б. Грінченко). "Ти сама *признала* свою *провину*" (Леся Українка).

Слово "*противорічили*" — це також русизм (від рос. "противоречили"). Українські відповідники

— "*перечити*", "*суперечити*". "Чи ж *перечить* ця любов..." (І. Франко). "...не борони їй і не *переч*" (М. Кропивницький). "Як ти смієш мені *перечити*?" (І. Рудченко). "Я ніколи не *суперечу* Опанасові" (Кониський). "Ви самі собі *суперечите*" (Б. Грінченко). "Це *перечить* художній правді" (Леся Українка). "Його вчинки *суперечать* його словам" (Р.-У. сл. 1928).

В газетній статті зустрічаємо ще й такий русизм: "*і проче*" (від рос. — "и прочее"). Український відповідник: "*і таке інше*". Скорочено: "і т. ін.". Цей вислів у кінці переліку вказує на його неповноту, на можливість його продовження. Таке ж значення мають вислови: "і так далі" (і т. д.) та "і подібне" ("і под.").

"*Рішательний* бій". Тут русизм "рішательний" (рос. решительный, "решающий"). По-українському треба казати: "вирішальний бій".

"*Розговірна* мова". Зам. русизму "розговірна" (рос. "разговорная") треба казати: "розмовна мова".

"Табори *розположені*". Русизм "розположені" (рос. "расположенный") треба замінити українським словом "*розташовані*".

"Федеральні *розходи*". Русизм "розходи" (рос. "расходы") треба змінити українським словом: "*видатки*". Треба казати: *прибутки і видатки* (а не "приходи і розходи").

Один автор послідовно пише "*русского* народу" (рос. "русского"). По-українському треба казати "*російського* народу".

Часто українські газети вживають русизму "*слідуючий*" (з рос. "следующий"). Наприклад, читаємо такі вислови: "похвалив *слідуючими* словами", "в *слідуючому* тижні", "слідуючі члени". Замість цього русизму треба казати: "похвалив *такими* словами", "*наступного* тижня", "*такі* члени". (Див. Є. Д. Чак. "Складні випадки українського слововживання". Київ, 1969, стор. 124).

В одній статті про ролі української мови в збереженні національної самобутності автор вживає русизмів: "*дразнити*" і "*случай*" ("щоб *дразнити* батьків", "є такі *случаї*"). Замість цих русизмів треба казати: "*дражнити*" і "*випадки*". Хоч русизм "случай" іноді вживався у мові деяких наших письменників у таких висловах як "на всякий *случай*", "на *случай* негоди", проте в сучасних словниках української мови ("Р.-У. сл." 1968 р. і "Сл. укр. мови", К., 1970) цей русизм відкинуто і поано такі українські відповідники: "випадок" ("бували *випадки*", "є *випадки*"); "подія" ("дивна *подія*"), "нагода" (трапилась *нагода*). "На (про) *всякий* *випадок*", "На *випадок* неврожаю, "Це ж тільки *випадок*" (Леся Українка), "нещасливий *випадок*", "у деяких *випадках*" і т. д.

Слово "*спосібна*" — русизм. "Р.-У. словник" 1968 р. дає такі українські відповідники: "здібний", "спроможний", "здатний". Ці слова мають неоднакові значення. Б. Антоненко-Давидович у згаданій уже книжці пише: "здібний" означає наявність природжених задатків якогось таланту, розумових властивостей чи нахил до якогось уміння: "Софія виявила *неабиякі* *здібності*"... Він

був здібний і освічений юнак". "Здатний" означає набути властивість чи підхожість людини або речі до чогось: "Він на таке не здатний", "Він здатний таке сказати". "Він спроможний і чуже горе відчуті". "Тільки мати здатна була заспокоїти хворого".

Русизм "стриміти" (від рос. "стремиться") треба замінити українським словом "прагнути": "прагнути знань", "прагнути миру", "прямувати до мети" і т. д.

Русизм "строгий" (від рос. "строгий") маємо в таких словосполученнях: "строге занепокоєння", "строого дотримання". Краще сказати: "велике занепокоєння", "суворого дотримання".

Замість русизму "на сушу" (від рос. "суша"), краще сказати: "на суходіл". Але в іншому значенні слово "суша" не належить до русизмів і вживається, наприклад, у такому контексті: "Безвідна суша". "І рогаза росте у безвідній суші". Тут "суша" має значення "сухого місця". Сухий період року має назву "суш": "Така суш, що й жати не можна".

У висловах: "до товпи", "товпа почала втікати" слово "товпа" — русизм (від рос. слова "толпа").

Українські відповідники до цього слова такі: "юрба", "натовп". "...сидить юрба людей" (Куліш). "...під вербами сиділа юрба дівчат" (Н.-Левицький). Іти, ходити юрбою. "Жінка просувалась крізь натовп" (М. Коцюбинський). "...душно од великого натовпу гостей" (Н.-Левицький). "Народ натовпом заливає вулиці" (Н.-Левицький).

Замість русизму "торжественний" треба казати: "урочистий". "Урочиста обіцянка".

Замість русизму "трёхденний" (рос. "трехденный") треба казати: "триденний".

В одній статті автор пише: "тяготіння до українського осередку", "українці тяготіють до своєї спільноти". Тут слова "тяготіння", "тяготіти" — русизми (рос. "тяготение", "тяготеть"). До цих російських слів українська мова має такі відповідники: "тяжіння", "потяг", "прагнення", "тяжіти", "прагнути", "відчувати потяг". Наприклад: "Потяг до науки". "Мати померла, і Оксен втратив потяг до рідного дворища" (Тютюнник). "Антін має великий потяг до дітей (Чорнобривець)". "Це — хворобливий потяг, болюча туга за рідним краєм" (Донченко). "Він прагне (почуває потяг) до науки". Отже краще сказати: "тяжіння до українського осередку", "українці прагнуть (відчують потяг) до своєї громади". Слово "спільнота" — польське слово. Про це докладніше скажемо, розглядаючи польонізми в українській мові.

У таких висловах як "упадок народжень", "упадок влади", "упадок царського режиму" слово "упадок" — русизм (від рос. "упадок"). По-українському треба казати: "зменшення народжень", "падіння царського режиму", "Падіння влади" (повне усунення керівників), "занепад влади" (зменшення, послаблення).

Непотрібні русизми маємо в таких висловах: "іти їм на уступки", "уступки Москві". Слово "уступки" — русизм (від рос. "уступки"). По-

українському кажуть: "іти на поступки" ("іти на поступки"), "поступки Москві".

Часто зустрічаємо такі звороти — русизми (кальки з російської мови): "не дивлячись на те, що ширші кола населення...", "не дивлячись на несприятливі обставини", "не дивлячись на їхній вік" і т. д. Все це русизми від російського звороту: "несмотря на то, что". По-українському треба казати: "незважаючи (невважаючи) на...". Приклади: "Незважаючи на глибоку старість, Захар Беркут був іще сильний і крємезний" (І. Франко). "Незважаючи на клопоти всякі, ти не забуваєш мене". (М. Коцюбинський). "Пані чогось тихо, але нерозважно плакала, незважаючи на всі ласки Марії Дмитрівни" (Дніпрова Чайка). "Незважаючи на переслідування..." "Хоч нікому вона не потурає, ...і все ж незважаючи на це, малюки чомусь линуць до неї..." (Гончар). Слово "не дивлячись" вживається лише в значенні дієприкметника: "Він голився, не дивлячись у дзеркало".

До русизмів належить і такий зворот: "уведення в життя Гельсінкської угоди (?)". Це калька з російського звороту "претворить в жизнь". По-українському треба казати: "здійснення Гельсінкської угоди".

Зворот — "Збірка у честь покійного" — русизм (від рос. "в честь"). По-українському треба казати: "на честь".

У мові українців, що живуть у США, часто вживаються російські звороти з прийменниками "по": "Комісія по виданню книги", "по фаху історик". Українські відповідники: "Комісія (комітет) для видання книжки", "за фахом історик".

Докладно про вживання прийменника "по" див. О. Курило. "Уваги до сучасної української літературної мови". К. 1925, стор. 165-168. (Видавництво ж. "Нові дні" перевидало цю дуже цінну книжку). Замість зворотів із прийменником "по", властивих російській мові, українська мова вживає інших прийменників або безприйменникових зворотів. Русизми: "по розміру", "по змісту", "по вимові" мають такі українські відповідники: "розміром", "змістом", "вимовою". Русизми: "по пораді", "по Дарвіну", мають українські відповідники: "за порадою", "за Дарвіном". Замість "по наказу" українською мовою кажуть "з наказу". Замість "по досвіду" — "з досвіду". "По його думці" — "на його думку", "по бажанню" — "на бажання". Зам. "підручник по ботаніці", треба: "підручник ботаніки". Зам. "лікар по нервових хворобах" — треба: "лікар нервових хвороб".

Українські звороти з прийменником "по" мають значення місця й часу і вимагають після себе місцевого відмінка (а не давального, як у російській мові): "Ой, ходила по садочку", "...по крутих берегах".

Іноді русизми зустрічаються навіть у мові українських філологів. Наприклад: русизм "вводи" (від рос. "выводы") вживають замість українського слова "висновки". Або русизм "предложити" (рос. "предложить") замість "подати на розгляд". Або ще русизм "вповні погоджуюся" (рос. "вполне") замість українських відповідників: "цілком", "цілковито", "сповна". Українське слово "вповні" має інше значення, ніж

рос. "вполне": "впóвні дорогу перейти" (себто з повними відрами). "Місяць упóвні". "Надворі весна впóвні" (себто у самому розквіті). Українське слово впóвні має наголос на "о".

У вислові: "з упадком окупації" слово "упадок" — русизм (рос. "упадок"). Про це слово ми вже згадували.

Зокрема багато русизмів є в мові платного додатку до "Свободи", що має назву: "Сторінки Фонду катедр українознавства". Ось кілька прикладів: "кисвялянку" (треба: киянку), "слідуючі теми" (такі теми), "типічний" (типовий) і т. д. (див. статтю в ж. "Сучасність", ч. 7-8, 1977, стор. 189-190).

У реченні "він щось видів" слово "видів" — русизм (від рос. "видел"), а одночасно й діалектизм, що його вживав І. Франко ("виділи на власні очі"). Український відповідник цього слова — дієслово "бачити". До явних русизмів належить і слово "виздоровів" (від рос. "выздоровел"). По-українському треба казати: "видужав", "одужав".

А от одна авторка пише: "пішла в своєси". Це теж русизм від рос. "восвоєси". Українською мовою кажуть: "пішла додому", "пішла геть". Часом доводиться читати ще й таке словечко — непотрібний русизм "воскликнув" (від рос. дієслова "воскликнуть"). Українська мова має такі відповідники: "вигуквати", "вигукнути", "викрикувати", "викрикнути", "скрикувати", "скрикнути".

Часто можна почути таке речення: "Він прочитав доклад". Слово "доклад" у цьому контексті є русизм (від рос. "доклад"). По-українському треба казати: "доповідь". Українське слово "доклад" має інше значення: додатковий, допоміжний матеріал (підкладка, гудзика і т. ін.). "А де бідній людині взяти дорогий матеріал і доклад" (З. Тулуб).

Здається, немає ні одного українця, який не чув би про те, що Т. Г. Шевченко написав "Заповіт". А проте є такі письменні й освічені українці, які пишуть "завіщення" (з рос. "завещание"), забуваючи про слово "заповіт", яке так широко популяризував серед українців Тарас Шевченко.

У словосполученні "на закінчення цього звіту" слово "заклучення" — русизм (від рос. "в заключение"). Український відповідник цього російського слова "на закінчення".

Один автор (український письменник і журналіст) пише: "Залізнодорожні шляхи в Америці...". Замість русизму "залізнодорожні" (від рос. "железнодорожные") треба казати: "залізниці". І взагалі вислів "залізнодорожні шляхи" — це тавтологія, це те саме, що й "залізнодорожні дороги" (!).

Часом трапляються такі речення: "вільні місця занимають українці". Слово "занимають" — русизм (від рос. "занимают"). Українські відповідники: "займають", "посідають". ("Він зайняв місце серед найвидатніших людей того часу". "Р.-У. сл.", т. 2, 1929).

Деякі українці (до того ж патріоти і націоналісти) іноді так уперто дотримуються деяких русизмів, що ніякі заклики мовознавців відмовитися

від русизмів і замінити їх щиро українськими національними словами ніяк не допомагають. Приклад такого русизму — це слово "зарєво". Про це вже писав проф. В. К. Чапленко, про це писав — недавно — М. Ковшун у своїй цінній і змістовній статті "Пресідницько-рам'яча мова" ("Нові дні, лютий 1971). Але доводиться ще раз про це згадати. Об'єднання українських академічних товариств назвало себе цим російським словом "Зарєво". Погляньмо, як це російське слово перекладено в українських словниках. В академічному "Р.-У. словнику" (редактори: В. Ганцов, Г. Голоскевич, М. Грінченкова, А. Ніковський, акад. А. Кримський та ін., рік видання 1929) читаємо, що російське слово "зарєво" в українській мові має такі відповідники заграва, проміття, жарєво, полиск, полиски. Подаємо такі приклади з творів української літератури: "Сонце зайде, і кривава заграва розіллється по лісі" (Л. Українка). "Над дубиною встає рожеве жарєво" (С. Васильченко), "Бачив червоне проміття пожежі" (М. Коцюбинський). "Чи то полиски пожежі" (Л. Українка). У сучасній українській мові найпоширеніший відповідник російського слова "зарєво" — це слово "заграва". Академічний словник української мови (Київ, т. 3, 1972) подає такі приклади: "Уже й тепер я бачу щастя одсвіт, як заграву далеку" (Л. Українка). "Тим часом сідає сонце, небо на заході спалахує рєчірною загравою" (Микола Данилович Руденко).

Панове з Об'єднання українських академічних товариств! Доведіть на ділі, що ви боретеся проти русифікації і, нарешті, викиньте російську назву свого Об'єднання, викиньте чуже слово "Зарєво" і — шануючи мову Лесі Українки і Миколи Руденка — назвіть себе чудовим українським словом "ЗАГРАВА!"

У вислові "на криші хати" слово "криша" — русизм (від рос. "крыша"). Українські відповідники: дах, покрівля, верх. Приклади: "Будинок під зеленим дахом"; "Гонтовий дах..." (Щоголів).

У словосполученні "кропітлива робота" слово "кропітлива" — русизм (від рос. "кропотливая"). Український відповідник: "копітка робота". Є ще й такі відповідники рос. слова "кропотливый": "кропітний", "забарний", "загайний", "марудний".

Слова "лучі", "світлолучі" — це русизм (від рос. "лучи", "световые лучи"). По-українському треба казати: "промінь", "промені", "світлові промені".

Замість русизму "медиицнський" (від рос. "медиицнский") треба казати: "медичний". Медичні знання. Медичний інститут. Медичний огляд. Медична сестра. Медичні препарати.

Слово "магазин" — русизм (від рос. "магазин"), коли воно означає приміщення для роздрібної торгівлі. І хоч "Словник української мови" (т. 4, 1973) подає це слово і в значенні "крамниця", проте Борис Антоненко-Давидович у своїй книжці "Як ми говоримо" (К., 1970) значає: "Заклад, де продають харчі..., у класич-

ній літературі й народній мові називали й називають "КРАМНИЦЕЮ". Слово "магазин" у літературній мові треба вживати в значенні приміщення для зберігання запасів харчування: "магазин з хлібом". Крім того, слово "магазин" вживається ще й у такому контексті: запасне місце в вулицю на випадок посиленого медозбору ("... мої працівниці наллють повні вулиці меду, треба магазини ставити зверху". Ю. Яновський). Спеціальні слова: "патрони в магазині гвинтівки"; допоміжний прилад для електротехнічних вимірювань: "магазин опорів", "магазин ємностей".

Вислів "мати місце" — русизм (від рос. "иметь место"). Українські відповідники: *відбуватися, діятися, статися, трапитися, бути*.

"Наглядні докази". Тут слово "наглядні" — русизм (від рос. "наглядные"). Українською мовою буде: "наочні докази". Є ще такі вислови: "наочний приклад", "наочне навчання", "наочні посібники", "наочний свідок". Слово "наглядний" в українській мові вживається як похідне слово від "наглядати": "наглядні органи прокуратури".

Вислови: "вони наносять шкоду", "нанесли багато шкоди" не відповідають нормам української літературної мови. Це русизми (від рос. "нанести вред", "нанести ущерб"). Українські відповідники: "чинити шкоду", "заподіяти шкоду". Замість "нанести поразку" треба казати: "завдати поразки". Українське слово "наносити" вживається лише в такому контексті: "дівчата нанесли квітів", "річкиносять глину в морські води", "треба було нанести на мапу невідомі береги". Кайдашиха наносила діжку води, "курка нанесла яєць".

Слово "наслідники" — русизм (від рос. слова "наследники"). По-українському кажуть: "спадкоємці", "наступники", "наступник на престолі", "наступник на троні", "принц-наступник".

Бувають випадки, коли освічені люди, що стоять близько до науки, вживають русизм "научний" (від рос. "научный"), мабуть не знаючи, що в українській мові є слова: "науковий", "науковець", "науковість", "науково-дослідний", "науково-технічний", "науковий центр", "наукова праця", "науковий співробітник".

Часом русизми, що з'являються на сторінках преси, бувають такі несподівані, що спочатку вони здаються друкарськими помилками, але повторне вживання їх доводить, що це не друкарські чортки. До таких несподіванок русизмів належить слово "ведро" (рос. "ведро"). У численних українських народних піснях, в живій розмовній мові — завжди ми чуємо "відро", "відра", "Пішла по водиченьку — відра погубила". "Ой, у полі озеречко, там плавало відеречко".

Замість вислову "городський суд" значно краще казати "міський суд": Слово "городський" рідко вживається в українській літературній мові, бо це слово — русизм (від рос. "городской"). Завжди кажуть: "міська рада", "міська управа" і т. д.

Часом читаємо в газетах такий вислів: "заіснували проблем". Форма дієприкметника минулого часу на "ВШИИ" — це чисто російська форма, подібна до російських слів: "читаВШИИ", "роботаВШИИ", "возникаВШИИ".

Слова "заіснувати" в українській мові взагалі немає. Є лише слово "існувати". Отже в цьому вислові подвійна помилка! По-українському кажуть: "виниклих проблем".

Слово "вище" — це одночасно і діалектизм і русизм (рос. "свыше"). Відповідники в українській літературній мові: "вище", "понад" ("...льон вище коліна", "...минуло понад десять років").

Замість розмовного слова "напитки" (рос. "напитки") краще казати: "напої". Напр. "вони не вживають алкогольних напоїв". У висловах "діалог був невдачний", "невдачна маніфестація" слова "нездачний", "нездачна" — русизми (від рос. слів: "неудачный", "неудачная"). Замість цих русизмів треба казати "неудалий", "неудала". Є ще й такі слова: "неудатний" і "неудачливий". Приклади з української літератури: "невдале полювання", "неудалий поет", "деякі малюнки вийшли невдалі", "почин невдатний іноді буває", "чоловік у неї був невдачливий".

Слово "невилічима" — русизм (від рос. "неизлечимая"). По-українському треба казати: "невиліковна". Приклад: "...сидів чоловік, хворий на якусь невиліковну хворобу".

Слово "неоднократно" — русизм (від рос. "неоднократно"). Українські відповідники: "не раз", "кілька разів", "неодноразово".

У вислові "осягнув неосягаєме" слово "неосягаєме" — морфологічний русизм. Закінчення "-АЄМІЙ", "-АЄМА", "-АЄМЕ" — це російські закінчення ("достигаемый", "достигаемая", "достигаемое"). Українські відповідники: "недосяжний", "недосяжна", "недосяжне". Приклади: "Недосяжний ідеал" (Кримський). "Та далека мрія, недосяжна" (Лєся Українка). "До недосяжних верховин" (О. Олесь).

Замість "непереривна праця" (рос. *непрерывная*), краще казати: "безперервна праця". Є також і такі вислови: "неперервний зв'язок" або "безперервний".

Автор однієї статті пише: "неуступчивість президента". Слово "неуступчивість" — русизм (від рос. "неуступчивость"). По-українському кажуть "непоступливість".

Замість вислову "обі команди" (рос. "обе") краще казати: "обидві команди".

Русизм "обильно" (рос. "обильно") треба замінити українськими словами: "рясно", "густо", "щедро", "пишно", "буйно". "Рясно у вас, бабуся, вишень" (Кониський). "Густо слюзи лються".

Прикро читати ще й такі чужі українській мові вислови — явні русизми: "речинець ограничений" (від рос. "ограниченный"). "ці ограничення були" (від рос. "ограничения"). По-українському кажуть: "обмежений", "обмеження". Приклади: "обмежена кількість", "обмежена площа", "обмежена людина", "обмежене мислення", "обмеження ініціативи", "цензурні обмеження".

Вислови: "Около трьох місяців", "около 600 сторінок" — це прикрі русизми (від рос. "около 3-х месяцев", "около 600 страниц"). По-українському кажуть: близько трьох місяців, "приблизно 600 сторінок". Інші приклади: "Ішли з години (близько години)", "майже годину", "при-

близько годину). "Я не бачив його майже три роки (близько трьох років)".

Вислів "книга в переплеті" — русизм (від рос. "в переплете"). Треба казати: "книга в оправі".

Вислів "з тих пір" — русизм! По-українському кажуть: "з того часу". Приклади: "З того часу ставок чистий заріс осокою" (Т. Шевченко).

А ось читаємо такий незграбний вислів — русизм: "Число студентів повисилося" (від рос. "повысилось"). По-українському кажуть: "збільшилося". Російському слову "повышались" відповідають такі українські слова (в певному контексті): "Культурний рівень підноситься". "Ціна росте". "Ціна пішла вгору". "Інтерес підвищується (зростає)", "Настрій підноситься". "Температура підвищується (піднімається)".

Замість "пожалувався перед кореспондентами" (рос. пожаловался) краще казати: "поскаржився кореспондентам". Приклади з літератури: "По-скаржився я матері твоєї (Леся Українка).

"Покупка автомашин" — русизм (від рос. покупка). По-українському кажуть: "купівля".

"З особою другого полу" (рос. "пол") — русизм. Російському слову "пол" відповідає українське слово "стать".

У висловах: "за останні дні", "в останній передачі" слова "останній", "останні" — русизми-діалектизми. В українській літературній мові кажуть: "останнім часом", "останнє зусилля", "останнє число газети".

У вислові "вміщування посторонніх сил" — два русизми (від рос. вмешательство посторонних сил). Цей вислів — подвійний русизм — треба перекласти українською мовою так: "втручання сторонніх сил" (або втручання чужих сил).

У реченні: "Президент поступав правильно" слово "поступив" — русизм (від рос. слова "поступил"). У цьому контексті російському слову "поступив" відповідає українське слово: "зробив" або слово "вчинив". Слово "поступати" іноді вживають у значенні "робити", "чинити", "діяти", але, як цілком слушно зазначає Євгенія Чак, "таке вживання дієслова ПОСТУПАТИ в сучасній українській літературній мові вже сприймається як відхилення від норми" (Є. Д. Чак). "Складні випадки українського слововживання". Київ, 1969, стор. 33-34).

Слово "предвиджено" — русизм (від рос. дієслова "предвидеть"). Український відповідник — "передбачити", "передбачено".

В українській пресі в Америці дуже часто зустрічається жахлива калька з російської мови "предсідник" (від рос. "председатель"). Це гідке, чуже українській мові слово засмічує нашу мову. Треба рішуче викинути це незграбне слово і замінити його нашим українським "голова". Кожному українцеві відомі такі вислови: "голова зборів", "голова управи", "голова організації", "голова комітету", "голова уряду", "голова делегації" і т. д.

Вислів: "ми призывали" — русизм (від рос. "мы призывали"). "Ми закликали".

Помилку роблять ті, що кажуть "приймати

участь" (від рос. "принимать участие"). По-українському кажуть: "брати участь", "взяти участь".

Цілком чужий українській мові вислів: "вони не приносять користі". Це русизм (від рос. "они не приносят пользы"). Краще сказати: "...не дають користі". Російському виразу "приносить пользу" відповідають українські вислови: "бути на користь", "іти на користь". "Мабуть воно не піде на користь". (Див. Рос.-Укр. словник за ред. акад. С. Єфремова. Т. 3. 1928, стор. 348).

Речення: "Полковник прийшов до себе" може вживатися лише в значенні "прийшов до себе додому". Але, на жаль, автор газетної статті вжив цього звороту в значенні російської ідіоми "пришел в себя". Українські відповідники цієї російської ідіоми такі: "опритомнів", "прийшов до гам'яті", "очуняв".

Слово "примінення" — непотрібний русизм (від рос. "применение"). По-українському кажуть "застосування", а також "прикладання", "прикладення".

Вислів "примірний чоловік" — русизм (від рос. "примерный"). Український відповідник: "зразковий".

В українській газеті автор статті пише російське слово "промежуток" ("промежуток часу"). В українській мові є слово: "проміжок" ("проміжок часу"). Або "відривок часу" ("період часу"). Приклад із підручника астрономії: "Справжньою сонячною добою називається проміжок часу між двома верхніми кульмінаціями центра видимого диска Сонця".

Явний русизм — слово "противоріччя" (від рос. слова "противоречить"). Цьому російському слову відповідають такі слова української мови: "суперечити", "перечити". Приклади з української літератури: "Як ти смієш мені перечити?" (Рудченко). "Я ніколи не суперечу Опанасові" (Кониський). "Ви самі собі суперечите" (Грінченко). "Це перечить художній правді" (Леся Українка).

Вислів "в розгарі" — русизм (від рос. "в разгаре"). Українською мовою кажуть: "У розпалі". Приклади з української літератури: "в розпалі бою", "в розпалі гніву". "Аж ось підняв голос Мойсей у розпалі гнівному" (І. Франко).

А ось два місяці тому читаємо в одній газеті таке речення: "Советська (русизм) система найбільше боїться РОЗОБЛАЧЕННЯ". Жахливий неоквірний русизм "розоблачення" походить від російського слова "разоблачение". Таж в українській мові є свої — українські слова: "викривання", "викриття". Ось кілька прикладів вживання українських відповідників: "викрити зрадника", "він боїться викриття і мовчатиме". "Що змусило Кузя виступити з викриттям..." (Микола Руденко).

Слово "пристрасний" (р. "пристрасный") треба замінити українським словом "упереджений" або словом "небезсторонній". Так само слово "безпристрасно" (р. "безпристрасно") треба замінити українськими словами: "неупереджено", "безсторонньо". Приклади: "Відома вам стаття... робить велике враження на свіжих без-

сторонніх людей" (Л. Українка). "Опоненти сиділи спокійно, безсторонньо, — вони вже давно підготувалися до виступу" (Микола Руденко). "Значить, в його писанні неупереджені сторонні люди добачили зерно поетичного дару?" "Його думка була необ'єктивна".

В українській мові є слово "пристрасний", але воно нічого спільного не має з русизмом "пристрасний" (рос. "пристрастный"). Українське "пристрасний" означає "дуже сильний", "бурхливий", "нестримний у своєму виявленні". Приклади: "Пристрасна любов", "Пристрасна воля до життя". "Дикі, пристрасні сварки..." (М. Коц.). "Поеми Лесі Українки... напоєні атмосферою пристрасного шукання істини" (М. Рильський). "Яремченко... слухав його мову — пристрасну, злу". (Д. Бедзик). "Публіцистичні твори Лесі Українки відзначаються своєю пристрасністю й полемічною спрямованістю".

Вислів "в виді" (р. "в виде") треба замінити українськими відповідниками: "у вигляді чого", "як що" і т. д. Приклади: "як ласка" (р. "в виде милости"); "за кару йому визначено" (р. "в виде наказания..."). А такий вислів як: "боротьба в виді страйку" краще замінити висловом: "боротьба шляхом страйку".

Автор однієї статті пише: "Це буде важним елементом виховання". У цьому контексті слово "важним" є русизм (р. "важным"). По-українському треба казати: "Це буде важливим елементом виховання". Ось кілька прикладів: "Він не підупав духом у важливому ділі" (Довж.). "Важливий воєнний об'єкт" (Гончар). "Важлива причина". "Важливе відкриття". Проте в мові українських письменників зустрічається й розмовне слово "важний", але це слово здебільшого має відтінок пихатості, зарозумілості. Наприклад: "Важна особа". "...сидять важні, непорушні, немов мішки з мукою" (М. Коц.).

У реченні "Це був визов міщанським звичаям" слово "визов" є русизм (р. ("вызов"). Український відповідник — "виклик". Приклади: "Вбивство парламентарів було провокаційним викликом" (Гончар). "І король той виклик мусив прийняти" (Шиян).

Трапляються часом такі вислови: "відложити подорож". Тут слово "відложити" (рос. "отложить") — діалектизм і русизм. По-українському треба казати: "відкласти...". Приклади: "Не відкладай на завтра, що сьогодні можеш зробити" (Укр. прислів'я). "Сьогодні мав їхати в Помпею, але відклали на завтра" (М. Коц.).

Рідко вживане слово "відмічувати" — "преса відмічує" (р. отмечать) краще замінити словом "відзначати" — "преса відзначає". Приклади: "Наша школа урочисто відзначила 50-річчя педагогічної діяльності свого директора".

Вислів "у воздуху" (рос. "в воздухе") в українській літературній мові має відповідник: "у повітрі". Проте в українській мові є й слово "воздух", але воно вживається не в значенні "повітря", а лише як назва покривала для церковного посуду з причастям: "Я вже гаптувала і ризи, і воздуху" (З. Тулуб. "Людолови").

Слово "впрочім" (р. "впрочем") — русизм.

Українська назва має такі відповідники: а втім, але, проте, а проте і т. ін. "Книжка цікава, але (проте) не в усіх частинах". "А втім, я не знаю, вирішуй сам". "А втім, хто його знає — ніхто не віда, як хто обіда" (П. Мирний).

"Професор Ф. розповідав про вузи". Скорочене слово "вуз" — це російське слово, що походить від слів "высшее учебное заведение". Український відповідник: "виш" — вища школа. Приклад: "Дочка в той час училася ... в одному з вишів" (І. Ле).

"Треба пам'ятати свій довг перед суспільством". У цьому реченні слово "довг" (р. "долг") вживається в значенні українського слова "обов'язок". Російське слово "долг" (із староболг. "долгъ") має різні значення. Кожному значенню цього російського слова відповідає окреме українське слово. Ось кілька прикладів перекладу слова "долг". "Выполнить свой долг" — укр. "виконати свій обов'язок". "Отдать последний долг кому" — укр. "віддати останню шану кому". "Взять в долг" — укр. "позичити". "Быть в долгу у кого" — укр. "бути в боргу перед ким". "Должник" — укр. "боржник". Ці приклади свідчать про лексичне багатство української мови. Російське слово "долг", яке має кілька різних значень, перекладається українською мовою такими словами: "обов'язок", "шана", "борг" і т. д. Отже замість русизму "довг перед суспільством", треба казати: "обов'язок...".

"Похоронне заведення" — русизм "заведення" (р. "заведение") треба замінити українським словом "заклад". Приклади: "Катерина піде замовити в похороннім закладі труну" (Вільде). "Заклад для розваг". "Навчальний заклад".

"Дійшли до заключення" (рос. "пришли к заключению"). По-українському треба казати: "дійшли висновку". Російське слово "заключение" має багато значень. І кожному значенню відповідає окреме українське слово. Приклади: "Заключение в тюрму" — укр. "ув'язнення". "Наказати тюремним заключением" — укр. "покарати в'язницею". "Прийти к заключению" — укр. "прийти до висновку", "дійти висновку". "На ваше заключение" — укр. "на вашу думку", "на ваш висновок". "В заключение" — укр. "на закінчення". "Заключение счетов" — укр. "замкнення рахунків". "Заключение договора", "соглашения" — укр. "укладання договору", ("укладання") угоди".

"Він закрив очі" (р. "закрыл"). По-українському треба казати: "Він заплющив очі". Але цілком відповідає нормам української літературної мови такий вислів: "Коли погас огонь в очах співецьких, вона закрила їх (очі) набожною рукою" (Л. Українка). Жива людина заплющує очі, а мертвій людині закривають очі. Ще кілька прикладів: "Він заплющив очі і, стомлений тяжкою працею, дрімав". Вислови: "закрити очі", "замкнути очі" вживаються в значенні "стулити віки померлому": "І ніхто очей холодних не закрив там мені". "...коли б не старі матушка, не було б кому очі закрити" (Коц.).

"Той, що завжди при любих умовах є людиною". "Боронися любими способами". "Любий місцевий конфлікт". У всіх цих реченнях слово

"любИй" — русизм (р. "любОй"). Російському слову "любОй" відповідають такі українські слова: "будь-який", "перший-ліпший", "усякий", "кожний". Отже, відкинувши ці русизми, треба казати: "при всяких умовах", "всякими способами", "кожен конфлікт", "будь-який конфлікт" і т. д. Про це докладно пише А. Антоненко-Давидович у своїй книжці "Як ми говоримо" (К., 1970, стор. 115-116).

В українській мові слово "лЮбий" вживається лише в значенні "милий": "Ні, лЮбий, я тобі не дорікаю" (Л. Українка).

Слово "наізусть". Приклади: "...ту книжку знав уже напам'ять" (Хотк.). "Певне вже й сусіди вивчили напам'ять ту промову..." (Л. Українка).

"Війська нанесли тяжких втрат" (р. "нанесли"). Український відповідник: "завдали".

"Наруш^ування (нарушення) закону". "Нарушив закон — русизми (від рос. "нарушение", "нарушил", "нарушатъ", "нарушить"). Українські відповідники: "порушувати — порушити) закон", "порушення закону". Інші вислови: "порушувати кордон", "порушувати (ламати) обіцянку".

В одній із газетних статей читаємо: "невинною формою визиску". Тут маємо непотрібний русизм "невинною" (р. "невыносимой"). Українська літературна мова має багаті лексичні засоби для того, щоб висловити значення цього російського слова. Ось кілька прикладів: "Він стогнав з нестерпного болю" (Гр.). "Від них на сто кроків віє нестерпний дух нечисти" (Фр.). "Зморила всіх задуха нестерпуча (Гр.). "Самота така сьогодні нестерпуча" (М. Рил.). "Нестерпчий біль" (В. Підм.). "Нестерпуча спека" (А. Крим.). "Годі мліти серцю моему з незносної туги".

Замість вислову з русизмом "невмішчування" (рос. "невмешательство") треба казати: невтручання у внутрішні справи".

"Обезпечення родичів". Слово "обезпечення" — русизм (р. "обеспечение"). Український відповідник: "забезпечення". Приклади: "Мендель чимраз частіше ... думає про забезпечення своєї родини" (І. Фр.). Соціальне забезпечення. Матеріальне забезпечення.

"Пламенні заклики Шевченка". Тут слово "пламенні" (р. "пламенные") треба замінити українським словом "полум'яні". Або словом "палкі". "Це був полум'яний борець" (М. Рильський). "Т. Г. Шевченко своїм полум'яним словом...", "Ой, палка ти була, моя пісне" (Л. Українка). "Гребінка і його знайомі трохи не плакали, читаючи палкі, щирі рядки".

"В цій географічній полосі". Тут чуже слово "полоса" (рос. полоса). Український відповідник — "смуга". "Людині з помірної смуги акліматизуватися тут важко". "Полезахисні лісові смуги". "Прикордонна смуга". Є також і слово "полоса", але воно вживається лише як друкарський термін: "На редакційній мові газетну сторінку називають полосою" ("Наука", 5, 1962).

В реченні "Чи дисиденти можуть поняти мотиви..." — русизм "поняти" (р. "понять") треба замінити українським словом "зрозуміти". Рос.

слово "понимать" ("понять") має такі українські відповідники: "розуміти", "зрозуміти", "збагнути", "тямити", "утямити". Приклади: "Вона розуміє чуже горе". "Народ не розуміє чужомовної пропаганди". "Він нічого не тямить". "І сам не тямить, що говориш". "Він усе добре збагнув".

В українській мові є й слово "поймати — поняти", але воно вживається лише в значенні "запливати — затоплювати".

Приклади: "Розлилася вода, пойняла береги". "Ой, лужечки та бережечки та вода поняла" (Чуб.). Це розмовні слова, характерні для усного мовлення.

В одній статті читаємо такий вислів "по стільки по стільки" (від рос. "постольку — поскольку"). Українські відповідники: "остільки — оскільки" або "стільки — скільки", "оскільки — оскільки". Приклади: "Я не забуду, як ти раз написала мені: "оскільки мос почуття до тебе безпосереднє, остільки воно несвідоме" (Леся Українка). "Оскільки електромотора не було, то динамку крутили руками" (Тют.).

"Підручник представляє собою" — це чисто російський зворот (рос. представляет собой). По-українському кажуть: "Підручник являє собою". Ось кілька прикладів, як треба замінити русизм "представляє собою" українськими зворотами: "Що являє собою Коцюбинський тоді, на переломі свого життя..." (С. Єфремов). "Переволуційні часи становлять немов другу фазу розвитку Винниченкової творчості" (С. Єфремов). "Що являє він собою тепер?".

У реченні "...які впали в пропасть" слово "пропасть" — русизм (від рос. пропасть). Українські відповідники: "безодня", "прірва", "провалля", "провалина". Приклади: "...чорніла широка безодня, дно якої, мабуть, ніколи не бачило сонця" (М. Коц.). "Хто збагне глибину мого горя, глибокого, як морська безодня" (Н.-Лев.). "Перед ногами... позіхнула чорна безодня, прірва стрімкого... яру" (І. Фр.). "Зупинились польські драгуни над прірвою" (Довж.). "Між двома шпичастими горами було видно провалля" (Н.-Лев.).

В одній статті читаємо таке речення: "Вона руководилася бібліологічними критеріями". Українська літературна мова відкидає русизм "руководилася" (від рос. руководилась) і має свій український відповідник: "керувалася". Російські слова "руководство", "руководить", "руководиться" мають такі українські відповідники: "керівництво", "керувати", "керуватися". Приклади: "Найкраще керуватися вітром: треба йти за вітром" (М. Коц.). "Попереду Гамалія байдаком керує" (Т. Шевч.). "Каже Еней кораблі керувати на берег" (М. Зеров).

Замість "з склоною головою" (р. "склоненной") треба казати "похиленою", "схиленою". Приклади: "Підводимо чоло, похилене в горі" (Л. Укр.). "...Дівчина слухала, перед ним стоячи з похиленою голівкою" (М. Вовч.). "Він поглянув на маківку похиленої перед ним синої голови" (Смол.).

Дуже часто автори різних статей, а також і промовці вживають слова "супротивлялись". Ось, напр., в такому реченні: "...критикує членів Конгресу, які супротивляються підписанню догово-

ру". Дієслово "супротивлятися" — непотрібний русизм (від рос. "сопротивляться"). Зам. цього чужого слова треба казати: "чинять опір" або "виступають проти". Приклади: "Ворог чинив дедалі упертійший опір" (О. Гонч.). "Ставити опір". "Стати на опір погрозам жертів та страханням поетів" (М. Зеров).

Дуже поширені в пресі такі фразеологічні звороти — кальки з російської мови: "угода вступи-да в силу", "угода ввійде в силу", "план буде в силі", "законопроект ввійде в силу: (з рос. "вступить в силу", "войти в силу"). Українські відповідники: "набирати (набрати) чинности" або "набирати (набрати) сили". Отже треба казати: "Угода набрала чинности", "Законопроект набере чинности", "План буде чинним". Приклади: "Постанова королівського суду набула законної чинности" (З. Тулуб). "В районах скасовувалась чинність законів про оренду землі".

В реченні "Треба склонити сторони до поступок" слово "склонити" (рос. "склонить") треба замінити українським словом "схилити" або "схилити". Слово "прихилити" також може вживатися в значенні умовляння, переконування когонебудь у чомусь. Напр.: "Увесь вік силкувався прихилити її до згоди" (Кроп.).

Фразеологічний русизм "на склоні віку" (р. "на склоне жизни") має український відповідник: "на схилі віку". Інші вислови: на схилі літ (днів, життя). Приклади: "На схилі літ, в ясний ранковий час..." (Перв.). "Землі своєї зелень та блакить любив я серцем і на схилі віку хотів про те правдиво повістити" (М. Рильський). "На схилку днів пізнаємо в ній друга" (Коч.).

В усній мові доводилося чути такий вислів: "Треба спаст рибу" (р. спасать, спасти). По-українському треба казати: "...рятувати (врятувати) рибу. Приклади: "Люди рятували від вогню товари..." (Ільч.). "Що ти зробила? Рятуйте!" (Л. Укр.).

Є й українське слово "спасати (спаст)", але воно вживається найчастіше в релігійному контексті: "Хто хоче душу свою спаст" (Єв.). "Чорна риза не спасе, а біда в гріх не введе" (Ном.). "За терпіння Бог дає спасіння". Слово "спасати" в розмовній мові також іноді зустрічається: "Ось хто спас нас від голодної смерті" (П. Мирн.).

В усній мові чули й таке слово: "слезоточивий". В українській мові є СЛЪОЗА і СЛЪОЗОТОЧИВІЙ. Приклади: "Поетичні вислови та слъозоточиві фрази не до лица вам" (І. Фр.).

У реченні Ціль співпадає із стремлінням недоречний і непотрібний русизм "співпадає" (з рос. созпадает) треба замінити українським словом "збігається". Приклади: "Якимсь дивом думки наші збіглися" (М. Коц.). "Щодо цього погляди Антоновича цілком збіглися з поглядами К." (Гончар).

Вислів "цугольний камінь" (рос. "краеугольный камень") не відповідає нормам української літературної мови. По-українському кажуть: "наріжний камінь". Приклади: "Хто поклав камінь наріжний" (К. Йова, 38, 6. Біблія 1962. Пер. І. Огієнка). "Ця наука стала каменем наріжним" ("Нова Рада").

Такий вислів як "тінями упавших" — це подвійна помилка — лексична і морфологічна. Дієприкметники минулого часу на -ший, -вший властиві російській мові, а не українській. Крім того, воєнки, що загинули на полі бою, в українській мові мають назву "полеглі", а не "упавші" (рос. павшие). Приклади: "Непорушно лежать у степу полеглі герої" (Гонч.). "Марта шукала його в списках полеглих" (Кобр.).

"Крім уступків..." (від рос. "уступка"). Український відповідник: "поступка". Приклади: "Поступка перед силою"; "не йти на поступки"; "робити поступку". "Уряд пішов на поступки" (Вільде).

"М. ...участвував" (від рос. "участвовал"). Цього русизму не вживають українці, бо в нас є свої вислови: "брати (взяти) участь". Приклади: "Зінька брала участь у виставі" (Щиян). "У Львові 19-літній студент (І. Франко) бере участь у редакції журналу "Друг" (М. Коц.).

В усній і писемній мові дуже часто трапляються такі вислови: "хотять володіти", "хотять бачити". (р. "хотят"). В українській мові третя особа множити від дієслова "хотіти" — "хочуть". Напр.: "Нам батьки і вчителі хочуть щастя на землі" (М. Рильський).

Розглянемо тепер такі дуже поширені мовні звороти-русизми: "Яка являється пекучою проблемою", "Г. А. являється засобом нашої комунікації з Україною", "Справа, яка являється...", "Причиною зміни являється". У цих висловах слово "являється" (з рос. "является") всюди треба замінити дієслівною зв'язкою "є". Цей російський зворот із словом-зв'язкою "являється" поширений і на Україні під впливом російської мови. Проти цього чужого українській мові звороту наші мовознавці ведуть боротьбу впродовж багатьох років. Про потребу еживання дієслівної зв'язки "є" замість російського слова "являється" писала ще Олена Курило. (О. Курило. "Уваги до сучасної української літературної мови". К. 1925, стор. 80). На цю помилку звернула увагу Алла Коваль. У своїй книжці "Культура української мови" (К. 1966, стор. 46) вона пише: "Найчастіше помилки трапляються при перекладі таких російських словосполучень: ... "этот поступок является". І далі авторка подає український відповідник цього словосполучення: "Цей гчинок є". Ще докладніше про це пише вона в недавно виданій книжці (А. П. Коваль. "Культура ділового мовлення". К. 1977, стор. 120-121). "Освічений читач, — каже вона, — звик до того, що дієслово ЯВЛЯТИСЯ в українській мові звичайно вживається на позначення "вживатися у сні, під час марення"; "поставити перед кимось", "з'являтися надприродним способом"; воно вимагає після себе іменника (найчастіше в давальному відмінку), порівняйте: "Чого являється мені у сні?...". (І. Франко). "Чистою, незайманою явилась природа перед людьми" (А. Хижняк). І далі А. Коваль пише: "Тому дивним, незвичним, навіть кумедним буде здаватися таке речення: "Акт ЯВЛЯЄТЬСЯ документом, який ґрунтується на незаперечних доказах..." (читач, замість того, щоб повністю зосередитися на змісті про-

читаного, зупиниться на підкреслених словах, посміхнеться й подумає: "Мабуть акти шахраям у снах являються"... Проте службовий документ менш за все розрахований на те, щоб розважати його читачів).

Так гостро висміяла Алла Петрівна Коваль те чуже для української мови "являється", яке в функції дієслівної зв'язки повинно буде замінено українським словом "є".

Борис Антоненко-Давидович у своїй книжці "Як ми говоримо" (К. 1970), пишучи про дієслівну зв'язку "є" (замість рос. "являється"), зазначає, що такий вислів як "Історія є вчителькою життя" належить до польонізмів, бо після "є" треба вживати іменника не в орудному, а в називному відмінку: "Історія є вчителька життя". Таку думку ще раніше висловили видатні знавці української мови О. Потебня, Богумил і Житецький, Олена Курило та ін.

Питання про те, чи після зв'язки "є" завжди треба вживати наз. відм., чи в деяких випадках треба вживати орудного відмінка, добре з'ясував відомий український мовознавець Олекса Синявський. У своїй книжці "Норми української літературної мови" на стор. 222 (користуємось львівським виданням книжки 1941 р.). Синявський пише: "Присудковий додаток орудного відм. часто змагається з додатком називного відм., і тому природно повстає питання, як їх розмежувати". І далі він зазначає: "орудний присудкового додатку взагалі більше властивий тоді, коли присудок повинен визначати не постійну, тривалу властивість підмета, а саме навіпаки, коли він показує властивість тимчасову, минущу, називний же — постійну, сталу. Так, напр., зовсім не можна сказати: "Той робітник був німцем", а тільки — **ТОЙ РОБІТНИК БУВ НІМЕЦЬ**. Приналежність бо до певної нації прикмета постійна... Недоречно сказати: Він там був **ДВА РОКИ ВЧИТЕЛЬ**, а можна сказати: він там був два роки вчителем".

Це твердження Синявського підтримує і Б. Антоненко-Давидович. Він пише: "На основі цього слід зробити висновок, що... правильно буде сказати: "Петро був **ПЕРШИЙ УЧЕНЬ** у класі". "Вона була досвідчена **ляборантка**"..., — бо іменники і пов'язані з ними прикметники означають **постійну властивість**. Але треба сказати: "По-первах Петро був **ПЕРШИМ УЧНЕМ**, а потім став мало не **ОСТАННІМ**". "Хоч вона й була **ДОСВІДЧЕНОЮ ЛЯБОРАНТКОЮ**, але перейшла на іншу роботу". Тут в іменниках і прикметниках мовиться вже про **тимчасову**, а не **постійну властивість**". На підставі цих міркувань треба казати: "Історія є **вчителька життя**", бо тут мова йде про **постійну ознаку, постійну властивість**.

Академічні словники: Українсько-Російський словник (т. 1, 1953, стор. 485), Російсько-Український словник (т. 3, 1968, стор. 721) і Словник Української мови (т. 1971, стор. 494) відкидають слово "являється" в функції дієслівної зв'язки і подають український відповідник "є". Так само й Євгенія Чак у своїй книжці "Складні випадки

українського слововживання" (К. 1969, стор. 63) стверджує, що в українській мові не можна вживати слова "являється" у функції зв'язки і що це слово треба замінити дієсловом "є".

У реченні, що кінчається такими словами: "... із відповідним **введенням** заступника Пенклюбу", слово "введенням" — явний русизм (від рос. "введением"). По-українському треба казати: "із **вступом**". Слово "вступ" означає початкову частину книжки, статті, а також музичного твору. Часто початкова частина книжки має назви: "передмова", "передне слово", "вступне слово". Приклади: "Історія української літератури" Д. Чижевського (Нью-Йорк, 1956) починається "вступом", "Історія українського письменства" С. Єфремова (1924) починається **передмовою** "Од автора"; "Історія української літератури" М. Грушевського (Нью-Йорк, 1959) починається "переднім словом"; "Нарис сучасної української літературної мови" Юрія Шереха (Мюнхен, 1951) починається "передмовою"; кн. П. Филиповича "Література" (1971) починається "вступним словом".

Українське слово "введення" має цілком інші значення: 1. дія за значенням "вводити": "введення молоді в дім"; "опір **введення** крові". 2. Християнське свято "Введення Пресвятої Богородиці".

Читаємо в одній статті: "...яка **всєцїло** полонила слухачів". Русизм "всєцїло" (від рос. "всецело") треба замінити українським словом "цілком" або "цілковито". Приклад: "Мені дивно, що я все помічаю, хоч горе забрало мене **цілком**, полонило" (М. Коц.).

"Не має **достаточних** підстав" — від рос. "достаточних". Український відповідник: "достатний": "Прокурор лагодився на довгу промову, але він не мав **достатнього** матеріалу" (І. Ле.). Р.-У. сл., т. 1, 1924, стор. 243).

"Б. **жалувався**, що Захід..." Тут слово "жалувався" — русизм (від рос. "жаловался"). Українські відповідники: "скаржитися", "нарікати", "бідкатися", "жалітися".

"**Заклучив** з фірмою контракт" — Тут замість "заклучив" (від рос. "заклучил") треба казати: "уклав". **Укладати** угоду. **Укладати** договір, контракт і т. д.

Один автор пише: "Мехіканський **залив**". Слово "залив" — це непотрібний русизм (від рос. "залив"). Ми маємо своє слово: "затока". Мексиканська затока. Перська затока. Фінська затока.

"... Йому вибивають **мінуту**" (рос. "минуты"). Українською мовою треба казати: "хвилини". У сучасній українській літературній мові є й слово "мінута", але воно означає спеціальний термін: одиниця вимірювання плоских кутів, яка дорівнює 1/60 градуса.

Зовсім недавно читаємо в одній газеті: "**много** згинуло героїв". Тут цілком непотрібний русизм "много" (від рос. "много"). Український відповідник: **БАГАТО!** "Поїдеш далеко. Побачиш **багато**" (Т. Шевченко). "Рідні пісні навювали на нього **багато споминів**" (Гончар). В українській мові широко вживаються такі слова: **багатоактний, багатобарвний, багатоводний, багатоголосий,**

багатогранний, багатодітний, багатозначний, багатолюдний, багатопверховий, багаторазовий, багатотиражний і т. д.

Або ось таке речення: "танцюють фактично нагі". Замість русизму "нагі" (від рос. "нагие") треба казати: "голі". "Лазять діти у запічку, 10-лодні і голі" (Т. Шевченко).

"А вже обидою всіх українців є факт..." Замість застарілого слова-русизму "обидою" (від рос. "обидой") треба казати "образою". І наша образа по світу гриміла, як гуркіт далеких громів" (О. Олесь).

У статті однієї української письменниці читаємо таке слово-сполучення: "жінка, обильних кшталтів" (?). В іншій статті іншого автора читаємо: "обильність поетичних образів". Обидва слова ("обильних", "обильність") — непотрібні русизми, які засмічують українську мову. Вони живцем узяті з російської мови (рос. "обильных", "обильность"). Українські відповідники цих російських слів такі: "рясний", "багатий", "пишний", "розкішний", "буйний", "густий", "великий", "щедрий", "рясність", "пишність", "розкішність", "щедрість", "багатство" і т. д. Отже можна сказати: "багатство поетичних образів".

Русизми часто трапляються в мові наших науковців. Ось кілька прикладів: "ограничитися до наукової діяльності", "з великими ограниченнями", "права української мови ограничувано". Все це русизми від рос. слів: "ограничиться", "ограничения", "ограничено". Відповідно до норм української літературної мови треба казати: "обмежитися науковою діяльністю", "з великими обмеженнями", "...обмежувано (обмежено)". Приклади: "Марійка ніколи тепер не обмежувалася засвоєнням матеріалу за підручником" (Донч.).

У реченні: "відбулася оживлена дискусія", слово "оживлена" — явний русизм (від рос. "оживленная"). У цьому контексті українською мовою треба сказати: "жвава дискусія". "Зав'язалась жвава, цікава розмова" (Донч.). Так само незграбний вислів із русизмом "оживлення" (рос. "оживление") — "праця одержала нове оживлення" треба замінити українським висловом: "праця пожвавилась".

Українські слова "оживлений", "оживлення" мають інше значення і вживаються в такому контексті: "Йди (зоре) веселити живучих і оживляти умерлих" (Леся Українка). "Виявлений у кризі тритон був оживлений і проіснував 12 годин". "Молодий учений розповів про оживлення людей через 15-20 хвилин після клінічної смерті".

"...щоби їх опрокинути" — від рос. "опрокинуть". Замість цього непотрібного русизму треба казати: "щоб їх спростувати (відкинути)".

"Курс долара по відношенню до марки" — цей фразеологічний русизм (від рос. "по отношению...") треба замінити українським зворотом: "...у відношенні до марки".

У реченні "Підложена бомба пошкодила друкарню" слово "підложена" — русизм (від рос. "подложенная"). Українською мовою треба казати: "підкладена бомба". "...А як міну підклали" (Тютюнник).

Найбільше плутанини маємо з уживанням слів

"положення", "становище", "ставлення", "стан". Часто ми читаємо в газетах такі чужі українській мові звороти: "скрутне положення", "господарське положення", "положення в Україні", "фактичне положення в батьківщині". У цих висловах слово "положення" є русизм (від рос. "положение"). Цей русизм треба відкинути і замінити його українським словом "становище" ("скрутне становище", "економічне становище", "становище на Україні", "фактичне становище на Батьківщині"). Інші приклади: "безпорадне становище", "міжнародне становище", "скрутне становище". "Становище було принадне на погляд, тяжке й образливе по суті" (С. Єфремов). "Він упевнився, що оті його пляни — єдиний вихід із становища" (А. Головка).

Українські газети в Америці часто роблять помилки, надаючи слову "становище" не властивих українській мові значень. Напр.: "Міністр внутрішніх справ зрезигнував зі свого становища". Тут аж дві помилки: в українській мові немає слова "зрезигнував", а слово "становище" вжито не в тому значенні, в якому воно вживається в українській мові. По-українському треба казати: "Міністр внутрішніх справ подав у відставку" (або "пішов у відставку", "вийшов на відставку", "подався на димісію"). Академічний словник, том 3, за редакцією В. Ганцова, Г. Голоскевича, М. Грінченкової, А. Ніковського, головний редактор акад. С. Єфремов (Київ, 1927 року, стор. 135) подає такі українські відповідники до поняття, яке українські газети в Америці називають словом чужим українській мові "резигнація": "Відставка, димісія". Далі цей словник подає такі приклади: "Від Цезаря прийшла тобі одставка (Куліш)". "Виходити на відставку; виходити на спокій, подаватися на димісію". Крім того, є ще такі приклади: "Під Очаков погналі й Максима. Там-то його й скалічено, та й на Україну повернено з одставкою" (Т. Шевченко. "Москалева криниця"). "Через рік сказано Іванові Петровичу подати в одставку" (Панас Мирний). "...Довелося йти у відставку за станом здоров'я" (Гончар).

Існує "пост" міністра внутрішніх справ, а не "становище"! У словнику за редакцією акад. С. Єфремова (т. 3, вип. 2, Київ, 1928, стор. 400) читаємо таке пояснення: "пост, посада, бути на посту, на посаді. Він має високий пост (посаду), урядові особи всі були на своїх постах". Отже існують слова "посада" і "пост" (у значенні відповідальна посада). Так само не відповідає законам і нормам української мови таке речення: "На цьому становищі він працював до 1944 року". Українською мовою треба казати: "на цьому посту" (коли мова йде про відповідальну посаду) або "на цій посаді". Посада вчителя, бібліотекаря, лікаря і т. д. Пост міністра, державного секретаря, президента і т. д. Але ні в якому разі не "становище"!!

Чуже українській мові й таке речення: "Генерал Григоренко вияснило своє становище до правозахисного руху". Треба казати: "...своє ставлення". Приклади: "співчутливе ставлення", "доброзичливе ставлення", "...мати ж його ласкава

і привітно до всіх ставилась" (Марко Вовчок), "скептичне ставлення", "прихильне ставлення", "до мене ставляться, як до рідного".

Чуже українській мові й таке незграбне речення: "прем'єри урядів зайняли (?) до цього злочину терористів своє становище". Українською мовою цю думку треба висловити таким реченням: "Прем'єр-міністри окремих держав висловили своє негативне ставлення до злочину терористів". А ще краще сказати: "...своє обурення або "рішуче засудили".

Треба також відрізнити слово "становище" від слова "стан". Приклади: "стан здоров'я", "фізичний стан тканин", "психічний стан" ("Чи відомий вам такий психічний стан, коли за один рідний звук, один образ рідний ладен буваєш заплакати роками життя?" М. Коцюбинський). "Стан невагомості", "моральний стан", "стан облоги", "воєнний стан", "родинний стан", "духовний стан", "Кількість членів Спілки письменників за станом на 1 січня".

Слово "положення" в українській мові має дуже обмежене значення і вживається в такому контексті: "...вісь обертання Землі не зберігає незмінно свого положення в просторі". "Безпечне географічне положення" (А. Ніковський, Словник укр.-рос. 1927, стор. 591).

Таким чином рос. слово "положение" має багато різних українських відповідників — в залежності від значення слова в певному контексті.

Деякі автори статей без усякої підстави вживають таких висловів: "подрібний опис", "отримали таблицю з подрібними даними про розвиток... навчання". Слова "подрібний", "подрібними" — русизм (від рос. слова "подробный"). Український відповідник: "докладний": "докладний опис", "докладність опису", "докладний звіт", "докладна біографія" (Л. Українка), "докладна промова" ("Н.-Лев.), "Я мав докладну розмову" (Ле). Отже зам. русизму "подрібний" треба казати "докладний" в значенні "дуже повний, ґрунтовний, з усіма деталями; вичерпний".

В українській літературній мові є слово "подробниця". Воно означає: окремий факт; деталь якої-небудь справи, явища: "Забув я тобі описати деякі подробиці в нашій оселі" (М. Коц.). "Вона описувала всі подробиці..." (М. Коц.). "Згадала до найменших подробиць". "Поновив я у своїй пам'яті аж до найменших подробиць" (А. Крим.).

У липневому числі однієї української газети автор статті (за фахом інженер) пише: "В книжці довжників... зустрічасмо прізвище першого президента Америки"... Русизм "довжників" (від рос. "должников") треба замінити українським словом "боржників". Приклади: "Боржник весело бере, а сумно віддає" (українське прислів'я). "Ви мій боржник. Я стягну з вас те, що ви мені завинили" (См.). У Рос.-Укр. словнику (1924) є ще один відповідник — слово "винуватець". Приклади: "Вони, звичайно, були неоплатними винуватцями" (Доман.). "І прости нам провини наші, як і ми прощасмо винуватцям нашим". Є ще й слово "позичальник".

Дуже незграбний вислів: "...університетів, які займаються українськими дисциплінами" краще

було б передати такими словами: "університетів, в яких викладають дисципліни з ділянки українознавства". Або: "університетів, в яких викладають україністику".

Цілком несподівано в газетній статті трапляється ще й такий непотрібний і шкідливий русизм: "насікомі" (від рос. "насекомые"). Дивно, що автор статті не знає про існування українського слова "комахи".

А ось ще один прикрий русизм: "краса окруження" (від рос. "окружения"). Українські відповідники: "оточення". А в даному контексті найкраще замінити цей неукраїнський вислів словами: "краса природи".

Або ще ось такий русизм: "треба отворити двері" (від рос. "отворить"). Чомусь автор статті забув таке загальновідоме слово "відчиняти". Приклади: "Поспішає до хати, стукає в двері, мати відчиняє, не виходячи" (Л. Українка). "На волю мені ти двері одчинив" (Т. Шевченко).

Прийменниковий зворот "при допомозі" — русизм (від рос. "при помощи"). Українські відповідники: "ЗА допомогою" або "ЗА поміччю". Синтаксичний русизм "постачає їх інформаціями" (від рос. "снабжает их информацией") треба замінити українським висловом: "постачає їм інформації".

Явно порушують норми української літературної мови такі невдалі речення: "поодинокі члени (?) української інтелігенції постепенно (від рос. "постепенно") ліквідувались". Все це речення треба переробити, відкинувши недоладні слова "члени" і "постепенно". І тоді це речення звучало б так: "поодинокі представників української інтелігенції поступово ліквідували". Так само і в реченні "позбуваються ПОСТИПЕННО (?) старого гріха" слово "постипенно" треба рішуче відкинути й замінити його українським словом "поступово".

Звертаємо особливу увагу на засмічення української мови численними русизмами "поступати", "поступити" (від рос. "поступать", "поступить"). Ось кілька прикладів такого жахливого засмічення: "...поступила на працю", "вони поступили б так само, як Володя", "будуть поступати згідно вказівок" і т. д. Українські відповідники: "стати на працю", "влаштуватися на роботу", "вони поводилися так само, як В.", "будуть чинити (робити) згідно з вказівками". Інші приклади: "Чинімо так, як чинять адвокати" (Куліш). Вступати, вступити, іти, піти у школу, до школи, на посаду.

Українське слово "поступати" вживається лише в значенні "іти", "ступати": "Біжать, поступаючи злегка, газелі струнки, сторожки" (Л. Українка).

Найновіший академічний словник української мови, реєструючи окремі випадки вживання слова "поступати" в значенні "влаштуватися на роботу" та в значенні "діяти певним чином", зазначає, що таке вживання слова "поступати" не відповідає нормам сучасної української літературної мови. Ненормативність такого вживання слова позначається словами: "розмовне", "рідко".

Речення "Нам треба над цим постипком (?)"

основно (?) застановитися (?)". Тут троє слів не належать до української літературної мови! Замість русизму "поступком" (від рос. "поступком") треба сказати: "вчинком". Зам. діалектизму "основно" треба казати: "грунтовно", "серйозно", "добре". Замість польонізму "застановитися" (від польського слова "zastanawiać się") треба казати "подумати", "поміркувати". А найкраще це невдале речення, побудоване за польською синтаксою, відкинути й замінити його українським реченням: "Ми повинні звернути особливу увагу на цей вчинок".

А недавно ми прочитали дивовижне коструbate речення, побудоване за законами польської синтакси та ще й з двома лексичними русизмами! Ось це речення: "Г. потрясеній відібранням йому советського громадянства". Згідно з законами української мови кажуть "відібрати від ко-го", а не "відібрати кому". Натомість польською мовою кажуть: "odebrać, zabrać pasażerom bilety". А по-українському кажуть "відібрати ВІД пасажирів". "Потрясеній" — русизм (від рос. потрясенный). Слово "советський" — русизм (від рос. советский). Все речення без польської синтакси та без двох русизмів звучало б так: "Г. був обурений позбавленням його радянського громадянства". Замість русизму "потрясеній" можна сказати "вражений".

Дуже поширений в пресі русизм "принимати" (рос. "принимать") та "приниматися" (рос. "приниматься"). Про ці русизми вже згадували, але вважаємо за потрібне ще раз звернути увагу на них. Ось вислів із двох слів — одно слово польське, а друге — російське. "Згори приймається". "Польонізм "згори" (від польського слова "z góry"), українські відповідники: "ззадалегідь", "зарані". Замість русизму "приймається" (рос. "принимается") треба казати "приймається".

В реченні "Організації не приймають (?) кожную групу" слово "приймають" треба відкинути й замінити його українським словом "приймають".

Ще й досі дехто уперто пише: "приймає участь" (від рос. "принимает"). Час уже запам'ятати, що по-українському треба казати. "БЕРЕ участь".

Замість "тюремної решітки" (рос. "решетки") треба казати: "...ГРАТ". Приклади: "за гратами сидіти", "за грати потрапити". "На світ дивився, мов крізь грати" (М. Рильський). "Не допоможуть катам грати — весь народ не закувати" (Укр. прислів'я).

Замість "розложити державу" (від рос. "разложить") треба казати: "розкласти". Приклади: "Ти навіть не уявляеш собі, як цей сотник у твоєму ж воеводстві розкладає людей". (Ле. "Наливайко").

А ось цікаве речення-калямбур: "...студентів, що ліниво РОЗЛОЖИЛИСЯ у затінку РОЗЛОЖИХ дерев Гарварду". Відкинувши русизм "розложилися" (рос. "разложились"), можна було б уникнути й непотрібного калямбуру. Зам. русизму треба було б вжити слово "лежали".

Замість русизму "розприділяють" (від рос.

"распределяют") треба казати "розподіляють".

У реченні: "вони не скривали свого подиву" русизм "скривали" (від рос. скрывали) треба замінити українським словом "приховували". Слово "приховувати" вживається в значенні стримувати, гамувати свої почуття: "Патер спустив додолу очі, приховуючи радість" (З. Тулуб).

Замість русизму "слухи" (від рос. "слухи") треба казати: "чутки", "поголюски". Приклади: "Серед моря самих дивоглядних поголюсок... годі було орієнтуватись" (М. Коц.). "Чутка про незвичайні події дійшла і до Мір'єм" (Коц.). "Так от чутки недобрі йдуть про тебе..." (Л. Укр.).

Замість "торжественно" (рос. "торжественно") вшановано пам'ять треба казати: "урочисто...". Напр.: "Піднесено й урочисто відзначив український народ дні сотих роковин з дня смерті Т. Г. Шевченка".

"Не успокоював" публіки". Тут русизм "успокоював" (від рос. "успокаивал") треба замінити українським словом "заспокоював". Крім того, рос. слово "успокоювать" має ще такі українські відповідники: "утишувати", "угамовувати", "утихомирювати".

Одна письменниця, описуючи природу Фльоріди, пише: "цвіти, подихи пальм". Але навіщо вживати русизм "цвіти" (від рос. цветы), коли у нас є своє українське слово "квіти" і багато інших слів, утворених від цього кореня: *квітка, квітень, квітковий, квітник, квітнути, квітчастий, квітчатися* і т. д.

Є в українській мові й слово "цвіт" в ЗБІРНОМУ значенні: "липовий цвіт", "яблуні в повному цвіту". "Це ще тільки цвіт, а ягоди будуть" (Прислів'я). "На цвіту прибитий" (Прислів'я).

Одна з найпоширеніших помилок нашої преси в США — це намагання русифікувати чужі імена й прізвища. Проти такої русифікаційної практики треба рішуче боротися. В українській мові весь час існувало й тепер існує правило передавати східнослов'янські імена в такій формі, в якій вони вживаються в українській мові. Цього правила додержуються й тепер у сучасній Україні. Цього правила додержується й наша еміграційна "Енциклопедія Українознавства", а також УВАН, журнал "Сучасність", "Нові дні" та ін. На підставі цього правила пишуть: Олександр Пушкін, Володимир Буковський, Микита Хрущов і т. д. Але в газетах нещадно калічать мову, намагаючись передати російську вимову чужих імен і прізвищ: Клокоф (треба: Клоков), Беляєф (треба: Беляев), Павел (треба: Павло), Некрасєф (треба: Некрасов), Фйодор Кулаков (треба: Федір), Владімір Буковскій (треба: Володимир Буковський), Пьотра (треба: Петра), Леоноф (треба: Леонов), Ніколай Патолічев (треба: Микола Патолічев). Доходить до того, що навіть прізвища українців русифікують і пишуть: "Ніколай Подгорний" замість "Микола Підгорний".

Трапляються часом і такі морфологічні русизми, коли за російськими зразками не відмінюють прізвища на -енко і пишуть: "Петра Кондратенко". По-українському треба казати: "Петра Кондратенка".

Цілком суперечить законам української мови й дуже поширена практика (очевидно під впливом англійської мови) калічити прізвища жінок, називаючи їх чоловічими прізвищами: Оля Попов (треба: Оля Попова), Марія Іванчишин (треба: Іванчишина), Олена Худий (треба: Худа), Тетяна Погорілий (треба: Погоріла), Олександра Чабанівський (треба: Чабанівська). Отже всі жіночі прізвища у формі прикметника чи дієприкметника повинні мати форму ЖІНОЧОГО роду, а не чоловічого. Українки, що шанують свою рідну мову, додержуються цього правила навіть тоді, коли розмовляють або пишуть англійською мовою. Наприклад: відома українська дячка ніколи не називає себе чоловічим прізвищем із закінченням на -ий, а завжди пише (і українською і англійською мовою): Люба Дражевська. Українки, шануючи свою жіночу гідність, повинні завжди, в усіх обставинах користуватися прізвищами у формі прикметника жіночого роду!

Коли ж прізвище має форму іменника чоловічого роду, то воно залишається однаковим і для чоловіка і для жінки: Галина Козар, Віра Іваненко, Марія Чумак, Марта Ковальчук. Але: Ковалева, Білінська, Лопатинська, Драгоманова, Гуменна, Мостова, Заболотна, Павлова і т. д.

У реченні "площа цвинтаря вznоситься під горбок" слово "вznоситься" — русизм (від рос. "вznосится"). Українські відповідники цього рос. слова: "підноситися", "підійматися", "піднятися", "підніматися". Слово "підніматися" має вісім значень. Одно із цих значень — "мати напрямом вгору". Приклади: "Доріжка піднімається на пагорбок", "Ниви то поволі котилися в долину, то підіймалися на похилі горби" (М. Коц.). Слово "підноситися" має чотирнадцять значень. Одно із цих значень: "мати напрямом угору". Приклади: "Шлях цей все крутіше підноситься вгору". Таким чином, українською літературною мовою треба казати: "Площа цвинтаря піднімається на пагорбок".

В реченні: "Він не виречеться своїх плянів" слово "виречеться" — діалектизм і одночасно русизм (від рос. "отречется"). По-українському треба казати: "Він не відмовиться від своїх плянів".

Замість непотрібного русизму "поштові відкритки" треба казати: "листівки". Рос. слово "откритка" має український відповідник — "листівка".

Не відповідає нормам української літературної мови й таке речення: "Особисті відношення між Садатом і Бегіном..." Замість русизму "відношення" (рос. "отношения") по-українському треба казати: "відносини" або "стосунки". Коли мова йде про стосунки, зв'язки, взаємини між людьми, то вживається слово: "відносини". Приклади з української літератури: відносини між братами" (І. Фр.), "особисті відносини", "...в її відносинах до старшого брата..." (Л. Укр.). Коли ж мова йде про стосунок до чогонебудь, то тоді вживається слово відношення: "вірш не мав відношення до теми екскурсії", "...в економічному відношенні".

В реченні: "Міжнародна амністія закликає ме-

диків перевірити їхне відношення до ССССР" слово "відношення" — також русизм (рос. "отношение"). У цьому контексті рос. слову "отношение" відповідає укр. слово "ставлення". Приклади: "Співчутливе ставлення до неї..."

Вислів "картопляний мякиш" (рос. "мякиш") треба замінити українським висловом "мякушка".

Кажуть: "мякушка хліба", "мякуш кавуна".

Часто читаємо в газетах такі вислови: "назначений уряд", "проти назначення Д.". Тут маємо непотрібні русизми (від рос. "назначенный"; "назначения"). По-українському треба казати: "призначений уряд", "проти призначення Д.".

В українській мові є слова "назначити", "назначений", але вони вживаються в інших значеннях: в значенні робити позначку, помітку ("Харитін назначав нігтем", Н.-Лев.) або намічати термін ("Коли ж, батьки, назначите весілля? Н.-Лев.).

А ось ще такий абсолютно непотрібний русизм: "прихована осторожність" (від рос. "осторожность"). Дивно, що ні автор, ні редактор не знають про те, що в українській мові є слово "обережність". "Обережність ніколи не шкодить". "З обережністю вона переступила через поріг". "Гнат обережно переліз через лісу..."

Автор однієї статті више: "Якщо фірма не підчиниться, то уряд...". Непотрібний русизм "не підчинитися" (рос. "не подчинится") рішуче треба викинути. Наша багата українська мова має численні відповідники російському слову "підчиняється": "коритися", "підкорятися", "підкоритися", "скоритися", "підпорядкуватися"; "він не скорився (не підкорився) законові".

Позбавлені відчуття рідної мови й ті, що пишуть у газеті: "Л. подарив книжку", "М. передав Папі подарок від президента Картера". Всі ці непотрібні русизми (від рос. "подарил", "подарок") треба викинути й пригадати українські слова: "подарувати", "дарувати", "подарунок", "дарунок". "Данило подарував йому годинник", "Легше десятьом подарувати, чим в одного попросити" (Укр. присл.). "Оце подарунок мені від мами" (Донч.). "І подарунків накупив" (Шепченко). "За такий подарунок годиться й поцілувати" (Кропивн).

А як зрозуміти такий вислів: "в напрямі зрівняння полів"? Можна подумати, що це родовий відмінок множини від слова "піл" або родовий відмінок множини від слова "поле". Ні, тут мова йде не про піл у селянській хаті і не про поле, а про... стать. Але мабуть авторові ближче й рідніше російське слово "пол", ніж українське "стать". Замість русизму "полів" треба казати "статей". Кажуть: "особи обох статей", "жіноча стать", "чоловіча стать".

Русизм "призадумався" (від рос. "призадуматься") треба відкинути, пам'ятаючи, що в українській мові є такі відповідники: "задумуватися", "задуматися", "замислюватися", "замислитися", "подумати".

Замість "приготовити" (рос. "приготовить") грунт" краще сказати підготувати грунт". Приклад: "Данило обережно зготував грунт до переговорів з Папою" (Хижняк).

"Відмічення Різдва" — тут віддієслівний іменник утворено від слова "відмічати" (рос. "отмечать") — в значенні "здійснювати певні заходи з приводу свята". В українській мові в такому значенні вживається слово: "відзначати", "відзначення". Приклади: "Ми *відзначаємо* свято Різдва...", "Україна урочисто *відзначила* Шевченківські Дні". "Відзначення Різдва Христового у народних школах США". Слово "відмічати" і похідне від нього "відмічення" в українській мові вживається в інших значеннях, а саме: 1. ставити мітку, позначку на чомусь; 2. записувати, реєструвати. Напр. "Секретар щось *відмічав* у списках". Словник укр. мови (т. I, 1970) подає ще й третє значення "відмічати" — те саме, що "відзначити", "відзначити", "зазначити", "зазначити", за ред. акад. С. Єфремова) відкидає слово "відмічати" в цьому 3-му значенні й подає такі українські відповідники рос. слова "отмечать": "відзначити", "відзначити", "зазначити", "зазначити", "нотувати", "занотувати", "позначити", "намітити", "зазначений", "відзначення", "занотований", "позначений", "відзначення" і т. д. Словник за ред. С. Єфремова уникає русизму "відмічення", "відмічати".

"Коли *приближається* якась... дата" — читаємо таке речення в грудневому числі однієї газети. Тут маємо непотрібний русизм "приближається" (рос. "приближается"). Словник 1928 р. за ред. акад. С. Єфремова подає такі українські відповідники: "наближатися", "наблизитися", "находити", "надійти" і такі приклади: "От уже я *наблизився* до свого села" (Франко). "*Наближався* академічний рік" (Крим.). "Осінь *находить*, літо минає" (Л. Укр.). Інші словники дають такі приклади: "*Наближався* вечір" (М. Коц.). "Аж *наблизивсь* для всіх нас відродження час..." (Леся Українка).

"Послаблений *роздорами* Іран" — тут слово "роздор" — русизм (від рос. "раздор"). І хоч це слово зафіксоване в Укр.-рос. сл. (т. 5, 1962) і Словнику укр. мови (т. 8, 1977) з помітками "рідко" (себто рідко вживане слово), проте в Рос.-укр. сл. (т. 3, 1968), а також у Рос.-укр. сл. Г. Сабардія (Київ, 1926) слова "роздор" немає. Українські відповідники рос. слова "раздор" такі: "розбрат", "чвари", "незгода", "розлад" та ін. Приклади: "Згине *розбрат* на землі" (Граб.). Знову тьма, і жах, і *розбрат*" (Л. Укр.). Від безперервних особистих *чвар* і *розбрату* князів-родичів..." (Довж.). "Сіяти *розбрат*". "Яблуко *розбрату*". "Іван через *розлад* з батьком... почував себе *недобре*" (Чорн.). "Щоб мені не було *межи* вами *незгоди*" (Коц.). "Згода буде, а *незгода* руйнує" (прислів'я).

Один журналіст пише: "Так характеризують *знатоки* того обширу події, які почали..." Слово "знатоки" (рос. "знатоки") — непотрібний русизм. Замість цього русизму треба вживати українське слово: "знавець". Ось кілька прикладів із цим словом: "Відомий *знавець* нашого народу" (Грінч.). "*Знавець* людського серця" (С. Єфр.). "Він *знавець* свого діла" (Кониськ.). "Денис оком *знавця* оглянув... міномет" (Гонч.). "Старші господарі очима *знавців* оглядають колесо" (Франко).

У статті однієї письменниці читаємо таке речення: "Нашу пані ми *обожали* в школі". Знову й тут маємо непотрібний русизм "обожали" (від рос. "обожали"). Ні в одному українському словнику немає цього русизму. А тому слід пам'ятати про такі українські відповідники до російського слова "обожать": "дуже любити", "палко кохати", "обоженувати". Приклади: "Панянка, що її Костенко *обоженює* особливо за її інститутську невинність..." (Франко). "Батьки *обоженували* свого сина" (Збан.).

Деякі періодичні органи в Америці послідовно додержуються таких русизмів: "*советський*" (від рос. "советский"), СССР (від рос. СССР), УССР (від рос. УССР) і т. д. Таке вживання русизму "советський" суперечить визнаному на еміграції українському правописові. У правописному словнику Г. Голоскевича маємо український відповідник "радянський". Більшість українських письменників і українських науковців та культурних діячів, послідовно поборюючи русифікацію, додержуються правил українського правопису і відкидають непотрібний русизм "советський". До таких діячів належать: Василь Барка ("Правда Кобзаря", 1961). Богдан Кравців ("Суспільно-політичні погляди Івана Франка й радянське франкознавство", 1966). Григорій Костюк ("Теорія і дійсність", 1971). Яр Славутич (Conversational Ukrainian: 1959, 1960, 1961). Василь Чапленко ("Історія нової української літературної мови", 1970). Пантелеймон Ковалів ("Основи формування української мови", 1958). Юрій Шевельов ("Не для дітей", 1964). Іван Кошелівець ("Панорама найновішої літератури в УРСР", 1974). Юрій Лавріненко ("Розстріляне відродження", 1959). Всеволод Голубничий ("Маленький коментар на велику тему" — "Діалог", I, 1977). Іван Лисяк-Рудницький ("Русифікація чи малоросіянізація", "Журнал", 4, 1978). Дмитро Чижевський ("Історія української літератури". Літературна редакція Ю. Шереха-Шевельова, Нью-Йорк, УВАН, 1956, стор. 1 та інші). Осип Зінкевич ("З генералів новаторів", 1967). Дмитро Нитченко ("Елементи теорії літератури і стилістики", 1975). Ігор Качуровський ("Строфіка", 1967, стор. 142 та ін. стор.). Василь Гришко ("Правда про кривду і кривда правді", "Слово", 2, 1964). Валеріян Ревуцький ("Фавст у новій ролі", "Слово", 2, 1964, 251 стор.). Юрій Луцький ("Ваплітянський збірник", 1977, стор. 5, 21). І. В. Коляска ("Освіта в Радянській Україні", 1970). Анатоль Камінський ("Сучасність", 2, 78). Мирослав Прокоп (там же) та ін. Українські журнали "Сучасність", "Нові дні", газета "Українські Вісті" додержуються правил українського правопису і відкидають русизм "советський", "СССР", "УССР" і т. д і пишуть згідно з правилами українського правопису: "радянський", "УРСР", "СРСР".

На Україні видатні борці за національні права українського народу також рішуче відкидають русизм "советський", "СССР" і всюди пишуть "радянський". До цих діячів, що відкидають ці русизми, належать: Іван Дзюба, Валентин Мороз, Євген Сверстюк, Вячеслав Чорновіл, Василь Симоненко, Микола Руденко, Олекса Тихий, М. Ю. Брайчевський, Віталій Калиниченко, Левко Лу-

к'яненко, С. Караванський, Б. Антоненко-Давидович та ін. Нелегальний "Український Вісник" та інші видання українського Самвидаву всюди пишуть "радянський". У всіх заявах Української Гельсінкської Групи ми не побачимо русизмів "советський" тощо. Вживаються лише українські відповідники: "радянський", "УРСР" і т. ін.

На жаль, деякі емігранти та деякі еміграційні газети порушують норми української літературної мови, ігнорують правописний словник Г. Голоскевича, ігнорують мовні традиції, яких дотримуються наші фахівці-мовознавці, літературознавці та борці за національні права українського народу, і засмічують українську мову непотрібними русизмами "советський", "горсовет", "облісполком", "совхоз" і т. д.

Недавно в газеті "Народна Воля" (7 вересня 1978 р.) надруковано статтю в оборону цих русизмів. Змішуючи політику з мовою, інженер Г. Гордієнко безпідставно вважає, що слово "радянський" має відтінок позитивної оцінки, а слово "советський" має негативну оціночну семантику. Насправді ж і рос. слово "советский" і українське слово "радянський" належать до стилістично нейтральної лексики. Так само скорочені назви "СРСР", "УРСР" також належать до нейтральної лексики. Російські слова "СССР" і "УССР" своїми значеннями нічим не відрізняються від українських відповідників.

А коли поєднуємо прикметники з іменником і вживаємо таких висловів, як наприклад, "радянські в'язниці", "радянський режим", "жорстокості радянської влади", "радянський імперіалізм", то прикметник "радянський" ніякою мірою не пом'якшує негативного значення цих висловів.

Автор статті інженер Г. Гордієнко робить зняток тільки для слова "сільрада", вважаючи, що це слово — як він каже — "вмстилося (?) в живу мову поруч із "сельсоветом". Де ж тоді логіка? Слово "сільрада" реабілітується, а от на слова "міськрада", "радгосп", "облвиконком", "колгосп", "верховна рада" пан Гордієнко накладає вето. Він також твердить, що назви парламентів не перекладаються. А чому ж тоді С. Петлюра замість російських назв "Государственный Совет", "Государственная Дума" писав "Державна Рада", "Державна Дума". Прочитайте статті С. Петлюри, які він писав у період від 1902 до 1914 року. С. Петлюра не засмічував русизмами українську мову і тому перекладав назву "Государственный Совет" українськими словами "Державна Рада". Так само й ми повинні перекладати російську назву "Верховный Совет" і писати "Верховна Рада".

А якщо ми приймемо суржик зрусифікованих малоросів і будемо писати (всупереч усім правилам і нормам української літературної мови) "сельсовет", "совхоз", "колхоз", "горсовет", "облісполком", то цим самим ми лише будемо допомагати російським шовіністам в їх ганебній політиці "слияння языков". Так хибні політичні концепції призведуть до засмічення української мови непотрібними й шкідливими русизмами.

Один із прикладів змішування мовних явищ із політичними категоріями є проголошене деякими

емігрантами (дуже мало ознайомленими з нормами української літературної мови) вето на вживання вислову "на Україні". Ці емігранти повірили І. Огієнкові, що, мовляв, "хто говорить "на Вкраїні", той не вважає її самостійною". Це твердження абсолютно безпідставне, абсурдне й безглузде. Та й сам І. Огієнко — коли був тісніше зв'язаний із Україною — в одній із своїх праць писав: "Реформація на Україні", "Церковний рух на Україні". Якщо повірити теорії проф. Огієнка, то виходить, що Україну не вважали самостійною Петлюра, Грушевський, Донцов, Липинський, бо всі вони, дотримуючись національних традицій, писали "на Україні". Тоді виходить, що не визнавали самостійності України і всі українські письменники, зокрема Шевченко*), Франко, Коцюбинський, Леся Українка, В. Стефаник, В. Самійленко, акад. С. Єфремов, акад. Кримський та ін., бо всі вони писали "на Україні". Пам'ятаймо також, що українські мовознавці також писали "на Україні". До них зокрема належить Г. Голоскевич, Олена Курило, Б. Антоненко-Давидович, С. Смаль-Стоцький, Р. Смаль-Стоцький, В. Сімович, П. Ковалів, Ю. Шевельов, В. Чапленко, Д. Кислиця та багато інших. Емігранти, відірвані від України, емігранти, що крім хибної статті Огієнка, нічого не читали або читали та забули деякі твори українських письменників, або праці Петлюри, Донцова, Грушевського, Єфремова, а також праці українських мовознавців, — відкидають вислів "на Україні", бо вони не знають, що форма "на Україні" вживається вже 700 років і що немає ніякої семантичної різниці між висловами "в Україні" і "на Україні". Цілком слушно мовознавець Д. Кислиця писав: "За НА промовляє багатовікова традиція (а в мові це саме може мати вирішальне значення), а за В — надумані розумування та за вуха притягнена патріотична формулка..." Тому то редактор Енциклопедії Українознавства проф. В. Кубійович "послідовно дотримується відвічних норм мововжитку в Енциклопедії Українознавства, вживаючи "на Україні", від чого український патріотизм не стає меншим" ("Нові Дні", 1971, ч. 256). Хибну теорію І. Огієнка спростували також проф. В. Чапленко ("Укр. Вісті", ч. 53, 1949), проф. П. Ковалів "Київ", ч. 1, 1951 і "Нові дні", червень 1972), проф. Б. Романенчук ("Свобода", 17. 2. 1968) та проф. Ю. Шевельов (Вст. ст. в кн. Юрій Шерех, *Не для дітей*. В-во "Пролог", 1964, стор. 31-32). Проф. Ю. Шевельов, відзначаючи дрібну розполітизованість емігрантів, пише: "Не так давно, приміром, ми довідалися, що сказати "на Україні" — це мало не зрада нації... Так ніби явища мови можна підвести під політичні категорії. Тяжко повірити, але авторитет церкви — митрополит Іларіон присвячує викладові цієї теорії цілий... розділ, а еміграційна преса поквалібно застосовує рецепт, всупереч усім традиціям і всупереч усьому, що говорить нам мовознавство і просто нормальна логіка" (цит. стаття).

*) Пригадайте слова "Заповіту": "...серед степу широкого на Вкраїні милій".

Недавно в пресі надруковано статтю о. Ст. Со- роки, спрямовану проти вживання вислову "на Україні". Радимо пан-отцеві уважно прочитати статті наших мовознавців на цю тему, а також переглянути твори українських письменників та праці наших політичних діячів (С. Петлюри, М. Грушевського, Д. Донцова та ін.). Може Ви тоді переконаєтеся в хибності своїх поглядів і, шануючи українські національні традиції та норми української літературної мови, будете писати: "на Україні".

Кожен українець позинен додержуватися національної дисципліни, відкинути всяку "махновщину" в мовних питаннях, шанувати авторитети, з найбільшою пошаною ставитися до думок наших найкращих знавців рідної мови (С. Єфремов, О. Курило, А. Кримський, В. Сімович та ін.) і писати так, як вони писали.

На жаль, у нас панує страшна анархія. Кожен малописьменний українець, зокрема українець-емігрант, вважає, що він найкраще знає українську мову, що йому непотрібні ніякі підручники української мови. Він зневажливо ставиться до думок фахівців — мовознавців. Що йому Шевченко, Єфремов, Курило, Рильський, В. Сімович, С. Сміль-Стоцький, Ю. Шевельов! Для нього немає ніяких авторитетів! Оцей анархізм, ця зарозумілість, самовпевненість, зневага, ця відсутність пошани до найкращих знавців української мови завдає найбільшої шкоди українській національній справі.

До русизмів належить і слово "віроісповідання" (рос. "вероисповедание"). Українські відповідники: "віророзповідання", "віророзповідання".

В одній статті читаємо такий вислів: "всеціла підтримка". Слова: "всецілий", "всеціло" — це русизми (від рос. "всецело"). В українській мові є слова: "цілком", "цілковито", "цілковитий". Приклади: "Василько почував цілковите задоволення" (Донч.). "Цілковита тиша панувала в місті" (Сміль). Прикметник "цілковитий" (-та, -те) часто вживається у сполученні з такими іменниками: "вигадка", "непорозуміння", "проти- лежність", "правда" і т. д. "Скрина була така висока, що стара циганка цілковито зникла у ній" (М. Коц.). "Я вірю, що виконати цей план цілком можливо" (М. Коц.¹). "Може цілком заспо- койтись..." (Леся Українка).

У газетних статтях трапляються такі вислови: "роблять глупі заяви", "глупою загарбницькою політикою". Слово "глухий" (рос. "глупый"), хоч іноді й вживалося в мові наших письменників, проте в сучасній українській мові це слово розглядається як русизм, як діалектизм і рідко вживане слово. Рос.-Укр. Словник (І т. 1924 р.) подає такі українські відповідники цього слова: "нерозумний", "дурний", "на розум небагатий". А Словник укр. мови (1971) подає такі відповідники: "нерозсудливий", "нерозумний", "непродуманий".

В українському ідіоматичному виразі "глуха ніч" слово "глуха" має цілком інше значення. Так називають пізній час ночі і північ.

Варто звернути увагу й на таке речення: "Заля гримкими оплесками нагороджувала виконавців". (Рос. "громкие аплодисменты"). Відповідно до норм сучасної української літературної мови треба казати: "гучні оплески". В Рос.-Укр. Словнику (І т., 1924 р.) подано такі відповідники до рос. слова "громкий": "голосний", "гучний". Тут же зазначено, що є вислів "гримкий чоловік" себто чоловік, що дуже голосно говорить. В Укр.-Рос. Словнику (І т., 1953) зовсім немає слова "гримкий". В Словнику укр. мови (2 т. 1971) зафіксовано слово "гримкий" у двох значеннях: 1. який дзвінко звучить і 2. який створює гуркіт ("Я тчу на гримкому верстаті").

Проте у сполученні зі словом "оплески" значно краще вживати вислів "гучні оплески", а не "гримкі оплески". Приклади: "Гучні оплески вкривають... промову Якова Землянки" (Шиян). "Гомоніла твоя кобза гучною струною" (Л. Укр.). "Від багаття доноситься гучний регіт веселої юрми" (М. Коц.). "Гей, ударю я в струни гучні" (М. Рильський). "...гучний стукіт луною покотився навколо" (Донч.).

Часом трапляється в газетній мові вислів: "за- граничний комісії" (від рос. "заграничный"). В Укр.-Рос. Сл. (2 т. 1958) зафіксовано слово "за- граничний" без усяких поміток. У Рос.-Укр. Сл. (т. 1. 1968) рос. слово "заграничный" перекладається лише одним українським словом "закордонний". У Словнику української мови (т. 3. 1972) зафіксовано слово "заграничний" із такими помітками: "розм., рідко". І далі пояснено: "який міститься або живе за кордоном, закордонний". Отже цими помітками з'ясовано, що слово "за- граничний" не належить до нормативної лексики сучасної української літературної мови. Замість розмовного рідко вживаного русизму "заграничний" треба вживати літ. слово "закордонний". Приклади: "Комісар закордонних справ" (Ю. Яновський). "...замріяли вдальні закордонні села" (М. Коц.). "...закордонні видання" (П. Мирн.). "Жаль мені, що... не побачу всіх закордонних гостей" (Л. Укр.). "Зустрічав ... закордонну екскурсію" (Козач.).

В реченні "Б. замітила" (від рос. "заметила") слово "замітила" — русизм. По-українському треба казати: "Б. зауважила" або "Б. зазначила". В іншому значенні треба казати "Б. помітила". Слово "замічати", "замітити" є і в українській мові, але воно вживається не в усіх тих значеннях, в яких це слово вживається в російській мові. Приклади: рос. слово "замечать" має багато значень: 1. сприймати зором — укр. літ. "помічати" і розм. не літ. "замічати", 2. спостерігати — укр. спостерігати, зауважувати, 3. сприймати слухом — укр. "чути", "почути", 4. висловлюватися з приводу чогось — укр. зауважувати, зазначати. У Словнику української мови зазначено, що слово "замічати" в укр. мові має обмежене значення, що воно вживається в значенні "помічати" і належить до категорії "розмовних" слів. А коли слово "замічати" вживається в укр. мові

¹) Правописний словник Голооскевича подає два варіанти: "план" і план.

в значенні "висловлювати вголос якесь спостереження, зауважити щось", то тоді таке слово належить до групи рідко вживаних слів.

"В красноріччю слові". Тут слово "красноріччю" — непотрібний русизм (від рос. "красноречивый"). В усіх словниках — і старих, і нових — такого слова немає. Рос.-Укр. сл. (т. 2, вип. 1, 1929) подає такі українські відповідники: *красномовний, промовистий, вимовний*. Приклади: "Нарешті обізвався пан Данило *красномовний*" (Самійл.). "Ілюстрація занадто цікава та *промовиста*" ("Нова Рада"). "Це занадто *вимовна* наука, щоб на неї не зважати (С. Єфр.). "Думка Сагайдачного, підтримана *красномовністю* Собеського, перемогла" (Мак.). "Народ давав назви річкам *красномовні*, сповнені великого змісту" (Чаб.). "Ніна говорила переконливо і *красномовно*" (Донч.). "...прекрасне слово *промовисто* прозвучало на площі..." (Соб.).

Вислів "мнимі намагання" (від рос. "мнимые") краще замінити українським висловом. Рос.-Укр. сл. (т. 2, вип. 2, 1932) подає такі українські відповідники: *неправдивий, несправжній, уявний, удаваний, гаданий, фіктивний* і такі фразеологічні звороти: "...цей *гаданий* основоположник українського символізму..." (М. Зеров). "*уявна* величина", "*уявне* число", "*уявна* причина", "*несправжня* суперечність", "*гаданий* (удаваний) подорожній", "*гадане* щастя", "*фіктивний* рахунок", "*неправдивий* (нецирий, удаваний) приятель. Рос.-Укр. сл. (1 т., 1968) подає такі відповідники рос. слова "мнимий": "мнимий" (рідко), *уявний, вигаданий, позірний, несправжній*". Отже слово "мнимий" належить до слів, рідко вживаних, себто *не належних до літературної мови*. Словник укр. мови (т. 4, 1973) подає слово "мнимий", ілюструючи його реченням із перекладу "Капітала" К. Маркса, реченням із біографії Леніна та з одного твору Франка ("мнимий монгол"). Одночасно Словник укр. мови подає інші українські відповідники: "який насправді не існує, *уявний, гаданий, несправжній, удаваний*".

Велике лексичне багатство української мови дає нам підстави уникати русизму "мнимий" і широко користуватися численними українськими відповідниками, які передають найтонші нюанси різних значень, висловлюваних російським словом "мнимий".

"Багато років тому назад" — це російський фразеологічний зворот (від рос. "Много лет тому назад"). Слово "назад" у цьому вислові не властиве українській мові. Про це свідчать численні приклади з української літературної мови: "*Два роки тому* в Бориславі" (І. Франко). "*Три роки вже тому* твій образ чарівливий в душі я записав" (М. Вороний). "Це сталося *два роки тому*".

"Ціни на напитки" (від рос. "напитки"). Хоч слово "напитки" і вживали деякі українські письменники у своїх творах, проте це слово зійшло з ужитку. Словник укр. мови (т. 5, 1974) подає слово "напиток" із поміткою "розмовне". Рос.-Укр. сл. (2 т., 1968 р.) цілком відкидає слово "напиток" і подає український відповідник "напій". Приклади: "...а найдків та *напоїв* було

трохи" (Н.-Лев.). "...чудовий *напій* із черешень" (Гонч.). "...з них на вогні мого палу дивний зварила *напій*" (Л. Укр.). В Укр.-Рос. сл. (т. 2, 1968) подано обидва слова: "напитки" і "напій". Подано також два варіанти вислову: "спиртні напитки" і "спиртні напої". Словник української мови (т. 5, К. 1974) відкидає вислів "спиртні напитки" і подає лише вислів "спиртні (алкогольні) *НАПОЇ*", а також такі приклади: "*Спиртні напої* вживали ще в сиву давнину". "Більше половини спортсменів не вживають *алкогольних напоїв*". Отже в сучасній українській літературній мові перевагу віддають слову "напої", а не русизмові і діалектизмові "напитки".

Слово "ненарушимість" — русизм (рос. "ненарушимость"). Українські відповідники цього слова: "непорушність", "незламність", "нерушність", "Віра в *незламність* його слова" (З. Тв-луб). "Грабовський залишився до кінця *незламним*". "Яку *незламну* в серці віру мав він" (І. Франко). "*Непорушний* закон". "*Непорушний* союз". "Підточений сумнівами в *непорушності* старої житейської мудрости" (Ле). "Що діди та батьки кров'ю здобули, *те нерушимо*" (Коц). "*Нерушима* (*незламна*) клятва (присяга). "*Нерушимо* слово".

А ось іще один непотрібний русизм: "то вони тільки в пеленках" (рос. "в пеленках"). Українські відповідники: "пелюшка", "сповиток". Приклади: "вирости з *пелюшок*", "ще в *сповиточку* (в сповитку)", "з *пелюшок*", "від *пелюшок*" (себто "з дитинства"). "На краю ліжка, загорнута в *пелюшку*, лежала дитина" (Борз.). "Щоб те щастя змалечку за нею ходило, з *пелюшок* її стерегло" (Мирний). "...щоб життя з *пелюшок* обома жменями брати" (Ле).

Дивно звучить і таке речення: "Українці дають почот Америці". Таж слово "почот" — русизм (рос. "почет"). Шкода, що той, хто написав це рос. слово, не знає, що українська мова має свої слова: "пошана", "шана", "шаноба" та ін. Приклади: "Хороброму у нас хвала і слава, розумному *шаноба* і *повага*" (Куліш). "Тут усім одяка *шана*" (Франко). "Були золотії віки, як пісня і слово були у *шанобі*" (Л. Укр.). "Віддавати *шану* (*пошану*)". "Бути в *пошані*". "Мати *пошану*". "Користуватися *пошаною*". "Вони віддавали *пошану* публіці і стали літати по арені" (Ю. Янов.). "На Запоріжжі... люди письменні завжди були у великій *пошані*" (Добр.).

Часто в пресі автори користуються властивими російській мові формами дієприкметників минулого часу на "вший" і пишуть: "про *пропавших* осіб", "450 *пропавших* осіб" (рос. "пропавших"). В українській мові такі форми не вживаються. Натомість пишуть: "який *пропав* (що *пропав*)", "пропавлий", "загиблий", "зниклий". Приклади: "А її розпалена материнська уява вже бачить їх в крові... вже йдуть повз неї то вбиті, то поранені, то *пропали* безвісти..." (Гончар). "Життя триває... І в цьому немає образи для *загиблих*. — занепокоєно говорив капітан" (М. Руденко). "*Загиблий* у бою". "Зник він, як мрія..." (Л. Укр.).

У словосполученні "для услуг членам" слово "*услуг*" є русизм (від рос. "услуга"). В Укр.-

Рос. сл. (6 т., 1963) подано слово "услуга" з позначкою "усне", себто слово, яке часом вживається в усній мові. В Рос.-Укр. сл. (3 т., 1968) зазначено, що російському слову "услуга" відповідає українське слово "послуга", але в усній мові вживають і слово "услуга" (це слово подано з поміткою "усне"). В Укр.-Рос. сл. (т. 4, 1961) подано такі українські слова: "послуга", "послуги", "послужуватися", "послужливий", "послужливість". Вживання слова "послуга" в українській літературній мові ілюстровано такими прикладами: "Було дуже приємно зробити для нього маленьку *послугу*" (Гур.). "...широ дякувала діврові за *послугу*" (Панч). "Зробити *послугу* кому"; "користуватися з його *послуг*"; "кімната з усіма *послугами*". Так само Словник Української мови (том 7, 1976) подає слово "послуга", фразеологічні звороти з цим словом та похідні слова, ілюструючи вживання цих слів численними прикладами. Ось кілька таких прикладів: "Якщо буде потрібна яканебудь з мого боку *послуга*, то..." (П. Мирн.). "Я не забуду твоєї *послуги*" (Стельмах). "Ото була б *послуга* для ідеї..." (Л. Укр.). "Я до ваших *послуг*" (Гончар). "Пропонувати свої *послуги*"; "комунальні *послуги*"; "бюро добрих *послуг*" і т. д. Отже в українській літературній мові вживається переважно слово "послуга", а не властивий для усної мови русизм "услуга".

Відома журналістка С. Н. вживає такого вислову: "Національне достоїнство українців" (рос. "достоинство"). У "Рос.-Укр. Сл." 1924 р. (Укр. Академія Наук, т. I, ред. В. М. Ганцов, Г. К. Іолоскевич та ін.) рос. слово "достоинство" перекладається такими словами: "гідність", "достойність". Приклади: "Де наша національна *гідність*?" (Грінченко). "Позбавити людської *гідності*". "З лицарською *достойністю*" (Грінч.). В акад. сл. укр. мови (1971) слово "гідність" має таке пояснення: 1. Сукупність рис, що характеризують позитивні моральні якості. 2. Усвідомлення людиною своєї громадської ваги, громадського обов'язку. Приклади: "...*гідності* лицарські" (Л. Укр.). "Брати трималися з *гідністю*" (Франко). В акад. сл. 1971 р. слово "достойність" вживається в такому контексті: "...з дівчиною виняткових *достойностей*" (Гончар). Є в акад. сл. 1971 р. і слово "достоїнство", але в інших словниках цього слова немає, є лише слова "гідність" і "достойність". Слово "достоїнство" вживається в мові деяких радянських письменників (Стельмах, Воскресенко та ін.) очевидно під впливом російської мови.

"Це одно звено" (від рос. "звено"). Українські відповідники: "ланка", "кільце". "Біда за біду чіпляється, як у ланцюзі *кільце* за *кільце*" (Номис). "Люди й покоління — це тільки *кільця* в ланцюгу великим всесвітнього життя" (Л. Українка). "Ланки тракторної гусениці".

"Не зацікавлений у завіщених 7.000.000 дол.". Тут слово "завіщених" — русизм (рос. "завещанных"). У рос.-укр. словниках слово "завещанный" перекладається такими українськими словами: "відписаний", "відказаний", "заповіданий", "заповітний". Приклади: "Цезар *відказав* йому

більшу частину свого багатства". Тут слово "відказав" має значення "заповідав перед смертю, залишив у спадок". "Усю худобу тобі *відписую*" (себто письмово *заповідаю* худобу в спадок). "Тітка *заповіла* мені дім" (Франко) (себто: залишила після своєї смерті в спадок). "Мені *заповідано* в спадок жалобу й красу..." (Л. Українка).

"Агенти окружили трьох німців". (рос. "окружили"). Рос. слову "окружили" відповідає українське слово "оточили". Приклади: "Жандарми *оточили*" (обступили) хату" ("Р.-У. Сл." 1927). "Діти *оточили* його щільним колом" (З. Тулуб).

У реченні: "Японія оприділилася по сторони Німеччини" слово "оприділилася" — русизм (від рос. "определялась"). Український відповідник: "визначила своє місце", або "стала на боці...".

"Радили їм повинуватися наказам". Слово "повинуватися" — русизм (рос. "повиноваться"). Українські відповідники: "коритися", "скорятися", "скоритися", "слухатися", "підкорятися". Приклади: "Ми повинні в усьому *коритися* йому (Крим)". "Український народ не *корився* чужинцям" (Цюпа). "Сором *хилитися*, долі *коритися*" (Л. Укр.). "Недобитки січної руїни не *скорились* ворогові" (Коц.). "...Лікарі, *скоряючись* мовчазному наказові чергового, вийшли з палати" (Шовкопляс).

"Вони покінчили життя самогубством" (рос. "покончили жизнь самоубийством"). В академічному рос.-укр. словнику 1927 р. (гол. редактор акад. С. О. Єфремов) цей рос. вислів має такі українські відповідники: "заподіяти собі смерть", "кінець собі зробити". "Рос.-Укр. Фразеологічний словник" І. Виргана і М. Пилинської (1969) подає такі українські відповідники: "самому собі смерть заподіяти", "кінець собі зробити", "віку собі вкоротити (збавити)", "накласти руки на себе", і під впливом рос. мови вислів: "покінчити (кінчити життя) самогубством". "Рос.-Укр. сл." 1968 р. додає ще один вислів: "покінчити (порішити) з собою". Акад. словник української мови та Сл. Грінченка ілюструють ці фразеологічні звороти такими прикладами: "Якби батько не *одав* мене за тебе, то я б *сама собі смерть заподіяла*" (Неч.-Лев.). "Сам собі *смерть заподію*" (Кв.). "Смерть би собі *заподіяв*, якби гріха за те не було" (Г. Барв.). "Чи не краще *відразу порішити з собою*?" (П. Мирний). "Чом *віку не збавиш*?" (Шевченко). "Акад. сл. укр. мови" (I, VII, 1976) подає й вислови "Покінчити життя самогубством. Покінчити з собою", але ілюструє ці вислови прикладами, взятими з творів, написаних 1959 року, себто в той час, коли посилюлися русифікаційні впливи на українську мову.

"Америка завжди була прибіжищем для емігрантів". В українській мові немає слова "прибіжище". Це явний русизм (від рос. "прибежище", "убежище"). Українські відповідники до цих російських слів такі: "притулок", "пристановище", "захист", "захисток", "сховище". Приклади: "Надати право *притулку*". "Шукаю собі *притулку*" (Вас.). "Я тобі дам *притулок* затишний" (Л. Укр.). "Тітка їй дала *притулок* у себе" (Н.-Лев.). "Шхвна була *пристановищем* для рибальських

дітей". (Трубл.). "Нема мені пристановища у світі" (Вас.). "Вони знайшли собі останнє пристановище на суднах" (Гончар). "Під ганочком знайшли непевний захист" (Рильський). "У тихий захист вітер би не віяв" (Л. Укр.). "Надійний захисток в негоду" (Чаб.). "Він шукав сховища .. а літак полював на нього" (Гонч.).

"Він дав приказ" (від рос. "приказ"). Український відповідник до цього рос. слова: "наказ". Приклади: "А тут і наказ: у поход лагодитись" (М. В.). "Невже кривавий наказ оцей дала вам королева?" (Грінч.). "Наказ військові". "Наполеон наказував посилати в бій свіжі сили" (Коч.). Іноді вживається у творах деяких письменників і русизм "приказ", але це слово не належить до сучасної української літературної мови. В акад. словнику української мови таке слово має позначку: "розмовне". Проте в укр. літ. мові є й слово "приказ", але воно вживається не в значенні укр. слова "наказ", а як історичний термін, що означає адміністративно-судову установу, що керувала окремою галуззю центрального та обласного управління Росії XVI-XVII ст.

Дуже часто в українських газетах без кінця повторюються на всі лади русизми: "примінити", "примінення" (рос. применить, "применение"). "Економічні засоби та їх примінення". "Погляди не мали ніякого примінення". "...Із знанням, що його не могли примінити". У 5-ій статті ми вже згадували про ці жакхиви русизми. Тепер ще раз звертаємо увагу на них. В українській мові є відповідники до цих російських слів: "застосовувати", "прикладати", "приспосовувати", "застосування", "прикладання", "прикладення", "вживання", "приспосовання" і т. д. Приклади: "Вертається старий спосіб — прикладати до літературних явищ принцип виключно естетичної оцінки" (С. Єфр.). "Ідеї Шевченкові прикладені до практики" (Грінч.). "Спроба конкретизації загальних принципів, прикладання їх до місцевого ґрунту" (С. Єфр.). "Він широко прикладав це правило до самого себе" (Л. Укр.). "Він намагається застосувати математику до практичних потреб" ("Наука", 10, 1958). "Хлібороби застосовують досягнення агрономічної науки".

Недбале ставлення до української мови особливо яскраво виявляється в такому факті: в одній газеті — в тому самому числі надруковано два варіанти назви Гельсінкської Групи: В заяві Лук'яненка читаємо: "Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінкських угод" (УГГ-СВГУ). А в іншій статті читаємо: "Українська Група слідування за ПРИМІНЕННЯМ Гельсінкських угод". Чому ж редактор не зверну уваги на цей прикрий русизм "примінення" (від рос. "применение")? Чому редактор не виправив помилки в назві Гельсінкської Групи?

"На склоні 1944 року". Прикрий русизм "на склоні" (рос. "на склоне") конче треба викинути й замінити українським зворотом: "Наприкінці 1944 р." або "в кінці 1944 р.". Приклади: "Наприкінці XVI століття спалахнуло на Україні селянсько-козацьке повстання проти шляхетської Польщі" (М. Рильський). "В кінці літа Тасю одвезено до школи" (Коч.). "Наприкінці того ж ро-

ку поїхав він на Херсонщину" (С. Єфр.).

"Провінція Квебек стримить до незалежності". Русизм-діалектизм "стримить" ("стремить") (рос. "стремится") не вживається в українській літературній мові в даному контексті. Український відповідник до цього російського слова є слово "прагнути". В українській мові є слово "стреміти", але воно вживається в інших значеннях: 1. стояти сторчма: "ніж стремить йому в серці" (Л. Укр.). 2. розм. перебувати де-небудь (коли мова йде про надокучливу, недоречну присутність): "День у день у шинку стремлять лежебоки" (Л. Укр.). 3. швидко рухатися: "Море може бути повним і невичерпним лише тоді, коли весь час до нього будуть стреміти ріки" (Тич.). Академічний словник укр. мови зазначає, що вживання слова "стреміти" в значенні "прагнути до чого-небудь" не відповідає нормам сучасної української літературної мови. Про це свідчить обмежувальна позначка "рідко".

"Б-ва супроводжали міністри" (від рос. "сопроводжали"). Українські відповідники: "супроводжувати — "супроводити". Приклади: "Степана супроводжувала сестра" (Волош.). Я їх супроводив аж на ринок" (Март.).

В одному журналі прочитали ми таке словосполучення: "політичні услів'я" (від рос. "условия"). Це слівце "услів'я" нагадує давні часи, коли в Галичині замість літературної мови поширене було так зване "язиччє" — мішанина слів російської, церковнослов'янської і української мови. Аж дивно, що автор статті і редактор журналу забули українське слово "умови". Приклади: "тяжкі умови життя", "політичні умови", "природні умови", "сприятливі умови", "суспільні умови" і т. д.

Зовсім недавно в пресі з'явився такий вислів: "...услужливість Москві". Непотрібний русизм "услужливість" (від рос. "услужливость") треба замінити українським словом "прислужливість" або "послужливість". Приклади вживання цих українських слів: "Усім така послужливість здавалась кумедною" (Собко). "...подякувати не в міру послужливому сторожеві" (Сміл.). "...відпочиваю і від спеки, і від якоїсь рабської послужливості служителів готелю" (Минко). "К. злякано дивився на дівчину, яку зник бачити такою прислужливою та лагідною" (Ільн.).

Дуже засмічені українські газети в Америці русизмом "являється" в значенні дієслівної зв'язки "є". Просто огидно читати таку навалу русизмів: "Китай являється другорядною силою", "Захід являється найкращою запорукою"; "Товариство являється агентурою КГБ"; "Вони являються перредовою силою"; "...яка являється другою... політичною силою". Панове автори й редактори! Прочитайте нарешті стор. 80 кн. Олени Курило "Уваги до сучасної української літературної мови" або стор. 46 кн. Алли Коваль "Культура української мови" (К. 1966), стор. 10 в ж. "Нові дні" за липень-серпень 1978 року і викиньте геть цей непотрібний русизм і пишть по-українському: "Китай є другорядна сила", "Захід є найкраща запурука" і т. д. Алла Коваль у своїй найновішій книжці "Культура ділового мовлення" (Київ,

1977, стор. 120-121) гостро висміяла тих українців, які під впливом російської мови пишуть і кажуть "являється" там, де треба казати "є". Так само Євгенія Чак у своїй кн. "Складні випадки українського слововживання" (Київ, 1969, стор. 63) стверджує, що в українській мові не вживається слово "являється" у функції дієслівної зв'язки "є" і що в таких випадках в українській мові треба казати "є". Дивно, що люди, які з таким великим обуренням виступають проти русизмів, у своїй мовній практиці найбільше вживають русизмів, бо їм лінки заглянути в словники та прочитати праці О. Курило, Б. Антоненка-Давидовича, А. Коваль, Є. Чак, О. Синявського.

Така недбалість, байдужість до рідної мови, зневажливе ставлення до словників, граматик призводить до того, що українська мова в Америці ввесь час засмічується русизмами, польонізмами, діалектизмами, англізмами. І в українській пресі й далі рясно процвітають русизми: "руководилися" (зам. "керувалися"), "слідуючого змісту" (зам. "такого змісту"), "слухи" (зам. "чутки"), "пропавших" (зам. "загиблих", "пропалих"), "переговори продовжуються", "у Камбоджі продовжуються бої", "заворушення продовжуються" (зам. "тривають далі"). Про ці русизми вже згадане було в 2-ій, 3-ій, 7-ій і 9-ій статтях "Українська мова в Америці". Але, на жаль, ті особи, що найбільше протестують проти русифікації української мови, в своїй мовній практиці найбільше засмічують українську мову русизмами.

У пресі трапляється рос. прислівник "вечером" ("Ми зустрінемося з вами сьогодні вечером"). Замість цього русизму треба казати: "увечері" (Голоскевич) або "увечері" (Ізюмов). Приклади: "Понад ставом увечері шепочеться осока" (Т. Шевченко). "Увечері посумую, а вранці заплачу" (Т. Шевченко). "Я дістав його вчора увечері" (М. Коц.). "Вчора увечері приїхав я до Венеції" (М. Коц.). "Яка робота увечері" (Л. Українка).

Форма "УВЕЧЕРІ" є в таких виданнях: А. Ніковський. Укр.-Р. Сл., К., 1927. Г. Голоскевич. Правоп. Сл. 1930. Юрій Шерех. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен. НТШ. 1951, ст. 343.

Отже фактично є два варіанти правопису цього слова: УВЕЧЕРІ (ВВЕЧЕРІ) і УВЕЧОРІ (ВВЕЧОРІ).

"Взаїмно доповнювати" — русизм "взаїмно" (від рос. "взаимно") треба замінити українським відповідником: "взаємно". Рос. слово "взаимний" має такі українські відповідники: "взаємний", "обопільний". Обидва слова — синоніми, проте кожне з них має свій відтінок значення. Слово "обопільний" частіше вживається, коли мова йде про почуття: "обопільне кохання", "обопільна згода", "Наші симпатії обопільні" (М. Коц.). "Приязнь зароджувалася між обома наче рідними людьми обопільно" (Ільч.). Слово "взаємний" частіше вживається в значенні "спільний для обох сторін". Приклади: "Література і народна поезія — рідні сестри, що взаємно збагачуються" (М. Рильський). "Ці дві галузі сільського господарства взаємно доповнюють одна одну". (Але ні в

якім разі не можна сказати: "доповнюють себе"). Широко вживаний вислів: взаємне скорочення військ". Іменники від прикметникової основи: "обопільність", "взаємність", "взаємини". ("Тісні родинні взаємини". Іван.). Складні слова: "взаємовплив", "взаємодія", "взаємодопомога", "взаємозалежність", "взаєморозуміння", "взаємоперевірка" та ін.

"Не вспів нав'язати дружні відносини" — (рос. "не успел"). Краще казати: "не встиг". Приклади: "Парувала вода, що не встигла висохнути" (П. Мирний). "Саїд поспішав усюди і скрізь встигав" (І. Ле). "Устигнемо з козаками на торг" (О. Вишня). В українській народній поезії та в творах українських письменників вживається й слово "успівати". Приклади: "Ой, не вспіла дівчинонька край віконця сісти" (Метл.). "Чи вспіємо за два дні?" (М. Коцюбинський). Проте Рос.-Укр. Словник Акад. Наук 1968 року вживає слово "встигати", а слово "успівати" супроводжується тут ремаркою: "рідше".

"Чистий дохід" — (рос. "гдоход"). Слово "дохід" є в Словнику Укр. Мови (Акад. Наук. 1971), але воно має позначку "заст", себто "застаріле". Замість слова "дохід" вживається слово "прибуток". Приклади: "Сім тисяч чистого прибутку..." (Досв.). "Записати на прибуток" (бухг.). "Цей зветься прогресивний податок від прибутку" (С. Єфремов). Річний прибуток. Словник Укр. Мови Акад. Наук 1971 р. подає й слово "доход" в значенні "грошей або матеріальних цінностей, одержуваних державою, торгово-промисловою установою тощо". Приклад: "зростання національного доходу". Рос.-укр. словник соц.-економ. термінології", К. 1976 р. дуже непослідовний у перекладах рос. слова "доход". Поруч із такими укр. висловами як: "прибуток чистий", "прибуток держави чистий", "прибуток державного підприємства чистий" цей словник подає зрусифіковану термінологію: "дохід національний", "дохід номінальний", "дохід митний", "дохід фіскальний", "дохід трудовий" тощо. Іноді словник подає подвійну термінологію: "дохід (прибуток) валовий", "дохід (прибуток) середній", "прибуток (дохід) державного підприємства", "доходи (прибутки) соціалістичних підприємств".

"Фотографічне заведення". Слово "заведення" — непотрібний русизм (від рос. "заведение"). В українській мові існують такі вислови: "фотоательє", "фотомайстерня", "фотостудія", "фотографія" (в значенні "фотомайстерні"). Приклади: "Вчора я заходила у фотографію" (Л. Українка). "Кілька найкращих кадрів віддали у фотоательє" (Грим.). Так само й вислів "похоронне заведення" треба рішуче відкинути і казати: "похоронне бюро" або "похоронний заклад". (Про це докладніше сказано в 6-ій статті).

"Загадочний лабіринт" — русизм (від рос. "загадочный"). Український відповідник: "загадковий". Приклади: Загадкова і дивна людська натура" (Тют.). "На Маріциному обличчі бликував якийсь загадковий усміх" (Коцюб.). "В купе запанувала загадкова-тиша" (Досв.). "Нелю починала цікавити вся ця справа своєю загадковістю"

(Вільде). "Марта загадково усміхається" (Вас.). "Та небо поміж їх рясним гіллям синіло непорушно й загадково" (М. Рильський).

"Задовження Туреччини" — русизм (від рос. "задолженность"). Українські відповідники: "заборгованість", "заборгування". Приклади: "Заборгованість дворянства почала катастрофічно рости" (Стельмах). "Я завинив йому п'ять карбованців". "Він вже багато заборгував їй листів" (Чорн.). "Тепер я перед вами двічі заборгував" (Ткач.).

"Закуліси у спілці письменників", "позакулісові заходи" (рос. "кулісы", "кулісный", "закулісный"). Українські відповідники: "лаштунки", "залаштунковий", "позалаштунковий". Приклади: "За лаштунками чути голос сотника" (Стор.). "Через те, що лаштунків у греків ще не було, то драма будувалася просто" (Л. Укр.). "За лаштунки ходили?" (М. Лев.). "За лаштунками адміністративних органів одбуваються якість таємничі наради" (С. Єфремов). "Молоді актори, заповнені грою Бучми, вже були постійними залаштунковими глядачами усіх його ролей" (Вітч., І. 1966). "На порозі я наткнувся на якусь постать, невиразну в залаштунковому сутінку" (Смол.). "Ведеться позалаштункова гра" (Еллан).

В значенні театрального терміну словники подають і слова: "куліса", "кулісовий", "кулісний", "закулісний". А у Бажана є таке речення: "Крикливий люд лаштунків і куліс" (1957 р.). "Куліса" — слово французьке. Воно означає частину театральної декорації, що розміщується з боків сцени. Цьому слову відповідає українське слово "лаштунки". В переносному розумінні вислів "за кулісами" (укр. відповідник "за лаштунками") означає: "таємно", "негласно", "приховано від інших". Приклад: "В бічній кімнаті суду відбувалася одна з тих закулісних комедій..." (Кол.). Слова: "куліса", "за кулісами" вживаються і в творах українських клясиків: Франка, Нечуя-Левицького, Лесі Українки та ін. Отже слова "куліси", "за кулісами" не можна назвати "русизмами" у вузькому значенні цього слова. Проте треба пам'ятати, що в українській мові широко вживаються й українські слова: "лаштунки", "за лаштунками", "залаштунковий", "позалаштунковий".

"Коли більшовики захватили Україну" — рос. "захватили". Українські відповідники: "захопили", "загарбали". Приклади: "Стара жінка пригнала до нас корови з далекого села, щоб їх там не захопили окупанти" (Ю. Янов.). "Були часи, коли Візантії щастило захоплювати в Європі, Азії... великі простори землі" (Скл.). "Наполеон загарбував чужі землі" (Коч.). "За край світа зазирає, чи нема країни, щоб загарбать" (Т. Шевченко).

"Більшість друзів не знали про його кінчину" — (від рос. "кончину"). Значно простіше можна сказати: "про його смерть". В Словнику української мови Акад. Наук 1973 р. немає слів "кінчина", "кончина". Натомість є українські відповідники: "смерть", "скін", "сконання". В урочистому стилі вживаються слова "скін", "сконання".

Приклади: "Він перший за свою любов тяжкі дістав кайдани, але до сконч їй служив без зради, без омани" (Л. Укр.). "За рідне слово й пісню твій син піде на скін" (Павл.). "В Самсона знову уступила в останній час перед сконанням незмірною, нелюдською силою" (Л. Укр.). Найбільш уживане слово "смерть".

"...які для них були чимось новим і непонятним". "Непонятним" — русизм (від рос. "непонятный"). Українські відповідники: "незрозумілим", "незбагненим", "невтямним" тощо. Приклади: "Сталось щось дивне, незрозуміле" (М. Коц.). "Намагалася розібрати слова й літери незрозумілої для неї мови". (Досв.). "Вона робилася для нього чимраз більше загадковою і незрозумілою" (Франко). "Колись Семенові ці прості істини були незбагненою мудрістю" (Сміл.). "Цей спосіб розмови був невтямний для дівчат" (Н.-Лев.). "А все ж якийсь невідомий смуток на серці ще зістався: (Сам.).

"Вдержання мови в родинному обіході". Автор цього речення пише про українську мову, але, на жаль, сам не знає рідної мови. В цьому короткому реченні він зробив аж дві помилки. По-українському треба сказати: "Збереження мови в родинному вжитку". Обіход — русизм (від рос. "обиход"). Український відповідник — "ужиток" ("вжиток"). Приклади: "Для домашнього вжитку"; "Для хатнього вжитку". "Повсякденний (щоденний) вжиток".

"Ограблено цінності" — (рос. "ограблено"). Рос. Укр. словник Акад. Наук за ред. акад. С. Єфремова (1927 р.) подає такі укр. відповідники: "пограбувати", "пограбований", "зграбувати", "зграбований". Такі самі відповідники подає й Словник укр. мови Акад. Наук (1972, 1975 рр.). Приклади: "Всіхперетрусили, позабирали не тільки пограбоване, а й власне" (Кроп.). "Всі каси пограбовано" (Кол.). "Обібрали наші хати, пограбували наше добро" (Н.-Лев.). Слова "зграбувати", "зграбований" — не належать до літературної мови. Це діалектизми. Про це свідчить помітка "діал." в акад. словнику (1972). У цьому словнику є й слово "ограбувати", "ограбований" (але не "ограбовано"). Ці слова позначені як "розм.", себто такі, що належать до розмовного стилю, а не до нормативної лексики літературної мови.

"Отоплювання мешкання". Рос. — отопление. В українській літературній мові є такі відповідники: "опалення", "опал", "огрівання". Приклади: "Оранжерії ще опалюють" (Донч.). "Качани кукурудзи зберігають у сухих опалюваних приміщеннях". "Побудували піч для огрівання" (Добр.). "Пічка огрівала й другу кімнату" (Коп.). В акад. словнику укр. мови є й слово "отопляти", "отопити", але з позначкою "рідко". Таким чином, літературна норма: "опалювати", "огрівати", "опалення", "огрівання". Слово "опал" подано з позначкою "рідко".

Великим душевним підйомом". Слово "підйом" в значенні душевного піднесення не подано в Рос.-Укр. сл. Акад. Наук за ред. акад. С. Єфремова (1927). Немає цього слова і в Укр.-Рос.

сл. А. Ніковського (1927), а також і в словниках О. Ізюмова (1930), Г. Голоскевича (1930). Цей русизм є лише в Сл. укр. мови 1975 р. і ілюстровано це слово цитатою з кн. Смолича ("Література... на великому підйомі". Але тут значення цього слова інше: воно не має тут значення "душевного піднесення людини", тут — у цьому контексті — воно означає "швидкий ріст, інтенсивний розвиток літератури".

В українській мові є й слово "підйом", але воно має інші значення: 7. Підйом ноги: "...до високого підйому ноги". 2. "І грали підйом сурмачі". 3. "...буксують на круглих підйомах вантажні авта". 4. "підйоми на гірські вершини". 5. "Підйомна сила літака". "Підйомний кран". Рос.-Укр. Сл. 1927 р. (за ред. С. Єфремова) подає слово "підйом" лише в такому контексті: "Чоботи тісні на підйомі". В інших випадках цей словник дає такі приклади: "схід на гору", "прибуття води", "піднесення духу", "шлях здіймався вгору довгим узвозом". У цих висловах, замість слова "підйом", живляються українські відповідники: "схід", "прибуття", "піднесення", "узвіз".

Вислів "потерпів поразку" — явний русизм (від рос. "потерпел поражение"). Ні в одному українському словнику (1928, 1961, 1976) немає цього русизму. Натомість в усіх словниках української мови (одномовних і двомовних) є вислів: "зазнати поразки", а також вислів: "задавати (заздати) поразки". Приклади: "Раніше... полк зазнавав поразок" (Гончар). "Богдан Хмельницький розбив ущент польське військо під Жовтими Водами й Корсунем, а потім... задав йому нищівної поразки під Пилявцями" (Довж.).

Слово "потерпіти" є в українській мові, але воно живається в інших контекстах. "Бідні люди допустили вогонь до ями, та й самі потерпіли: (Франко). "Місто потерпіло від землетрусу". "Християни, ми довго терпіли" (Коц.).

"Похорони пана К." — (рос. "похорони"). В українській літературній мові нормативне слово "похорон" (а не "похорони"). В словниках української мови зазначено, що слово "похорони" належить до слів, рідко вживаних в нашій мові. Ця позначка ("рідко") показує, що до нормативної лексики належить слово "похорон". Приклади: "Пишний похорон йому справили" (Рудан.). "Усе село було на похороні" (Кониськ.). "Вся рідня зійшлась на її похорон" (Н.-Лев.). "Поховав дід бабу і похорон відправив" (Нар. казка).

"У весняному сумерку" — від рос. "сумерки". В Рос.-Укр. сл. (Акад. наук, 1966) до рос. слова "сумерки" подано такі українські відповідники: "сутінки", "присмерки", "смерк", "сутінок", "сутінь", "смеркання" тощо. В укр. частині словника немає слова "сумерк" або слова "сумерки". У 9-му томі Словника укр. мови (Акад. наук, 1978) подано слово "сумерк" з позначкою "діял." (себто "діалектизм"). Отже замість цього русизму-діалектизму треба вживати слова, що належать до нормативної лексики української літературної мови. Приклади з цими словами: "Сонце тим часом зайшло, і сутінки землю покрили" (пер. Тена). "Із степу вже вставали передранкові сутінки" (Смолич). "В хаті стає напівтьмяно; ходять

кольорові сутіні" (Вас.). "Зненацька хтось привітався до нього в сутіні прибережного верболозу" (Донч.). "Над землею насувались... присмерки" (Вас.). "Сонце зайшло, швидко сутеніє. У вечірніх присмерках тоють поля" (Гончар). "Перед смерком я вийшов на берег" (Донч.). "Вже майже не видно їх у раннім осіннім смерканні" (Гончар).

Українські письменники на еміграції часом також недбало ставляться до своєї мови і засмічують її русизмами. Ось кілька прикладів уживання русизмів. 1. "Оборудованія" — з рос. "оборудование". Українські відповідники: "устаткування", "обладнання", "устаткування". 2. За столом чинно сидять — від рос. "чинно". Українські відповідники: "поважно", "статечно". 3. безпризорні (рос. "беспризорные"). Український відповідник: "безпритульні". 4. відчайними рухами — рос. "отчаянными". Українські відповідники: "розпачливий", "відчайдушний", "несамовитий", "нестямний", "шалений". 5. зловіщо — рос. "зловеще". Українські слова: "зловісно", "лиховісно" ("Темне небо зловісно нависло над нами" (Хиж.). "Візник зловісно блиснув очима" (Досв.). "У нього лиховісно блиснули очі" (Збан.). 6. "У челюстях" — рос. "челюсть". По-українському кажуть: "у щелепах". "У К. від обурення трусила нижня щелепа" (Вільде). 7. "Погода мрачна" — рос. "мрачная". По-українському кажуть: "погода похмура". "Прийшов ранок, похмурий, сірий" (Гр.). "Настала остання пора пізньої похмурої осені" (Ле). "Похмурий неба схил..." (Зеров). 8. Мрачність — рос. "мрачность". Укр. слово: "похмурість". "Хмари бігли над руїнами міста, ще більше надаючи тим руїнам похмурости" (Дор.). "Невеличка скібка місяця похмуро освітлювала вихідців з того світу" (Стор.). "Часом і дощ перепадав і похмуро було" (Л. Українка). 9. Пресловутий — рос. "пресловутый". В Рос.-Укр. сл. за ред. С. Єфремова (1928) в укр. частині немає слова "пресловутий". Укр. відповідник до цього рос. слова — "славлений". Приклад "Славлена українська воля" (П. Куліш). Але це слово "пресловутий" може вживатися і в іронічному значенні. Тоді українським відповідником буде слово "горезвісний". Приклад: "Його погляди нічим не відрізняються від горезвісної концепції царського міністра Валуєва" (Смоляк). Акад. Словник укр. мови (т. 7, 1976) подає слово "пресловутий" з позначкою "застаріле". 10. "В чому заключалась моя роля? — рос. "заключалась". По-українському кажуть: "В чому полягала моя роля?" Приклади: "Завдання суспільства полягає в тому, щоб..." (Наш). 11. "З таким предназначенням" — рос. "предназначением". Укр. відповідник: призначення. "Література виховує читача — в цьому її призначення".

12. "Його справу він предложить комісії". Русизм — "предложить". По-українському треба казати: "передати на розгляд". Рос. слово "предлагать (предложить)" перекладається такими словами: "пропонувати", "запропонувати", "подати (передати) на розгляд" і т. д. 13. "Накріпав дощ крупними краплинами". Рос. "крупны"

ми". В даному контексті, коли мова йде про краплі дощу або про сльози, рос. слово "крупний" перекладається словами: "буйний", "краплистий". (Так рекомендує Рос.-Укр. словник Укр. Акад. наук 1939 року за ред. Ганцова, Голоскевича, Кримського та ін., стор. 370). Приклади: "Буйні краплі поту котилися..." (Коц.). "То хмарка набіжить і бризне дощ *краплистий*" (Рил.). "Ще мить, і сльози покотилися б по щоках — рясні й *краплисті* (Донч.) "*Краплиста роса*". "*Краплистий дощ*". 14. "*Зябнуть* — рос. "зябнуть". По-українському кажуть: "мерзнуть". "У тата на щоці *мерзла сльоза*" (Янов.). "Погане порося і в Петрівку *мерзне*" (Прислів'я). "Коліна згинались у нього і *мерзли*" (Коц.).

Треба також уникати морфологічних русизмів таких як наприклад: "*Роблячого* замах арештували", "Іхавшого ...", "Інакшедумаючих". Російській мові властиві форми активних дієприкметників на "-ЧИЙ", "-ВШИЙ" ("делающий", "думающий", "ехавший"). Але українська мова, як зазначає Олена Курило ("Уваги до сучасної української літературної мови", 1925, стор. 9), "не знає активних дієприкметників на *-ЧИЙ*, *-ВШИЙ*". А тому треба казати: "людину, яка *вчинила* замах, арештовано", "того, що *їхав*", "інакодумців". Але треба також пам'ятати, що в українській мові є *прикметники на -ЧИЙ*. Прикметники означають постійну ознаку. Приклади: *балакучий, блискучий, колючий, неминучий, пекучий, співучий, скрипучий, нетерплячий* та ін. "Така *приятна та балакуча жінка*" (Гр.). "День був *блискучий, літній*" (Коц.). "Колючим терном поросла" (Т. Шевч.). "...А не втечеш *неминучої* долі" (Щог.). "Пекучий вітер, *пекуче* сонце, *журба пекуча*" (Гр.). "Голосок тихий, *співучий*" (Гр.). "Скрипуче колесо довше ходить" (Прислів'я). "Жінки дуже *нетерплячі*" (Рудч.). "Побризкала брата *цілющою водою*" (Гр.). Б. Антоненко-Давидович у своїй цінній кн. "Як ми говоримо" (Київ, 1970) докладно з'ясовує різницю між дієприкметниками на "-чий", "-щий", "-вший" і прикметниками з такими самими закінченнями і зазначає, що "форми активних дієприкметників із суфіксами -УЩ-, -ЮЩ-, -АЩ-, -ЯЩ-, і ВШ- не властиві українській мові" і що треба вживати описової форми ("що зайшли" зам. "зайшовші") або дієприкм. із суфіксом -Л- ("потемнілі" замість "потемнівші"). Антоненко-Давидович підкреслює також, що такі слова як "лежачий", "невмирущий" тощо — це не активні дієприкметники, а віддієслівні прикметники, що втратили дієслівні ознаки (час і вид) і означають уже не дію, як дієприкметники, а ПОСТІЙНУ СТАЛУ ВЛАСТИВІСТЬ когось чи чогось. Тому то можна сказати: "Під *ЛЕЖАЧИЙ* камінь вода не тече", але не можна сказати: "Павло підняв *ЛЕЖАЧУ* на підлозі монету". В першій фразі слово *ЛЕЖАЧИЙ* — це прикметник, що означає постійну властивість. У другій фразі слово *ЛЕЖАЧУ* виконує функцію невластивого українській мові активного дієприкметника. Так сказати по-українському не можна, а треба: "Павло підняв монету, *ЩО ЛЕЖАЛА* на підлозі". Б. Антоненко-Давидович звертає увагу також на часто вжи-

ване помилкове слово — русизм "слідуючий". Цей русизм без усякої потреби часто вживається в еміграційній пресі. Ось в одній газеті за 27-го червня — 4 липня аж двічі вживається цей русизм: "на цю ціль уже склали *слідуючі* пожертви"; "Хор "Дніпро" майстерно виконав *слідуючі* пісні" (А. Семенюк). Українські філологи вже 55 років рішуче виступають проти цього русизму. Олена Курило в своїх "Увагах..." писала: "Поширене слово *слідуючий* легко дається замінити словами: *дальший, такий, отакій*: *дальша* лекція відбудеться; на це вказують *такі* (або *отакі*, коли хочемо ближче означити) правила, пункти". Є. Д. Чак ("Складні випадки українського слозовживання", К. 1969) пише: "Нерідко в значенні "наступний" помилково вживають СЛІДУЮЧИЙ". Про це пише й Антоненко-Давидович у згаданій кн. (117 ст.). Проти русизму "слідуючий" виступає й А. П. Коваль ("Культура ділового мовлення" К. 1977). Слово "слідуючий", створене на зразок російського слова "следующий" в українській літературній мові не вживається", — пише А. П. Коваль. Рос. Укр. сл. Академії наук 1968 р. подає такі відповідники до рос. слова "следующий": "наступний", "дальший", "такий" (перед поясненням або перед переліченням). Приклади: "... подумати про матеріал до *дальшої* статті" (Л. Укр.). "Наступні вибори", "Наступного року", "Наступним разом", "На *другий* день" (рос. "на следующий день"). "Установлені *такі* факти" (далі йде перелік цих фактів). "Головні типи цих часток *такі*: питальні, наказові, вказівні..." (Ю. Шерех). У цих прикладах слова "такі" — це відповідники до рос. слова "следующие". Отже треба писати: "...*такі* жертви", "виконав *такі* пісні" (а не "слідуючі").

"Виступи були *вдачні*" — від рос. "удачные". По-українському кажуть: "виступи були *вдали*". Приклади: "Полювання було справді *вдалим*" (М. Рильський). "Портрет дуже *вдалий*" (З. Тул.). "...Все на жарті *вдалий*" (Франко). "Задовolenня від *вдало* виконаної роботи" (Донч.). "Він робив складні операції, правда, не завжди *вдало*" (Корн.). В українській мові не вживається також слово "невдачний" (рос. "неудачный"). Український відповідник до цього рос. слова: "невдалий". Приклади: "Скаржинський повертався з *невдалого* полювання" (Донч.).

"Соняшні *плями*" — рос. "пятна". Приклади: "І на сонці є *плями*" (Прислів'я). "І вже не видно стало ні стола, ні *плям* з вина червоного на ньому" (Л. Укр.). "На поверхні Сонця буває різно видно маленькі темні утворення — *плями*" ("Наука" 1957).

"Нервові *розстроєння*" — рос. "расстройство". Український відповідник: "розлад". Приклад: "Розлад нервової системи" (Ак. Сл., 5 т.). "Нервовий *розлад*" (Укр.-Рос. сл., 5 т., 1962).

Слово "*незамінимий*" — русизм — від рос. "незаменимый". Український відповідник: "незамінний". Приклади: "Сучасна обчислювальна техніка стає *незамінною* в багатьох галузях народного господарства". ("Наука", 1963).

До русизмів належить і слово "*стержень*" — від рос. "стержень". Український відповідник:

"стрижень". В Рос.-Укр. сл. (1968) і в акад. Сл. Укр. мови є слово "стрижень". Приклади: "Стрижень поршня". "Стрижні кукурудзяних качанів". Найближче місце річки, де дуже швидко тече вода, також називається "стрижем". Приклад: "На превелику силу вдалося вибитися зі стрижня та наблизитися до берега" (Коц.). Але акад. Сл. Укр. мови (1978) подає з позначкою "ТЕХН." і слово "стержень" — зокрема в значенні частини токарського різця. В Рос.-Укр. сл. О. Ізюмова (1930) рос. слово "стержень" перекладається гакими українськими словами: 1) (в дереві) *серце*; 2) (в нариві) *стрижень*; 3) (в екіпажі) *шворінь*; 4) *основа*; 5) (у млині) *дуб*".

Слово "пішком" (від рос. "пешком") треба замінити українським словом "пішки". Приклади: "Було в мене троє коней, тепер хожу пішки" (Г. Барв.). "Вона ... пішла пішки" (Н.-Лев.). В акад. сл. української мови (1975) подано й слово "пішком", але з позначкою: "рідко". Отже літературна норма: "пішки".

"Явище повседневе" — (від рос. "повседневное"). Замість цього непотрібного русизму треба казати: "повсякденне". Ні в одному словнику немає слова "повседневе". Приклади: "Дорослі повсякдень були на роботі" (Юхв.). "Шкода людей, що самі собі ставлять межі повсякденно і повсякчасно" (Іваненко).

А от зовсім недавно довелося прочитати таке речення: "Старші безпокоїлися, переглядалися між собою..." (рос. *беспокоились*). Ні в одному українському словнику немає русизму "безпокоїлися". Українські відповідники: *турбуватися, непокоїтися, клопотатися ким, про кого, тривожитися, побиватися, журитися, хвилюватися* і т. д. Приклади: "Вона когось виглядала, чогось *турбувалась*". (Н.-Лев.). "Ні, ні, я не *турбуюсь*..." (Л. Укр.). "В душі Оксен *непокоївся*". (Тют.). "Г. все більше та більше *тривожилася*". (П. Мирний).

"...які не звикли до безпорядків" (рос. "беспорядки"). Рос.-укр. словники (1924 і 1968 рр.) подають такі українські відповідники: *безлад, безладдя, розгардіяш, розрухи, заколот* тощо. У Сл. укр. мови Акад. Наук є й слово "безпорядок", але з позначкою: "рідко".

Немає ніякої потреби вживати російської назви "Большой театр". По-українському треба казати: "Великий театр". (Див. УРЕС, т. I, ст. 292).

"Подорож була відмінена" — від рос. "отменена". У Р.-у. сл. 1927 р. (за ред. С. Єфремова) подано такі українські відповідники: *касувати, скасовувати, анулювати, анулювати договір, скасувати смертний вирок, Заняття в школі на цей день були скасовані* (Смол.). Постанову *скасовано*. "Ви не можете *касувати* мої накази" (Гонч.). В українській мові є й слово "відміняти", але воно вживається в значенні ЗМІНЮВАТИ: "Я наче трохи натуру відмінила" (Л. Укр.). "Усе *відміняти* на краще" (М. Зеров). В Сл. укр. мови (1970) зазначено, що слово "відміняти" в значенні "скасовувати" вживається рідко. Ця позначка "рідко" свідчить про те, що слово "скасовувати", а не "відміняти" належить до нормативної лексики.

Слово "всесторонній" (рос. "всесторонний")

треба замінити слово "всєбічний". Сл. укр. м. годасе слово "всесторонній" з позначкою "рідко". Натомість слова "всєбічний", "всєбічність" подаюно без усяких позначок, як слово літературної мови.

"Горожанська війна" — рос. "гражданская война". В українській літературній мові існує вислів: "громадянська війна". (Див. акад. Рос.-укр. сл. 1924 р., Сл. укр. мови, Акад. Наук. 1971 р. та ін.).

"Задушевне бажання" — рос. "задушевное". В українських словниках 1907 р., 1929, 1927, 1930 рр. немає слова "задушевний". Це слово зафіксовано лише в Рос.-укр. сл. 1968 р. та в Словнику укр. мови 3 т. 1972 р. В акад. Рос.-укр. сл. 1929 р. зазначено, що рос. слову "задушевний" відповідають такі українські слова: *сердечний, щирий, щиросердечний, душевний, для серця дорогий*.

Вислів завдати питання — рос. "задать вопрос" у найновіших словниках (1968 і 1972 рр.) не вважається літературною нормою. Рос.-укр. сл. Акад. Наук (1 т. 1908) дає такі переклади рос. вислову "задавать вопрос кому": "*ставити (поставити) питання (запитання) кому, питати, спитати (запитувати, запитати) кого*". У Словнику укр. мови Акад. Наук 1972 р. зафіксовано й вислови "задавати (завдавати) питання". Але вислів "завдавати питання" супроводжується позначкою "розм." (розмовне).

Цікаво, що в 2-му томі Рос.-укр. сл. (1929) в українській частині є вислів "завдавати (завдати) питання". (Гол. редактор цього тому А. Кримський). В Укр.-рос. сл. Ніковського (1927) подано багато різних фразеологічних зворотів із словом "завдавати", але тут не подано вислову "завдавати питання".

В одній газеті надруковано "Листопадовий зов". Слово "зов" — явний русизм. В усіх українських словниках, за винятком Словника укр. мови, цього слова немає. Та й у Сл. укр. мови (т. 3, 1972) слово "зов" супроводжується позначкою "поет" (поетичне) і прикладом з твору сучасного письменника Воронька ("По першому зову ішли комсомольці на фронт"). В російській мові слово "зов" дуже часто вживається (зокрема в творах Лермонтова, Л. Толстого, Гончарова, Горького та ін.). Рос.-укр. сл. 1929 р. і 1968 р. подають такі відповідники до цього російського слова: *заклик, клик, поклик, кликання, гук*. Приклади: "*Поклик бойовий*" (Л. Укр.). "Вона вишла на *псклик* материн" (Коц.). "*Клик* воєнничий" (Щоголів). "О, *недаремно* тут лунав до бою *клич*". (М. Рильський).

"Зійшлися київляни" — рос. "киевляне". В українській мові вживається слово "кяни". Напр.: "Серед *кяня* молодих останнього часу починає ширитись європеїзм" (Л. Українка).

"Мрячні спогади" — рос. "мрачные". Українські відповідники: *похмури, понури, тяжкі*. В українській мові є й слово "мрячний", але воно вживається в значенні погоди з туманом і мрякою. "День почався *мрячним* осіннім дощиком" (Вільде).

"Многочисленна родина" — рос. "многочислен-

ная". В українській мові є відповідник: "численний". В даному контексті можна сказати "численна родина" і "велика родина". Останній вислів значно кращий.

"Дерева в інею стоять немов "невісти". Слово "невіста" — це непотрібний русизм — від рос. слова "невеста". Українська мова має багато слів, які не тільки відповідають значенню російського слова "невеста", але передають різні відтінки основного значення. Дівчину, що збирається виходити заміж, називають "наречена", "засватана". Дівчину, яка заручилася, називають "заручена". А під час весілля її звать "молода". Приклади: "Молодий і молода сидять за весільним столом" (М. Руденко). "Дерева стояли в цвіту, як "наречені..."" (Довж.).

Часом у газетах трапляються речення не тільки засмічені русизмами, але до того ж ще й незрозумілі. Повну безпорадність у висловленні своєї думки виявив автор таких незрозумілих речень: "Тіто виступив проти будьякого "оприділення" (рос. "определения"). Тіто заявив: "неоприділений рух" залишився "неоприділеним" (рос. "неопределенный"). В перекладі на українську мову ці речення звучали б так: "Тіто виступив проти приналежності Югославії до якогось військового блоку". "Тіто заявив: рух за неприналежність до будьяких військових блоків залишився незламним". Ті країни, які не беруть участі в військових блоках та коаліціях по-українському називаються "позаблокові країни" (рос. "неприсоединившиеся страны"). Українська назва цілком оригінальна і відмінна від російської назви.

"В. "оснував" секту баптистської церкви". По-українському треба сказати не "оснував" (рос. "основал"), а "заснував". Російському слезу "основувать (основать)" відповідають такі українські слова: "засновувати (заснувати)", "грунтувати", "угрунтовувати". Приклади: "Франко... "засновує" радикальну партію" (Коцюб.). "Вони думали "заснувати" якесь товариство" (Гр.). В українській мові є й слово "основувати", але воно має інші значення: 1. робити з пряхи оснuzu: "..."оснує", витче, та й сорочка є" (П. Мирний). 2. В значенні "обснозувати": "Вже "оснували" тіло все залізними дротами" (Л. Українка). Сл. укр. мови подає слово "основувати" в значенні "засновувати" з позначкою "рідко".

"ЦРС "предвижує" спад економіки" — від рос. "предвидит". Український відповідник — "передбачати" (передбачити). Приклади: "Всі ці причіпки редактора я "передбачив" (Коц.). "Предбачати" погоду для всієї країни — правда, це дуже цікаво" (Донч.).

"Як "предсказав" "Амальрик" — від рос. "предсказал". Українські відповідники: "віщувати", "прокувати", "передбачати".

"Карають "строго"" — від рос. "строго". По-українському краще казати "суворо". Коли мова йде про жорстокі заходи покарання, то в українській мові вживається слово "суворо". Наприклад: "Таких рабів "сувора" кара жде" (Л. Українка). ""Сувора" кара ворогові" (Тют.). Слово "строгий" і слово "строго" вживаються в українській мові,

коли мова йде не про кару, а про твердість, непохитність, переконливість, незаперечність. Приклади: "Строгі його приписи регулювали моє життя" (Франко). "Строгі й справедливі закони".

"Ігор "скривався" ПЕРЕД поліцією". — Тут дві помилки: русизм "скривався" (рос. скрывался). Українське слово "ховався", "переховувався". "Ховатися" ("скриватися") можна "від кого, від чого, а не перед ким, чим". Приклади: "вони зайшли до старої жінки "переховатися" ВІД смерті й води напитися" (Довж.). "Два дні і дві ночі сиділи вони тут... "ховаючись" ВІД козачих пікетів" (Коц.).

Академічний Рос.-укр. сл. 1968 року подає такі українські відповідники: "ховатися", "сховатися", "заховатися", "приховуватися", "приховатися", "переховуватися", "переховатися". Слова "скриватися" в цьому словнику немає. Немає й русизму "скривати". Але в IX тому Словника укр. мови (1978) зафіксовано й слова "скривати", "скриватися", але не в значенні "ховати", "ховатися", а в інших значеннях: не розповідати комусь про щось: ""умів скривати" свої таємниці"; зникати з поля зору: ""ведуть до хвіртки, куди і скриваються всі"". Отже в деяких значеннях вживаються й слова "скривати", "скриватися". Але речення "Ігор скривався перед поліцією" краще треба замінити реченням: "Ігор ховався від поліції".

"Глухою стіною "слідуючого" дому". А чи не краще було б сказати: "сусіднього" дому? Русизм "слідуючий" ніколи не вживається в українській мові. (Про це вже говорилося в 3-ій і 15-ій ст.).

""Стидливо" промовчує" — рос. "стыдливо". У 3-му т. Рос.-укр. сл. (1968 р.) подано український відповідник "соромливо" до російського слова "стыдливо". Крім того, зазначено, що є інші відповідники: "сором'язливо", "сором'язно". В цьому ж словнику зазначено, що російському слову "стыд" відповідають такі українські слова: "сором" і "стид". В Сл. укр. мови є слова: "стид", "стидити", "стидитися", "стидкий", "стидко", "стидний", "стидно", але немає слова "стидливо". Замість "стидливо" є слово "соромливо".

"Він був "усердним" біографом". Непотрібний русизм "усердний" треба рішуче викинути і пам'ятати, що в українській мові є дуже багато слів-синонімів, що мають різні відтінки значень російського слова "усердный". Ось ці українські відповідники: "старанний", "запопадливий", "ревний", "ретельний", "заповзятий" та ін. Приклади: "Даніло був "заповзятий" рибалка" (Смол.). "Блаженко дуже "запопадливий" до роботи" (Гонч.). "Уважний і "старанний" учень" (Гірн.). "Він був "ревним" хліборобом" (Цюпа). "Це "ретельний" дослідник, новатор" (Ле).

""Хрестний" батько" — рос. "крестный отец". В українській мові є вислови: "хрищений батько", "хрищена мати", "хрищеник", "хрищениця", "Хлопчики... ввечерю носять до хрещених*" (Васильч.). "Це в мене від хрещеної*" пам'ять" (Гонч.). "Оце третій день, як хрещена*" мати

*) Зберігаємо правопис авторів.

подарували їй ті кісники..." (Коц.). "За хрищеного батька Лесі був який старий генерал..." (О. Косач-Кривинюк). (У Прапописному сл. Голоскевича вживається форма "хрищеник", "хрищення", "хрищений". У Рос.-укр. сл. 1929 р. за ред. Ганцова, Голоскевича та ін. на стор. 358 читаємо: "Хре(и)стити. и хрест уводити, хрестити, до хреста держати. (Він мені рідний кум, двоє дітей моїх до хреста держав), хрищений, хрищений, вихрищений". Отже тут вживаються обидві форми: хрищений і хрищений). У Словнику Б. Грінченка (1909) читаємо: хрищений. "Ти ж мені хрищений батько" (Котл.). "А мені хрищена мати лиштву вишивала" (Шевченко). В Укр.-рос. сл. О. Ізюмова (за новим правописом 1930 р.) вживається форми: хрищеник, хрищениця, хрищений (909 стор.).

Часом у наших газетах трапляються такі дивовижні форми того самого слова: в одній газеті на тій самій сторінці в тому самому числі читаємо: Тат'яна (!) Плющ і тут же поруч в іншій статті: Тетяна Кошиць. Те саме жіноче ім'я написано по-різному. Такий правописний хаос викликає не тільки здивування, а й обурення. Час уже відкинути жадливі русизми на зразок: Пётр, Николай, Павел, Тат'яна, Татьяна, Пйотр, Александр, не калічити української мови і писати так, як того вимагають правила українського правопису (і "харківського" і "київського"): *Петро Шелест, Микола Бухарін, Павло Литвінов, Тетяна Плющ, Олександр Пушкін* і т. д.

"Близиться час" — (рос. "близится"). Український відповідник: "наближається".

Приклади: "Наближається час приїзду сина" (О. Гончар). "Наближався вечір" (Коцюб.). "Наблизивсь для всіх нас відродження час" (Леся Українка). У Словнику української мови слово "близиться" має позначку "рідко". Отже це слово не належить до нормативної української лексики. Слова літературної мови: "наближатися" і "наближитися".

Слово "близькозорість" — від рос. слова "близорукость". Український відповідник: "короткозорість". Приклади: "...ї ясні короткозорі очі" (Коцюб.). "Багато людей страждають короткозорістю". "Він ніби соромився своєї короткозорості" (Мушк.). "Жінка сиділа за прядкою, короткозоро шурячи очі" (Бойч.).

"Горожанські права" (рос. "гражданские права"). Український відповідник: "громадянські права". Приклади: "Позбавлення всіх громадянських прав". "Гідність громадянка" (Леся Українка). "Громадянська мужність".

У статті одного автора подано назву твору Вольтера в такому перекладі "Орлеанська дівствениця". Тут маємо явну кальку з російського перекладу "Орлеанская девственница". Отже слово "дівствениця" — це непотрібний русизм. Такого слова немає в Словнику української мови (2 том, 1971). Відповідно до норм української літературної мови Максим Рильський переклав цю назву такими словами: "Орлеанська дівка".

"Завдав нам домашню задачу" — (рос. "задал нам домашнее задание"). Українські відповідники: дав: нам домашнє завдання".

"Займалися землеробством" — (рос. "занимались земледелием"). Відомий знавець української мови видатний письменник Борис Антоненко-Давидович у своїй книжці "Як ми говоримо" (К. 1970) рішуче виступив проти русизму "землеробство" та похідних від нього слів "землероб", "землеробський", що являють собою непотрібні кальки з російської мови: "земледелие", "земледелец", "земледельческий". Ці штучні слова-русизми Б. Антоненко-Давидович радить замінити українськими словами: "хлібороб", "хліборобство", "хліборобський". Крім того, є народно-поетичне, правда, застаріле слово — "ратай", а також слово "рільник", "рільництво", "рільничий". Слово "землероб" і слово "землеробство" — як слушно зазначає В. Антоненко-Давидович, — "створено невдало з двох складових частин — іменника *земля* і дієслова *робити* ... адже ж *землероб* не *робить*, а *обробляє* землю".

Замість русизму "займається" краще казати: "живе хліборобством" (Б. Гінченко). "живе з хліборобства". Про це докладніше пише Антоненко-Давидович у згаданій книжці (стор. 150-151).

"Голубого кольору занавіси" — (рос. "занавеса"). Українські відповідники: "завіса", "завіска", "заслона". Приклади: "На вікнах хитались од вітру подерті білі *завіси*" (Коцюб.).

Останнім часом у пресі часто вживаються слова "заложенники", "закладники" (рос. "заложники"). Замість цих русизмів краще казати: "заручники", "заручниця". Ці українські відповідники є в таких словниках: А. Ніковський. "Укр. рос. слов." 1927; О. Ізюмов, "Українсько-рос. слов." 1930; "Рос.-укр. сл." Укр. Акад. Наук Том 2, 1929. Г. Сабалдир. "Практичний рос. укр. сл." К. 1926; "Рос.-укр. сл.", Акад. Наук, Том 1, 1968; "Словник укр. мови. Акад. Наук, Том 3, 1972. Приклади: "Коронний гетьман відпустив одного з козацьких представників на Січ з відповіддю, а інших затримав як *заручників*". (З. Тулуб). "Коли убивця до двадцяти годин дня не буде виданий, то *заручники*, що сидять тут, будуть покарані на смерть". (Мам.). На жаль, українська преса і українське радіо ігнорує українське слово "заручник" (зафіксоване в усіх словниках) і вживає русизму "заложник".

"Любому, хто звернеться до нього..." (з рос. "любой", "любому"). Українські відповідники: "всякому", "кожному". Приклади: "Такий він був тихий, звичайний, до кожного привітний" (М. Вовчок). "Усяким способом" (а не "любим способом"). "Кожен може це зробити" (а не "любий"). Русизм "любий" (з наголосом на останньому складі) — це калька з російського слова "любо́й". Про це докладно пишуть Олена Курило ("Уваги до сучасної української літературної мови" К. 1925, стор. 188). Б. Антоненко-Давидович ("Як ми говоримо", К. 1970, стор. 115). Про цей русизм писав і проф. І. Огієнко ("Словник слів, в укр. літ. мові не вживаних" — нове видання: Нью-Йорк, 1973, стор. 51). Українське слово "любий" (з наголосом на першому складі) вживається лише в такому контексті: "люба мама", "люба дитино". "Ні любий, я тобі не дорі-

каю" (Леся Українка). "Дівча любе, чорнобри-
ве". "Я Катруся твоя люба" (Т. Шевченко).

"Все це сталося протягом одного мигу" —
(рос. "миг"). Краще сказати: "Це сталося в одну
мить". Слову "миг" відповідає укр. слово "мить".
Приклади: "За димом палахнуло полум'я й об-
хопило клуню в одну мить" (І. Неч.-Лев.). "За
мить одну". "Дайте повітря на мить" (П. Граб.).
"Та вогник не спалахнув ні на мить" (Л. Укр.).

"Назначення мусить бути одобрено" — тут аж
два русизми (від рос. "назначение" і "одобре-
но"). Замінивши русизми українськими словами,
ми матимемо таке речення: "Призначення пови-
но бути схвалено". Приклади: "Його призначено
на посаду вчителя в сільській школі". Призначення
на вільну посаду". "І тепер день у день дожидаю
призначення в народну школу..." (С. Вас.). Ре-
зольоцію схвалено одностайно. Схвалення звіту
дотеперішньої управи. Постанови СКВУ були од-
ностайно схвалені.

"Ним написано не одну книжку" — це речення
побудоване за законами російської синтакси. Такі
пасивні звороти з інструменталем дієвої особи (з
орудним відмінком дієвої особи) невластиві укра-
їнській мові. Але вони властиві російській мові:
"Мною написана стаття". "Мною дано указание".
"Им написана не одна книга". Всі ці російські
речення — пасивні звороти з орудним відмінком
дієвої особи відповідають українським реченням
— активним зворотам: "Я написав статтю". "Він
написав не одну книгу" і т. д. По-українському
треба казати: "Головну увагу я звернув" (а не
"Головну увагу звернуто мною"); "Він видає
книжки" (а не "Ним видаються книжки"); "Це вже
він подав до відома" (а не "Це вже ним подано
до відома"). Про це докладно див. у кн. О. Ку-
рило "Уваги...", стор. 43, а також у кн. О. Си-
нявського "Норми української літературної мови"
1941, стор. 255 та ін.

"Носиться в повітрі запах згарі" (В рос. літе-
ратурі є такі вислови: "В воздухе носился запах
березових почек" (Кор.); "Носился запах свеже-
го навоза"). В українській мові замість "носиться
запах" краще казати: "чути в повітрі запах згарі".
"Звідусіль тягне терпким запахом прілого листя"
(О. Гончар). "Чути пахощі квіток" (М. Вовчок).
"Африканські держави, які не є ніде оприділені"
(від рос. "определить"). По-українському треба
сказати так: "Африканські держави, що не нале-
жать ні до яких політичних і військових бльоків".
А ще простіше можна сказати так: "Африканські
позабльокові держави".

"Опущеної Америки" — від рос. "опустив-
шейся". Слово "опущений" є в українській мові,
але це слово вживається в інших значеннях, а не
в значенні рос. слова (з переносним значенням)
"опустившийся" ("Опустившийся, оборванний
Федя" (Л. Толстой). Слово "опущений" в укр.
мові вживається в прямому значенні цього слова.
Приклади: "З опущеною головою" (Панч);
"Опущені босі ноги" ("Стельмах); "Корма, опу-
щена у воду" (Смол.); "Опущені додолу руки"
(М. Коц.). Але замість "опущеної Америки" гре-
ба казати: "занепадої Америки". Російському ви-
слову "опускається морально" відповідає вислів:

"занепадати, занепасти (морально)". Приклади:
"Господарство зовсім занепадо" (Гр.); "Панські
мастки занепадали" (П. Мирний); "Хвилини за-
непаду й розгубленості" (Шиян). "Вони купували
землю у занепадлих дворян".

"Підросток" — від рос. слова "подросток".
Український відповідник: "підліток". Приклади:
"Друга дівчина Тетяна, так собі підліток, невеличечка"
(М. Вовч.). "Він умовляє Опанаса, як
нерозумного підлітка" (Довж.). "Христя підліток
була ще" (Грінч.). "Тоді ще підлітком була, а тепер
дівка вже" (Головко).

"Продавала підсніжки" — рос. "подснежники".
Український відповідник: "пролісок", "первістка",
"первоцвіт". Приклади: "Перший пролісок блаки-
ний, першу квітку весняну шлю тобі, моя голуб-
ко, у далеку сторону" (О. Олесь); "На проліс-
ки" (Л. Укр.); "Проліски блакитні" (Дмитр.);
"Розцвітає первісточка біла" (Л. Укр.).

"Побіда" — рос. "победа". Український відпо-
відник — "перемога". Приклади: "Весно, твоя
перемога" (Л. Укр.); "Перемога людини" (З.
Тулуб); "Піррова перемога". "Перемога при-
йшла разом з весною" (Собко); "Чия відвага, —
того й перемога" (Нар. прислів'я); "У білих ру-
кавичках перемоги не здобувають" (Коз.). "Гу-
ща і Прокіп перемогли" (Коц.).

"Побідоносна зброя" — рос. "победоносная".
Українська мова до цього рос. слова має такі від-
повідники: "переможна", "звитяжна". Приклади:
"Переможне військо". "Переможні співи". "Зви-
тяжний прапор"; "Звитяжний бій"; "Звитяжний
похід"; "Звитяжні полки".

"По професії журналіст" — рос. "по профес-
сии". По-українському кажуть: "за фахом", "з
фаху". Приклади: "За фахом це був старший
електротехнік" (Баш.). "Він був з фаху інженер-
будівельник" (Смол.). Див. О. Курило "Уваги...",
стор. 165-169). Б. Антоненко-Давидович. "Як ми
говоримо", стор. 224.

"Пощочина" — рос. "пощечина". Цей русизм
вживається в статті одного автора, який пише ба-
гато статей на мовні теми. В українській мові
немає слова "пощочина", натомість є "ляпас".
Приклади: "Не думав, що ця ніжна рученька та-
кого ляпаса може заліпити..." (Корн.); "Поки Л.
встиг опам'ятатися, почувся голосний ляпас..."
(Гжиць.); "Він згарячу дає йому кілька ляпасів"
(Козач.). У творах західноукраїнських письмен-
ників вживається також діалектне слово "полич-
ник". "Ще дав йому на дорогу кілька полични-
ків" (Мартович); "...та й кого ти поличником по-
частувала" (Кобринська). Цей діалектизм вжива-
ється і в творі Ільченка "Козацькому роду нема
переводу": "Таких міцних поличників ще ніколи
не хапав".

"Приспособив до друку" — рос. "приспосо-
бил". Замість цього непотрібного русизму треба
казати "приспосовав до друку" або "приготував
до друку". Приклади: "Для друкування Гутен-
берг приспособував спеціальний ручний верстат...".

"Політичний приют" — рос. "приют". Укра-
їнський відповідник "притулок". Приклади: "США
надають право політичного притулку іноземним

громадянам, які зазнають переслідування у себе на батьківщині". "Він перейшов кордон Східньої зони і попросив притулку в Західній Німеччині".

"Йому сповнилося 50 років" — рос. "исполнилось". Акад. Рос.-укр. словник 1968 року видання рекомендує вживати український відповідник "минуло". Слово "сповнилося" у цьому словнику має позначку "розмовне". Приклади: "Мені тринадцятий минало" (Шевченко). "Йому недавно минуло п'ятдесят" (Собко). "1979 року минуло сто років з дня народження Григорія Чупринки". "Десять літ уже минало..." (Франко). "Моєму синові минув вісімнадцятий рік" (Неч.-Лев). "Ось уже мені й за сорок минуло (П. Мирний). Отже в українській літературній мові, зокрема в мові класиків української літератури, вживається дієслово "минати", коли мова йде про досягнення кимось певного віку.

"Солдатство" — рос. слово "солдатство" (Див. "Словарь современного русского языка", 1963 р., том 14). В акад. словнику української мови є це слово, але з позначкою "застаріле, розмовне". Український відповідник до цього російського слова — "солдатчина". Приклади: "Кінчався тільки перший тиждень його солдатчини" (З. Тулуб). "Треба згадати, що значила в ті роки солдатчина..." (Мартич).

"Він же цмна людина" — рос. "умный", "умная". В українській мові слова "умний" немає. Зате є слово "розумний", "розумна". Приклади:

"Розумну й добру жінку маю" (Коц.); "Мені казав розумний садівник" (М. Рильський); "Ти в мене розумний хлопчик" (П. Мирний); "Які розумні в неї очі" (Неч.-Лев).

"Завдання успокоїти розбурхане плесо" — рос. "успокоить". Цей русизм вживався в деяких творах західноукраїнських письменників (Кобрицька, Мартович та ін.), але в українській літературній мові вживається слово "заспокоювати, заспокоїти" або "утихомирювати". В акад. Словнику укр. мови слово "заспокоювати" має позначку "застаріле". Приклади вживання українських слів — відповідників до рос. слова "успокоить": "Галич заспокоїмо. Знищу крामолу" (Хижняк); "Може б, Шрам і до кінця козаків утихомирив" (П. Куліш). "Козаки втихомирювали село..." (Стельмах).

Згадують усопших добродіїв". Рос. "усопших". Це церковно-словянське (староболгарське) слово належить до нормативної лексики сучасної російської літературної мови і дуже часто вживається в творах російських письменників — Пушкіна, Аксакова, Островського, Некрасова, Лєскова, Л. Толстого та ін. (Див. "Словарь русского языка", том 16, 1964, стор. 932). В "Словнику української мови" (Акад. Наук) цього слова немає. Українські відповідники: *померлий, покійний, небіжчик*. "Від матері покійної се чула" (Леся Українка); "Ми з твоїм покійним дідом товаришували" (Мик.); "Плакали діти над померлою матір'ю (Тулуб).

2. Польонізми в мові американських українців

Сучасна українська літературна мова, крім своїх українських корінних слів, має численні запозичення з інших мов, зокрема запозичення з польської мови. Такі запозичення, зумовлені економічними, політичними і культурними стосунками між українським і польським народами, входили в систему української мови впродовж усієї історії українського народу. До таких польонізмів, які входять до складу лексики сучасної української літературної мови, належать, наприклад, такі запозичення з польської мови *гайдук, гарцювати, краков'як, ліжко, мазурка, місто, цимбали, мешканець, кохання, стодола, міркувати, скарга, підлога, тесля, прагнення, шати, шикувати, шухляда* та ін.

Але в лексиці американських українців є дуже багато польських слів, які не належать до лексичного фонду сучасної української літературної мови. Ці слова-польонізми не збагачують української мови, а тільки засмічують її. Тому то треба боротися проти такого засмічення мови непотрібними польонізмами і замінити їх словами сучасної української літературної мови.

Наприклад, у різних оголошеннях про збори дуже часто трапляється такий вислів: "уділення абсолюторії уступаючій управі". Це чистісінька калька з польської мови. Замість цього польського вислову треба по-українському сказати: "*Схвалення звіту управи*". Українське слово "уступати" має цілком інше значення, відмінне від польського слова "ustąpić": уступити (вступити) в калюжу; мороз *уступив* у пальці (П. Мирн.); *вступив* на бібліотечні курси; вона *вступила* в розмову (Л. У.) і т. д. Українське слово "уступати" ("вступати") не вживається в значенні "відходити". Замість польонізму "уділити абсолюторій", треба казати: "прийняти звіт", "схвалити звіт".

Дуже часто в українських газетах і журналах читаємо такі чисто польські слова: "абсольтент гімназії", "абсольтентка курсів", абсольтент університету і т. д. (від польських слів — *absolwent, absolwentka*. Українські відповідники цих польських слів: *випускник, випускниця*. Ні в одному українському словнику немає слова "абсольтент").

Дуже засмічують українську мову такі чужі українській мові польонізми: "Ген. Яскілка скоро авансував (!)". *Авансувавши з вигону до дяківської школи...* Українець, який знає свою рідну мову, перше речення зрозуміє так: "Генерал Яскілка скоро дав аванс (себто частину грошей в рахунок майбутньої платні)". Друге речення абсолютно безглузде!!! Той, хто знає українську мову і не знає польської мови, ніколи не зрозуміє, як це можна *авансувати* з вигону (себто з вигону давати частину грошей в рахунок платні). Ті, що писали ці речення ("генерал *авансував*", "*авансувавши з вигону*"), думали по-польському. Якби вони думали по-українському, то написа-

ли б так: "Генерал Яскілка скоро був призначений на вищу посаду (на вищій пост)". Польське *awansować* означає "просуватися вперед" в значенні "досягати успіхів". Українське слово "авансувати" має значення — видавати комусь аванс (себто давати частину грошей в рахунок платні за щось).

Дехто з українських мовознавців із Західної України під впливом польської мови вживає вислів, властивих польській, а не українській мові. Наприклад, в одній статті, присвяченій культурі української мови, читаємо: "заавансовані студії української мови". По-українському треба сказати: "навчання української мови на університетському рівні". Замість польського вислову "курс для *заавансованих*" (поль. *kurs dla zaawansowanych*) треба казати: "курси удосконалення" або "курси для тих, що продовжують навчання". Замість "*заавансована техніка*" треба казати: "високорозвинена техніка".

Замість слова "агенція" (польське слово *agencja*) треба казати "агентство". Слово "агенція" в Сл. Укр. Мови має помітку "*рідко*".

Часто в українських газетах читаємо такий вислів: "право політичного азилу", поль. *azyl*. По-українському кажуть: "Право політичного ПРИТУЛКУ".

Люди, які дбають про чистоту української мови, про культуру української мови, не повинні засмічувати нашу мову польським словом "академія": "Шевченківська академія (!)", "Академія 22 січня"; "Закрив академію Надурак". У польській мові слово *akademia* часто означає "урочисте засідання", "урочистий вечір". По-українському кажуть: "Шевченківське Свято", "Свято 22-го січня". Замість польонізму "академія" треба вживати українських слів і висловів: урочисте засідання, урочисті збори, урочистий вечір, концерт і т. д.

Треба викинути з ужитку й польське слово "алюмна", "алюмни" у таких висловах: "Концерт алюмнів УТІ", *алюмни* УВУ" і т. д. Замість польського слова "алюмни" треба вживати українських слів: "вихованець", "вихованці", "колишні студенти". Польське слово "алюмн" означає "вихованець навчального закладу".

Викинути треба й польське слово "альянти" і замінити його українським словом "союзник", "союзники".

Часто в пресі читаємо такі речення: "Баптисти звернулись з апелем": "Апель до молоді"; "Мій апель". Тут усюди непотрібний польонізм "апель". В українській мові такого слова немає. Натомість є численні відповідники: *заклик, звернення, відозва*.

Часто буває, що в польській і українській мові вживаються однакові слова, але вони мають різні значення. Наприклад, слово "аспірант" в україн-

ській мові означає особу, яка готується до науково-педагогічної діяльності в університеті або в науково-дослідному інституті. В польській мові слово *aspirant* має значно ширше значення: воно часто вживається в значенні "кандидат", "претендент". Тому в українській мові цілком дико й безглуздо звучить така, наприклад, фраза: "Аспірант на керівника політбюро Д. Полянський". Тут польське слово "аспірант" треба замінити українським словом "претендент".

Треба викинути з ужитку й польське слово "асиста" або "в асисті". Є добре українське слово "супровід", "в супроводі".

Замість польського слова "амбасада" треба казати "посольство". В Сл. Укр. Мови слово "амбасада" має позначку "застаріле".

Конче треба викинути з ужитку непотрібне польське слово "вальор" (п. *walor*). У пресі трапляються такі наприклад фрази: "Вальор їх є ще і в тому"; "роздуми про вальори"; "найбільшим вальором"; "вальори" і т. д. В перекладі на українську мову слово "вальор" має такі значення: "позитивна цінність", "цінна властивість", "позитивна якість", "вартість".

У реченні "чого вартують апарати" слово "вартують" непотрібний польонізм (від п. слова *wartować*). По-українському треба сказати: "Скільки коштують апарати". Слово "вартувати" є в українській мові, але воно вживається в іншому значенні "охороняти", "стерегти". Напр.: "Ти вартуватимеш при вході" (І. Франко). Слово "вартувати" в значенні коштувати — це польонізм-діалектизм.

Вислів "з вервою" — польонізм. У перекладі на українську мову це польське слово має такі значення: "запал", "захват", "піднесення".

У таких реченнях і висловах, як наприклад: "Він підписав статут в імені Українського Пласту", "в імені Управи" і т. д. конче треба замінити польонізм "в імені" ("в імені") (з поль. *w imię*) українським висловом: "від імені". Приклади: "Від імені нашого літературного комітету" звертаюся до Вас з великим проханням" (М. Коц.).

У реченнях і висловах таких, як наприклад: "Вже від років не міг святкувати"; "Кара смерті від років скасована"; "від кількох років" і т. д. маємо непотрібний польонізм "від років". Цей польський вислів має український відповідник: "вже кілька років".

Часто бувають випадки вживання прикметника "в" ("у") за законами польської, а не української синтакси. І тоді в пресі з'являються такі кумедні вислови: "багатий у зміст", "багатий у зерно", "багатий у досвід" (п. *bogaty w doświadczenia*). За законами української синтакси треба сказати: "багатий змістом", "багатий досвідом" і т. д. Приклади: "Чим було тоді серце багате" (Л. У.), "Надра України багаті корисними копалинами".

В реченні "Він взиває нас" слово "взиває" — польонізм (від п. *wzywać*). Український відповідник — "закликати".

Так само польське слово і "взоруватися". Це слово перекладається українською мовою так:

"брати приклад з когось", "використовувати щось як зразок".

Часто трапляються в газетах такі вислови: "З Таї (?) видалили колишнього прем'єра"; "Видалили з країни студента"; "Видалення з країни чужинців". Все це непотрібні польонізми від п. *wydalić z kraju, wydalenie z kraju*. Українські відповідники: *вислати* за межі країни, "висилка з країни чужинців". Приклади: "...людей висилали до Сибіру" (Донч.). "Висилці твоєї прийшов кінець" (Франко).

В українській мові є слово "видаляти", "видалення", але ці слова вживаються в іншому значенні (не в значенні "висилати когось із країни", а в значенні "вирізувати", "знищувати"). Приклади: "З картоплі видаляють загнилі бульби"; "Загальна хірургія здебільшого видаляє уражені тканини і органи, щоб врятувати весь організм". "Експериментальні дослідження на тваринах показали, що видалення будьякої залози внутрішньої секреції призводять до тяжкого хворобливого стану". ("Наука", 8, 1958).

Під впливом польської мови пишуть часом так: "Ніксон видаткував на виборчу кампанію 50.000 дол.". Або "Видатковано 31.000 дол.". По-українському треба казати: "витратив", "витрачено". "Видаткувати" — це польонізм від п. *wydatkować*. Слова "видаткувати" в українській мові немає. Натомість є слово: "витрачати", яке означає "тратити в певній кількості на щонебудь (звичайно про гроші, кошти)". (Див. Сл. Укр. Мови, т. I, стор. 517). Приклади: "вона витрачала чималі кошти" (Вільде). "Цих грошей баба не витрачала" (См.).

Немає в українській мові слова "видістатися" (з п. *wydstać się*). Проте в газетах часто читаємо такі, наприклад, речення: "Ім пощастило видістатися з Теграну (?)". По-українському треба сказати: "Ім пощастило виїхати з Теграну". Замість "Плющ видістався з тюрми" треба казати: "Плющ вийшов із тюрми" (або із в'язниці). Приклади: "Та не краще, а може й гірше, жилося Франкові, коли він вийшов із тюрми" (Коц.). "Та вже там буде видко, аби з темниці вибратись" (Л. У.).

Не відповідає нормам української мови й вислів "визбуватися залежності" — з поль. *wyzbuc się*. Українські відповідники: "визволятися", "звільнятися від" і т. д.

Велику помилку роблять і ті, що пишуть: "виелімінувати різниці поглядів". Замість цього чужого й ніколи не вживаного польонізму по-українському треба казати "усунути".

В оголошеннях ФКУ часто читаємо такий вислів: "виказ жертводавців". Тут слово "виказ" вживається в значенні польського слова *wykaz*. По-українському треба казати: "список жертводавців". Українське слово "виказ" має зовсім інше значення і вживається в такому контексті: "хочуть помститись за виказ їх місця перебування" (Крот.).

Часто й слово "виказувати" вживають у значенні польського слова *wykazac* і пишуть такі ре-

чення: "бібліографія *виказує* 1000 позицій (?)". "перевірка *вказала*". Треба ж писати так: "бібліографія *виявляє* 1000 назв книжок" (а не *позицій!*). "Перевірка *виявила*". Слово "вказувати" ("вказати") в українській мові вживається в такому контексті: "Я правду тобі *вказала*" (М. В.) (себто висловила). Хтось *вказав* явку, цим скористався ворог" (Ю. Я.) — (себто викрив, зробивши донос). "Уся його постать *вказувала* цілковиту розгубленість" (Донч.) (себто показувала ознаки його настрою, почуття).

В реченні "Громико *виключив* можливість" польонізм "виключати" треба замінити українським словом "не допускати". Приклади: "Я допускаю можливість" (Довж.). "Я не допускаю можливості". "Громико *не допускає* можливості". "Г. *не вважає* за можливе".

Українське слово "виключати" має інші значення і вживається в такому контексті: "Не платив грошей, *виключили* його з мережі абонентів" (Крим.). Його *виключили* з партії". "Його *виключили* з школи".

В реченні "Він згадує про *виміну* думками" слово "виміну" — польонізм (від п. wymiana). Український відповідник: "обмін думками". Слово "вимін" або "виміна" мають дуже обмежене значення, напр., можна сказати "виміна кун на срібло", але коли мова йде про думки, погляди, то по-українському кажуть "обмін поглядами, думками". Кажуть також "обмін речовин", "обмін військовополоненими". "Вони zostалися на самоті для обміну думками" (Ю. Ян.).

Часто в пресі і в радіопередачах трапляються такі вислови: "прибутки *виносять*", "воєнні витрати *виносять*", "це *виносить* 1000 доларів", "дефіцит *виносив*", "ця сума *виносить*". Тут слово "виносити" вживається в значенні польського слова "виносить". Український відповідник: "становити". Приклади: "прибутки *становлять*", "дефіцит *становить*", "воєнні витрати *становлять*", "населення цієї країни *становить* сорок мільйонів".

Українське слово "виносити (внести)" вживається в такому контексті: "З хати *виносили* одягу" (Коц.). "Батько *виніс* з комори два мішки жита" (Неч.-Лев.). В перен. знач.: "...*виносять* на суд громади". (П. Мирн.). "Виносити рішення".

У реченні "дебати над звітом *виповнили* другий день" слово "виповнили" — польонізм. По-українському треба казати: "дебати *тривали* другий день" або "заповнили другий день". Українське слово "виповнювати" вживається лише в просторовому значенні: "...і *выводить* мур, залажуючи виломи, *виповнюючи* прогалини" (Л. Укр.). "Річка *виповнила* береги". "Легені його *виповнило* п'янке степове повітря" (Ю. Ян.).

Слово "заповнювати" вживається і в просторовому значенні ("...широку долину *заповнювала* безкрая вода", Ю. Ян.) і в часовому значенні: "...на цьому тижні є два дні свят, і ви не знаєте, чим їх *заповнити*" (Л. Ян.).

Треба рішуче викинути з ужитку польонізм "виповідати" в польському значенні слова "виповедзець". І тому замість польських висловів "йому *виповіли* помешкання", "Німеччина *виповіла*

війну", треба казати: "йому відмовили в помешканні", "Німеччина оголосила війну".

Українське слово "виповідати" вживається лише в такому контексті в розмовному стилі: "...*виповідала* їй свою тугу за минулим щастям" (Д. Бездик).

Немає в українській мові й слів: "випосаджувати", "випосадити", "випосаджений". Якщо хтось зживає цих слів, то робить велику помилку, не усвідомлюючи того, що всі ці слова польські. Замість цих польських слів треба казати: "устаткувати (устаткувати)", "споряджати", "обладнати". Замість польського слова "випосаджені" треба казати "споряджені", "устатковані", "обладнані". Приклади: "...*врангелівські* корпуси, *споряджені* найновішою технікою" (Гончар). "...*табори* ще не зовсім були *устатковані*" (Сміл.). "...була *обладнана* справжня амбулаторія" (Мик.).

В реченні "діти *вирікаються* батьків" польонізм "вирікаються" треба відкинути і казати: "випмовляються від батьків", "зрікаються батьків". Приклади: "Відмовитися від сина, від дочки, від батька" (Сл. укр.-м., I, 608 стор.). "Як можеш ти зрікатися дітей?" (Л. Укр.). "Не слід зрікатися рідної мови". (Кроп.).

По-польському звучить і речення: "Преса *виглядає висновок*" — це калька польського вислову: *wyciągać (wyciągnąć) wniosek*. По-українському кажуть "робити (зробити) висновок". Приклади: "Оксана Сергіївна *зробила висновок*, що лист її дійшов" (Ю. Ян.). "Приходить до висновку". "Доходить висновку" (Сл. укр.-м., I, 492 стор.).

Українське слово "витягати" має інші значення і вживається в такому контексті: "Гусак *витягує* довгу шию" (Донч.). "Витягає з кущів човен" (Стельм.). "Через тиждень *витягли* Максима із криниці" (Шевч.). "Витягнув відро води". "Витягти ноги" (умерти). "Витягти її з неволі" (П. Мирн.). (Див. Сл. укр.-м., I, 521-522 стор.).

Часто доводиться читати такий вислів: "*відборці* нафти". Тут маємо непотрібний польонізм "відборці". Українські відповідники до цього польського слова: *одержувач, споживач, імпортер*. Приклади: "Споживачі продукції нашого заводу". "Споживачі палива, природного газу й нафти". "Покупці нафти". "Імпортер — особа, торговельна організація або держава, що вивозять товари з-за кордону". "Імпортер товарів слаборозвинених країн". "Одержувач кореспонденції".

До польонізмів (і одночасно до діалектизмів) належить і слово "відзискати" — від польського слова "одзискаць". В газетах часто трапляються вислови з такими польонізмами: "доляр *відзискає* свою вартість". "*відзискати* свою попередню спроможність". Українські відповідники: "повернути собі щонебудь", "отримати назад", "відновлюватися", "з'явитися знову", "відновлювати щонебудь, раніше втрачене". Приклади: "Приємне тепло вогнища повертало хлопцеві добрий настрій" (Багм.). "Доляр *відновив* свою вартість". "Юнак відчував, як *відновлювалися* його сили" (Донч.). Він *відновив* свою попередню спроможність".

Цілком польський вислів: "відмовлення молитви". По-українському кажуть: "прочитати молитву", "проказати молитву", "проказувати моли-

тви" (Див. Рос.-укр. сл., т. 3, вид. 2, за ред. акад. С. Єфремова, К. 1928, 576 стор.).

Українські слова "відмовляти", "відмовлення" мають цілком інше значення і вживаються вони в такому контексті: "...не *одмовте* допомогти в тій справі" (М. Коц.). "Софія пригадала зустріч і розмову з Яковом, його образливе *відмовлення*".

Не відповідає нормам української літературної мови й вислів: "він *відтягнув* пропозицію" — від польського слова *odciągnąć*. По-українському кажуть: "відмовився від своєї пропозиції" або "зрікся пропозиції". Слово "зрікатися" вживається в значенні "відмовлятися від своїх попередніх висловлювань, переконань, поглядів, а також і від своїх попередніх пропозицій".

Дуже часто читаємо в газетах такі вислови: "вимагаємо *відтягнення* радянських військ із Афганістану", "вимагають *відтягнути* війська із В'єтнаму". Замість цих помилкових висловів треба казати й писати: "виведення військ", "вивести війська". В даному контексті мова йде про те, що війська треба вивести з країни, звільнити країну від військової окупації. Коли ж ми говоримо про *відведення* військових частин з однієї позиції на іншу, то тільки в такому розумінні можна казати: "*відтягнення* військ", "*відтягнути* війська". Отже з Афганістану чужі війська треба цілком "вивести", а не "відтягнути" на кілька кілометрів на інші позиції.

Цілком по-польському звучить вислів: "*Вітай, Патріярше!*" По-українському треба казати: "*Вітаємо тебе, Патріярху!*" Українське слово "вітай" означає форму наказового способу від слова "вітати". Приклади: "Іване, вітай гостей хлібом і сіллю". "Вітаю Вас із Святами!", "Вітай дружину із днем народження".

Часто — особливо в канцелярській мові — слово "*внесок*" вживається в значенні польського слова *wpiósek*. Наприклад: "Делегати вносили *внески*", "Обговорювали *внесок* ревізійної комісії". Замість "внески", "внесок" тут треба казати "пропозиції", "пропозицію". Укр. слово "внесок" має зовсім інше значення: Воно означає гроші, які хтось сплачує організації або установі. Наприклад: "Кошти нашої організації складаються з членських *внесків* та різних пожертв". У переносному значенні слово "внесок" означає щось цінне, внесені в громадську справу, в науку, літературу. Наприклад: "Найбільший *внесок* Б. Д. Грінченка в українську культуру — це упорядкований і виданий ним "Словарь української мови". "Значний *внесок* у справу створення українського театру зробив Т. Г. Шевченко".

У реченні "На видання книжок *вплинуло* 20.000 дол." слово "вплинуло" вжито в значенні польського слова *wpłynąć (wpłynęły pieniądze)*. По-українському кажуть: "одержано" або "надійшло". Українське слово "впливати" має зовсім інші значення: 1. *вливатися* (про річку): "Джерело води *впливало* до потоку" (Фр.). 2. *діяти на когось, на щось*: "Особливо добре *впливало* море на нерви" (Коц.). "Здавалося, що цей розділ *вплинув* корисно на відносини між братами" (Фр.). Це нещастя на нього дуже *вплинуло*.

В реченні "Він почав інтенсивно *вправляти* німецьку мову" — слово "вправляти" є польонізм. По-українському кажуть: "...*вивчати* німецьку мову". Можна також сказати: "Він почав *вправлятися* в німецькій мові" (але не "вправляти").

А ось в одній газеті було надруковано таке речення: "До автобусу *всіла* група учнів". Слово "*всіла*" — непотрібний польонізм — від поль. *wsiadać*. По-українському кажуть: "сіла". Приклади: "Сідай на мій віз" (Кв.-Осн.). "Маруся сіла в вагон" (Н.-Лев.). "Сіло багато пасажирів" (Коц.). "Він сів до авта" (Ю. Янов.). "Сідати за стіл". "Сідати в сани". "Сідаю в трамвай і мчу" (Л. Укр.). "Пасажирів з Одеси *сіло* дуже мало" (Коц.).

Часто можна чути й читати такі вислови: "відмовлено у *вступі* в міністерство", "чи я можу *вступити* до тебе?" і т. д. Тут маємо польонізм від слів *wstępować, wstęp*. По-українському кажуть: "заборонено *входити* до міністерства", "чи я можу *зайти* до тебе?" В різних оголошеннях часто читаємо: "*вступ* для дорослих чотири долари". "*Вступ* вільний". Замість польського "вступ" треба казати "вхід". Приклади: "*Вхід* стороннім заборонено". "*Вхідний* квиток дає право *входу* до театру, на концерт".

Слова "вступати", "вступ" вживаються в українській мові в такому контексті: "Вона *вступила* в калюжу". "І *вступив* Ігор в стремено ногою". (Руд.). "Мороз *уступив* у пальці". (П. Мирн.). "Він *вступив* на бібліотечні курси". "Микола *вступив* в університет". (Тют.). "*Вступ* до організації". "*Вступ* (початкова частина книжки, статті, музичного твору)". "Оркестра починає грати *вступ*".

У значенні польського слова *cieszyć się* вживається слово "*втішатися*" в реченні: "Гетьман *втішався* пошаною". По-українському кажуть: "Гетьман *користувався* пошаною". Приклади: "Варвара Павлівна *користується* неабиякою пошаною в сусідів" (Соб.). Українські слова "тішитися", "втішатися" вживаються в іншому значенні: в значенні *радіти, милуватися*. Приклади: "І знов я *тішусь* полем, самотністю..." (Зеров). "Горпина *тішиться* малою донечкою" (М. Вовч.). "Старий Корній *утішається* онуками" (Гр.).

Немає ніякої потреби вживати польських слів "*гіпокризія*", "*гіпокрити*". Українська мова має свої слова замість цих польських слів, запозичених із грецької мови. Українські відповідники: "*лицемір, лицемірство* всім добре відомі. Приклади: "Ви любите брата! Суєслови, *лицеміри*..." (Шевч.). "...А мені *лицемірними* здались і їхні жалі..." (Коц.). "По-вашому, се легко — утопитись у тім бездоннім морі *лицемірства*, що звється кодексом чеснот лицарських?" (Л. Укр.).

Дико звучить оголошення: "Збори відбудуться в церковній *залі*" — з поль. "hala". Український відповідник: *заля*. Приклади "Ясна *заля* вся світлом палає" (Л. Укр.). "Збори відбулися в фізкультурній *залі*" (Донч.). Українське слово "Галья" — це жіноче ім'я.

Не в українському, а в польському значенні часто вживається слово "*голосити*" — від поль.

głosić: "голосить нову утопію", "Б. голосив, що політика повинна належати...", "вони голосили, що діють з уповноваження Катерини II". Всі ці непотрібні польські слова треба замінити українськими: "проголошує", "казав", "казали" (повідомляли) іт. д.

Українське слово "голосити" означає "голосно плакати" або ж "кричати", "вигукувати". Приклади правильного вживання слова "голосити": "Люди голосили й ламали руки" (В. Барагура, "Свобода", 8. 3. 78). "Бідна Балашиха голосила; Балаш і собі плакав" (Н.-Лев.). "Чому не заводить, не голосить по покійнику?" (Фр.). "...А ті голосити та верещати" (Шевч.).

Псують українську мову ще й такі непотрібні польонізми: "гратулювати", "гратуляції". Один український філолог писав в одній газеті: "гратулювати промовцеві" (поль. gratulować komuś). По-українському треба казати: "вітати промовця". Приклади: "Всіх приймали, всіх вітали" (Л. Укр.). "Дорогим друзям щире вітання!"

В оголошеннях про різні вечори й концерти часто читаємо: "добровільні датки". Слово "даток" — польонізм — від. поль. "datek", себто "пожертва". В Сл. укр.-м., т. 2, 1971, стор. 214 слово "даток" має позначку "застаріле". В поетичній мові М. Рильського це слово вживається в значенні "взятку", себто здобичі, яку беруть бджоли з квіток медоносних рослин. ("Збирали даток там багатий..." М. Риль.).

Часто чуємо такий вислів: "Згори вам дякую". Це непотрібний польонізм. Українські відповідники: "наперед", "заздальгидь". В українській мові є прислівник "згори", але він вживається лише в просторовому, а не в часовому значенні. Приклади: "Згори спускається драбина" (Л. Укр.). Слово "згори" вживається також у переносному значенні: "Він дивився на всіх згори" (себто із зневагою).

Безглуздо звучить речення "Треба заховати нашу національну честь". Заховати можна рукавичку, щоб мати не побачила (П. Мирний), заховати можна кудись гроші (Г. Тют.), заховати можна шапку в кишеню (Ю. Янов.). У такому контексті вживається слово "заховати" в українській мові. Національну честь треба ЗБЕРЕГТИ, а не заховати. Отже непотрібний польонізм :заховати" — з польськ. "zachowywać" треба замінити українським словом "зберігати", "зберегти".

В реченні "як належить заховуватися при столі" польонізм "заховуватися" (з польськ. zachowywać się) треба замінити українським словом "поводитися". Приклади: "А опришок дійсно поводився зовсім не по-розбійничому" (Г. Хотк.). "Ти ж поводься чемно" (О. Олесь).

Дуже поширені польонізми: "затруднити", "затруднений", "затруднення" від польських слів zatrudnić, zatrudniony, zatrudnienie.

Замість цих польських слів треба вживати українських слів: "дати роботу" (працю), прийняти на працю, праця, робота, прийняття на працю і т. і. Замість збільшилась кількість затrudnionych" треба казати: "збільшилась кількість працюючих".

Приклади: "Наша ділова розмова про робочі місця, про умови праці і можливості працевлаштування". "Він не прийняв мене на роботу" (Неч.-Лев.).

Треба також уникати таких польських фразеологічних зворотів: "Отож над цим варто нам застановитись". Відділ застановився над пляном праці". "Якби мовознавці застановилися над усуненням правописного хаосу". "Ніхто не застановляється над тим". "Треба застановитися над станом української мови". Замість цього надокучливого й непотрібного польонізму "застановитися" треба вживати українських слів і українських висловів: "над цим варто нам подумати", "відділ обговорював плян праці", "якби мовознавці подбали про усунення правописного хаосу", "ніхто не звертає на те уваги". і т. д. Часте вживання польонізму "застановитися" псує й збіднює українську мову.

Часто доводиться читати й такі вислови: "заспокоїти ринок", "заспокоєння потреб". Ці польські вислови треба замінити українськими зворотами: "задовольнити ринок", "задоволення потреб". Приклади: "Писав Антін тільки для себе, аби задовольнити потребу" (М. Коц.). "Двадцять п'ять волоських оріхів задовольняють денну потребу людини в жирах".

Українське слово "заспокоювати" має інші значення: 1) розвіювати неспокій, хвилювання, тугу, 2) полегшувати хворобливий стан, 3) утихомирювати, 4) вгамовувати голод, спрагу. Приклади: "Галя його заспокоювала, голубила" (П. Мирн.). "Музика ллється, мов тиха вода, колише мої нерви, заспокоює" (Неч.-Лев.).

Слова "засадничий", "засадничо" — це польонізми (від польськ. zasadniczy, zasadniczo), які в українській літературній мові не вживаються. Натомість є слова: основний, принциповий, принципово. Але слово "засада" в значенні основа чогось, принцип, основне положення вживаються в українській мові в книжному стилі.

Дуже псують українську мову, такі польські звороти: "під зарядом комітету", "зарядження Революційної Ради", "порушення цього зарядження", "президент К. зарядив" і т. д. Цих польонізмів кинче треба уникати, замінюючи їх українськими словами: "під керівництвом", "розпорядження", "наказ", "президент дав розпорядження" і т. д.

Слова "заряд", "заряджати" в українській мові вживається в такому контексті: "Ми подавали до гармати заряди" (Куч.). "Ви берете заряд толу, вагою на сто кілограмів" (Ю. Янов.). "Утворюються електричні заряди". Заряджати рушницю, гармату".

Непотрібні в українській мові й польонізми "запереставати", "заперестання" з польськ. zaprzestawać, zaprzestanie. В українській мові є свої слова: В українській мові є свої слова: "припинити", "припинення", "переставати", "перестати". Приклади: "Гула всюди тая слава, та вже перестала" (Л. Укр.). Припинити воєнні дії.

Жахлива бідність газетної мови особливо виявляється в надмірному вживанні слова "запові-

дати" в значеннях польського слова "заповядаць".

Замість прекрасних українських слів: *оголошувати*, *повідомляти*, *передбачати*, *обіцяти*, *плянувати*, *казати*, *сказати*, *проголошувати*, *оголосити* і т. д. без кінця й без краю пишуть уїдливе одноманітне слово "заповідати" в значеннях польського слова "заповядаць", а також і в інших значеннях, в яких слово "заповідати" ніколи не вживається в українській мові. Ця страшна зараза охопила навіть і тих письменників, які добре знають українську літературну мову. Наприклад, одна відома письменниця (наддніпрянка!), що добре пише про свої подорожі, під впливом частого і хибного вживання слова "заповідати" псує добру мову отаким висловом: "заповіла перерву на каву". Таж в українській мові наших письменників такого вислову не існує. Перерву не "заповідають", а "оголошують". Ось ще кілька прикладів хибного вживання слова "заповідати". "Заповідають переговори" (повідомляють про...), "президент Португалії *заповів* вибори" (оголосив), "амбасадор *заповів*, що Китай" (сказав), "сходини *заповіджено* на годину третю" ("збори призначено на третю годину"), "УККА *заповідає* важливі наради" (плянує), *заповідають* упадок уряду" (передбачають падіння уряду), "заповіджені наради приведуть до поладження конфлікту" (запляновані), "заповідають конференцію" (повідомляють про...), "заповіли амністію" (пообіцяли), "він *заповідає* поліпшення" (в залежності від контексту треба казати: "обіцяє" або "передбачає").

В українській мові слово "заповідати" означає **ВИСЛОВЛЮВАТИ СВОЮ ПЕРЕДСМЕРТНУ ВОЛЮ**. Приклади: "Вмираючи, отець *заповідав*, щоб чесно жив..." (Криж.). "Сестро, як умру я, то *заповідаю* тобі — скажи, нехай поховано мене у чистому полі, на нашій Україні" (Вас.). "Умираючи, *заповідала* дітям, щоб не сварилися і жили чесно" (Кул.). "От же твоя хустиночка.. Маруся, вмираючи, *заповідала* причепити її тобі, як будуть її ховати" (Кв.-Основ.).

Слово "заповідати" вживається також у переносному значенні — в значенні *давати якись настанови, розпорядження щодо дальших дій, норм поведінки тощо*. Наприклад: "Оддала мене матінка в чужу стороньку, заказала, *заповідала*, щоб я в неї сім літ в гостях не була" (Нар. п.). "Хто слави не бажає, той не еллін — жадобу цю батьки нам *заповіли*, доставши від дідів" (Л. Українка).

Треба уникати також і польонізму "**заповідач**" — від польськ. *zapowiadacz* у значенні **конферансьє**. Українське слово "заповідач" означає людину, яка *заповідає щонебудь комусь у спадок*. Слово "заповіт" в українській мові має такі значення: офіційний документ, який містить розпорядження певної особи щодо її майна на випадок смерті; побажання, дане нащадкам або послідовникам. Приклади: "Батько помер, не зробивши *заповіту*" (Фр.). "Стоять чумаки круг конаючого і обіцяють вони сповнити його *заповіт*" (Коц.). "Я лишу свій *заповіт* нащадкам по ідеї" (Л. Укр.). "Народ виконав Шевченків *заповіт*, по-

ховав поета на могилі, звідки видно і лани широкополі, і Дніпро, і кручі" (Чаб.).

Отже українські слова: "заповідати", "заповісти", "заповідач", "заповідачка", "заповіт" вживаються лише в *значенні висловлення передсмертної волі людини або в значенні розпорядження щодо дальших дій, норм поведінки тощо*.

В реченні "вони *звиджували* Америку" слово "*звиджували*" — це польонізм-діалектизм від польськ. *zwidzają*. Українські відповідники — "бачити", "оглянути", "відвідувати".

Слово "**зголоситися**" часто вживають в значенні польського слова *zgłosić się*, себто в значенні українського слова "прийти", "прибути", "з'явитися". Наприклад, кажуть: "Йому наказано *зголоситися* о четвертій годині". Тут польонізм "зголоситися" треба замінити словом "прибути" (або "з'явитися").

Українське слово "зголошуватися", "зголоситися" вживається в значенні "*заявляти про своє бажання, згоду робити щонебудь*". Наприклад: "Зголосилися три чоловіки принести сюди таємничу скриньку". (Фр.).

До лексичних хиб належить також непотрібне вживання польонізму "**здецидований**", замість слів "вирішений", "вирішальний" (в залежності від контексту). Отже замість "здецидована перевага" треба казати "вирішальна перевага" або "величезна перевага".

Цілком чужий українській мові вислів "**земський** гльоб" — з польськ. *glob ziemski*. Український відповідник: "земна куля". Слово "земський" має цілком інше значення в українській мові. Воно походить від слова "земство" — орган місцевого самоврядування в царській Росії. Звідси такі вислови: "земський лікар", "земська школа", "земський суд".

Чисто по-польському звучить і такий вислів: "**зимна ні горячі** тут немає". Уникаючи непотрібних польських слів *zimno, gorąco*, треба по-українському так сказати: "*ні холоду, ні спеки тут немає*".

Під впливом польської мови часто кажуть: "він **зложив подяку**". По-українському завжди кажуть: "подякувати", "висловити подяку". Українське слово "зложити" має цілком інші значення: *зібравши докупи, покласти у певне місце; з'єднати роздрібнені частини в одне ціле; створити вірш, пісню*. Приклади: "Жук *зложив* свої пожитки на віз" (П. Мирн.). "Зібрав я все, що тільки заціліло, *зложив* і склеїв.." (Л. Укр.). "Недаром люди й приповідку *зложили*" (І. Фр.). По-польському звучить і вислів "зложити візиту". По-українському кажуть "робити візиту". Наприклад: "Я не якась там ліберальна панна, щоб *робити візити* панічам" (Неч.-Лев.).

Без знання польської мови неможливо зрозуміти такий вираз: "**змайоризувати** українців".

Немає в українській мові й польських слів "**змасакрувати**", "змасакрований" — від польськ. *zmasakrować*. В українській мові до цих польських слів є такі відповідники: "вчинити криваву розправу", "знівечений". Замість "гори *змасакро-*

ваних трупів" треба казати: "гори знівечених трупів".

В реченні "Вони зревідували й забрали багато книжок" непотрібний польонізм "зревідували" треба викинути й замінити його українським виразом — "зробили трус".

У таких висловах, як наприклад, "матеріал зредукувався", "зредувати видатки" непотрібні польонізми від слова *zredukować* треба замінити українськими словами: "матеріал скорочено", "зменшити видатки". В українській мові є слова "редувати", "зредувати", але вони вживаються лише як *спеціальні терміни в біології та в лінгвістиці*. Приклади: "У деяких клітинах плазма *редукується*..." (Богомолець). "Редукований звук". Ці терміни вживаються в значенні "послаблювати", "послаблений".

Дуже часто в газетах читаємо такі неокочирні чужі українській мові звороти: "президент зрезигнував", "зрезигнував зі свого становища (!)", "зрезигнував із справжньої поезії". Все це непотрібні польонізми від польськ. слова *zrezygnować*. Українські відповідники до цього польського слова такі: "зректися", "відмовитися". В українській мові є лише слово "резигнація", яке належить до застарілих слів книжного стилю і означає "цілковиту покірливість долі". Наприклад: "Виснажені боєм, наші нерви отупіли; ми з тупою *резигнацією* ждали ранку" (Франко).

Під впливом польської синтакси часто кажуть: заступатися за лікарем. По-українському треба казати: "заступатися за лікаря". Приклади: "Всі за неї *заступається*" (Ю. Янов.). "Христя завжди *заступалася за Чічку*" (П. Мирн.).

За польським зразком побудовано й речення: "Всі шляхи замкнені". Замість польонізму "замкнені" треба казати "закриті". Приклади: "Дорога перед селом була *наглухо* *закрита* дубовими завалами" (Гонч.). "Згодом ми почули чийсь кроки *на стежці, закритій від нас* кущами" (Л. Укр.).

Українські слова "замикати, замкнути, замкнений" мають зовсім інше значення і вживаються в такому контексті: "Наталія вернулася з острогою до дверей, *замикає на ключ*" (Вас.). "Тітка *закрила хвіртку і замкнула на два замки: ключем і на засув*" (Томч.). "Ворота *зачинені й замкнуті трьома замками*" (Неч.-Лев.). "Підпра пробував довго, чи добре *замкнені двері*" (Коч.).

В реченні "моя дружина занехала свої поетичні здібності" польонізм-діалектизм "занехала" (від польськ. *zapiechać*) краще замінити українським літературним словом "занехаяла". Наприклад: "Якщо в кого є талант і він його не *занехаяє*, то його швидко помітять і всіляко підтримають" (Цюпа).

Велику частину лексики української літературної мови становлять слова стилістично нейтральні. Але є також багато слів, які вживаються лише в певних стилях писемної та усної мови: книжному, науковому, розмовному, жартівливому, зневажливому, поетичному та ін. До слів книжного

стилю належить слово "евентуальний". Проте в мовній практиці українців Америки це слово занадто часто вживається і в розмовному стилі — під впливом польської мови. Наприклад, трапляються такі вислови "евентуальні заворушення". Але це слово ("евентуальний") не належить до стилістично нейтральних слів або слів розмовного стилю. Отже краще сказати: "можливі заворушення".

Явний польонізм — це слово "експльозія" у вислові "експльозія бомби". По-українському кажуть: "вибух бомби". Слово "експльозія" в українській мові вживається лише як *лінгвістичний термін* ("Експльозія — остання, третя фаза артикуляції змичних приголосних").

Замість чужого слова "еліминувати" треба казати "усувати".

В реченні "Андрусів говорив ельюквентно" треба замінити польонізм "ельюквентно" українським словом "красномовно". Слово "ельюквенція" належить до застарілих книжних слів і не може вважатися літературним стилістично нейтральним словом або словом розмовного стилю.

Дуже часто читаємо й чуємо в усній розмові такі вислови: "емерити", "емеритура", "перед переходом на емеритуру", "емеритований професор" і т. ін. Таких слів в українській мові немає. Це чисто польські слова: *emeryt, emerytura, emerytowany* і т. д. Українські відповідники: *пенсіонер, пенсія*, той, що пішов на пенсію. Приклади: "Пані Бажаєва живе на *пенсію*, ошадна..." (Леся Українка). "Він вийшов на *пенсію*. *Пенсійна* книжка. Марія Петрівна — *бабуся-пенсіонерка*."

Одна письменниця пише: "Біля двірця чекає нас автобус", "на двірці людно". Тут слово "двірць" вживається в значенні залізничної станції. Цей польонізм-діалектизм не належить до нормативної лексики української літературної мови. Українські відповідники до цього польського слова-діалектизму такі: залізнична станція, станція, вокзал. Приклади: "Якось надвечір батальйони *штурмували залізничну станцію*: (Гонч.). "На станції був" (М. Коцюб.). "Нарешті поїзд став збоку одним вікном світила *станція*" (Панч.). "Половина гостей *подалася* *випроводжати* Софію *на вокзал*" (Леся Українка). "Он величезні скляні баньки висять над трьома вокзальними дверима" (П. Мирний). "Спорожнів перон вокзалу" (Довж.). В українській мові слово "дворець" (рідко "двірць") вживається в значенні слова "палац". Приклади: "На самому березі Босфора сад Юсуфа паші, в саду його *дворець*". (Неч.-Лев.). "То так неначе царство, в ньому те, що ми будуємо, є немов *дворець*" (Л. Українка).

Без усякої потреби в розмовному стилі мови дехто вживає польонізму "денунціяція". Замість цього польського слова (що походить з лат. мови) в українській літературній мові вживається слово "донос". Приклади: "Приводом до арешту Шевченка був *донос* студента Петрова..." (П. Зайцев). "Не вам, в мережаній лівреї *донощики* і *фарисеї*, за правду пресвятую *стать*" (Т. Шевченко).

В акад. словнику української мови (2 т. 1971) немає слова "денунціяція". Але в словнику іншо-

може
зроби
теб
в
...
де
...
моло
ва не
зуми
берав
словом

Тре
льоні
сьвим
"деф
ту
розв
1030

Сло
моні
"На
дні"

Сло
сва
зав
сти
він
Як
спец
сусн

В
глиб
лоні
го
на
но
т
ч
во
де
клад
с
на
ж

ж
во
де
ж
ж
ж

піе, які в даному контексті вживаються в значенні "позбавили членства", "припинення вогню" (перемір'я), відклали вирок" (умовний вирок), відкласти на один рік...", "відстрочити на один рік". Замість "завішення" в українській мові вживаються залежно від контексту такі слова: тимчасове припинення, відстрочення, скасування, позбавлення, тимчасове звільнення з посади, позбавлення прав, умовний вирок (замість "завішений"). Отже чужі й неокочирні слова — польонізми "завісити", "завішений" треба рішуче викинути з ужитку й користуватися словами багатої нашої мови.

В українській мові слова "завішувати", "завісити" вживаються лише в прямому значенні цих слів. Наприклад: "Люди завішували ряднами вікна" (Тют.). "...вікно завісив синє" (Рильський).

Треба відкинути й польонізм "зажалення" (з польської мови — *zażalenie* (і замінити його українським словом "скарга". Приклади: "...мої дитячі скарги" (П. Мирн.). "Ніхто не чув від нього скарг на своє життя" (Тют.).

До фразеологічних польонізмів належать також такі вислови: "Дуже йому на тому залежить", "Не залежить мені на ньому", "Яким на нічому не залежить" і т. д. Це лише по-польському так кажуть: "bardzo mi na tym zależy", "nie zależy mi na nim". Відповідні українські фразеологічні звороти такі: "Він у цьому дуже зацікавлений", "Для нього це дуже важливо". "Він мене не цікавить".

Дуже часто мова американських українців засмічена такими чужими для української мови висловами: факти, які заіснували в останні часи, заіснувала ситуація, "коли заіснує цього роду (?) турбота", "заіснувала можливість", "заіснував конфлікт". Цей польонізм ("заіснувати") — це дійсно справжній мовний бур'ян, який треба нещадно виполювати. Замість польського "заіснувати" треба вживати українських слів: "виникати", "утворюватися", "створюватися" тощо. Ось кілька прикладів: "Перший серйозний конфлікт виник між ними..." (Микола Руденко). "І тут уперше виникло питання (Багмут). "В країні створилася загрозлива ситуація". "Думка про те виникла в селян" (Грінч.). "Ідилія так само зародилася в старовину" (С. Єфр.).

Немає в українській мові і польського слова "заквестіонувати" (з польськ. *zakwestionować*). По-українському кажуть: "узяти під сумнів", "брати під сумнів", "ставити під сумнів". Приклади: "І викладання мого під сумніви прикрі не брати" (М. Зеров). "...ставили під сумнів його накази" (Голов.).

Замість "основні заложення статті" треба казати: "основні тези статті". Польський фразеологічний зворот "Виходячи з заложення" (*wychodząc z założeń*) треба замінити українським зворотом: "виходячи з цього".

Замість польського слова "атут" в українській мові вживається слово "козир". У прямому значенні слово "козир" означає в картярській грі карту тієї масти, що оголошується старшою та б'є будь-яку карту інших мастей. Приклади: "Не

завжди і чирва козир" (Гол.). "Вам усі козири до рук" (Мушк.). У переносному розумінні слово "козир" означає те, що у відповідний момент може дати комусь перевагу в чому-небудь. Приклади: "Він знав: якщо станеться неприємність — Федір змушений буде його виручати. Він звик покладатися на цей свій козир" (Руденко). Про сміливу, спритну, гостру на язик дівчину кажуть "козир-дівка". Фразеологічний вислів "ходити (виступати) козирем" означає тримати себе поважно, гордовито або зарозуміло. "Іван попереду виступає козирем" (П. Мирн.).

У реченні "дипломат бештав американського колегу" слово "бештав" — польонізм-діалектизм (від п. *besztać*). Українські відповідники: "ганити", "лаяти". Приклади: "Немає за що ганити тебе..." (Л. Укр.). "І жінку лає, і дочку" (М. Вовч.). "Передчуваю, що будете лаяти мене..." (Коц).

Замість польського слова "борикаються" треба казати "борються".

До польської фразеології, а не до української, належить вислів "вахляр проблем" — (від п. *wachlarz*). По-українському треба казати: "коло проблем". Приклади: "Він не обмежується вузьким колом своїх справ" (Р.-У. С. т. 2, 1929). "Коло фольклорних інтересів буковинського співця" (СУМ, IV).

Часто в дієсловах вживаються префікси, властиві польській, а не українській мові. Наприклад: "Вона відограла на скрипці" (з польськ. *odegrać*). По-українському треба казати: "заграла". Так само часто читаємо в газетах такі вислови: "вона відспівала дві пісні", "хор відспівав "Заповіт". Тут значно краще вживати: "проспівала", "заспівав", "виконав". Приклади: "...Заграла знайому польку". "Заспівайте над могилою "Заповіт" Шевченка" (Довж.). "Заспівають в садах солов'ї". "Висипали запорожці... "Граї же, море" заспівали" (Ш.). "Він проспівав уступ" (См.).

Слово "відспівати" має цілком інший відтінок значення — "Вона вже відспівала своє", себто "вона вже більше не співає", "припинила співати назавжди". Приклади: "Вже відспівали солов'ї. Вже падають каштани" (Нагн.).

Друге значення дієслова "відспівати" — відповідати комусь-небудь співом: "А я їй одспівую, жартуючи" (Сл. Гр.).

В реченні: "Вони працюють безінтересовно" (з п. *bezinteresownie*) треба замінити польське слово українським: "безплатно", "даром", "не вимагаючи платні").

Засмічує українську мову польський вислів: "виповідження війни" (п. *wypowiedzenie wojny*). Український відповідник: "оголошення війни". Приклади: "Війська Наполеона без оголошення війни перейшли р. Німан" (СУМ, V). "Війну оголошено! — сказала Олександра Василівна" (Довж.).

Під впливом польської мови дуже поширене слово "вистарчати" (з польськ. *wystarczać*). Доходить навіть до того, що деякі автори, цитуючи твір Ліни Костенко "Маруся Чурай", "виправля-

ють мову славної поетеси, замінюючи українське слово польським:

"не вистарчало б городу Полтаві...". У кн. Ліни Костенко на стор. 112 виразно надруковано: "не вистачало б городу Полтаві". Навіщо ж псувати мову Ліни Костенко і накидати їй непотрібний польонізм? Цей польонізм і одночасно діалектизм, *вистарчати*, вживаний у творах Кобринської і Франка, краще треба замінити українським словом "вистачати". Приклади: "Чи вистачає ж вам на прожиток?" (Неч.-Лев.). "Водички... ледве вистачає" (Ле.). "Вистачило сили волі... (Трубл.).

По-польському, а не по-українському звучить вислів "*вкоротці* після зборів" (з п. *wkrótce*). Українські відповідники: "скоро", "незабаром". Приклади: "Незабаром після того вийшла воля" (П. Мирн.). "Скоро вже й зима" (Вирг.). "Вже скоро світанок" (Стельм.).

Чужий українській мові й такий польський вислів: "*На відхідному* др. О. згадав. По-українському треба казати: "на прощання..." або "відходячи".

А ось прочитали ми ще й такий вислів: "*Відчит* Плюща" (з п. *odeczyt*). По-українському кажуть: "лекція", "доповідь", "звіт".

Дуже часто читаємо й чуємо такі чужі українській мові звороти: "*в часі* зустрічі", "в часі смерті", "в часі розкопів", "в часі суду, сесії, Великодня" і т. д. Все це польські звороти. Замість поль. "в часі" треба казати: "*під час*". Приклади: "Під час обідньої перерви" (Тют.). "Під час сучасної перерви..." (Р.). "Баба під час відвідин добришала" (Гуц.). "Під час перебування" (Фр. Сл.). "Поет під час облоги" (Л. Укр.).

Слово "*вив'язуватися*" в українській мові має лише одне значення: обгортати чимсь своєю головою, шию, зв'язуючи кінці певним способом. Приклади: "Вив'язється шовковою хусткою". "Вив'язється краваткою". "На музики ходить, хустку вив'язує, як велика!" (Л. Укр.).

Отже по-українському можна сказати: "Дівчина вив'язалась хусткою". Але не можна сказати: "Дискусія *вив'язалась*". Це непотрібний польонізм. По-українському кажуть: "дискусія *виникла, розпочалася, відбулася*" і т. д.

Маємо польське дієслово і в такому реченні: "*...виеднє* від німців створення медінституту" — (від п. *wujednać*). Українські відповідники до цього слова такі: *добитися чогось, дістати в наслідок прохання, виклопотати*.

В реченні: "Громада має *вирозуміння* для цієї слабости" польонізм "вирозуміння" (з п. *wyrozumienie*) треба замінити українськими словами: "поблажливість" або "зрозуміння", а приєднанік "для" замінити приєднанником "до".

Вислів: "*...вишпируючи*" (від п. *wyszpergać*) більш скандальний треба замінити українським висловом: "вишукуючи (виявляючи)"...

Цілоком чужий українській мові такий зворот: "*...відібрати генералові* радянське громадянство" (з п. *odebrać*). У даному контексті польське слово має значення "позбавити". Дієслово "відібрати" керує родовим відмінком з приєднанником "від" або "з". Приклади: "Одібрав нечистий од мене

пам'ять" (Н.-Л.). "...відбирали в козаків усі їх вольності й права" (Гул.). "...не відбирайте від мене хліба" (Коц.).

Замість "відібрали йому зброю" треба казати: "відібрали у нього зброю".

У реченні: "...з цього *вносять*, що його вбито на пляжі" польонізм "вносять" (з польськ. *wnosić*) в даному контексті має значення "роблять висновок". Українське слово "вносити" має цілком інші значення (вносити дрова в хату, вносити поправку, вносити дисонанс, вносити ясність, вносити пропозиції).

Вислови "*відлегла* епоха", "відлегли часи" — це польонізми (з п. *odległe czasy*), що належать до рідко вживаної лексики. Натомість треба казати: "віддалена епоха", "віддалені часи" або "давня епоха", "давні часи".

Дуже часто вживається слово "*город*" в значенні польського слова *ogród* замість "сад". Українське слово "город" означає ділянку землі для вирощування овочів: "За садом розлігся й город: картопля, капуста, помідори, морква, цибуля та інше" (См.). Сад — це ділянка землі, де вирощують плодові дерева й кущі. Міський сад — площа засаджена різними деревами, місце відпочинку й розваг. Ботанічний сад — науковий і культурно-освітній заклад, у якому вивчають і демонструють різні рослини. Отже ніяк не можна сказати, що в Клівленді в міському городі стоїть пам'ятник Лесі Українці. Українець, який не знає польської мови, прочитавши таке повідомлення, уявлятиме собі, що пам'ятник Лесі Українці стоїть там, де ростуть огірки, помідори, картопля, капуста, морква, цибуля, часник. Насправді місце, де стоїть пам'ятник Лесі Українці — це не город (як про це пишуть в деяких українських газетах у США), а міський парк або міський сад. Отже для українця, який знає українську, а не польську мову, дуже кумедно й безглуздо звучить "Культурний город Клівленду".

Замість поль. слова "*ділати*" треба вживати українське слово "діяти". А тому вислів: "сила, яка дідала б" треба виправити на "сила, яка діяла б".

Під впливом польського слова *dopisać* в значенні "виправдати надії" вживається такий кумедний вислів: "публіка не *дописала*". Українське слово "дописати" вживається лише в такому контексті: "Учень дописував матері листа" (Крав.). "Дописавши сторінку, хлопчик поклав зошит у торбинку" (Вас.). "Ви викреслювали, дописували, що хотіли". (Корн.). "...до газет не дописував" (Франко).

Дуже недобре звучить і таке речення: "Микола Кричевський *діпняв* європейської слави" (з п. *doriać*). Таж значно простіше сказати "досяг". Приклади: "Я досяг чого хотів" (Л. Укр.). "Досяг своєї мети" (Н.-Л.).

Пусуючи українську мову польонізмами: "децизія", *децидуюча* справа, *децидуючі* чинники (з п. *decydujący*). Замість цих чужих і непотрібних слів українська мова має свої власні слова: *рішення, ухвала, постанова, вирішальний*.

Впливом польської мови пояснюється такі вислови: "*духова* спадщина", "духові потреби" — (з

п. duchowy). По-українському кажуть: "духовна спадщина", "духовні потреби". В українській мові є й слово "духовий", але воно вживається в такому контексті: "духова оркестра", "духова піч", "духова шафа" (яка діє за допомогою нагрітого повітря. Приклади: "Для літературної роботи треба духовної рівноваги" (Л. Укр.). "За духовним хлібом нам нічого їздить в Європу" (Н.-Лев.). "Духовна спільність" (Рильський). "Духовні цінності" (Вол.). "Вони вирости духовно" (Довж.). "Духовна рівновага". "Духовне життя".

Тільки в західноукраїнському діалекті вживається (під впливом польської мови) слово "духовий" замість літературного слова "духовний" в значенні "зв'язаний із внутрішнім, психічним життям людини, з її моральним світом" (СУМ, 2 т.).

З польської мови запозичене й слово "едакація". Українські відповідники до цього чужого слова: освіта, виховання.

Викинути треба з ужитку й польонізм "ексклюзивність" (з п. ekskluzywność). В залежності від контексту треба замінити це слово українськими словами: відрубність, відокремленість, виключність, відмінність, добірність.

Дуже часто в газетах читаємо такі вислови: "іменував послів", "іменовано професором", "іменувати почесним членом", "наіменував свого приятеля прем'єр-міністром", "найменований на становище" (тут аж два польонізми!), "найменувала кандидатом" (з п. mianować). Замість цих непотрібних польонізмів треба казати: "призначити на пост", "обрати почесним членом", "призначив на пост прем'єр-міністра", "призначено (або обрано) професором і т. д. Слово "іменувати" є в українській мові, але воно має те саме значення, що й слово "називати". Приклади: "Вельмишановний добродію пане Олексю! Вибачте, що так коротко Вас іменую" (П. Мирн.). "Між ними є навіть бігли кріпаки, які самовільно іменують себе козаками" (Гон.). "І хмурий пам'ятник вони фонтаном сліз найменували" (Р.).

Без знання польської мови тяжко зрозуміти такий вислів: "безвихідности з імпасу". Українські відповідники цього слова "глухий кут", "безвихідь". Приклади: "...завівши цивілізацію в глухий кут" (Ел.). "Загнати у безвихідь, у глухий кут".

Замість вислову "суспільні імплікації" (з п. implikacja) треба казати "суспільні ускладнення" або "труднощі".

Немає в українській мові і польського слова "імпреза". Натомість є багато українських відповідників: вечір, виступ, концерт, вистава.

Немає й слова "інклінація". Замість цього польського слова треба казати: нахил, потяг до чогось або симпатія до чогось.

Замість польського слова "інсталяція" (папи, єпископа) треба казати "введення в сан", а ще краще: "посвячення в сан". А замість "інсталяція виставки" треба казати: "влаштування виставки".

Рішуче треба викинути з ужитку неокочирні слова: "інструє", "інстрував" (з п. instruować). Українські відповідники: "давати вказівки", "інструктувати". Приклади: "Він інструктував своїх

прихильників" (Ел.). "Б. востаннє інструктував свою групу". (Гон.).

В українських газетах, що виходять у США, дуже часто в різних статтях вживається жадливе, неокочирне слово "мистиння" (з п. mistrzyni). Людина, яка працює в якій-небудь ділянці мистецтва, має назву "митець" і застарілу, але ще досить часто вживану назву "мистець". Приклади: "Загремів один із найбільш нестриманих вальсів віденського митця Штрауса" (Франко). "Лукія нарвала квіти і сплела вінок. Вона, як митець, добирала фарби..." (Донч.). Як бачимо з цього прикладу форми жіночого роду від слова "митець" немає в українській мові. Але є інше слово, яке також означає людину, яка працює в різних ділянках мистецтва. Це слово "майстер". Воно має й форму жіночого роду: "майстерниця". Приклади: "Народ дуже шанує і поважає своїх письменників, тих славетних майстрів рідного слова, що оздобили його мову невмирущими творами" (Мирн.). "Майстри мистецтва". "Виступають солісти — майстри мистецтв України" (СУМ). "Чудове вишивання. Я й не знала, що ти така майстерниця..." (Тул.). "...майстерниця зробилася з пастушки" (Л. Укр.). Отже, жінку, яка працює в різних ділянках мистецтва, називають словами: "митець" або "майстерниця", а не "мистиння".

Дуже поширена синтаксична помилка в приїменниковому керуванні прикметника "багатий". Під впливом польської мови кажуть: "багатий у знання", "багатий у досвід" (з п. bogaty w doświadczenia), "українська збірка (?) в Гарварді багата в політично-громадські видання". В українській мові прикметник "багатий" керує іменником в орудному відмінку або іменником у знахідному відмінку з прийменником "на". Отже, треба казати: "багатий знанням", "багатий на знання", "багатий досвідом", "багатий на досвід", "українська книгозбірня (а не "збірка") в Гарвардському університеті багата на видання (виданнями) або "багата на книжки (книжками громадсько-політичного змісту".

Приклади: "Багатий на лати" (Шевч.). "Багатий на смачні страви" (Чим було тоді серце багате, поховала я в тихую воду" (Л. Укр.). "Чим багаті, тим і раді" (Присл.). "День був багатий на події (подіями)". "Ця подія багата на наслідки". "Його мова була багата на викрутаси". "На сонце, на квіти... багата моя батьківщина" (Ющенко). "...ми відчуваємо ті найтонші переживи фарб, на які таке багате вечірне небо" (Нович.).

В українській мові значно частіше вживається словосполучення "багатий на що".

У реченні "Місцевий відділ УККА поносить (?) відповідальність за стан пам'ятника" маємо чисто польський фразеологічний зворот з поль. ponosić odpowiedzialność. Українські відповідники: "відповідати за що", "бути відповідальним за що", "нести відповідальність за що". Приклади: "За машину відповідає дід Петро... і танкіст Г." (Янов.). "Стільки років жив він у тому перекопанні, що тільки Галя несе цілковиту відповідаль-

ність... за їх розбите гніздо" (Вільде).

Українське слово "поносити" має цілком інші значення.

1. Носити якийсь час: "Отож тепер ... носить. Хай поносить" (Збан.). "Коровайниці вже досі діжу по хаті поносили" (Кв.-Основ.).

2. Позносити: "Він поносить та поскладає в полукупки" (Коц.).

3. Бігти нестримно: "Коні поносять" (О. Виш.).

4. Носити одягу, зносити: "А скільки одягу понасправляв? Ще й досі не поносила" (Куч.).

Дуже засмічує мову вислів "як виглядає" в польському значенні цього слова. "Як виглядає, це є непорозуміння" — з п. "to mi wygląda na pierogozshienie". Замість "як виглядає" треба казати: "як здається", "видно", "мабуть", "правдоподібно", "очевидно", "певно". На жаль, часто доводиться чути такі неокочирні вислови: Як виглядає, він хоче поїхати до Великобританії", "Як виглядає, він не приїде завтра". Нещадно треба виполювати цей бур'ян із нашої мови, нещадно треба викидати це "як виглядає" і замінити його українськими відповідниками: "Він, видно, хоче поїхати до Великобританії", "Він, мабуть, не приїде завтра". Приклади: "Ви, як видно, не тутешні" (Р.-У. С. за ред. С. Єфремова). "Обіщався вернутися, та, мабуть, і згинув (Шевч.). "Здається, ти й позаторік тут був" (Гл.). "Певно, тут не чули зроду, що бува негода в світі" (Л. Українка).

Слово "виглядати" в українській мові має цілком інше значення і вживається в такому контексті: "У новенькій хустиночці в вікно виглядає" (Шевч.). "А я плачу, літа трачу, його виглядаю" (Шевч.). "І блідий місяць на ту пору із хмари де-де виглядав" (Шевч.). "Виглядала вона старою бабусею" (П. Мирн.).

Чужа українській мові польська фразеологія виразно відчувається в такому, наприклад, реченні: "На програму здвигу (?) зложились богослуження та виступи релігійних діячів". По-українському треба казати: "Програма свята складалася з Богослуження та виступів церковних діячів". Цю саму польську фразеологію маємо і в таких поширених на еміграції дуже незграбних висловах: "На зміст першого річника складаються матеріали...". "На це число склалися статті". "На зміст альманаха склалися статті". Українська мова має такі відповідники до цих польських висловів: "Зміст першого річника складається з таких матеріалів". "Зміст першого річника такий". У цьому числі опубліковано такі статті". "Зміст альманаха такий". "В альманахові надруковано такі статті". Приклад: "Зміст кн. буде такий: "Тіні забутих предків" ..." (М. Коцюбинський).

У реченні: "Піскова буря начинила (?) шкоди й причинилася (?) до невдачі" треба відкинути польонізм "начинила" з поль. *paszupić*, і слово "причинилася", і тоді речення буде таке: "Піскова буря завдала шкоди й призвела до невдачі".

Польський вислів: "для направи ситуації" треба замінити словами: "для поліпшення становища".

Польський вислів: "студіювати на університеті" з польск. *studiować na uniwersytecie* кінче треба

замінити українським висловом: "вчитися в університеті". Приклади: "Я вчився в сільськогосподарському інституті" (Тют.). "Він учився в Харківському університеті" (Гончар).

Без знання польської мови українець не зможе зрозуміти таке речення: "Група настає на моє життя". Польонізм "настає" походить від польського слова *pastawać na coś*. В перекладі на українську мову це слово означає: "загрожувати життю", "робити замах на життя".

Під впливом польської мови кажуть і пишуть: "померла на запалення легенів", "помер на удар серця", "помер на тиф", "на сухоти" і т. д. Такі вислови властиві лише польській мові, а не українській. Українській мові властиві такі звороти: померти з сухит, від сухит, від запалення легенів, від серцевого припадку (приступу), від холери.

Приклади: "Т. Г. Шевченко помер від водянки". "А Тесленко помер від туберкульозу".

Але після слів: "хворий", "слабий", "хворіти", "захворіти" вживається прийменник "на". Приклади: "Сам досиджує життя на причілку, безнадійно хворий на водянку" (Гонч.). "Вже другий місяць лежу в клініці, слабкий на серце" (М. Коц.). "Захворів на приступ малярії" (Рильск.). "Деякі з пухлин, на які хворіють люди, теж вірусного походження" ("Наука").

Українські емігранти часто вживають польське слово "земський" замість українського слова "земний". Так само помилково вживається й польонізм "неземський" — з п. *nieziemski* у реченні: "була на вигляд неземська постать". Український відповідник до цього польонізму: "неземна". Приклади: "Підіймаю я голову, дивлюсь, а на скелі знов стояла та ж сама неземна постать" (Неч.-Лев.). "На людей лився неземний спів" (Стельм.).

Цілком непотрібний і шкідливий польонізм, який засмічує мову емігрантів, — це слово "недотягнення" — з п. *niedociągnięcie*. "Фільм має два недотягнення", "критикують недотягнення в підручнику", "не дивлячись (русизм! треба: неважачою) на всі недотягнення...", "були серйозні недотягнення" і т. д. Українська мова має багато відповідників до цього польського слова: *хиби, вади, помилки, недоліки*.

Належне вживання цих синонімів дає можливість відзначати різні відтінки значень слова. Приклади: "Вказавши *хиби й вади* твору, зробіть добре діло молодому авторові" (Коц.). "Вона допомогла їм усунути ряд *недоліків* у їхній роботі" (СУМ). "Чи не переборщили вони *вади* Кульницького: чужі *недоліки* завжди більшими здаються" (Стельм.). "Він перший указував на наші *помилки*" (П. Мирн.). "Є деякі *похибки* в роботі". "Найдрібніша *похибка* лікаря може урвати комусь життя" (Шовк.). "Добрість — наша *певна хиба*" (Сам.). "Завдання я собі ... поставила практичне: стати хоч трохи своїми увагами у пригоді сучасній українській літературній мові, щоб на її характерні *хиби* вказавши, подати й *поправні форми й звороти*". (О. Курило).

В польському значенні вживається часто й слово "недомагання" "...недомагань, від яких тер-

пить українська мова". Замість цього польського слова маємо українські слова: *хиба, помилки, похибка, вада, недолік*.

Українське слово "недомагання" має лише одно значення: "хворобливий стан людини". На приклад: "Зажурена недомаганнями дочки, мати часто питала лікаря, що він думає про стан її здоров'я" (Кобр.).

В оголошенні про одно з нових видань читаємо "належність за нього 4 дол.". Тут слово "належність" вжито в значенні польського слова *należność*, яка в перекладі на українську мову означає: "*сума, яку треба заплатити за книжку*". Простіше було б написати: "ціна книжки (словника) 4 дол.".

Українське слово "належність" має зовсім інше значення: "Обов'язковою належністю костюма всіх південних слов'ян була коротка безрукавка" ("Нар. тв. та етн."). "...незалежно від їх національної чи расової належності (приналежності)".

Польонізм "на разі" з поль. *na razie* треба замінити українським словом "поки що". Приклади: "А поки що одпочиньмо" (Шевч.). "до того ж, поки що, слава Богу, мене ніщо й не примушує" (Л. Укр.). "Та поки що я буду жити, як в тишу морська хвиля" (Л. Укр.). "Поки що все гаразд".

За польським зразком *głosować* на когось часто кажуть: "голосувати на кандидатів", "голосуйте на Ральфа". Згідно з нормами української літературної мови треба казати: "голосувати ЗА кандидатів", "голосуйте ЗА Ральфа". "ЗА мир голосуєм..." (Ус.).

У реченнях: "Ім у школі дають гірші ноти", "ми повинні отримати добру ноту". — польське слово "нота" треба замінити українським словом "оцінка". Приклади: "Третя чверть кінчається, і кожному хочеться підвищити свої оцінки" (Багм.). "Вчителі почали ставити оцінки..." (Мушк.). "За останні два тижні вона виправила оцінки з основних дисциплін" (Донч.).

В українській мові слово "нота" вживається в таких контекстах: "Візьми на ноти ті пісні" (Шевч.). "Вустя співала в церковному хорі, брала там такі піднебесні ноти..." (Гонч.). "Музики розставили свої попітри, порозкладали ноти..." (Неч.-Лев.). Слово "нота" вживається також у значенні офіційного письмового звернення уряду одної держави до іншої: "США звернулися до уряду СРСР з нотою".

Вислів "монетарна система" (з поль. *system monetarny*) має український відповідник: "монетна (грошова) система" (Див. Р.-У. Сл., т. 2, гол. ред. А. Кримський, 1932, стор. 566). Вживаються також вислови: "Монетна справа", "Монетний двір".

Під впливом польської мови з'явився явний польонізм "канапка". ("Частували нас канапками"). Українець, який не знає польської мови, зрозуміє це речення так: "Частували нас диванами", бо в українській мові слово "канапа", "канапка" означає те саме, що й слово "диван". Українські відповідники польського слова канапка такі: "бутерброд" (з німецької мови), а остан-

нім часом у *Сл. Укр. Мови* зафіксовано запозичене з англійської мови слово "сандвіч". Приклади: "На столах з'явилися бутерброди, цукерки" (Трубл.). "У станційному буфеті на нас чекав уже чай з бутербродами" (Шовк.). "Нас почастували сандвічами і тістечками" (Минко).

Польонізм (і одночасно діалектизм) "квестія" не вживається в українській літературній мові, і тому це ж слово треба замінити українськими словами: "питання", "проблема". Так само й слово "квестіювати" (з п. *kwestionować*) треба викинути з ужитку й замінити його українськими словами: "ставити під сумнів", "заперечувати". В реченні: "вони квестіюють окремішність історії України" треба перекласти на українську мову слово "квестіюють" висловом: "вони ставлять під сумнів" або "вони заперечують".

В українській мові немає слова "колідувати" (п. *kolidować*). Натомість є такі слова: "суперечити", "доходити (дійти) до сутички".

Замість "п'ята колюмна" — треба казати: "п'ята колона".

Ніяк не відповідає українській мові вислів "газова комора" (з п. *komora*). Треба казати: "газова камера". Приклади: "Двигун складається з камери згоряння з соплом, у якому створюється спрямований потік газів" (*Наука*).

Українське слово "комора" означає будівлю для зберігання зерна, а також приміщення в житловому будинку, де тримають продукти харчування, хатні речі тощо. Приклади: "Він у дворі комору збудував" (Гл.). "Під однією покрівлю розмістилося все: хата, комора, корівник". (Чорн.).

Польонізм "компензата" має український відповідник: "компенсація".

Часто трапляються такі вислови: "справа комплікується", "ці проблеми комплікуються", "у нього були комплікації після грипу". Тут маємо польонізми від слів: *komplikacja, komplikować się*. Українські відповідники: "ускладнюватися", "ускладнення".

Не українське слово й "конверзація". Це слово кінче треба замінити українським словом: "розмова".

А замість поль. слова "конклюдія" маємо своє українське слово "висновок".

Кумедно звучать вислови: "до конкляве", "перед конкляве". У польській мові це слово не відмінюється і належить до іменників середнього роду. А в українській мові вживається у формі "конклав" іменника чоловічого роду, який відмінюється. А тому треба казати: "до конклаву", "перед конклавом". (Див. Правописний словник Г. Голоскевича, стор. 179).

У висловах: "важливі консеквенції", "Б. пере-стерігає перед консеквенціями в Заїрі" слова "консеквенції" — польонізми. По-українському треба казати: "наслідки". В українській мові є слово "консеквентний", але воно вживається в значенні "послідовний". Є також слово "консеквентність" в значенні "послідовність". Напри-

клад: "Будьмо консеквентними, не відділяймо слова від діла" (Коц.).

Але такі вислови як "мати прикрі консеквенції" або "втягати консеквенції" (з п. wyciągnąć konsekwencje) — це чистісінькі польонізми, які конче треба викидати й замінити їх українськими висловами: "мати прикрі наслідки", "робити висновки".

Замість польонізму "констернація" треба казати: "збентеженість", "розгубленість", "збентеження", "сум'яття" — в залежності від контексту.

Слово "консулят" (з п. konsulat) треба замінити вживаним у літературній мові словом "консульство".

Такі слова як "консумент" "консумпційний" (з п. konsumpcyjny) конче треба викидати з ужитку й замінити їх українськими словами: "споживач", "споживчий".

В реченні: "Б. є головний дорадник Білого Дому для справ крайової безпеки" помилка полягає в тому, що тут слово "крайової" вживається не в українському значенні цього слова, а в польському значенні, себто в значенні "національний". По-українському кажуть: "...дорадник... в питаннях національної безпеки".

Українське слово "крайовий" — це прикметник від слова "край", яке вживається в значенні великої адміністративно-територіальної одиниці (Алтайський Край, Кубанський Край), або в значенні області, району, повіту ("Звенигородський повіт — пишний куточок України, край садків" (Н.-Лев.). Вислів "крайова конференція" означає, що це конференція не всієї країни, а лише якоїсь частини країни. Українське слово "край" дуже рідко вживається в значенні "країна", "батьківщина", "рідний край", "вітчизна". Здебільшого це буває в урочистому, піднесеному стилі в поетичних творах. Наприклад: Ходім, браття, за край воювати!" (Вовч.). "За край ми повинні гадать" (Граб.).

До часто вживаних польонізмів належить слово "лазничка" (з п. łazienka). В українській літературній мові вживається слово "ванна". Це слово зафіксоване в старих і нових словниках (Грінченка, 1907 р., акад. Р.-У. Словник, 1924 р., практичний Р.-У. сл. Г. Сабалдира — 1926 р., правоп. сл. Г. Голоскевича — 1930 р., Укр.-Нім. сл. З. Кузели і Я. Рудницького — 1943, Сл. Укр. Мови — 1970 тощо). Приклади: "Старий казав нанести води в ванну" (Чуб. II т. 1872). "Деся за стіною, мабуть у ванній, дзвінко в тиші стукали з паузами важкі краплини" (Донч.). "Коли ви заходите в ванну..." (Дмит.).

Замість "легіслятивний" треба казати "законодавчий". Приклади: "законодавча і виконавча влада", "законодавча діяльність" (СУМ). "Законодавча ініціатива", "Законодавчі акти".

Дуже часто читаємо в газетах такі вислови: "листу приготував", "листа кандидатів", "листа приявних", "листа меценатів", "листа учасників" і т. д. Замість цього поширеного польонізму треба казати "список": "список присутніх" (а не "листа приявних"). Приклади: "Прошу подати мені список книжок" (Коц.). "Список кандида-

тів". Слово "список" означає письмовий перелік кого-, чого-небудь.

В українській мові не існує слова "лак" (з п. lak). Натомість є слова: "дилетант", "профан".

Не належить до лексики української літературної мови й слово "льоката" (з п. lokata). Тому то замість вислову "відсотки від льокати капіталу" треба казати: "відсотки від вкладення капіталу".

Цілком чуже українській мові й слово "льока-тор". Українські відповідники: "квартирант", "мешканець", "жильць". Приклади: "Вона рада була такому квартирантові (П. Мирн.). "Ярослав зрозумів, що хлопець не господар, а тільки квартирант" (Мушк.). "К. з своєю сестрою і квартиранткою... сьогодні все печуть якісь свої вірменські пундики" (Л. Укр.). "Мешканці сімнадцятої квартири цього будинку..." (Ле). Від крику та гуку... прокидаються жильці" (П. Мирн.). "...далі почали надходити й інші жильці кмінати" (Гур.).

Слово "матура" також не належить до лексики української літературної мови. Цей польонізм і одночасно діалектизм треба замінити літературним висловом: "іспит на атестат зрілості". Приклади: "Попереду ще був випускний вечір, вручення атестатів..." (Донч.). "Віталій ...має одержати атестат зрілості" (См.). Так само і слово "матуранти" ("матуристи") треба замінити українським словом "випускники". І замість чужого й не властивого українській мові вислову: "матуральна імпреза" треба казати: "випускний вечір". Приклад: "Часто згадувала вона свої шкільні роки і особливо випускний вечір після закінчення десятирічки" (Микола Руденко). Замість "матуральні іспити" треба казати "випускні іспити".

Часто без усякої потреби вживають польонізм — діалектизм "маргінес" (з п. margines). Це слово вживається в різних значеннях і в залежності від контексту на українську мову перекладається по-різному. Помилково кажуть "роблю зазначки на маргінесах книжки". Треба казати: "на берегах", "по краях". Приклади: "Книжка з золотими берегами" (Сл. Гр.). "Одну (кореспонденцію) по одній прочитував Начко уважно, робив на берегах знаки..." (Франко). "Плями на берегах сторінок (книги)..." (Руб.). "...зробив позначки пером на полях сторінки" (Риб.).

Замість: "на маргінесі з'їзду" треба казати: "з приводу з'їзду". Замість: "на маргінесі варто згадати", треба казати: "до речі..."

А ось часом трапляються й такі дивовижні словосполучення "мильне поняття про закордонну політику", "мильна інтерпретація". Українець, який не знає польської мови, буде здивований — яке відношення має прикметник "мильний" (утворений від слова "мило" до слів "поняття", "інтерпретація" тощо. Отже, замість польського слова "мильний" (п. mylny) треба казати: "помилковий". Слово "мильний" в українській мові вживається як прикметник, утворений від слова "мило". Приклади: "Мильний порошок". "У млині, наче мильна піна, плавала крупчатка" (Шиян). "Мильна бульбашка".

Слово "мимо" дуже часто вживається помилково не в значенні українського слова "мимо", а в значенні польського слова *мимо*. Напр.: "Мимо конкурентційних перешкод...". "Мимо тривожних побоювань". "Мимо сьогоднішнього критичного положення" — тут аж три помилки! Треба казати: "Не зважаючи на теперішнє критичне становище". Або ось ще такі помилкові звороти: "Мимо поганої погоди кілька (?) пань відвідали кілька (?) українських крамниць". "Молодь демонструвала мимо зливної дощу". "Мимо його деклярації про примирення". Тут всюди слово "мимо" треба рішуче викинути й замінити його українськими словами: "невважаючи на", "незважаючи на", "дарма що". Приклади: "Незважаючи на переслідування...". "Аліна, незважаючи на свій жвавий, веселий характер, читала серйозні книжки" (Ів.). "Дарма що з личенька спала, а справдешня козачка" (Вовч.). "Незважаючи на глибоку старість, Захар Беркут був іще сильний і кременезний" (Франко). "Коли Леся вийшла, Сергієві, незважаючи на веселий вечір, стало журно" (Козач.). У всіх цих прикладах слова "невважаючи", "незважаючи" виступають у функції прийменників, і тому частка "не" тут пишеться разом, а не окремо. Ці прийменники, що вживаються в значенні допустовості, своїми семантичними функціями подібні до прийменника "попри". Можна сказати: "Незважаючи на всі злигодні й турботи, Хома навіть погладшав". Можна також сказати: "Попри всі злигодні й турботи..." (Гон.).

Але слова "не вважаючи", "не зважаючи" можуть уживатися в значенні дієприслівників, тоді частка "не" пишеться окремо. Наприклад, ми пишемо: "Він мозгав, не вважаючи за потрібне відповідати на таке глузливе запитання" (Тут слово "не вважаючи" — дієприслівник від дієслова "вважати"). Якщо слова "не вважаючи", "не зважаючи" вживаються в значенні "не звертаючи уваги", то тоді вони виступають як дієприслівники, утворені від дієслів "вважати", "не вважати", "зважати", "не зважати", і тоді частка "не" пишеться окремо. Приклади: "Не вважаючи на все, що було, у неї (Левантини) в серці завсіди жевріла іскра кохання до Романа" (Гр.). Тут "не вважаючи" вживається в значенні *не звертаючи уваги на щось, не рахуючись із чимсь*.

Отже, замість польського фразеологічного звороту "Молодь демонструвала мимо дощу" треба казати: "... незважаючи на дощ" або "...дарма що був дощ". Ще один приклад із кн. Антоненка-Давидовича "Як ми говоримо": "Дарма що були дощі, ми цього літа вчасно закінчили жнива".

Українське слово "мимо" як прислівник вживається в такому контексті: "Авто промчало мимо". "Дівчина пройшла мимо". "Люди проходили мимо".

Слово "мимо" вживається також як прийменник і керує родовим відмінком. Приклади: "Мимо вікна біг цуцик" (Вас.). "Наочно пропускав мимо вуха всі розмови" (Франко).

У такому значенні як "мимо" вживається також прийменник "повз". Приклади: "Полки проходили повз них" (Баж.). "Їхали повз бібліотеку"

(Зб.). "Галина Іванівна пропускає те повз вуха" (Гуц.). "Повз двір ідеш, а в хату не зайдеш" (Гол.). "Мимо воріт їхав танк" (Гон.). "Повз твої ворітечка сивим конем їхав" (Н. п.).

Дуже засмічена буває мова газетних оголошень. Сміх викликає, наприклад, таке оголошення: "Шукаємо панночок для машинного лапання очок". У польській мові є вислів *łapać oczka* — себто "натягати (набирати) спущені вічка у панчохах. Приклад: "Помогла (Юзя) бабуні набрати на дротики спущені вічка в панчішці" (Л. Укр.).

Під впливом польської мови часто кажуть "лапати рибу". По-українському треба казати: "ловити рибу". Приклади: "Ловили, ловили та й піймали сома" (Номис). "Хто слуха, а хто й окунів ловить" (Неч.-Лев.). "Він розказував, яку у них рибу ловлять" (М. Вовч.). Українське слово "лапати" означає *торкати, хапати щось рукою*: "Тільки лапав рукою те місце, де мав вирости вус" (Коц.).

Замість вислову: "Обичаєвість представників нової лівиці" — з п. *obyczajowość* — треба казати: "поведінка...".

Під впливом польської синтакси кажуть: "треба обмежуватися до кабінетної наукової праці", "обмежувалися до питання". В українській мові дієслово "обмежитися" керує орудним відмінком: "обмежуватися чим", обмежуватися питанням, кабінетною працею і т. д. Приклади: "Марійка не обмежувалася засвоєнням матеріалу за підручником" (Донч.). "Він обмежився самими коротенькими увагами" (Р.-у. сл. за ред. С. Єфремова). У реченні: "Рівень безробіття обнизився" польонізм "обнизився" треба замінити українським словом "зменшився". Приклад: "Рівень сталі в нижньому ковші майже не зменшувався" (Соб.).

В реченнях "Катедри слабо обсажені", "Катедри обсажені професорами" треба замінити польонізм "обсажені" (з п. *obsadzić kimś*) українським словом "укомплектовані". Приклади: "Кожний санаторій укомплектований кваліфікованими лікарями" ("Наука" — див. СУМ). "Укомплектували збірну команду, до якої увійшло понад двісті молодих спортсменів" (СУМ).

Українське слово "обсаджувати" (обсадити), "обсаджений" вживається в таких значеннях: садити рослини, засаджувати рослинами площу, ділянку землі. Приклади: "Ой, обсади, мила, вишеньками двір" (Чуб. У.). "Уляна добре скопала город..., обсадила навколо кукурудзою" (Донч.). "Вулиці села вже обсажено молодими деревами" Ю. Янов.). "Обсаджування деревами вулиць та шляхів" (СУМ).

Слова "обсервувати", "обсерватор", "обсервація" в українській мові вживаються лише в книжному стилі. Але українські емігранти під впливом польської мови вживають цих слів і в розмовному стилі мови, забуваючи, що українська мова має свої слова: "спостерігати", "спостерігач", "спостереження".

Під впливом польської мови слово "олива" (з п. oliwa) часто вживається не в тому значенні, в якому це слово повинно вживатися. Кажуть, напр., "істивна олива", а треба казати — "олія". Приклад правильного вживання слова "олія": "А якої тільки олії нема в нас! І соняшникової, і лляної, і конопляної, і з рапсу, і з кользи, і з рижю, і з маку" (Стельм.). Українське слово "олива" вживається в двох значеннях: *субтропічна рослина з родини маслинових і нижчий гатунок олії з плодів оливи, який використовують для освітлення (переважно у лампадах)*. Приклади: "...далі узгір'я, поросле буйними зеленощами: лаврів, магнолій, олив..." (Л. Укр.). "Дід Григорій, змастивши голову оливою з лампадки, пішов на кладовище..." (Довж.).

Від іменника "олива" утворюється прикметник "оливний". Приклади: "Шумить верховіття оливного гаю" (Крим.). "Оливна гілка миру" (Л. Укр.). Оливна лампа (заправлена оливою).

Але ніяк не можна сказати "оливна картина". Треба казати: "картина, намальована олійними фарбами", "олійна картина", "олійний живопис". Приклади: "Мене прикро вражали великі олійні картини на виставках" (Л. Укр.). "На стінах висіло кілька олійних образів у старих золочених рамах" (Франко).

Дуже поширена помилка — вживання слова "олива" в значенні слова "нафта". Навіть одна відома українська письменниця (наддніпрянка) в одній із своїх статей пише: "В морі знайдено поклади оливи". Як це розуміти? Знайшли там субтропічну рослину, чи "поклади" оливкової олії, що вживають для освітлення лампадок?? Отже в морі не могли знайти ні оливи для лампадок, ні субтропічної рослини з родини маслинових! А знайшли там поклади нафти, родовища нафти. Варто заглянути хоч би в Енциклопедію Українознавства, де на сторінці 1720 надруковано: "Нафтові родовища України". А в 5-му томі УРЕ читаємо: "Нафтові родовища України", "родовища нафти", "поклади нафти".

Без усякої потреби часто вживають вислову "публічна опінія" — з п. opinia publiczna. Польське слово "опінія" належить до не вживаних в українській літературній мові застарілих слів.

Слово "опінія" не належить до нормативної лексики української мови. Замість цього чужого слова завжди треба вживати слово "думка". Приклади: "Бути про кого доброї думки". "Висловлювати свою думку". Замість "рахуватися з його опінією" треба казати: "вважати на його думку", "рахуватися з його думкою", "брати до уваги його думку". "Ніхто його не боявся, ніхто не рахувався з його думкою" (Хотк.). "Треба, щоб у цьому питанні була зважена громадська думка..." (Мик.).

В реченні: "Він *опонує* до мирної політики" слово "опонує" вжито в значенні польського слова *oponować*, себто "заперечувати". В українській мові слово "опонувати" має значно вужче значення: "виступати із запереченням чого-небудь у публічній бесіді, на диспуті. Наприклад: "Ми

виступали в дискусії й опонували доповідачеві". Так само "опонент" в українській мові має вузьке значення: це особа, яка заперечує кому-небудь у публічній бесіді, на диспуті тощо. Наприклад: "Втома... була тільки при дебатах... бо опонентів було аж п'ять" (Л. Укр.). Отже не можна сказати: "Опонент американської політики". Тут треба сказати: "супротивник", себто той, хто вороже ставиться до когось чи до чогось, противник, ворог. Отже, опонент — це особа, яка НА ЗБОРАХ заперечує комусь, під час дискусії, під час дебатів.

В реченні: "Я змушений був *опустити* Берлін" слово "опустити" польонізм (з п. opuścić). Українські відповідники: "покинути", "залишити". Приклади: "Кармелиха попрощалася з усіма й покинула село" (М. Вовч.). "Прощай, мій рідний краю! Вже тебе я покидаю" (Франко). "Наступного ранку ми залишили... Прагу" (Тич.).

Той же самий польонізм маємо і в реченні — "Я тільки раз опустив загальні збори". Тут "опустив" може означати: "пропустив". Приклади: "Він став лікуватися, пропускати лекції" (Вас.). "В. декілька разів пропустив репетиції" (Ю. Янов.).

В мові американських українців слово "оселя" вживається не в значенні українського слова "оселя", а в значенні польського слова *osiedle*, себто в значенні слова "селище", "поселення". Ось кілька прикладів такого помилкового вживання слова "оселя": "Ізраїль буде оселі на окупованих територіях". Насправді Ізраїль буде не оселі, себто будинки, а цілі великі селища міського типу.

Українське слово "оселя" означає *житловий будинок з двором та з господарськими будівлями*, а також взагалі приміщення для проживання людей. Приклади: "Кожен бурлака шукав очима своєї оселі й хати" (Неч.-Лев.). "Крива, похилена халупка... стояла поміж закинутих, з забитими вікнами осель, колись побудованих фабрикою для робітників" (Коц.).

Кажуть також: "Оселя Робітничого Союзу (Братського Союзу) "Верховина", "Оселя Укр. Нар. Союзу "Союзівка", "Оселя ОДУМ", Оселя "Веснівка". На Україні подібні заклади для відпочинку мають назву "Будинків відпочинку". Такі будинки відпочинку являють собою комплекс споруд, розташованих у мальовничій місцевості. Тут є господарські будівлі, приміщення для адміністрації, їдальня, спальні корпуси, залі, спортивні майданчики і т. д. Отже "Союзівка", "Верховина" та інші подібні заклади фактично є, висловлюючися українською мовою, *будинки відпочинку*, а не якісь "оселі", бо слово "оселя" означає лише "житловий будинок", "житло", а не заклад для відпочинку з комплексом численних споруд. Тому, відповідно до норм української літературної мови, треба казати: *дім відпочинку "Союзівка"*, *дім відпочинку "Верховина"* і т. д. На жаль, емігрантам ближча польська мова, ніж українська, ближче слово "оселя" в польському значенні цього слова, а не в українському! Українське слово "осе-

ля" — це лише хата, житло, а не велике село, селище міського типу, не комплекс споруд, розташованих у мальовничій місцевості й призначених для відпочинку.

У зв'язку з цим пригадаймо, який зміст слову "оселя" вкладав Т. Г. Шевченко: "Нема в його ні оселі, ні саду, ні ставу".

По-польському звучать і такі вислови: "цей осібняк одійшов", "недорозвинений осібняк", "підозрілий осібняк". По-українському кажуть: "підозріла особа".

"Слово "осідок" є в СУМ, але воно має позначку: "рідко", себто це слово належить до рідко вживаних слів. Натомість у США це слово часто вживається в значенні "місцеперебування", "резиденція". Проте в літературній мові завжди вживається, замість слова "осідок" (п. siedziba) слова "резиденція" або "місцеперебування". Приклади: "Чигирин — резиденція гетьмана Хмельницького" (Цюпа). "Під резиденцію консула Франції... був визначений Воронцовський палац" (Смол.). "Друзі обіцяли розвідати про місцеперебування губернаторші" (Бурл.).

В реченні "Єдиною нашою остоею є наша церква" є чисто польське слово "остоя". По-українському це речення повинно звучати так: "Єдина наша підпора (опора) — це наша церква". Приклади: "В ній (в науці) покривдженіх опера" (Франко). "... надіється найти в нім підпору і розраду" (Фр.).

Немає в українській мові слова "офензива". Цьому польському слову відповідає українське слово "наступ". Отже, замість вислову "повели офензиву" треба казати: "...наступ". Приклади: "...від оборони перейшли в наступ" (Ле). "Частини нетерпляче очікували команди, щоб почати наступ" (Десн.).

Слово "офіра" (п. ofiara) і "офірний" не належать до нормативної лексики. У СУМ вони мають помітку "рідко". Натомість в українській мові вживаються українські відповідники: "жертва", "жертвний". Отже, замість вислову "офірна праця" треба казати: "жертвна праця". Приклади: "Великі ідеї жертвного служіння народів" (СУМ). "Брате, не знаєш ти ціни жіночим жертвам" (Л. Укр.).

В польському значенні вживають слово "оферта": "Оферта книгарні". По-українському треба казати: "Пропозиція книгарні". Українське слово "оферта" — це юридичний термін, який означає "пропозицію про укладення угоди з докладним зазначенням її умов". (СУМ). Наприклад: "Суд прийняв ту оферту" (Хотк.).

Замість казати "ми переочили" (з п. przeczyc) треба казати: "не помітили", "спустили з ока".

Замість вислову "кубинська пенетрація Африки" треба казати: "проникнення кубинців в Африку".

Замість речення: "У клясі ніхто не псотиче" (з п. psocić) треба казати: "... ніхто не пустував". Наприклад: "Росли ми вкупі, вкупі бігали, пустували..." (Стар.).

Польській синтаксі, а не українській відповідає вислів: "Він мешкає при вулиці Котляревського". Треба казати: "...на вулиці...". Приклади: "У Києві ми оселилися на тихій Стрілецькій вулиці" (О. Пчілка). "Ми жили всі вкупі вже тепер, спочатку на Назарівській вул. № 21, потім на Маріїно-Благовіщенській, № 97". (О. Пч. "...у приміщенні Драй-Хмари (на Садовій вулиці, ч. 5, кв. 5)". (О. Ашер).

У реченні: "Незаконне придержування" американських закладників" слово "придержування" — польонізм — з п. przytrzymać, яке означає "арештувати". Українське слово "придержувати" вживається в інших значеннях. Приклади: "придержав рукою", "придержав у своїй долоні", "придержувати ходу", "придержав коня" (СУМ). В українській мові слово "придержати" (і "придержування") ніколи не має значення "арештовувати". Але слово "затримувати" може вживатися і в значенні "силою зупинити когось з певною метою". Наприклад: "Догнати його треба було, затримати й обшукати" (Трубл.). Отже замість вислову "придержання Руденка" треба казати: "арешт Руденка".

Замість "пікуль на спання" (з п. pigulka) по-українському треба казати: "Пілюль на спання". Приклади: "Давали мені різні порошки й пілюлі" (Ю. Ян.). "Його ніякими пілюлями не можна врятувати" (СУМ). "Ковтати пілюлі".

Немає ніякої потреби запозичувати з польської мови й слово "неможність" — з п. niemożność, коли є українське слово "неможливість". Приклади: "Найбільша драма мого життя — це неможливість присвятити себе цілком літературі" (Коц.). "Неможливість дальшої праці за таких умов". (Р. У. С., 1933).

Дуже часто в пресі трапляються такі вислови: "комуністичні потуги", "західні потуги", "ядерні потуги". Тут слово "потуга" вживається не в українському значенні цього слова, а в польському значенні слова "potęga", що в даному контексті відповідає українському слову "державна". Отже, відкинувши чужі й непотрібні польонізми, треба казати: "комуністичні держави", "західні держави", "ядерні держави". Коли ж ми хочемо підкреслити, що мова йде не про малі держави, а про сильні й могутні держави, то тоді ми кажемо: "великі держави" (СУМ, I, 319). Замість польонізмів "надпотуга", "надпотуги" треба казати: "наддержавна". (Див. В. Т. Коломієць. Розвиток лексики слов'янських мов у післявоєнний період. Київ. 1973. Акад. Наук. Стор. 281).

Слово "потуга" є в українській мові, але воно ніколи не вживається в значенні "державна", "велика державна". Українське слово "потуга" вживається в таких значеннях: 1. сила, 2. велике зусилля, напруження, 3. тільки в множині — скорочення м'язів черевного преса під час родів. Приклади: "Самсоне, де твоя потуга" (Л. Укр.). "Гнеться і в'ється, як гад від потуги" (Моголів). "Ще потуга — і вона повисла на руках" (Смол.). "Кобильчина з великою потугою вивозила з яру сани" (Жир.). "В законні дев'ять місяців у мате-

рі Октава почалися *родові потуги*" (Стельм.). "Чотири тисячі козаків на потугу (себто на підкріплення, на підсилення) Хмельницькому вів отаман Степан" (Кач.).

В реченні "Єгипет *затіснює* зв'язки з Сомалією" конче треба замінити непотрібний польонізм *затіснює* (з польськ. *zacieśniać*) українським словом *зміцнює*.

Для українця, що не знає польської мови, дуже дивно звучить такий вислів: "Господарка ЗСА", з польськ. *hospodarka, gospodarza państwa*. Українські відповідники: "Народне господарство США" або "економіка США".

В українській мові слово "господарка" має зовсім інше значення. Українське слово "господарка" — це *форма жіночого роду від 'господар'*. Є й інша форма жіночого роду від слова "господар". Це слово "господиня". Приклади: "Як дбайливі господарки парк садили дівчата мої" (Криж.). "А самої господарки, Івги, ніхто й не питав" (Кв.-Осн.). "Господарка, досить принадна молода якутка..." (Граб.). "Господар з господинею частують гостей" (Л. Укр.). Отже "господарка", "господиня", "хазяйка" і діалектне "газдиня" — це синоніми (Див. М. П. Деркач. Короткий словник синонімів української мови. Нью-Йорк. 1975, стор. 52).

В реченні "Командувач армії *зарядив поготівля*" є аж два польонізми від польськ. слів *zarządzić* і *rogotowie*. Замінивши непотрібні польські слова, українською мовою це речення звучало б так: "Командувач армії оголосив стан бойової готовності (готовості)".

У реченні — "Початкову освіту він *побирав* приватно" маємо непотрібний польонізм "побирав". Автор цього речення (мовознавець) повинен знати, що освіту не "побирають", а "здобувають", "одержують", "дістають", "набувають". (Див. І. Вирган і М. Пилинська. Рос.-укр. фразеологічний словник. "Прапор", 1969, 10, ст. 108).

Часто кажуть: *перепроводити інтерв'ю*, "перепроводжувати вибори", "перепроводити збори" (з п. *przeprowadzić zebranie*). Українські відповідники до цих польських висловів такі: "проводити, провести інтерв'ю, вибори, збори, засідання, лекцію. Приклади: "Першу лекцію математики Береза провів з особливим піднесенням" (Томч.). "Провести засідання, збори, лекцію" (РУС, 3 т. 1928, за ред. С. Єфремова, ст. 558). Вислів "переводити засідання" в СУМ має позначку "рідко". Але в РУС (т. 3, 1928) вживається вислів "переведення виборів". Широко вживані вислови: "вибори відбуваються", "вибори, засідання, збори відбулися". Приклади: "Вистави відбуваються кожного тижня в неділю" (Мири.). "Відбувається рада старшин Запорізької Січі" (Корн.). "Шлюб має відбутися через два тижні" (Л. Укр.).

Слово "перепроводжувати — перепроводити" існує в українській мові, але воно вживається в іншому значенні: *відправляти когось, щось в інше місце*. Приклади: "Він перепроводив повстанців через кордон" (РУС, 3 т.). "Я хочу перепроводити монголів на Угри" (Фр.). "Фронт піді-

йшов до Дніпра, табір не збиралися нікуди перепроводжувати".

У заголовку газетного повідомлення "Пірвання Альдо Моро" слово "пірвання" — не українське, а польське слово — з п. *porwanie*. Український відповідник до цього чужого слова — "викрадення". Приклади: "Дитину громадян Храпкових ви ж намагалися викрасти?" (Ле). "Викрав я дочку в цього старого" (П. Куліш). "Викрадення молодої корчмарки" (Рибак). "Доведеться мати справу з судом за викрадення хлопчика" (Тулуб).

Аж два польонізми маємо в такому вислові: "*предкласти листу кандидатів*" — з п. *lista* (список) і *przedkładać* (подавати). Приклади: "Подав на розгляд Вашу пропозицію" (Коц.). "Подав комісії проєкт пам'ятника" (Вол.). "Подав список кандидатів".

Не відповідає нормам української літературної мови й такий, напр., вислів: "*щоб перестати взаємну боротьбу*" — з п. *przestać* (припинити). Українське слово "переставати — перестати" — не належить до категорії перехідних дієслів, себто дієслів, які вимагають у реченні прямого додатка (на питання кого? що?). Не можна казати: "він перестав боротьбу". Треба казати: "він припинив боротьбу". Отже в українській мові дієслово "переставати — перестати" — це неперехідне дієслово. Приклади: "Сміялись, гратись перестали" (Шевч.). "Та годі тобі, Іване, перестань" (Кроп.). "Перестав вітер в одну мить" (Неч.-Лев.). "Дощику, дощику, перестань" (Довж.). Отже, *взаємну боротьбу можна припинити, а не перестати*. Приклади: "припинити боротьбу", "припинити роботу", "припинити допомогу", "припинити справу" і т. д.

Засмічують українську мову й такі польонізми: "*попертя*", "попирати" в значенні "підтримка", "підтримувати". В українській мові є слова "попирати" і "поперти", але вони мають інші значення: *топтати, деспотично поводитися*. Напр., "попирав їх ногами" (Гонч.). "Милана не раба їм, щоб попирати нею, де треба, де й не треба" (Миш.). Слово "поперти" означає: *рушити нестримно, швидко й буйно почати рости, штовхнути когось, кинути з силою в когось* і т. д. Приклади: "(корови) чкурнули в степ, а другі так і поперли на людей" (Стор.). "Бур'яни поперли" (Вишня). "Тимко щосили попер хлопця у двері" (Тют.). "Вхопила вода човен та й поперла на саму бистрину" (Неч.-Лев.).

Часом чуємо такі вислови: "Бажаю купити *правдиві корали*", "Це *правдива кава*". Тут маємо явний вплив польського слова *prawdziwy* в значенні українського слова "справжній". Слово "правдивий" вживається в українській мові в значенні "який відповідає правді", "який говорить правду": "Дмитренко чоловік правдивий, не одурив Чіпку" (Мири.). І тільки іноді в мові українських письменників слово "правдивий" вживається в значенні явний, справжній: "Лікар не міг поставити *правдивий діагноз*" (Хотк.), (себто *правильний*). "Венера, як правдива мати" (Котл.). Але здебільшого, коли мова про річ, яка насправді

існує, вживається слово "справжній" (а не "правдивий"). Приклади: "Зараз справжня весна" (Коц.). "Це було справжнє кам'яне вугілля" (Тул.). "Шевченко став справжнім художником" (Мирн.). "Справжня кава".

Дуже засмічують українську мову такі слова як, напр., "прелегент" — з п. prelegent. В українській мові такого слова немає. Натомість є слова — "лектор", "доповідач".

Замість польського слова (*грамофонна*) *плита* — треба казати "пластинка" або "платівка". Приклади: "довгограюча пластинка", "поставити пластинку", "серед купи пластинок..." (Гонч.). "Патефонна платівка" (СУМ).

Українське слово "плита" має інші значення: *плоский шматок каменю, надмогильний пам'ятник, вид кухонної печі, нагрівальний прилад, великі ділянки земної кори*. Приклади: "... розтирати фарби на кам'яних плитах" (Фр.). "...рожеві плити міської площі" (Коц.). "Поховали його на високій горі, поклавши на могилу важку чавунну плиту з написом" (Куч.). "Могильна плита". "У кухні топилася плита" (Янов.). "Газова плита". "Значна частина площі всіх океанів складається з океанічних плит" (СУМ).

Часто вживають польську форму "повернути" — з п. powrócić замість укр. "повернутися". Замість вислову — *він не зможе туди повернути* — треба казати: "...повернутися". Українське слово "повернути" вживається як *перехідне дієслово*. Приклади: "Дід повернув руку малого" (Мирн.). "Пані повернула голову в наш бік" (Л. Укр.). Слово "повернути" вживається також і як *неперехідне дієслово*. Приклади: "Гайдамаки понад яром з шляху повернули" (Шевч.) (себто змінили напрямку руху). "Вітер повернув на нашу хату" (Ян.). "Повертало сонце на південні грані" (Щог.). "Кінчається літо, на осінь повертає" (Цюпа).

Додому можна "повернутися", а не "повернути". Приклади: "І ось повернулися ранньої весни лелеки" (Козл.). "Повернувся я з чужини" (Грб.). "Він не може повернутися на Україну".

Часто вживають слово "*повстання*" в польському значенні цього слова. Відкриваючи жалобні збори, пан доктор промовляє: "Прошу вшанувати пам'ять померлого... повстанням з місць". Поляки кажуть: *uczcie ramieć przez powstanie*.

По-українському треба казати: "...вставання", а не "повстанням". Слово "повстання" в українській мові означає "масовий збройний виступ". Приклади: "Вибух повстання на Угорщині" (Фр.). "Револуція спалахнула по всій країні новим загальним політичним страйком і збройним повстанням" (Гол.). "Повстання полку". "Коли повстання буде всенародне, воно переможе" (Десн.). "Повстанський Комітет Лівобережної України". "Українська Повстанська Армія". "Він пропонує вшанувати пам'ять померлих вставанням і хвилиною мовчанки".

Дуже поширений серед емігрантів польонізм "*подивляти*" з п. podziwiać. Часто в пресі читаємо такі неокочирні речення: "Американці подив-

ляють українські писанки". "Берлінці подивляють президента". "Подивляють красу". "Подивляли приміщення". Українські відповідники польського слова "подивляти" такі: "захоплюватися ким, чим", "дивуватися кому, чому". Приклади: "Американці захоплені українськими писанками". "В молодих літах захоплювався я Шекспіром..." (Коц.). "Вони захоплювалися ... грою геніальної Заньковецької" (Рильск.). "Микось захоплюється гонками велосипедними". (Л. Укр.).

Дуже засмічує українську мову польонізм "*позем*" — з п. poziom. Часто доводиться читати такі помилкові вислови: "на мистецькому поземі", "позем розумового розвитку", "мистецький позем виставки". Тут усюди польське слово "позем" треба замінити українським словом "рівень", що в даному контексті означає ступінь якості. Приклади: "Рівень розвитку науки й техніки". "Патос, яким пройнято книжку, є недоречний і знижує науковий рівень" (Жур.).

А ще більше засмічує українську мову польське слово "*помимо*", що його так часто вживають емігранти замість українського прийменника "дарма що", "незважаючи на", "невважаючи на". Часто доводиться читати такі хибні вислови: "помимо похилого віку", "помимо гарячих протестів", "помимо поганой погоди", "помимо його великих здібностей", "помимо поганого стану здоров'я" і т. д. Всюди це польське "помимо" треба рішуче викинути й замінити його українськими прийменниками: "незважаючи на", "невважаючи на", "дарма що". Приклади: "Незважаючи на всі переслідування, опір зростає". "Аліна, незважаючи на свій веселий характер, читала серйозні книжки" (Ів.). "Лице його, незважаючи на ознаки великої втоми, дихало здоров'ям" (Фр.). Дуже тобі дякую, що, незважаючи на клопоти всякі, ти не забуваєш мене і пишеш часто" (Коц.).

В академічному Словнику Української Мови (т. 7, 1976, стор. 120) є слово "помимо" з позначкою "розмовне", себто таке слово, яке належить до розмовного стилю мови, слово вживане переважно в усному мовленні. Зазначено також, що слово "помимо" вживається *при позначенні особи, предмета, явища*. У словнику подамо також фразеологізм "помимо моєї (своїї і т. ін.) волі". Таке вживання слова "помимо" ілюстровано прикладами з творів українських письменників. Зокрема подано такі приклади: "Звичайно, і помимо цього є в нього про що розповісти: три роки війни!" (Гол.).

В даному прикладі слово "помимо" можна вважати за русизм, і тому в таких випадках краще вживати прийменника "опріч". Приклади: "У нас, опріч такої загальної ваги, письменство ще й спеціальні завдання має" (С. Єфр.). "У тих торбах, опріч шкільних книжок, були напхані календарі, часословці.." (С. Вас.).

Вислови "помимо моєї волі", "помимо своєї волі" ілюстровано такими прикладами: "...я вже раз падала з п'єдесталу, зробленого помимо волі моєї" (Л. Укр.). "В такі хвили Маруся мимо своєї волі поглядала на Юрчика" (Хотк.). Тут

ці вислови мають значення: *несамохіть, незалежно від власного бажання*.

Без займенників "моєї", "своїї" вислів "помимо волі" властивий не українській, а російській мові, і тому в словниках подаються такі українські відповідники до цього російського вислову: "нехотячи", "проти волі чий", "мимоволі".

Дуже часто слова "півниця" вживається не в українському значенні цього слова, а в польському значенні — в значенні українського слова "підвал". Приміщення під першим поверхом будинку нижче рівня землі має назву "підвал", а не "півниця". Приклади: "Живуть вони в підвалі... стіни мокрі..." (Григ.). "І жили вони в одному підвалі" (Коп.). "Підвальне вікно відчинене" (Вас.). "Підвальне приміщення" (СУМ). "Сутінки підвальні..." (Гол.). "Ми висушили підвальну кімнату Яновського..." (Ле).

Українське слово "півниця" вживається в значенні закладу, де продають і п'ють пиво або в значенні льоху для зберігання алкогольних напоїв. Приклади: "Хіба не з ним заходили вони в півницю випити по слянці пива" (Шиян). "Ми за столом сидимо у маленькій дорожній півниці" (Воронько). "Він зупинився на розі біля півниці" (Скляр). "Піди в півницю та принеси горілки" (Кост).

Без усякої потреби часто вживають польонізму "підставовий" — з п. *podstawowy*. Наприклад, кажуть і пишуть: "підставова база", "підставові завдання", "підставові предмети — читання, писання, арифметика". Ці польські слова треба замінити українськими: "головна база", "основні завдання", "головні (основні) предмети...". Приклади: "Вона виправила оцінки з основних дисциплін" (Донч.). "Основне завдання" (СУМ).

Часто читаємо в газетах такі неукраїнські вислови: "Побут у тюрмі", "під час першого побуту в Австралії", "під час побуту в Голляндії". Слово "побут" — польонізм (і діалектизм) з п. *robut*. Натомість треба казати: "Під час перебування в Австралії", "перебування у в'язниці". Приклади: "В часи мого перебування в інституті..." (Вас.). "В останні дні перебування на волі Шевченко гуляв на весіллі Куліша та Ганни Барвінок" (Бурл.).

Українське слово "побут" має зовсім інше значення. Воно означає: *загальний уклад життя; сукупність звичаїв, властивих якомусь народові, певній соціальній групі тощо*. Приклади: "Народний побут у фільмах Довженка" (СУМ). "Дослідник українського побуту В. Гнатюк" (Артюх). "Родовий побут у давнину" (Огієнко). "Знання українського побуту в нього (Котляревського) різноманітне й глибоке" (М. Зеров). "Хвильовий збирає окрепини нового побуту" (С. Єфрем.). "Побутові сцени з селянського життя" (Ів.).

Дуже вживані в мові американських українців польські слова "попис" і "пописуватися" — з п. *poris, porisać się*. Часто доводиться читати такі абсолютно чужі українській мові речення й вислови: "Організатори пописалися", "публіка недописала", "Вони явно пописувалися", "Артисти попи-

суватимуться", "Попис акторів", "Попис учнів", "Музичний попис". "Поле для попису. Всі ці польські слова, вислови й речення треба рішуче відкинути і писати по-українському: показові виступи акторів", "показовий виступ студентів" "організатори показали себе", "показовий концерт учнів музичної школи" "поле для показового виступу" і т. д. Приклади: "Вона себе почувала, як у театрі або на показі досягнень" (Ю. Янов.). "Вчив Данило воїнів, щоб ... уміли себе показати" (Хижн.).

У газетних статтях часто вживають непотрібних польонізмів: "перфідія", "перфідність", "перфідний" ("перфідія окупанта", "перфідність Москви", "перфідна забриханість") — з польського — *perfidia, perfidny*. Українські відповідники до цих польських слів такі: "підступ", "підступність", "підступний", "віроломність", "зрадливість", "зрадництво". Приклади: "Знаю я тепер всі підступи лукаві" (Л. Укр.). "Облудний і на найнижчі підступи здатний чоловік" (С. Єфр.). "Шіллерова драма "Підступність і кохання" (Крим.). "Хто хитрощами та підступом воював, той від підступу й погиб" (І. Фр.). Слова "підступ", "підступність" означають зловмисність, прикрити показною доброзичливістю. "Довкола був ворог — хижий і підступний" (Бедз.). "Таким душам невластиві ні хитрощі, ні підступність, ні холодне лукавство" (М. Руденко). "Хан віроломно затримав гетьмана і позбавив його можливості керувати боєм". "Віроломний напад ворога" (СУМ).

У реченні "Пітьо (?) перепав у виборах" — польонізм "перепав" з п. *przepaść w wyborach* треба викинути і замінити його українським висловом: "азнав поразки", "азнав невдачі".

В українській мові слово *перепадати* має зовсім інші значення: *випадати нерівно (про опади), ставати чиясь власністю, переходити в чиясь користування*. Приклади: "...сніжок став перепадати" (Л. Укр.). "...сніги перепадали невеликі" (Тют.). "Перепадала Серединському не одна зайва копія" (Неч.-Лев.). "... і гроші має і хліба перепадає йому чимало" (Коц.). Є також фразеологізми з словом "перепадати": "перепадати на горіхи", себто одержувати покарання, страждати від чогось.

Дуже часто в пресі трапляються такі польські вислови, чужі українській мові: "поповнили помилку", "поповнюють злочин", "не поповнив злочину", *поповнив самогубство*. Українські відповідники такі: "зробити помилку", "зробити злочин", "учинити злочин", "не заподіяв злочину", "заподіяти собі смерть". Приклади: "Юзя робила орфографічні помилки" (Л. Укр.). "...я б сама собі смерть заподіяла" (Н.-Лев.). "Учинив злочин" (СУМ).

Українське слово "поповнити" ("поповнювати", "поповняти") має зовсім інше значення: *наповнювати щось, входити до складу чогось, збільшувати кількість*. Приклади: "Кілька струмків завжди поповнювали озеро" (Донч.). "Козаки не захотіли визнати Врангеля і не бажали поповнювати його поріділі в боях частини" (Гонч.). "Учні йшли до інституту, щоб поповнити свої знання" (Вас.).

Часто в реченні буває кілька польонізмів, і тоді без польського словника неможливо зрозуміти речення. Наприклад: "Москва поповнює (?) злочин над африканською молоддю, використовуючи її як гарматне м'ясо проти заправленого (?) у партизанських боях противника". Що ж таке "заправлений у боях"? У польському словнику шукаємо цей польський вислів і знаходимо його: *zagrąbiony do walki*, це означає: "досвідчений у військовій справі".

Українське слово "заправлений" має зовсім інші значення: "заправлена сорочка в штани", "заправлене (застелене) ліжко", "заправлена чорнилом ручка", "заправлена пальним автомашина", "заправлене гноем поле" і т. д.

Дуже засмічує мову газет уїдливі і надокучливі чужий українській мові фразеологізм: "поробити заходи", "уряд поробив заходи", "не поробить заходів", "пороблено заходи", "поробити всі заходи", і це нещасне "поробили", "поробити" (з п. *porobić*) без кінця й краю засмічує газетну мову. Таж в українській мові є свій оригінальний фразеологізм, відомий усім українцям: **ВЖИВАТИ ЗАХОДИВ!** Приклади: "Нашим завданням було підмічати все підозріле... та вживати відповідних заходів" (Ю. Янов.). "Треба негайно вживати рішучих заходів" (Донч.).

Українське слово "поробити" вживається в інших значеннях: "Сусіди поробили нові двері" (Н.-Лев.). "Я півроку поробила та й знову на волі" (П. Мирн.). "Коли треба їхати, то треба. Нічого не поробиш" (Коц.). "Аж семеро коней забрали ... Старцями нас поробили" (Гол.).

В реченнях: "недоречність його поступовання", "засудили поступовання Сирії" без усякої потреби чомусь вживають непотрібного польського слова замість українських слів: "дії", "поведінка", "вчинки".

Але мабуть найбільше засмічує емігрантську мову масово поширений (як епідемія) польонізм: "потягнення" з п. *rosiągnięcie*. Ось кілька прикладів цього мовного сміття: "цинічне потягнення уряду", "негативна реакція на потягнення президента Форда", "політичні потягнення Білого Дому", "драстичне потягнення супроти Сахарова", "останнє потягнення советського уряду", "нерозважне потягнення в намаганні поширити свою гегемонію", "вжив важливі потягнення", "уряд не може зробити жадного потягнення", "потягнення Картера з (?) ембарго пшениці до СРСР" (абсолютно безглузде речення).

Відповідниками до цього польського слова є українські слова: *кроки, заходи, вчинки, дії*.

По-польському звучить і речення: "Який жанр тебе потягає?" з п. *rosiągnąć*. А чому не сказати рідною мовою: "Який жанр тебе приваблює? захоплює?"

В українській мові є слово "потягати", але воно вживається в інших значеннях: "потягати носом повітря", "потягає люлька, цигарку", "холодненький морок потяга з долин" (Граб.).

Цілком по-польському звучать такі речення і вислови: "Президент приглядатиметься маневрам". "Люди мали приглядатись нашому марше-

ві". Тисячі осіб приглядались фестивалеві". Польонізм "приглядається" ("приглядатися") — з п. *przeglądać, przeglądać się* має українські відповідники: "оглядати", "дивитися на щось". Замість польського вислову "приглядатися (?) гарним строям (?)", краще казати: "оглядали гарний одяг (убрання)". Слово "стрій" вживається в українській мові лише в розмовному стилі мови.

Українське слово "приглядатися" має зовсім інше значення: *pilnie wдивлятися*, намагаючися краще щось розглядіти. Приклади: "Приглядався Сашко до нитки в прядці, удаючи старечу далезорість" (Сміл.). "Вона довгенько приглядалась, прижмурювала свої старечі очі" (Н.-Лев.). "Віконниця прикривалась ... густим кущем глуду, так що як не приглядайся, а не побачиш, де вона одчиняється" (Стор.).

У реченнях та висловах: "продісталася вістка", "продісталися самвидавні матеріали", "продісталися таємниці, документи", "Р. продістався до Польщі" вживається непотрібний чужий українській мові польонізм "продістатися" з п. *przedostać się*. Українські відповідники до цього польського слова такі: *проникати, проникнути, дійти, доходити, просочуватися, пробиратися, пробратися*. Приклади: "Доходили чутки". "Дійшла вістка". "...а звістка від сина так і не прийшла" (Ле). "Якийсь панок намагався проникнути у двір, але біля воріт вартові його затримали". (Коч.). "...коли-не-коли та й просочувалися сюди новини з берегів Вісли" (Тул.). "Але ми хочемо знати, як просочилася таємниця явки до зрадника" (Ю. Янов.).

Через недостатнє знання української мови часто кажуть "прокуратор" — з п. *prokurator*, замість широко відомого й широко вживаного слова "прокурор".

В емігрантських газетах часто читаємо такі неохочі вислови: "релігійні практики" (з п. *praktyki religijne*), "советські практики" (?), "ганебні практики поширювалися", "колоніальні практики (?) Москви", "практикувати (?) релігію" (з п. *praktykować*) і т. д. Замість цих чужих для української мови висловів треба казати: "церковні обряди", "радянські дії", "колоніальна політика Москви", "виконувати церковні обряди".

Українські слова "практика", "практикувати" мають зовсім інші значення. Приклади: "З своєї редакторської практики" (Л. Українка). "Це збагачує практику садівництва" (Довж.). "Почали практикувати так зване смужне хліборобство". "Розгляд мовної практики молодих поетів" (Перв.). "Теорія і практика". "Медична лікувальна практика". "Дівчата, готуючися стати вчительками, відбували в цьому місті практику" (Панч.). "Його прислали сюди на практику".

Замість польського вислову "публічна опінія" (з п. *opinia publiczna*) треба казати: "громадська думка".

В українській літературній мові не вживається польонізм-діалектизм "пуделко". Українські відповідники: *коробка, коробок з картону, картонка, корбочка*. Приклади: "Софія несла коробку з капелюхом" (Л. Укр.). "К. вийняв із кишені коробку сірників" (Гол.).

В одній газетній статті у невеличкому уривку п'ять разів повторюється слово "ривалізувати" (з п. gwałtować): "не ривалізувати з УКРА", "ривалізувати за контролю", "чесно ривалізувати за придбання членів" і т. д. Замість цього чужого не вживаного в українській мові слова треба казати: "бути суперником", "суперничати", "змагатися".

В реченні: "Мазепа досконало володіє латинською мовою і може ривалізувати з отцями-езуїтами" замість "ривалізувати" треба казати: "змагатися". Треба виправити й таке речення: "Найгостріша ривалізація існує між комуністичними державами". Замість чужого слова треба казати: "суперництво". Приклади: "Суперництво шляхти на ринках" (Тул.). "У нас нема ніяких підстав для суперництва, і ми станемо друзями..." (Бурл.).

В реченні "Коли роззлостився — порахуй до десяти..." — слово "роззлостився" (з п. rozżłościć się), хоч і вживається в розмовному стилі мови, проте варто мати на увазі, що є багато синонімів, які значно частіше вживаються в українській літературній мові. Приклади: "Море так розсердилось" (Л. Укр.). "Розсердився і роз'явився" (І. Котл.). "Старий Бульба розсердився" (Довж.). "Як наш Латин тут розгнівався" (І. Котл.). "Тоді він роззлився" (Л. Укр.). "Розсердився, розгнівався мій милий на мене" (Нар. п.). "Дніпро на нас розсердився" (Шевченко).

Замість польського вислову "нафтова ропа" (з п. góra naftowa) треба казати: "нафта". Слово "ропа" має інші значення: соляний розчин високої концентрації, насичена солями вода солоних озер, розчин солей для технічних потреб. Див. СУМ, VIII, 880-881.

Замість "бляшана пушка з консерв" (з п. puszka od konserw) треба казати: "консервна банка". Рідко вживане в українській мові слово "пушка" (зокрема в укр. думках) це те саме, що й літературне слово "гармата".

Замість вислову "поборовий плян президента" (з п. robowego) треба казати "плян президента про призов до війська". Приклади: "Так жили вони, поки Петрусеві не прийшов час на призов іти: (Григ.). "Не моя черга на призов іти" (Соб.). "Він віз новобранців на призовний пункт" (Тют.). "Призовна комісія".

У реченні "Картер предклав Комісії звіт" кінце треба відкинути польське слово "предклав" (з п. przedkładać) і замінити його українськими відповідниками: "подати", "викласти", "подавати", "викладати", "здавати", "здати", "складати", "звітувати". Приклади: Посли Брацлавського воеводства складають звіт" (Тул.). "Давати звіт про свою роботу", "К. звітував про свою роботу" (Ю. Янов.).

Речення "щоб не псути детанту" відповідає нормам польської мови, а не української. Український відповідник "псувати" (а не "псути"). Приклади: "Вона не хоче псувати собі репутацію" (Вільде).

Деякі автори забувають про існування українського вислову "а навпаки" і вживають мабуть ріднішого й ближчого для них польського висло-

ву: "а противно" (з п. przeciwnie). Вони, можливо, не знають, що українське слово "противно" цілком відрізняється своїм значенням від польського вислову "а противно". Приклади: "Відчував, як по шкірі починає противно розтікати колючий холод" (Стельм.). "Вітер противний, мокрий" (Л. Укр.). Отже слово "противний", від якого походить прислівник "противно", означає "дуже неприємний, огидний".

Дуже поширений польонізм-діалектизм "прирікати", "приречений" (п. przysięgnąć), "приречення" (п. przysiężenie). Ці польські слова вживаються в значенні українських слів: "обіцяти", "обіцяний", "обіцянка". Ось кілька прикладів такого помилкового вживання польських слів (і одночасно діалектизмів): "Базарко прирікав віддати усі сили...", "прирекли допомогу", "приречена сума", "американські приречення підтримки". По-українському треба казати: "Базарко обіцяв...", "обіцяти допомогу", "обіцяна сума", "американські обіцянки (зобов'язання) підтримки". Приклади: "Кармелюк почав виконувати свою обіцянку" (Куч.). "Турок обіцяв, що за два тижні поставлять мене на ноги" (Коц.). Українське слово "прирікати" означає визначати кому-небудь якусь долю, засуджувати до чогось. Приклади: "Вони карали цих людей, прирікали їм на смерть" (Скл.). "Гнат стояв серед хати, мов приречений до страти" (Панч.). "Невже він відчував, невже розумів свою приреченість" (Збан.).

У реченні обмежилися до приземної тематики — два польонізми: синтаксичний — "обмежилися до", по-українському кажуть "обмежилися чим", і другий польонізм "приземної" по-українському: "буденною (звичайною) тематикою".

У польському значенні вживається слово "поважний" в такому реченні: (Радянський Союз) "усуває поважну перешкоду". По-українському кажуть: "велику перешкоду". Українське слово "поважний" не вживається в значенні "великий". Значення українського слова "поважний" такі: 1. Людина, яка заслуговує поваги, пошани; 2. людина, яка відзначається вдумливістю, серйозністю; 3. людина, сповнена гідності; 4. людина авторитетна. Приклади: "І стали вони поважними хазяїнами" (П. Мирн.). "Його гарне лице стало поважним і серйозним" (Фр.). "Діди по-малу переходять до поважної розмови" (Вас.).

Замість польського вислову: "Громада процвітає, живе в достатку, досягає успіхів, досягає добробуту". Приклади: "Козакуйте ж, процвітайте, та й нам слави уділяйте" (Кул.). "Ремесло Хаїма процвітало..." (Фр.). "Жили ми при достатку" (Вовч.).

Два непотрібні польонізми засмічують таке речення: "Не можна собі уявити жадного правління на земській кулі (укр. "земній кулі") без хоча б позоріє (п. rozgłoś) фракцій (укр.: "без удаваних фракцій" або "без удаваності фракцій"). Отже, замість польського слова "позорний" (п. rozgłosny) треба казати "удаваний".

Не відповідають нормам української літературної мови такі польські вислови: "підземні рухи".

"підземна організація" (п. organizacja podziemna). Українські відповідники: "підпільні рухи", "підпільна організація". Приклади: "С. працював у підпільній друкарні" (Смол.).

У реченні: "Виправа Карла XII на Україну покривала пляни гетьмана" слово "покривала" польонізм, який відповідає українському слову "відповідала плянам", "здійснювала пляни" і т. д.

Українське слово "покривати" вживається в багатьох значеннях, напр.: "Олена покрила плечі платком" (П. Мирн.), "Михайло покрив хижку соломом" (М. Вовч.). "Земля Кобзаря там навіть покрила" (Гл.). Поморозь покрила нерухомі дерева" (Стельм.). "Аж чорна хмара чолю покрила" (Коц.). "Ніч покрис всі дороги" (Л. Укр.). "Дощ покрив землю калюжами" (П. Мирн.). "Невеличкий рум'янець покрив її білі щокни" (П. Мирн.). "Щось намалюєте тут і покриєте лишок видатків" (Коц.).

Дуже поширені польські часові звороти з прийменником "перед". Приклади: "перед роком" (п. przed rokiem), "перед трьома роками", "перед кількома місяцями" і т. д. Українські відповідники до цих польських зворотів такі: "рік тому", "три роки тому", "кілька місяців тому". Так само замість вислову "перед кінцем року" треба казати: "в кінці року". Приклади: "...але чомусь не так мелодійно, як два дні тому" (Панч.). "Цю пшеницю знали люди ще тисячі років тому" (Вол.).

Під впливом польської мови кажуть: "оборонятися перед переслідуванням" (п. bronić się przed...), "захиститися перед агресією", "охорона перед нападом", "врятувати перед більшовиками", "втікали перед німцями", "втеча перед ворогами", "втікають перед терором" і т. д. Всюди в цих прикладах і в подібних треба замість прийменника "перед" вживати прийменника "від". Приклади: "Йон захищався від неї..." (Коц.). (Конвалія) захищалась від негоди" (Л. Укр.). "Рятунку не було вже їм од смерти пазурів залізних" (Сос.). "Агат рятує хазяїна від погоні" (Тул.). "...дрібнота рятувалася від хижаків" (Донч.). "Хлоп тікав на вільні землі, рятуючись од панщини" (Коц.). "Рятуючись від комарів, заробітчани взялися розкладати багаття" (Гонч.). "...наче тікав від кого" (П. Мирн.). "...швидко тікали від Вітчевої гори" (Скл.). "Чи втікав від кого?" (Н.-Лев.). "Ви не знаєте самі, що се втекло від вас..." (М. Вовч.).

Замість польського слова "рабунок" (п. grabunek), треба казати: "грабунок". Напр.: "По своїх далеких війнах граф причинився до грабунку" (Л. Українка).

Псують українську мову такі польонізми: "з рамени комітету", "з рамени його організації", "з рамени Старої Громади". Українські відповідники: "від імени", "з доручення". Приклади: "Від імени нашого літературного комітету" звертаюся до Вас з великим проханням" (Коц.).

Дуже засмічують українську мову різні слова чужоземного походження, запозичені з польської мови. Ці слова мають відповідники в українській мові, і тому немає ніяких підстав викидати з на-

шої багатой національної лексики прекрасні рідні українські слова й заміняти їх непотрібними чужими неокочирними словами. До таких чужих слів належать польські слова з приставкою ре-. Читаємо в газетній статті такий, наприклад, тяжкий для вимови і цілком непотрібний польонізм: "реактивування комісії" (від п. reaktywować). А чому не сказати рідною мовою: "відновлення діяльності...". Або таке речення: "Черговою ре-веляцією був виступ оперного співака". А чому не сказати своєю мовою, зрозумілою всім читачам: "черговим номером був виступ оперного співака, що справив велике враження...". Або: "черговою сенсацією...".

Далі читаємо: "В їхніх квартирах переведено ревізії". А чи не простіше сказати: "...зроблено трус". "Може, Гаммерштейн схоче робити трус по всіх домах..." (Франко). В українській мові слово "ревізія" вживається в іншому значенні, в значенні перевірки діяльності підприємства, установи, організації. Наприклад: "Мировий зайшов у волосну управу і почав ревізію" (Н.-Лев.).

Один український мовознавець, що приїхав із Польщі пише: "І. З. віднісся (рус!) до цього харківського апострофа з резервою" (польонізм!) — (з п. z rezerwa). Інший автор пише: "С. з резервою ставиться до демократичного устрою". Замість цього польського слова треба казати: "стримано", "обережно", "з сумнівом".

Дуже поширені вислови: "Резигнація Венса" (п. rezygnacja), "вимагали резигнації", "резигнація зі советського громадянства", "уряд зрезигнував". По-українському кажуть: "Відставка Венса", "вимагали відставки (димісії)", "відновлення від радянського громадянства" (зречення...), "уряд подався на димісію". (Див. Рос.-Укр. Сл. Ред. С. Єфремов. Том 3. 1927, стор. 135). Приклади: "Та й на Україну повернено з одставкою" (Шевченко). "А сказали бери відставку — взяв" (Гонч.). Відставка уряду. Іти, піти, подати у відставку.

В українській мові є слово "резигнація". В словнику воно подано з позначкою "книжне", "застаріле". Воно означає цілковиту покірливість долі. Приклади: "Виснажені болем, наші нерви отупіли, ми... з тупою резигнацією чекали ранку" (Фр.). "Сидів (Сидорчук) на лаві... із страдницькою резигнацією в усій своїй позі" (Ю. Бедз.).

У реченні "...улюблене рекреаційне заняття" — польонізм "рекреаційне" відповідає українським словам: відпочинкове, для розваги. Українське слово "рекреація" — це застаріле слово, воно раніше вживалося в значенні "канікули", "вакації".

Без польського словника не можна зрозуміти таке, напр., речення: "Ресентименти можна темперувати". Перше польське слово означає "незадоволення", "ворожість", а друге — "зменшувати", "стримувати", "угамовувати", "заспокоювати", "стишувати".

В українській мові "темперація" і "темперувати" належать до спеціальної мистичної термінології. "Темперація" — це точно встановлена кіль-

кість тонів та їх співвідносність за висотою в музично-звуковій системі". "Темперувати — здійснювати темперацію" (СУМ, X, 71).

В польському, а не в українському значенні вживається слово "реституція" в такому реченні: "борються за реституцію капіталізму". Український відповідник — "відновлення". В українській мові слово "реституція" вживається лише як термін юридичний або термін біологічний, і це слово означає "повернення за мирним договором майна", "повернення кожною з сторін усього, що вона одержала за договором, який згодом визнано недійсним", а також "здатність живого організму відновлювати втрачені частини" (СУМ, VIII, 515).

Чужі українській мові й такі звороти: "без жадних рестрикцій", "суворі рестрикції" (п. *restrykcja*). Українські відповідники до цих чужих слів: "обмежень", "обмеження".

Дуже часто доводиться читати такі речення й звороти: "Він повідомив речників голландської оркестри", "речники міської управи", "речник Білого Дому", "речники Державного Департаменту", "речники уряду" (п. *głównik*). Українські відповідники: "представник", "представники".

Українське слово "речник" має цілком інше значення: це не представник якоїсь організації, чи міністерства, чи уряду, а *поборник, пристрашений захисник, виразник якоїсь ідеї, світогляду, напрямку, руху*. Наприклад: "Речником нової епохи став Шевченко". "Котляревський виступив речником передових ідей свого часу".

Замість "реченець вигасає" треба казати: "Термін закінчується (кінчається, виходить, минає)". Однакове значення має також слово "строк" і слово "реченець". Приклади: "Зменшення строку військової служби" (Н.-Лев.). "...як крайній термін — визначаю два місяці" (Коц.). "Строк (термін) його найма виходить на Івана" (Акад. Рос.-Укр. Сл., т. 2, вип. I, 1929, ред. Ганцов, Голоскевич, Ніковський, акад. Кримський, 1929, стор. 209). "Термін векселів виходить завтра" (там же). "Реченець умовленої сплати вже минув" (Фр.). (У Сл. Укр. Мови слово *реченець* має позначку: "застаріле"). "Надійшов реченець виїзду до війська" (Ков. 1960 р.).

Слово "вигасати" в українській мові означає — "переставати горіти", "ослаблятися". "Люлька вигасла" (Кобр.). "Вигасле вогнище" (Л. Укр.). "Вигаслі очі" (Ірч.). "Згадка про нього не вигасне..." (Фр.).

У реченні "Він дивився на це з великою дозою сатисфакції" слово "сатисфакція" — це непотрібний польонізм (латинського походження). Український відповідник "задоволення". У СУМ слово "сатисфакція" має позначку "застаріле". В українській літературній мові це слово вживається в значенні "утамування почуття образи в формі дуелі з особою, яка образила. Наприклад: "Розлютився Лобода за таку ганьбу... шукатиме сатисфакції" (Ле).

Дуже часто слово "себе" вживається в польському значенні. Приклади: "Індія і Пакістан обвинувачують себе", "...про співдію всіх наро-

дів, які себе не знищують". "Вони дивляться на себе". Всі ці речення побудовані на зразок польського словосполучення: *patrzeć na siebie*. По-українському треба казати: "Індія і Пакістан обвинувачують один одного", "...які один одного не знищують". "Вони дивляться один на одного". Українське слово "себе" означає *однину*, а не *множину* і пов'язується з іменником в однині. Приклади: "Індія обвинувачує себе". "Він дивиться на себе". "Мені себе не жаль" (Л. Укр.). "От зараз сиджу у себе..." (Коц.). "Переконувати себе". "Він сам за себе говорить" (Ст.). "Тримати себе в руках".

Без польського словника неможливо зрозуміти таке речення: "Пориною у ясний селедин моря". У польському словнику знаходимо незрозуміле слово *seledyn*. Воно означає "блідозелений (салатний) колір".

Дуже поширений польонізм "середник" з п. *środek*. Часто доводиться читати в газетах такі неукраїнські словосполучення "лікуючий середник", "середники масової інформації". Українські відповідники: "лікувальний засіб", "засоби масової інформації".

В українській мові є слово "середник", але воно вживається в цілком інших значеннях: 1) назва предмета, розташованого в центрі чогось (середник у медальйоні), 2) середній поперечний брусок у віконній рамі, 3) пробіл між колонками тексту в газеті, 4) крапка з комою (в сучасних граматиках вживається лише термін "крапка з комою").

Замість слів "вона сигнує" (з п. *sygnować* — себто "ставити підпис"), треба казати: вона підписує".

Конче треба відкинути й польські вислови "на широку скалю", "на більшу скалю", "на велику скалю" — з п. *na wielką skalę*. Українські відповідники: "у великому масштабі", "з великим розмахом". Замість польського вислову "міністерство скарби", треба казати "міністерство фінансів". Українське слово "скарб" вживається в зовсім інших значеннях: 1) коштовності, гроші, цінні речі, 2) духовні та культурні цінності, 3) хтось або щось надзвичайної цінності, 4) майно, 5) застаріле поміщицьке володіння. Приклади: "Перекази про скарби, закопані тут". (Гонч.). "Ти показав мені ще інші скарби—світ філософії, науки..." (Л. Укр.). "Лисенко склав у серцях наших цілі скарби" (Коц.).

Дуже часто без усякої потреби в наших газетах вживається польонізм-діалектизм "скомплікований" — з п. *skomplikowany* замість українського слова "складний". Пишуть, напр., "умови скомплікувалися" замість "умови ускладнилися".

Без польського словника не можна зрозуміти й словосполучення "скравки землі" (з п. *skrawek ziemi*). По-українському треба казати "кляпоть землі". Приклади: "Орав кляпоть поля" (Н. Лев.). "На кляптику... землі" (Дм.).

Польонізм "скритовбивник" (з п. *skrytobójca*), скритовбивство (п. *skrytobójstwo*) треба замінити українськими словами: "найманий убивця", "убивство з-за рогу". Приклади: "Чоловік стріляв з-за рогу" (Сміл.).

Конче треба викинути й польське слово "сло- ган" і замінити його українським словом "гасло", "льозунг".

Немає в українській літературній мові й слова "сопраністка" — з п. *sopranistka*. Співачку з високим голосом звать "сопрано". Наприклад: "О, князь чував той романс не раз, чув і в концертах від модних сопрано..." (Л. Укр.).

До найчастіше вживаних польонізмів належить слово "спільнота" — з п. *wspólnota*. Це слово вживають в Америці в різних значеннях, збіднюючи цим лексиком української мови. Кажуть: "західні спільноти" замість "західні держави". "Національностевих (?) спільнот ЗСА" замість "національних груп (громад) США". "Найширші круги нашої спільноти" замість "найширші кола нашої громади". "Українська спільнота в світі" замість "Українці в світі". "Відроджуються окремі спільноти" замість "відроджуються окремі спільноти". Отже замість польського слова "спільнота" треба казати — в залежності від змісту — "громада", "об'єднання", "спільність", "група", "нація", "держави". У СУМ слово "спільність" має таке пояснення: "1) однаковість для всіх, 2) нерозривний зв'язок, єдність, 3) об'єднання людей, згуртованих спільними умовами життя, метою, інтересами".

У СУМ зазначено, що слово "спільнота" в третьому значенні слова "спільність" не вживається в українській мові, уживання слова "спільнота" в першому й другому значенні слова "спільність" зафіксовано в словнику з позначкою "рідко". Отже немає потреби вживати польонізм "спільнота", треба ширше користуватися словами української літературної мови (громада, об'єднання, спільність, держава, група, організація, нація, народ і т. д.). Треба ще додати, що в українській мові є слова, утворені з суфіксом "-ота", але цей суфікс надає словам негативного значення, негативного відтінку. Наприклад: голота, свинота, гидота, сволота, мерзота, нудота. У збірних іменниках слова з суфіксом "-ота" мають відтінок зневаги. Про це зазначає Олекса Синявський у "Нормах української літературної мови" (Львів, 1941, стор. 127). Ставити в цей ряд слів із зневажливим відтінком — свинота, голота тощо — слово "спільнота" аж ніяк не випадає. На жаль, українці, що живуть в Америці, забувають про існування в українській мові таких слів як "спільність", "громада", "держави", "нація", "народ", "об'єднання", "група", "організація" і замість цих слів всюди вживають польонізму "спільнота".

У польському значенні часто вживають слово "спочивати" з п. *spoczywać*. Наприклад: "Відповідальність спочиває на мені". "На них спочиває велике завдання". "На таких, як він, спочивало громадське життя в Америці". У всіх цих реченнях слово "спочивати" вживається не в тому значенні, в якому це слово вживається в українській мові. Це польське слово, яке в перекладі на українську мову у цих реченнях має такі значення: "Відповідальність лежить на мені". (Себто: відповідальність — це мій обов'язок). "На

них покладено велике завдання". "На таких, як він, спиралося громадське життя в Америці". Отже відповідники до польського слова "спочивати" є такі українські слова: "лежати", "покладено" (покладатися), "спиратися".

Українське слово "спочивати" має цілком інші значення. 1) Те саме, що "відпочивати". "Ішов кобзар до Києва та сів спочивати" (Шевч.). 2) Те саме, що спати. "Я думав, що ви ще спочиваєте" (Мири.). 3) Бути мертвим, лежати в могилі. "Старий спочив уже на цвинтарі" (П. Куліш). "Мертві спочинуть у братських могилах" (Янов.). Широко вживані такі фразеологізми: "Спочивати в Бозі". "Спочивати вічним сном". "Спочити навіки".

Не відповідає українській літературній мові польський вислів "спрецизований плян" — з п. *sprecyzować* (уточнити). Треба казати "уточнений плян". Приклади з української літератури: "Він дорогою уточнює свій плян" (Стельм.). "Я повинен уточнити свої думки" (Гол.). "Розвідники уточнили відомості про..." (Скл.).

У реченні — "він спроневірив кілька тисяч" — польонізм "спроневірив" з п. *spzreniewierzać* треба замінити українським словом "розтратив". Приклади: "Звичайно, можна було б розтрату покрити готівкою" (Шиян). "А ти влізеш в якусь розтрату" (Мокр.). "Це я розтратив ці кілька тисяч" (Ле.).

А от один грамотій написав таке речення: "Жиди спрятали Айхмана". Українець, що трохи знає російську мову, подумає, що тут вжито русизму "спрятали" і зрозуміє це речення так: "жиди сховали Айхмана". Але, щоб зрозуміти це речення, треба звернутися до польського словника. І тоді побачимо, що слово "спрятали" не має ніякого відношення до російського слова "спрятати", а означає те саме, що польське слово *spztać*, себто "прибрати", "фізично знищити", "убити". Приклади: "Розвідники легко прибрали вартового при вході" (Тарн.). "Такий спільник був небезпечний, він надто багато знав — його треба було прибрати" (Скл.). У цих реченнях слово "прибрати" з позначкою "розмовне" означає "убити".

Під впливом польської мови часто кажуть "стація залізниці" — з п. *stacja kolejowa*. Український відповідник: "станція". Приклади: "З товарової станції вирушали ешелони" (Гонч.). "Коней перепрягали на поштової станції" (Н.-Лев.). "Розбіглися рейки на вузловій станції" (Мик.). "Батальйони штурмували велику залізничну станцію" (Гонч.). "Нарешті поїзд став збоку одним вікном світила станція" (Панч.).

В українській мові є й слово "стація", але воно має цілком інші значення: 1) натуральний податок на Україні в XIV-XVI ст., 2) місця поселення певного виду тварин. Див. СУМ, IX, 673.

Вислів "стислі науки" — явний польонізм — з п. *nauki ścisłe*. Український відповідник: "точні науки". В СУМ слово "стислі" має позначку "застаріле". Приклади: "Професор точних наук" (Ю. Янов.). "Точні науки, і насамперед фізика й хемія, ведуть наступ на корінні проблеми, які

постають перед природодослідниками..." (Наука).

У реченні "Він зложив вінок у стіп пам'ятника Шевченкові" є аж два польонізми: "зложив" (з п. *złożyć*) себто "поклав" і "стіп" (з п. "stora"). По-українському це речення повинно звучати так: "Він поклав вінок до п'єдесталу пам'ятника Шевченкові", або до "підніжжя".

В українській мові є слова "зложити", "стилий" і "стопа", але вони вживаються в інших значеннях. Приклади: "Жук зложив свої пожитки на віз" (П. Мирн.). "Зібрав я все, що тільки заціліло, зложив і склеїв" (Л. У.). "Я зложу шалену пісню" (Олесь). "Вона зложила руки" (Мас.). "Зложити голову". "Зложити зброю".

"Стисла характеристика" (коротка). "Ах, як дитинство все в рядок убгати стислий?" (Риль.), себто невеликий осягом, розміром.

Слово "стопа" в польському значенні цього слова вживається ще й у таких реченнях та окремих висловах: "Інфляційна стопа зросла до 10 відсотків". "Життєва стопа" з п. *stora życiowa*. Відповідником до польського слова "стопа" у цих реченнях є українське слово "рівень". Приклади: "Життєвий рівень" (ступінь добробуту). "Це знижує науковий рівень" (ступінь якості).

Слово "стопа" в українській мові є і вживається воно в таких значеннях: 1) кінцева частина ноги, 2) одиниця виміру віршових рядків, 3) стара російська міра кількості паперу. Докладно про це див. СУМ, IX, 730.

Дієслово "суспендувати" дуже часто вживають у польському значенні слова, яке в українському перекладі означає "звільнити від обов'язків", "припинити дію". Отже замість "суспендувати свою діяльність" треба казати "припинити свою діяльність".

Українське слово "суспендувати" має цілком інші значення: "надавати твердим речовинам завислого стану". Див. СУМ, IX, 658.

Як уже не раз зазначалося, в українській і польській мові є багато слів, які однаково звучать, однаково вимовляються, але мають різні значення. До таких слів належить і слово "самочинний", а також похідні від цього прикметника інші слова: "самочинно", "самочинність". У реченні: "самочинно насуваються на думку слова нашої молитви" слово "самочинно" вживається в значенні польського слова *samozzupny* (себто "автоматично", "мимовільно", "несамохить"). Українські значення слова "самочинний" цілком інші: 1) який робиться незаконно, 2) який здійснюється за власним почином. Приклади: "Самочинний виступ". "Самочинно судити його не можна" (Вас.). "За самочинство (порушення закону) суворо карають".

В українській мові немає слова "словний", натомість є слова "усний", "словесний". Лише під впливом польської мови міг виникнути вислів: "словне привітання" — з п. *słowny*. Привітання бувають усні й письмові.

Не відповідає українській літературній мові вислів: "кожухи танці" — з п. *tańszy*. Замість цього польонізму (і одночасно діалектизму) треба казати: "дешевші".

В реченні — "це буде наш трибут усім" польське слово "трибут" треба викинути й замінити його українським словом "данина".

Вислів "трибічна комісія" — явний польонізм з п. *trójbozny*. — В українській літературній мові, коли мова йде про участь трьох юридичних сторін, то вживається вислів — "трестороння". Коли ж мова йде про щось, що має три боки, або йде на три боки, то тоді кажуть "трибічний". Наприклад: "Квартальна забудова села може бути чотирибічною, трибічною і двобічною" (СУМ, X, 250-251). Отже, не можна казати: "трибічна нарада", а тільки "трестороння нарада", "тресторонні переговори", "трестороння угода" і т. д. Відповідно до цього правила кажуть також "чотирестороння угода, нарада" тощо.

Вислів "йому присвічує одна мета" — це чисто польський фразеологізм з п. *przyswieca mu cel*. В перекладі на українську мову це означає: "він прагне до того, щоб" або "він має на увазі".

Дуже часто вживається слово "уділяти" в польському значенні — від п. *udzielać*. Українські відповідники до цього слова: *давати, надавати*. Замість висловів "уділяти допомогу", "уділяти стипендію" треба казати: "давати допомогу", "давати стипендію". Замість "уділення політичного азилу" треба казати: "надання політичного притулку". Замість "тайну подружжя уділив їм парох" треба казати: "їх повинчав священик". Замість чисто польського фразеологізму "уділення абсолюторії уступаючій управі" треба казати: "схвалення звіту (діяльності) дотеперішньої управи".

Українське слово "уділяти" має зовсім інші значення: 1. *Виділяти для когось частину чогось* — "Я й хату їм збудую і города вділю" (Г. Барв.). 2. *Заощаджувати* — "Уділити із заробітку яку децицію про чорний день" (П. Мирн.). 3. *Обдаровувати чим-небудь* — "Нащо мені чорні брови вділила" (Н. П.).

По-польському звучить і таке речення: "Леся К. уділялася в студентському житті". Замість польонізму "уділялася" — з п. *udzielać się* треба казати: "Леся К. брала діяльну участь у студентському житті".

До непотрібних польонізмів належать слова "ужиточний", з п. *użyteczny* та "ужиточність" — з п. *użyteczność*. Українські відповідники: "корисний", "придатний", "корисність", "придатність".

Засмічують українську мову й такі польонізми: "узгляднюється" (таке слово є в статті одного українського мовознавця (!), "узгляднені", "не узгляднені" — з п. *uwzględnić, uwzględnić*. Українські відповідники: "брати до уваги", "взяти до уваги".

Немає в українській мові слова "уздібнення" (п. *uzdolnienie*). Натомість є слово "здібність".

Чужий українській мові вислів "умовий працівник" (п. *umysłowy pracownik*). Треба казати: "людина розумової праці".

Дуже часто в пресі трапляються такі речення: "Картер уневажнив ембарго", "уневажнення санкцій", "уневажнить закон", "договір уневажнено", "уневажнення указу 1876 року". Всюди тут непотрібний польонізм "уневажнити" (з п. *unieważ-*

ніс), його треба замінити українським словом "скасувати" ("скасання").

Тільки та людина, що думає по-польському, а не по-українському, може сказати: "невиннити президента" (з п. uniewinnić). Українською мовою треба казати: "виправдати президента", "визнати президента невинним".

Чисто польський вислів "управа землі" (з п. uprawa ziemi) треба відкинути й замінити українським висловом: "обробіток землі". Приклади: "Дайте землі справжній обробіток, і ніяка посуха не страшна" (Жур.). "Разом поле обробляли" (Рудч.). "Він почав наймати робітників і оброблювати поля" (Фр.).

Замість польонізму "управні поля", "управні землі" (з п. ziemie uprawne) треба казати: "оброблені поля".

По-польському звучить фраза: "управляти різні роди спорту" (з п. uprawiać sport). Українською мовою кажуть "займатися спортом". Приклади: "Ми тут з тобою гідропатією займаємося, екскурсіями, водняним спортом" (Л. Укр.).

Українська преса в Америці дуже зловживає словом "уряд", вживаючи це слово в польському значенні (п. urząd). Часто доводиться читати такі чужі українській мові словосполучення: "Головний уряд Українського Народного Союзу", "шкільний уряд", "поштовий уряд", "церковний уряд і т. д. Цей польонізм рішуче треба відкинути і замінити його українськими словами: "Головна управа УНС", "шкільна адміністрація", "пошта", "поштова установа", "поштамт", "церковна управа", "церковний собор", "управління шкіл", "шкільна рада" і т. д.

Слово "уряд" в українській мові вживається в контексті "уряд США", "уряд Франції", "уряд Німеччини". Уряд — це найвищий виконавчий та розпорядчий орган державної влади, який здійснює управління державою. Отже ніяк не можна сказати: "парафіяльний уряд", "уряд УНС".

Конче треба викинути з ужитку й такі польські слова: "урядник" (п. urzędnik), "урядничка" (п. urzędniczka) і замінити їх українськими словами: "службовець" (в розмовному стилі мови є й слово "службовка"). Просто боляче стає, коли в статті відомої української письменниці-наддніпрянки читаєш таке неокочирне словосполучення: "міська урядниця (!)". У передреволюційній Росії існувало слово "урядник", яке означало нижній чин повітової поліції.

Без знання польської (або латинської) мови не можна зрозуміти такого речення: "Про мене ходила фама (!)" — з п. fama, себто "чутка". По-українському треба казати: "про мене пустили чутку". В українській мові є такі фразеологізми: "Чутка пішла, шириться, поширилась, розійшлася". "Пускати, поширювати чутку".

В одній статті читаємо таке речення: "найбільше фасцинує (?) мене портрет". (З польського fascynować). А чи не краще було б, якби автор висловив свою думку по-українському, тоді було б і простіше і зрозуміліше: "найбільше захоплений я портретом".

Дуже часто без усякої потреби вживають польського слова "фреквенція" (з п. frekwencja) замість українського слова "відвідування". Вживають і польського фразеологізму: "втішатися фреквенцією" (з п. cieszyć się frekwencją) себто "користуватися успіхом у публіці".

Замість "на фронті будинку" (п. front gmachu) треба казати "на передній стороні будинку" (на фасаді).

Польське слово "харитативний" широко вживається в таких словосполученнях: "харитативні установи", "харитативні організації", "харитативні цілі", "харитативна місія" тощо. З польського слова charytatywny. Замість цього чужого й непотрібного слова треба казати: "благодійний", "добродійний". Приклади: "У притулку було двадцять дівчаток... Це був благодійний заклад" (Донч.). "Міністерство затвердило статут нового добродійного товариства" (Коц.).

Цілком по-польському звучать такі словосполучення: "хоронити перед небезпекю" — з п. chronić przed niebezpieczeństwem. По-українському треба казати: "оберігати, охороняти від небезпеки". Приклади: "Тільки один димар нагадував, що то людська оселя, що оберігала людей од звіра і од лихої години" (П. Мирн.). "Охороняти від небезпеки" (СУМ).

Під впливом польської мови часто кажуть: "ціла Канада" — з п. cała Kanada. По-українському кажуть: "уся Канада". Замість "ціле населення Америки" треба казати "усе населення...".

Українське слово "цілий" означає: "не розбитий", "не розділений". Приклади: "Денис витяг з кишені цілий шматок сала" (І. Н.--Лев.).

Польське слово "ціха" (з п. cicha) має такі українські відповідники: "риси", "особливість", "властивість", "ознака". Під впливом польської мови слово "ціха" вживається в деяких творах західноукраїнських письменників. Але цей польонізм-діалектизм не належить до лексики української літературної мови. В залежності від контексту цей польонізм-діалектизм треба замінити українським словом.

Польонізм "ціхувати" (з п. cichować) так само треба відкинути й замінити його українськими словами: "характеризувати", "відзначати". Замість вислову "ціхує його глибока культура" треба казати: "його характеризує..." або "він відзначається...".

У реченні: "Вони мали зустрічі з ізраїльськими чинниками" слово "чинники" вжито в польському значенні (з п. czynniki). По-українському треба казати: "з ізраїльськими представниками".

В українській мові слово "чинний" вживається в іншому значенні, в значенні "умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу". Приклади: "матеріальні чинники" (Фр.). "Верхній шар ґрунту на відкритій місцевості зазнає впливу таких активних чинників, як вітри..., дощові й снігові води" (Наука).

Польонізм-діалектизм "Він цється добре" (з п. dobrze się czuć) треба замінити українським висловом: "Він добре себе почуває". Слово "чутися" в українській літературній мові вживається

в таких значеннях: 1. *сприймати на слух*, 2. *звучати ніби наяву*, 3. те саме, що "*відчуватися*". Приклади: "Десь далеко чувся гомін" (Досв.). "Чується мені пісня Байрона..." (Н.-Лев.). "Щось тепле чулося в усіх тих словах" (Хотк.).

Часто в газетах читаємо такі речення й вислови: "Н. Караванська говорила про *шкани*", "постійні *шкани*", "продовжуються *шкани*", "Крофорд побоюється *шкан*", "посилюються *шкани*". І от у зв'язку з цим словом пригадується така розмова двох осіб: "Кажете, що були у крамниці Камкіна. Що ж ви там купили?"

— Купив польський словник.

— Навіщо ж він вам?"

— Та для того, щоб зрозуміти деякі слова, що трапляються в українській газеті.

"І польський словник поміг вам?"

— Поміг. Тепер я, нарешті, розумію, що таке "*шкани*". Це означає "*переслідування*", "*знущання*", "*утиски*" і т. д. Та й багато інших слів я тепер розумію завдяки польському словникові.

Ця розмова — не анекдот, а факт.

Бувають і такі випадки. В заголовку статті читаємо: "*Шотландці*", а в тексті статті раптом з'являються "*шкоти*" (з п. Szkot). В українській мові є морський термін "*шкот*", який означає снасть, якою розтягають вітрила і керують рухом судна. Наприклад: "Тільки щоглигнулися б і хляскали шкотами" (Ю. Янов.).

У реченні "Північна Дакота — *шпихлір* Радянського Союзу" польонізм-діалектизм "*шпихлір*" (з п. spichlerz) має такі українські відповідники: "*комора*", "*зерносковище*", "*житниця*".

Без усякої потреби ще й досі в пресі іноді вживається польонізм-діалектизм "*штука*" в такому, наприклад, вислові: "*Музей штуки*" (з п. sztuka) замість усім відомого українського вислову "*Музей мистецтва*". А бувають ще й такі неокочирні вислови: "*красні штуки*" замість "*образотворче мистецтво*".

Під впливом польської мови часто вживають слово "*ярина*" в польському значенні цього слова (з п. jarzyna), себто "*городина*". В українській літературній мові вживається слово "*городина*" замість польонізму-діалектизму "*ярина*". Слово "*городина*" означає городні плоди та зелень, які є продуктом харчування (капуста, огірки, морква та ін.).

Українське слово "*ярина*" має зовсім інше значення. Словом "*ярина*" називаємо сходи або посіви ярих культур. Ярі культури — це ті культури, які дають урожай у рік посіву. Ту пшеницю, яку сіють весною, називають *ярою пшеницею*, а ту, що сіють восени — *озимю*. Приклади: "Забув Федір, що на полі яра пшениця його корявих рук дожидає" (П. Мирн.). "Що, ярина ще не зійшла?" (Шевченко). "У полі орачі на ярину орали" (Гл.). "Як море хвилями, плеще на вітрі яра пшениця" (Гол.). "Проти самої Шевченкової гори за Дніпро берег трошки піднімається вгору, подекуди вкритий лісами, подекуди озиминою та яриною" (Н.-Лев.).

У реченні "мова *блищиться* афоризмами" (п. błyszcząć się) слово "*блищатися*" іноді вживається в творах письменників, але в СУМ до цього сло-

ва є позначка "рідко". Отже, краще це слово замінити широковживаним словом "блищить".

Часто читаємо такі вислови: "Лівія *замкнула кордон*", "*кордон замкнули*", "*замкнення спільного кордону*" (з п. zamknięcie granicy). Українські відповідники: "*кордон закрили*", "*закриття кордону*". Тут слово "*закривати*" вживається в значенні "*робити неможливим для проходу, проникнення*" (Див. СУМ, III, 165).

Слово "*замикати*" в українській мові вживається в інших значеннях. Перше значення: зачиняючи щось, брати на замок, засув тощо: "*Замикати хату*" (П. Мирн.). "Наталя вернулася з осторогою до дверей, замикає на ключ" (Вас.). "Підпара засував двері у снігах, пробував, чи добре замкнені" (Коц.). "Всі двері замкнено" (Рильськ.). У переносному розумінні вживається в значенні "*робити нечутливим, байдужим*". Наприклад: "Затулю вуха, замкну свою душу" (Я вам готовий помагати, хоч би від мене серце ви замкнули" (Л. Укр.).

В одній статті читаємо такий чужий українській мові вислів: "*У заповіданні* про цю подію" (з п. zapowiadać, zapodać — що означає "*показувати*", "*заявляти*", "*повідомляти*"). Слова "*заповідання*" в українській мові немає. Отже, краще сказати: "*У повідомленні* про цю подію".

Непотрібне польське слово є і в такому реченні: "Людина керувала цілою *зрізничкованою* музичною програмою". Польонізм "*зрізничкований*" утворено від польського слова zrózniczkować, яке означає: "*диференціювати, розчленувати, розділяти на окремі різnorodні елементи*". Замість "*зрізничкована програма*" треба казати диференційована програма, розділена на окремі різnorodні елементи".

Замість речення: "Ці символи *децидують* про український дух творів Лесі Українки" краще сказати: "Ці символи *виявляють*..." Слово "decydować" має значення "*вирішувати, мати сирішальне значення*".

Чуже українській мові і слово "здецидовано" (з п. zdecydowanie). Український відповідник: "рішуче".

Не існує в українській літературній мові і слова "*імагінація*" (з польського imaginacja). Українські відповідники: *уява, фантазія*. Приклади: "...дуже розвинена уява" (Л. Українка). "Його уява працює незгатовано" (Фр.). Отже, замість "*витвір імагінації*" треба казати: "*витвір уяви*".

Не вживається в українській літературній мові слово "*личити*" в польському значенні слова łączycь, себто "*з'єднувати, поєднувати, зв'язувати, об'єднувати*".

Українське слово "лучити" означає "цілитися", влучати". Наприклад: "Лучив корову, а попав у ворону" (Номис).

Часто читаємо такі повідомлення: "він *помер на тиф*". В українській мові існує вислів: "*умер від тифу*", "*померти від тифу*" (від туберкульозу). Вислів "померти на тиф" в СУМ має позначку "застаріле".

Якщо ж мова йде про стан здоров'я, то після слів "слабий", "хворий" кажуть: "*слабий на серце*", "*хворий на тиф*" і т. д.

Приклади: "Там люди хворіють на снігову сліпоту" (Тулуб). Є багато підстав вважати, що деякі з пухлин, на які хворіють люди, теж вірусного походження (Наука і життя). "Тисячами гинуть од голоду люди" (Шевченко). У Рос.-Укр. Словнику Української Академії Наук (1928) за ред. акад. С. Єфремова, В. Ганцова, Г. Голоскевича та ін. читаємо (в укр. частині): "помирати, померти від чого, з чого... помер з сухит" (т. III, вид. 2, стор. 354). Стверджуючи, що конструкція з прийменником "на" ("умер на сухоту") стала літературною нормою в польській і чеській мові і що така конструкція вживається в мові деяких західноукраїнських письменників (Федькович), філолог А. С. Колодяжний зазначає: "Звичайно в таких реченнях причинові відношення в сучасній українській літературній мові передаються конструкцією з прийменником "від" (А. С. Колодяжний. Прийменники. В-во Харківського університету. Х. 1960, стор. 37).

Під впливом польської мови дехто вживає слова "напняття" з п. парієсіє. Український відповідник до цього слова "напруження".

Дуже часто під впливом польської синтаксис деякі українські автори, зокрема журналісти вживають таких виразів: "На книжку зложилися статті різних авторів" або "На програму вечора складаються такі точки". Це синтаксична калька з польської мови: Na książkę złożyły się artykuły różnych autorów. Замість такого польського фразеологічного вислову треба казати: "Книжка складається із статей різних авторів".

Таких польонізмів як "неземський" ("неземські речі", "неземського походження") (з п. niezemski) треба уникати й заміняти ці чужі слова українськими: "неземний", "неземного походження" і т. п.

У реченні — "Л. Морозова — артистка (?) мала виставку образів" маємо дві помилки. По-перше, Морозова не артистка, а малярка, художниця, а по-друге, вона мала виставку не образів, а картин. Слово "образ" у польському значенні слова obraz треба замінити українським словом "картина". В українській мові є й слово "образ", але воно вживається у різних значеннях, а зокрема в значенні ікони. Наприклад: "До півночі молилась перед образами" (Н.-Лев.). "Ми ходили два рази в театр у Києві і на виставку картин" (Л. Укр.). Отже, в наведеному контексті до польського слова "образ" є український відповідник "картина". Українське слово "образ" — це синонім слова "ікона". Але крім того українського слова "образ" має багато інших значень (Див. СУМ, т. 5).

В одній газетній статті читаємо таке речення: "такі були об'яви (?) розкладу". У праці однієї дослідниці про Лесю Українку читаємо: "вона була об'явом (?) не змагання до святості...". Тут слово "об'яв" — непотрібний польонізм. Українські відповідники до цього слова такі: "вияв", "ознака", "симптом".

В українській мові є слово "об'ява", що має таке значення, як слова "оголошення", "оповіщення". Приклади: "Я хутко перебіг очима всі

об'яви" (Дов.). "Прибито широкий диктовий щит для об'яв" (Шовкопляс).

У статті однієї авторки читаємо: "Лесі було легше вичувати (?) психологічну правду". Тут маємо непотрібний польонізм "вичувати" (з п. wyczuwać), замість українського слова "відчувати". Приклади: "Хлопці не відчували особливого страху" (Фр.). "З її плачу він відчув, що всяка розрада тут марна" (Л. Укр.).

Та сама авторка пише: "спробу вивчення есенціального (?) в ній..." Замість непотрібного і не вживаного в українській літературній мові польонізму треба було б написати: "істотного".

Польської ортографії, а не української додержується авторка праці про Лесю Українку в таких, наприклад, словах: "Ідиллі" (з п. idylla), "ейдаймонізм" (з п. eudajmonizm) замість "ідилії", "ейдемонізм").

Недобре звучить і вислів: "щастя, получене (?) з героїчним зневажанням болю". Замість польонізму-діалектизму "получене" (з п. połączyc) треба казати "поєднане". Приклади: "Билась Леваїтина головою об стіл, не знаючи, як поєднати кохання з повинністю (Гр.). "Скажи... як у серці поєднати розлуку лід, любови жар" (Сос.). "У віршах поета сатира й публіцистика поєднані з народним гумором" (СУМ).

В українській мові в розмовному стилі вживається слово "получити", яке означає *влучити в ціль*". Приклад: "Стрілець умів... добре получити — вцілити звіря. (Сл. Гр.).

По-польському звучить і вислів: "культ особовости" (з п. osobowość). Український відповідник до цього польського слова: "культ особи". (СУМ, 778).

Дуже часто доводиться нам читати такі речення й вислови: "Перші формації цього корпусу вже опустили (?) Амман". "Опустили (?) конференцію". "Опустили (?) кімнату". Тут непотрібний польонізм "опустили" (з п. opuścić) треба викинути і казати: "вийшли з Амману", "покинули Амман", "вийшли з кімнати", "покинули конференцію". Приклади: "Кармелиха покинула село" (М. Вовч.). "Прощай, мій рідний краю! Вже тебе я покидаю" (Фр.). "Вона без жалю покинула товариство дівчат" (Коц.). "Я все покидаю: садочки ясні, і темні діброви, і ниви ясні..." (Л. Укр.). "...я б зроду не залишив своєї господи" (Вовч.). "Ми залишили гостинну й привітну Прагу" (Тич.). "Вийшли з хати батько й мати" (Шевч.).

Часто вживається слово польонізм "комплетно" у таких, наприклад, реченнях: "Невістка Індіри Ганді комплетно розійшлася з Індірою та засудила її політику". "Іранські частини знищили комплетно три іракські бригади". Українські відповідники: "зовсім", "повністю", "цілковито", "цілком". Приклади: "чи не покинула вона її зовсім, чи не пішла у село" (Мирн.). "Вони повністю перемогли свого ворога". "Невістка уміє цілковито задобрити воркотливу свекруху" (Фр.). "Ця людина цілком заслуговує на довір'я" (Тют.). "Ця постать узята цілком із життя" (Л. Укр.). "Утрачено не все цілком" (Гонч.).

У реченні: "Він уже не може відзискати своєї бездатності" (польонізм-діалектизм "відзискати" (з п. odzyskać) краще замінити словами української літературної мови: "знову повернути", "відновити". "Вона не може розмовляти, і чи пощастить відновити мову..." (Шиян). "...чистить чуття і відновлює кров" (Фр.). У СУМ слово "відзискати" має позначку "діалектизм".

А ось маємо ще таке речення: "Випустили (із в'язниці) Е. Пайка, уморивши (?) проти нього слідство". Тут слово "уморивши" (з п. umorzyć) треба замінити українським словом "припинивши". Приклади: "Незабаром прийшов наказ: припинити справу з землею" (Гр.). "Суд ухвалив припинити справу (припинити слідство і т. д.)". Отже, в українській мові немає слова "уморити" в значенні "припинити", "припинити", "анулювати". Але в українській мові існує слово "уморити" в інших значеннях: Перше значення: *доводити, довести до смерті*. Приклади: "Хвороба, коли не вморить, то скрутить" (Номис). "Влітку холера ледве мене не заморила" (Крим.). Друге значення слова "уморити" — дуже стомити, змучити. Приклад: "...як їй руки повикручував, як її вморив" (Кв.-Основ.).

В українських газетах іноді вживається слово "морд" (з п. mord, morderstwo) в значенні українського слова "убивство". В українській мові немає слова "морд", зате є слова "мордувати", "мордування", "мордуватися", але ці слова не означають "убивати", "убивство". Українські значення цих слів такі: "мордувати" — *завдавати комусь фізичного болю або моральних страждань*. "Мордування" — страждання, мука.

Немає в українській мові й слова "револьта". Але в українських газетах в Америці це чуже українській мові слово вживається досить часто. Наприклад, читаємо таке речення: "Одначе, після погашення *револьти* в короткому часі вибухла нова". Українські відповідники до польського слова "револьта" такі: "бунт", "заколот", "повстання", "розруха", "заворушення", "приборкати, придушити заколот". Приклади: "Царський уряд огнем і мечем приборкував повстання" (Баж.). "Повстання киргизів придушував царський уряд залізом і кров'ю — річками крові" (Тулуб).

Часто слово "там" вживається не в значенні українського слова "там", а в значенні польського слова tam, яке відповідає українському слову "туди". Кажуть: "Він прямує там" замість "Він прямує туди". Польський вислів tam і з rowtotem відповідає українському вислову "туди й назад". На питання "де?" вживається українське слово "там", а на питання "куди?" слово "туди". Приклади: "І там степи, і тут степи..." (Шевч.). "Там воли ревли" (Мирн.). "Що сльози там, де навіть крові мало?" (Л. Укр.). "Туди, на залиту вогнем Україну, летить моє серце, летить" (Сос.). "...вона туди ходить" (Вовч.).

Дуже часто автори газетних статей вживають непотрібних польонізмів: "продістатися" (з п. przedostać się), "видістатися" (з п. wydostać się) замість українських широковживаних слів: про-

никати, просочуватися, пробиратися, проходити, доходити, видиратися, вдертися, видратися, вибиратися, вибратися, вирватися, входить, виборсатися і т. д. А тому замість казати: "продісталися вісті" треба казати: "проникли, дійшли, просочилися. Приклади: "З-за колючого дроту концтабору тасмними шляхами проникали вісті..." (СУМ). "З міста на село проникали чутки" (Хиж.). "Але тривожна звістка однаково проникла під землю" (Куч.). Замість того, щоб казати: "він намагався відістатися з печери" треба казати: "він намагався вибратися" (видертися). Приклади: "З цієї хати і взагалі з міста — ви мусите негайно вибратись" (Ірч.). "Чіпляючись за лозу, на берег видирався інспектор" (Вас.). "Аби тільки видертись із цієї глушини" (Донч.).

Слово "стрих" — це польонізм-діалектизм від польського слова strych. Український відповідник — "горище" (наголос на другому складі "-ри-"). Це слово означає приміщення між стелею й покрівлею будинку.

Слово "стрії" (п. strój) вживається в розмовному стилі української мови ("одягли найкращі свої стрії", "одягнена в свій чорний стрій", "гусарський стрій"). Але не треба забувати, що в літературній мові є також ще й слова "убрання", "одяг", "одежа". Приклади: "Старовинна українська одежа" (Вовк). "Гарне убрання" (Р.-У. С. 1927). "У скрині були плахти, намітки, очіпки — все жіноче вбрання" (М. Вовч.). "Молодь у святочних убраннях" (Хотк.). "Українські народні традиції в сучасному одязі" (назва книжки). "Багатуща спадщина українського народного вбрання".

Польонізм "суперпотуги" — з п. potęga (державна) треба замінити висловом "великі держави". (Про українське слово "потуга" було вже сказано раніше).

Під впливом польської мови дуже часто кажуть і пишуть: "глибокий на два метри" — з польського głęboki na dwa metry, широкий на два дюйми — з п. szeroki na dwa cale, довгий на три метри — з п. długi na trzy metry. Українські відповідники до цих польських висловів такі: "завглибки", "завширки", "завдовжки", а також "завбільшки". Приклади: "Рівчак був завглибки з піваршина" (Гр.); "Видрав стьожку завширки в долоню" (Мирн.); "Здоровий щупак з лікоть завдовжки" (З. Тул.); "Буйні градини з дрібну сливу завбільшки били моряків" (З. Тул.); "Здоровенні будяки, завшишки в ріст високого чоловіка..." (Фр.). "Спінені вали, завдовжки з півкілометра, завшишки як пароплав, котилися перед ними" (Труб.). "Сам той ОХ на корх завшишки" (Л. У.). "Камінь такий завбільшки, як де є хата велика" (нар. казка). "Так завдальшки, як до тієї греблі, сиділи в очеретах дикі качки" (Гр.).

Отже, замість непотрібних польонізмів "глибокий на два метри" і замість непотрібних русизмів "глибиною в два метри" і т. д. — треба вживати українського вислову "завглибки", а також "завширки", "завдовжки", "завбільшки", "завтовшки", "завдальшки". Про це докладно розпо-

відає Б. Антоненко-Давидович у своїй цінній книжці "Як ми говоримо", К. 1970, стор. 212. Багато прикладів вживання таких висловів як "завдовшки", "заввишки" тощо є в академічному Словнику Української Мови, том 3, Київ, 1972.

Замість непотрібного польонізму "викладник" — з п. wykładowca треба вживати українського слова "покажчик".

У реченні "його гостюватиме Вальдгайм" маємо польську, а не українську побудову речення (з п. gościć kogoś). Українське слово "гостювати" — неперехідне дієслово. Не можна казати: "гостювати когось", в українській мові вживається вислів: "гостювати у когось". Приклади: "Він гостюватиме у Вальдгайма". У нас мама гостювала тижнів півтора (Л. У.). "А гарний який козак у нас гостює (Тоб.). "Син недовго гостив у батька" (Мирн.). "Гостював саме того літа в учителів брат учительки..." (Гол.).

По-польському, а не по-українському звучать такі вислови: "пошана для рідної культури", пошана для старших" — з п. szacunek dla starszych. Тут замість прийменника "для" треба вживати прийменника "до": "пошана до рідної культури", "пошана до старших". "...з пошани до їх творчої праці" (Вол.). "...з пошани до освіти" (Тул.).

До непотрібних польонізмів належить і слово "доглибно" — з п. dogłębnie. Український відповідник до цього польського слова: "глибоко".

Вислів "Дантейське пекло" — польонізм, з п. dantejski. По-українському кажуть: "Дантове пекло". Приклади: "Полум'ям вічним на жах всім нащадкам ДАНТОВЕ ПЕКЛО палає" (Л. У.). "...картини, що нагадують часом ДАНТОВЕ ПЕКЛО (М. Коц.) "...перед цим жахом блідли картини ДАНТОВОГО ПЕКЛА" (О. Біл.). "...пройти ДАНТОВЕ ПЕКЛО війни" (Гонч.).

Часто під впливом польської мови вживаються такі сполучення слів: "двох хлопців" (з п. dwóch chłopców) замість "два хлопці", "двох senatorів" замість "два сенатори", "на Заході перебуває трьох однокласників Козова" замість "три однокласники". В українській літературній мові підметом буває іменник у формі називного відмінка, а не родового відмінка. Приклади: "Стулились краями дві половини..." (Коц.). "...прийдуть у село два американці (С. Ол.). "Ой у полі два явори" (нар. пісня). "Невеликі три літа марно пролетіли" (Шевч.). "Ой, три шляхи широкії докупи зійшлися" (Шевч.).

Вислів "закоханий в ній" — це польська конструкція фрази з п. jest w niej zakochany. В українській літературній мові слова "закохатися", "закоханий" керують знахідним відмінком з прийменником "в", а не місцевим відмінком з прийменником "в". Приклади: "Закоханий у неї". "Закоханий у науку" (Довж.). "Закоханий у себе" (Коц.). Закохався в Явдоху" (Мирн.). "Закохався в дівчину" (Гонч.). "Закохалися обидві сестри в одного Івана" (Шевч.).

У реченнях: "Політичні спостерігачі не заскочені вибором Б.", "Я був цим заскочений" — польонізм "заскочений" від п. zaskoczony зовсім непотрібний, бо є відповідні українські слова, якими

треба замінити ці польські слова. І тоді ці речення звучали б так: "Політичні спостерігачі не здивовані...", "Я цього не чекав" або "Для мене це була несподіванка".

В українській мові є слово "заскочити", але воно має цілком інші значення. Вживається це слово у таких, наприклад, контекстах: "... в постоли заскочило два зерняточка" (Стор.). "Вештаючись по деяких повітах, я заскочив і в Гадяч" (Мирн.). "Огонь заскочив їх усіх у сні" (Фр.). "Здригалась Р. кожен раз, коли вікна раптом блискавками од сильної блискавки і меблі, заскочені світлом, немов розбігались з якоїсь таємної наради" (Коц.).

Замість чужого для української мови вислову "фізична загибля людства" — з п. zagłada значно краще сказати: загибель або загибіль. Польонізм-діалектизм "загибля" іноді вживався в творах деяких письменників, але в літературній мові замість "загибля" вживається слово "загибіль" (загибель). Приклади: "Готують нам загибель" (Крим.). "Звістка про загибель Січі вразила всіх. (Довж.). "Тим загибелі нема, кому світять ідеали" (Граб.). Українськими відповідниками можуть бути "загин", "знищення". Приклади: "Любіть Батьківщину..., і вам не узнати нікому загину..." (Сос.). "Я врятував його від неминучого загину" (Коц.). "Терпи до загину" (Шевч.). "...Та в серці носив до загину" (Л. У.). (Віддати на знищення вогнем і мечем".

Часто в газетах доводиться читати такі вислови: "нуклеарна зброя" (з п. broń nuclearna), "нуклеарна енергія" (з п. energia nuclearna). В українській літературній мові є такі відповідники на ці польські вислови: "ядерна зброя", "ядерна енергія". (Див. СУМ, II том, стор. 625).

Часто вживається непотрібний польський фразеологічний зворот: "не до подумання" — з п. to jest nie do pomyślenia. Український відповідник до цього польського звороту — "це тяжко собі навіть уявити".

Зовсім недавно в одній газеті з'явився такий чисто польський вислів: "кандидат на опорожнене місце в Сенаті" (з п. oróżniać (mieszkanie, sąle, rokó). Українські відповідники такі: "звільнене", "вільне", "вакантне".

Українське слово "опорожнений" має інше значення і вживається в такому контексті: "Не кожному й по чарці стало, як пляшка й опорожніла" (Свидн.). Отже, може бути опорожнена пляшка", "опорожнений глечик", "опорожнена чарка", "опорожнена миска", себто якийсь посуд, але не місце в Сенаті. Якщо мова йде про ніким не заміщену, вакантну посаду, урядовий пост, то тоді кажуть: "вільна посада", "вільне місце".

У реченні: "арештували під замітом організування (?) вбивства Х." вислів "під замітом" є польонізм — з п. być pod zarzutem czegoś. Українською мовою ця фраза могла б звучати так: "...арештували в зв'язку з обвинуваченням у змові на життя Х.". Слова "заміт" і "під замітом" в українській мові немає.

Засмічують українську мову й такі польонізми: "здетермінований" (з п. zdeterminowany), "спреци-

зований" (з п. *przegrywany*). Замість цих чужих і непотрібних слів треба звертаючися до багатой української лексичної скарбниці, вживати таких українських слів: "рішучий", "уточнювати", "уточнений". І тоді замість речення: "Поляки — народ здетермінований" краще було б сказати: "народ рішучий".

Часто замість того, щоб сказати: "створено окрему комісію", кажуть: "покликано до життя окрему комісію" — з п. *powołac do życia*. Український вислів "покликати до життя" означає "дати поштовх до розвитку", "збудити", а не "СТВОРИТИ". (Див. СУМ, 7, 31).

Різні значення в українській і польській мові має слово "перепроводжувати", "перепроводити". Ті, що кажуть: "перепроводити збори" (п. *przeprzewadzić zebranie*), "перепроводити пробу" (п. *przeprzewadzić próbę*), "перепроводити вибори і т. д." — вживають слова "перепроводити" в польському значенні цього слова, а не в українському значенні. По-українському треба казати: "проводити, провести збори" і т. д. (Див. Рос.-Укр. Словник за ред. С. Єфремова. Вид. Укр. Акад. Наук. К. 1928, Том 3, стор. 558).

Українське слово "перепроводжувати — перепроводити" означає рух через щось: "перепроводив повстанців через кордон" або ж означає "відправляти або доставляти когось або щось в інше місце": "Я хочу перепроводити монголів на Угри" (Фр.). "Фронт підійшов до Дніпра, табір не збиралися нікуди перепроводжувати" (Ю. Янов.).

Немає ніякої потреби вживати польського слова "прокуратор" (з п. *prokurator*), коли існує всім відоме слово української літературної мови "прокурор". В українській мові є й слово "прокуратор", але воно має цілком інше значення: таким словом називали в дореволюційній Росії "повіреного у справах". Крім того, слово "прокуратор" означає "управитель господарства в стародавньому Римі".

Замість того, щоб казати "міністерство юстиції" кажуть "міністерство (департамент) справедливості" відповідно до польської назви *ministerstwo sprawiedliwości*. А замість української широко вживаної назви "міністерство фінансів" вживають польської назви: "міністерство (департамент) скарбу" з польської назви: *ministerstwo skarbu*. Таке безпідставне вживання польських назв в українській газеті нічим не виправдане!

З польської мови без усякої потреби ввійшло в газетну мову чуже й непотрібне слово "проміцентний" ("промієнтна особа", "промієнтна постать"). Замість цього польонізму — з п. *prominent* — треба вживати: "впливовий", "визначний".

У вислові "річевий аргумент" польонізм "річевий" (з п. *głosowy*) треба відкинути й замінити його українським словом: "слухний (діловий, присутній) аргумент", або ж "переконливий аргумент", "незаперечний" і т. д.

Замість польонізму "раптовний" (з п. *raptowny*) треба казати: "раптовий". Приклади: "В. дивувався цій раптовій зміні в настрої вчительки"

(Коц.). "Бій, що так раптово почався, так само раптово й затих" (Цюпа).

Часто вживане польське слово "склеп" (з п. *sklep*) треба відкинути й замінити його широко вживаним українським словом "крамниця". Замість "склеп з обувом" (п. *sklep z obuwiem*) треба казати "взуттєва крамниця". "На базарі стоять рядками крамниці" (Н.-Лев.). "Власники крамниць поспішали спустити залізни штори на вітринах". (Смол.).

В українській мові є слово "склеп", але воно вживається в значенні "закритого підземного приміщення, де зберігаються труни з померлими". Слово "склеп" вживається також в значенні підсобного приміщення, де зберігається зброя або господарський реманент. Приклади: "Єремії здалося, що десь у стіні одчинили склеп із-під землі й звідтіль, з олчищеної домовини, встав мрець у червоній мантиї" (Н.-Лев.). "...склепи на зброю" (Тул.).

Вислів "історичне підложжя" з п. *podłoże* треба замінити українським висловом: "історичний ґрунт". Приклади: "Дедалі мітичні легенди переходять на ґрунт дійсної історії (Крим)". "Шевченко не відривався від нашого історичного ґрунту" (Грінч.).

В українській мові слово "підложжя" має інше значення — те саме значення, що й слово "ложе". Приклади: "Потік пінився, гримів, лопотів по своєму кам'яному підложжі" (Круш.). "Базу цю становила велика поляна серед соснового бору: підложжя якої вкривав ягіль" (Гжицький).

Замість "пристригати програму" — з п. *przycygać* — треба казати: "підстригати". Приклади: "підстригати (підстригти) під одну гребінку". "Є люди, у яких усе акуратно припасовано; підстрижено, припасовано" (Кол.).

Дуже часто вживаються такі не властиві українській літературній мові вислови: "Громада прощала покійну", "10.000 осіб прощали Папу", "Прощали покійного", "Від громади прощав покійного п. Н.". Тут слово "прощати" вживається в значенні польського *żegnać* когось. Замість цього діалектизму в українській мові вживається дієслово "прощатися з кимсь". Приклади: "І задзвонили вранці-рано по генераловій душі; загаворили щось погане, до генерала ідучи прощатись, люди". (Шевч.). "Як вибралась на чисте поле, Еней з покійником прощавсь" (Котл.).

Слово "прощати" в українській літературній мові ніколи не вживається в значенні "віддавати останню шану покійникові". Слово "прощати" означає — "пробачити чию-небудь провину". Приклади: "Прости мене, мій батечку, що я наробила" (Шевч.). "На суді він плакав: — Люди, простіть мені" (Зар.). "Він не вмів прощати і нікому не прощав" (Н.-Лев.). "За це я прощала йому все...". (Л. Укр.). "Мати прощала їй усі примхи і вади" (Коб.).

Отже, коли ми віддаємо останню шану покійникові, то ми не "прощаємо" його, а "прощаємося з ним". А тому по-українському треба казати: "Громада ПРОЩАЛАСЯ з покійницею", "10.000

осіб прощалися з Папою", "Прощалися з покійним" і т. д.

Часом трапляються в пресі такі речення, що без знання латинської і польської мови не можна їх зрозуміти. Наприклад, ось таке речення: "Це ще один привід до шани **АКВІЗИЦІЙНИМ** здібностям наших **ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИВІСНИХ** (!) попередників". Польонізм (з латинської мови запозичений) "аквізиційний" (з п. *akwizycja*) в українській мові не вживається, бо в українській мові замість "аквізиція" є рідне українське слово: "придбання", і тому немає ніякої потреби вживати замість українського слова чужий українській мові і не потрібний українській мові польонізм-запозичення з латинської мови.

В українській мові є лише спеціальний термін **АКВІЗИТОР** — із значенням *агент транспортних або страхових організацій*, в обов'язки якого входить залучення нових вантажів або страхувань.

Без знання польської мови тяжко зрозуміти таке речення: "*валковану* аж до знудження справу". Що ж таке "валковану"? На це запитання дає відповідь словник польської мови, в якому є пояснення слова "валкований". Це слово походить від польського слова *wałkować*, себто "без кінця обговорювати". Отже "валкована" справа — це така справа, яка аж до нудоти без кінця обговорюється. В українській мові слова "валкований" немає, і тому немає ніякої потреби вживати цього непотрібного й незрозумілого польонізму, який лише засмічує українську лексику.

Недавно в одній газетній статті було таке речення: кожного року *виклинали* Мазепу". Українські відповідники до польонізму "виклинути" такі: "проклонати", "піддавати анахтемі (анафемі)".

По-польському, а не по-українському звучить таке речення: *спортові гри виповнили* пополудне. По-українському це речення звучить так: "спортивні ігри заповнили пообідній час". Польонізми "спортовий" (з п. *sportowy*), "виповнили" (з п. *wypełnić*) і "пополудне" (з п. *porołudnie*) мають українські відповідники: "спортивний", "заповнили" і "пообідній час".

У реченні: "Щоб про цей *вичин* довідалися противники Америки" польонізм "вичин" треба замінити українським словом: "витівка", "вибрик", "вихватка".

Непотрібний польонізм маємо і в такому словосполученні: "*Вправді* наші церковні достоїнники...". Замість польонізму "вправді" — з п. *wprawdzie*, — в українській мові в значенні вставних слів вживається такі відповідники: "правда", "справді", "щоправда". Приклади: "Добра такого зроду у мене, правда, не було" (Шевч.). "Правда, чорні думки й тоді вже снували по її обличчю" (Мирн.).

Під впливом польської мови дехто замість українського слова "побажання" вживає слово застаріле й невідповідне "дезидерат". У звичайному розмовному стилі це чуже слово звучить неприродно й часто навіть кумедно, зокрема в такому реченні: "Під час дискусії я завжди вису-

вав дезидерат". Коли ж мова йде про якусь річ, потрібну для поповнення музею, бібліотеки, колекції, то тоді як спеціальний термін вживається слово "дезидерат".

Цілком чужа українській мові назва "Екзекутивний Комітет" з п. *egzekucyjny*, себто "виконавчий". Слово "екзекутивний" асоціюється із словом "екзекуція", себто "тілесне покарання", "виконання вироку про смертну кару або про тілесне покарання". Але ж "Екзекутивний Комітет УНС" нікого не карає, то й немає ніякої потреби називати його такою страшною назвою — "екзекутивний". Конче треба викинути з ужитку цей непотрібний і шкідливий польонізм і замінити його широкоживаним українським словом — **"ВИКОНАВЧИЙ"**!

Такі вислови як наприклад: "*Геть з Москвою!*" "Геть з атомом" — це фразеологічні польонізми з п. *proz z...* По-українському кажуть: "Геть Москву!" "Геть російський імперіялізм!"

Не відповідає нормам української літературної мови й таке речення: "Проф. Г. *заангажував* до співпраці відомих знавців". Замість польонізму "заангажував" — треба казати "запросив". В українській мові слово "заангажувати" вживається лише в значенні "запросити когось на роботу в театрі", "запрошувати артистів для участі у виставках або концертах на основі договору".

Дуже часто в газетних статтях вживається непотрібний польонізм: "*зайняти становище*" з п. *zająć jakieś stanowisko*. Українські відповідники до цього польського вислову такі: "висловити свою думку з приводу чогось", "виявити своє ставлення до чогось", "ставитися", "поставитися".

Замість польонізму (і одночасно й русизму) "*морський залив*" з п. *zalew*, рос. "залив" треба казати: "затока". Приклади: "Човники на веслах снувались по затоці" (Л. Укр.).

Непотрібний польський канцеляризм "*в залученні* до цих листів..." з п. *w załączeniu* треба викинути з ужитку й замінити його українським словом "прикладаю" — "До цих листів прикладаю..."

У реченні: "В інтервалі поміж *заповіданням* з п. *zarowiać*) виступів пані У. Л. згадала 80-річних ювілятів (з п. *jubilat*) маємо аж два непотрібні польонізми. По-українському це речення звучало б так: "...поміж оголошеннями виступів У. Л. згадала ... ювілярів. Той, хто оголошує номери (не "точки" (!), а "номери"!) програми або виступи промовців, називається "конферансьє", а не "*заповідач*" (з п. *zarowiaacz*). Українське слово "заповідач" має цілком інше значення! "Заповідач" — це той, хто заповідає щось комусь у спадок. "Заповідачка", це жінка, яка залишає заповіт після своєї смерті, яка заповідає комусь щось у спадок. Отже цілком дико звучить, коли ми жінку-конферансьє називаємо "заповідачкою"! Бо "заповідачка" — це жінка, яка після своєї смерті залишає якийсь заповіт.

Вислів "*земляний газ*" — це непотрібний польонізм — з п. *gaz ziemny*. Український відповідник до цього польського слова: "природний газ".

Замість речення: "Комітет, *зложений* із семи

членів", в якому є непотрібний польонізм "зложенний" (з п. *łożony*) треба казати: "Комітет що складається з семи членів". Або: "Комітет у складі семи членів". Приклади: "Команда в складі трьох осіб" (Мик.), "Комісія складалася з чотирьох членів".

Слово "зложенний" в українській мові має зовсім інші значення. Приклади: "А. П. вийняв звіди акуратно *зложену блюзу*" (Коц.). "Зібрав і все, що тільки заціліло, *зложив і склеїв*" (Л. Укр.).

Вислів "злучені організації" (з п. *łączone*) краще замінити широковживаним висловом "об'єднані організації". Слово "злучений" вживається в іншому контексті: "здіймаються *злучені* руки" (Коц.). Слово "злучати" означає також "зводити тварини для статевого парування з метою одержання приплоду". В інших значеннях слово "злучати" рідко вживається.

Замість непотрібного польонізму: "багато українців *знайшлося* в неволі" треба казати: "...*опинилося* в неволі". Приклади: "Я оце, спинившись між двома критичними бігунами, думаю взяти якраз посередині..." (Л. Укр.).

Українське слово "знайтися" вживається в таких значеннях: "Хустка *знайшлася*". "Була б шия, а ярмо *знайдесться*" (Присл.). Тут, як бачимо, слово "знайтися" вживається в значенні "бути виявленим у результаті розшуків". Коли щось загублене, втрачене, зникле відшукується, то тоді кажемо "знайшлося". А тому то речення "багато українців *знайшлося* в неволі" звучить цілком безглуздо, бо ніхто тих українців не загубив, не втратив і ці українці не відшукалися в результаті розшуків.

Без знання польської мови не можна зрозуміти й слова "зразити" (з п. *zrazić*) у такому реченні: "Він боїться *зразити* собі тим російський народ". Доводиться шукати це слово в польському словнику. Воно означає: "відштовхувати від себе", "озброювати проти себе". В українській мові немає слова "зразити".

Такі вислови як "зрив Мазепи", "Листопадовий зрив" — це не українські вислови, це непотрібні польонізми від польського слова *zryw* та від польського фразеологізму *zrywać się do walki* (ставати до боротьби). Замість польського слова "зрив" треба вживати українські слова "повстання", "героїчний порив".

В українській мові є слово "зрив", але воно вживається цілком в іншому значенні. Воно означає перешкоду в здійсненні чогось: "зрив зборів". "Подія із зривом зборів була несподівана і прикра" (Ел.). "План стоїть під загрозою цілковитого зриву" (Коцюба). Слово "зрив" означає також невдачу, провал у здійсненні якоїсь справи, задуму. "Навіть найвища майстерність не врятує художника від *зривів і невдач*". (Мист.).

Замість того, щоб казати: "*зупа* з риби" — з п. *zupa* — треба казати "юшка". "Стало на рибу, стане й на юшку" (Присл.). "М'ясом хваляться, а воно й юшки не їло" (Присл.). "Дешева рибка — погана юшка" (Номис). "А петрушку

криши в юшку" (Шевч.). "Шестірний цідив юшечку" (Мирн.). "Юшка з локшиною та молодою бараниною" (Квітка).

Слово "книговод" — це калька з польського слова *księgowy*. В українській мові вживаються слова: "бухгалтер", "рахівник".

Один науковець у своїй газетній статті засмічує українську мову непотрібним польонізмом: "УВАН як *континізатор* УАН". А чому не сказати по-українському — "продовжувач"?

В одному періодичному органі читаємо таке речення: "З реалізацією завдань Декади (?*) *маються справи* так само, як..." Непотрібний польонізм "маються справи" (з п. *Sprawy się mają tak*) треба замінити українським висловом: "...*справи стоять* так само..." Приклади: "Щодо мого наміру вступити в монастир, то справа стояла так. (Коц.). "Справи стоять добре" (СУМ).

Слово "матися" в українській мові вживається в інших значеннях. Приклади: "А малась воля, малась сила" (Шевч.). "Я маюся досить добре" (Л. Укр.). "Як ся маєш?"

Під впливом польської мови кажуть і пишуть "на залі", "на університеті". В українській мові завжди вживають у таких випадках прийменник "в": "доповідь відбудеться *в залі*", "учитися *в університеті*".

Часто читаємо в газетах такі речення: "Сильний землетрус *навістив* Ел Сальвадор", "Навістила повідь". Тут слово "навістити" вживається в значенні польського слова *nawiedzać*. Коли мова йде про якісь стихійні нещастя, про лихо, про горе, про бурю, землетрус, повідь, тоді в українській мові вживається такі дієслова: *ставатися-статися, настигати, настигнути, спостигати-спостигнути, траплятися-трапитися* і т. д. Приклади: "У мене *сталася біда*" (Коц.). "Як має *статися* лихо, то станеться" (Стельм.). "На гірських річках *повідь стається* раптово" (Чорн.). "Може біда яка *настигла*" (Вас.). "Лютя буря прийшла з моря, *спостигла* Кримські береги" (Наука). "Ми *переболіли* це горе, що *спостигло* нас так неждано" (Хотк.). У Ель Сальвадорі *стався* великий землетрус.

Слово "навіщати-навістити" означає "навідувати", "провідувати", "відвідувати". Приклади: "Через день свекор *навіщає* сватів" (Мирн.). "Г. знову *навістив* хату Староміського" (Фр.). "Я *навіщатиму* вас, коли буде змога" (Шиян).

В реченні: "Греція жадала *нап'ятнування* Ізраїля" слово ж "нап'ятнувати" — польонізм-діалектизм, з п. *napiętnować*. Замість непотрібного польонізму треба казати: "гостро засудити", "затравувати".

Немає в українській мові слова "маргінесовий" — з п. *marginosowy*. По-українському кажуть: "зроблений на краях (берегах) книжки, рукопису". В переносному розумінні цьому польському слову відповідає українське слово: "другорядний".

*) Українське слово "декада" означає 10 днів, а не 10 років.

Без усякої потреби наші газети засмічують свою мову польонізмом "нуклеарний". В українській літературній мові замість цього чужого слова вживається слово "атомний", "ядерний" або "термоядерний" (в залежності від тексту). Приклади: "Успіхи у використанні атомної та термоядерної енергії..." (Наука), "Термоядерна реакція", "Термоядерна зброя", "Ядерна реакція", "Ядерна фізика", "Ядерний реактор", "Атомна електростанція", "Атомна енергія", "Атомна бомба".

У реченні: "Виставка не обіймала творів мистців (?) усієї нашої діаспори", слово "обіймала" вживається тут не в українському значенні цього слова, а в польському значенні слова *objąć*. У цьому контексті замість "обіймала" треба казати: "охоплювала". Українське слово "обіймати", "обняти" вживається в інших значеннях. Приклади: "Хто обійме, як я його" (Шевч.), "Прокіп обіймав оком Гафійку" (Коц.), "Тонка сорочка щільно обіймала її молоде тіло" (Коц.), "І сум і неспокій мене обіймає" (Вовч.).

Автор однієї статті пише: "...із пуг *obumierły* доктрини". Тут вживається чужий і непотрібний польонізм "обумерлої", з п. *obumierać, obumarły*. В українській мові замість цього польонізму є свої слова: "відмирати", "відмерти", "відмерлий", "відходити (відійти) в минуле".

Польські впливи часто відчужаються в уживанні прикметників. Такі сполучення, як наприклад, "в рік по", "в рік після" відповідають польським висловам *w rok po, w rok po*. Українські відповідники: "через рік після". А тому замість польонізму "Рівно в два тижні після крадежу..." треба казати: "Рівно через два тижні після крадежу (після крадіжки)".

У реченні: "Він упав з п'ятого поверху і забився" слово "забився" вживається в польському значенні слова *zabić się*, себто в значенні українського слова "убився". Хоч у розмовному стилі мови слово "забився" вживається і в значенні "убився", проте краще казати "убився". Слово "забився" має інше значення — "ударившись об щось, ушкодив якусь частину тіла", "відчув біль". Наприклад: "А кажі: добре забилася? Коліна позбивала?" (Мирн.).

У розмовному стилі мови вживається слово діалектизм "збиточник", зокрема в творах Франка, в значенні польського слова *zbytnik*. В українській літературній мові вживаються такі відповідники: "бешкетник", "пустун", "шибеник".

Дуже дивно звучить такий вислів: "Інсталяція (!) Саварина на канцлера". В українській мові немає слова "інсталяція"! Таке слово є в польській мові. По-українському кажуть: "Призначення Саварина на пост (на посаду) канцлера".

В одній газетній статті читаємо таке речення: "Кінь, кіт, собака — мої улюблені звірята" (!). Тут слово "звірята" вживається в значенні польського слова *zwierzę*, себто в значенні українського слова "тварини". Українське значення слова "звірята" зовсім інше! "Звір" — це дика, хижа тварина. Слова "звіря" означає "мала звіра" або зменшену форму від слова "звір". Приклади: "Спустила друге біснுவате своє скажене звіря"

(Шевч.). "Вони борюкалися з ним, як двоє молодих звірат із старим ведмедем" (Мирн.).

Замість "бідна конина" (п. *konina*) краще казати "коняка", "конячка", "конячина". Слово "конина" рідко вживається в значенні "конячина", але завжди вживається в значенні "кінське м'ясо". Приклади: "Татари споживали конину й баранину" (Панч), "Одна з них несла шмат мерзлої конини" (Гонч.).

Рідко вживаний в українській мові діалектизм-польонізм "обширний" (з п. *obszerny*), треба замінити українськими словами. Замість того, щоб казати: "обширний плян", "обширна кімната", "обширний вступ", треба казати: "докладний плян", "простора кімната", "надто довгий розтягнутий вступ".

Замість "отворив свою власну канцелярію" ((з п. *otworzyć*) треба казати: "відкрив...".

Діалектизм-польонізм "парох" (з п. *paroch*) не належить до слів української літературної мови. Замість цього польського слова в українській мові вживаються такі слова: "парафіяльний священник", "панотець". Не вживається в українській мові й слово "парохія", натомість вживається слово "парафія".

У реченні "Тут відразу наш гість дає перепис" (!), як тубільці печуть кенгуру" слово "перепис" вживається в значенні польського слова *przepis*, себто "рецепт". Українське слово "перепис" має зовсім інші значення. Найчастіше це слово вживається в значенні "спеціально організований масовий статистичний облік населення".

Українське слово "подивлятися" означає "дивитися час від часу, поглядати". Наприклад: "Кайдашиха лаялась та все подивлялась набік" (Н.-Лев.). Але під впливом польської мови українські газети в Америці часто вживають слово "подивляти", "подивляння" в значенні польського слова *podziw, podziwiać kogoś, coś*. Наприклад: "подивляння фейерверків". Замість цього непотрібного польонізму треба казати: "захоплення фейерверками".

У реченні "Мазепа попирав науку" вживається непотрібний діалектизм-польонізм "попирав" замість широковживаного українського слова "підтримував".

Українське слово "попирати" має цілком інше значення: "наступати на щось", "топтати". Приклад: "Дід попирав їх ногами" (Гонч.), себто "топтав".

В одній рецензії на словник проф. І. Огієнка сказано, що цей словник "не можна поручати" (!) як правописно-нормативний посібник". Тут польонізм "поручати" — з п. *poręczać* треба замінити вживаним у літературній мові словом "рекомендувати".

Вислів "постій міліції" — це явний польонізм з п. *postój*. Український відповідник: "відділ міліції" або "відділення міліції". У дореволюційній Росії — "полицейський участок".

Слово "постій" є в українській мові, але воно вживається в інших значеннях. У розмовному стилі це слово означає "тимчасове проживання або ночівля в когось". Застаріле слово "постій" вжи-

вається в значенні "тимчасове перебування військових частин у певному населеному пункті". Приклади: "А коли б я у вас попросився на постій" (Кучер). "...Як ті гусари на постої" (Шев.).

Замість польонізму "поштівка" — з п. pocztówka в українській мові вживається слово "листівка". Приклади: "Останнього дня надійшла спізнена листівка від Івонка" (Вільде). Слово "листівка" вживається в іншому значенні: це слово може означати друкований або рукописний листок з агітаційним змістом. Приклад: "Понад самою школою прогук літак і закидав листівками всі хати, городи, вигін" (Довж.).

У реченні: "Націоналізм може сполягати на національній гордості" слово "сполягати" — польонізм (з п. polegać), в українській мові цьому ніколи не вживаному слову відповідає слово "покладатися на кого, на що".

Вислів "уприємнити їхнє перебування" не відповідає нормам української літературної мови, бо слова "уприємнити" в українській мові немає. А тому цей польонізм треба відкинути й замінити його українським висловом "зробити приємним".

Під впливом польського вислову w charakterze kogoś автор однієї статті написав: "вони були в характері почесних гостей". В українській мові такого вислову немає! Натомість кажуть: "вони були як почесні гості". Приклади: "Викликають мене в суд як свідка (за свідка)". "Членом "Гарту" я був і сам, як книжковий ілюстратор (Довженко).

Вислів "штивість (штивність) Гейга", — з п. sztywność — треба замінити українським слогом: "негнучкість", "твердість", "упертість". У СУМ слова "штивний", "штивність" мають позначку "діалектизм". У літературній мові замість польонізму-діалектизму "штивний" вживаються українські відповідники: "нерухомиий", "твердий", "негнучкий". У переносному значенні слово "штивний" означає "холодний", "байдужий", "суворий".

Деякі газети завжди вживають назви "Палата репрезентантів ЗСА". Поляки мають назву izba reprezentantów. Але в українській літературній мові існує лише назва "ПАЛАТА ПРЕДСТАВНИКІВ США" 1956 року Українська Вільна Академія Наук у США і Наукове Товариство ім. Шевченка з США видали книжку Арнольда Марголіна "Державний устрій Сполучених Штатів Америки". Цю важливу книжку видано за літературною редакцією видатного українського мовознавця проф. д-ра Юрія Шевельова. Це видання безперечно авторитетне, і кожен автор, а також і кожен редактор повинен користуватися цією книжкою, яка цінна не тільки своїм змістом, а також і своєю бездоганною мовою, цінна тим, що тут подано в перекладі на українську літературну мову численні назви, що стосуються державного устрою Сполучених Штатів. Тут маємо й назви двох Палат Конгресу США: Сенат і Палата Представників. Отже немає ніякої потреби за польським зразком вживати назву "Палата Репрезентантів".

Немає ніякої потреби за польським зразком

писати й казати: "міністерство (чи департамент) справедливости" (з п. ministerstwo sprawiedliwości), "міністерство скарбу" (з п. ministerstwo skarbu), коли в академічному виданні книжки "Державний устрій Сполучених Штатів Америки" ясно й недвозначно написано: "Міністерство юстиції", "міністерство фінансів" (стор. 21). Час уже позбутися цих непотрібних польонізмів, які засмічують мову українських газет, що виходять у світ у Сполучених Штатах Америки. Треба викинути й незграбний і непотрібний неологізм "ЗСА" і писати так, як рекомендує УВАН, як пишуть журнали "Визвольний Шлях", "Сучасність", "Нові Дні", як пишуть газети "Українські Вісті", "Українське Життя", "Український Голос", як пишуть наші мовознавці й літературознавці: Ю. Шевельов, Д. Кислиця, В. Чапленко, П. Ковалів, Г. Костюк, Ю. Лаврінченко, В. Барка, Б. Антоненко-Давидович, Я. Рудницький і всі інші люди, які додержуються норм української літературної мови, дбають про її чистоту й рішуче вступають проти всяких проявів "махновщини" у творенні непотрібних неологізмів.

Конче треба викинути з ужитку й такі польонізми: "поборова служба", "поборова комісія" (з п. robocza komisja). В українській літературній мові вживаються слова: "призов" (набір на військову службу), "на призов ти", "призовна комісія", "призовник" (той, хто призивається на військову службу). Приклади: "...пришов час на призов іти" (Григ.). "Він віз новобранців на призовний пункт" (Тют.). "Чекали своєї черги з'явитися перед призовною комісією" (Соб.). "Родичі проводжали призовників до станції" (М. Тарн.).

У реченні: "Він (Кларк) відвідав Росію... не тільки як подорожник..." польонізм "подорожник", рідко вживаний в українській мові (з п. podróżnik), має українські відповідники: "подорожній", "мандрівник". Приклади: "А наші подорожани залюбки його слухали" (Гр.). "Федоренко розпрощався з добродушним подорожанином" (Кач.). "Подорожній попросився, щоб хлопець його підвіз" (Гонч.). "Я сіла в машину й почала розглядати подорожніх" (Ю. Янов.). "Пастухи сидять, а до них мандрівник з темряви наближається" (Вас.). "...притулок для мандрівниці Ізиди" (Л. Укр.).

Слово "подорожник" означає придорожний бур'ян, що використовується в народній медицині. "...прикладав і прив'язував до ран зілля, подорожника..." (Стор). "Сніговий подорожник" — це назва невеликого північного птаха.

У статті одного літературного критика читаємо: "лісові й пільні квіти". "Пільні" — польонізм, з п. polny. В українській мові немає слова "пільний". Польському слову "пільний" відповідає українське слово "польовий". Приклади: "Під лісом сидить пастушок, плете з польових квітів вінок" (Вас.). "Іскряно й яро червоніють цілі різи польового маку" (Н.-Лев.).

У польському значенні слова вживається слово "вігальний" у такому, наприклад, реченні: "А цього — вігальний, спостережливий, кмітливий жінці типу Ганни Черинь, мабуть, і досить..." Польо-

нізмові "вітальний" — з п. *witalny* — в даному контексті відповідають такі українські слова: "життєдіяльний", "життєлюбний", "життєрадісний". Слово "вітальний" в українській мові є, але воно має цілком інше значення: "вітальна телеграма", "вітальний знак рукою". Отже слово "вітальний" означає те саме, що й слово "привітальний".

***

На цьому закінчуємо огляд русизмів і польонізмів, що засмічують мову українських газет, журналів та інших видань, що друкуються у Сполучених Штатах та в Канаді. Цей огляд, звичайно, не повний, він не охоплює всіх русизмів та польонізмів у мові американських українців. Завдання кожного українця дбати про культуру рідної мови. Завдання це не легке в умовах чужого мовного оточення. Найбільшу увагу питанням культури мови повинні приділяти автори, журналісти, редактори, письменники, промовці. Щоб успішно боротися за чистоту української мови, треба частіше користуватися такими підручниками й порадиниками з української мови: І. Юрій Шерех. Нарис сучасної української літературної мови (Мюнхен, 1951), Олекса Синявський. Норми української літературної мови (Львів, 1941), Борис Антоненко-Давидович. Як ми говоримо (Київ, 1970). Треба частіше заглядати в словники, пам'ятаючи пора-

ду славетного українського поета Максима Рильського:

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову, Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде...
... Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля..."

Найбільша скарбниця української лексики — це одинадцятитомний академічний СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. Цей тлумачний словник не тільки реєструє слова й пояснює їх значення, але й дає численні приклади з творів української літератури XVIII-XX століття. Цей словник подає не тільки слова сучасної української літературної мови, але й діалектизми, слова застарілі, слова книжного стилю, слова розмовного стилю, наукові терміни і т. д. Словник Української Мови — це велике досягнення українських мовознавців, які, працюючи в несприятливих політичних умовах, в умовах посиленої урядової русифікації, все таки змогли в наслідок своєї копіткої праці створити найповніший і найдокладніший словник української мови.

Дозволю собі закінчити цю останню свою статтю словами Максима Рильського:

"Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтесь доглядать свій сад".

Частина друга – статті

НОРМАТИВНА ЛЕКСИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Сучасна українська літературна мова дуже відрізняється від української літературної мови X-XIII ст., XIV-XVI ст. і XVII-XVIII ст. Давня українська літературна мова була староболгарська. Жива народна мова поволі просочувалася у твори стародавнього письменства. З часом стародавня українська літературна мова що далі то більше наближалася до народної мови. Проте ця літературна мова була чужа й незрозуміла народові. Тому, щоб поширити знання літературної мови серед народу, починають укладати слов'яно-українські словники. Найкращий із них — це словник 1627 року Памви Беринди. Ось як перекладав автор цього словника слова тодішньої української літературної мови (церковнослов'янської) на живу українську народну мову: *абіє* — *зараз*, *агница* — *овечка*, *бездна* — *безодня*, *бразда* — *борозна*, *время* — *час*, *врата* — *ворота*, *град* — *місто*, *гряду* — *іду*, *стеся* — *стежка* і т. д.

Уже з цих прикладів ми бачимо, що в XVII ст. українська літературна мова дуже відрізнялася від тодішньої української народної мови. А це більше відрізняється теперішня лексика сучасної української літературної мови від лексики давньої української літературної мови X-IV ст. І тому п. Антін Івахнюк дуже помиляється, коли він захищає вживання якогось слова в сучасній українській літературній мові на тій підставі, що таке слово зафіксоване в документах давньої мови. При цьому п. А. Івахнюк посилається на працю П. Ковалева — "Лексичний фонд літературної мови київського періоду X-XIV ст.". Якщо ми будемо вважати цей лексичний фонд української літературної мови XIV ст. фондом сучасної української літературної мови, то тоді, логічно міркуючи, треба вважати за слова сучасної української літературної мови всі староболгарські слова, що становили основу української літературної мови X-XIV ст. Тоді нам доведеться ввести в сучасний лексикон української літературної мови такі, наприклад, чужі й незрозумілі для нас слова: *алдзя*, *алкати*, *бразда*, *брань*, *влага*, *вия*, *град* (в значенні місто), *елнь*, *здравіє*, *нетопырь*, *ныривы*, *позыблание*, *смречіє*, *собьство*, *таймичить*, *уврести*, *церь*, *чувитво*, *юбрь* і т. д.

Є в лексиконі X-XIV ст. і слово "поступати", є й слово "поступок", але ці слова вживалися не в значенні "повістись", і не в значенні "вчиняти", не в значенні "вчинюк". Слово "поступок" вживається в значенні "злочин", "злодійство". А слово "поступити" вживається в значенні "порушити". Таким чином, немає ніяких підстав захищати русизми "поступок", "поступать", покладаючися на лексичний фонд літературної мови київського періоду.

Коли ми визначаємо русизм в сучасній українській літературній мові, то беремо до уваги не походження слів, не їх етимологію, а беремо до

уваги порівняння лексики сучасної української літературної мови з лексикою сучасної російської літературної мови. Давні староболгарські слова — такі як *враг*, *врата*, *бразды*, *долг* — належать і до лексики сучасної російської мови. Але в сучасній українській літературній мові ці слова не вживаються, бо українська мова має інші відповідники: *ворог*, *ворота*, *вудзечка*, *вудила* (а вислів *бразды правления* має український відповідник: *кермо влади*), *борг*, а в іншому значенні *повинність*. Коли ж ми замість наших українських слів *борг*, *ворота* і т. д. будемо казати *долг* або *довг*, *врата*, то ці давні болгаризми будуть сприйматися як русизми, бо вони тепер вживаються в російській мові і не вживаються в українській літературній мові.

Для визначення русизмів в українській мові ми користуємося одномовними і двомовними словниками. До них належать такі словники: 1. Словарь української мови Бориса Грінченка (1908), 2. Практичний Російсько-Український Словник Г. Сабалдира (1926), 3. Словник Українсько-Російський А. Ніковського (1927), 4. Академічний Російсько-Український Словник (6 томів).

Редактори: В. М. Ганцов, Г. К. Голоскевич, М. М. Грінченкова, акад. А. Ю. Кримський, акад. С. О. Єфремов, А. Ніковський та ін. (1942-1943) (цей словник заборонений тепер на Україні), 5. Українсько-Російський Словник О. Ізюмова (1930), 6. Російсько-Український Словник О. Ізюмова (1930), 7. Українсько-Російський Словник Української Академії Наук (6 томів). Редактори: І. М. Кириченко, акад. М. Т. Рильський та ін. (1953-1963), 8. Російсько-Український Словник Української Академії Наук (3 томи), 1968, 9. Академічний Словник Української Мови в 11 т.т. (вийшло в світ 8 томів). Редактори: П. П. Горещький, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка, П. П. Доценко, Л. А. Юрчук, В. О. Винник, В. М. Русанівський, Є. П. Кирилук, М. Т. Рильський та ін. (1970-1977). Ці словники, особливо найцінніші з них академічний словник 1924-1933 р.р. та великий академічний словник у 11 т.т. 1970-1977 р.р. виявляють надзвичайно велике багатство сучасної української мови, кожне слово в цьому словнику ілюструється численними прикладами з творів найвизначніших українських письменників. У великому академічному словнику української мови подано не тільки лексику сучасної української літературної мови, не тільки нормативну лексику, а зафіксовано також і *позанормативні слова*, які мають відповідні пояснення й потрібні позначки, що характеризують їх місце в мовній практиці. Академічний словник української мови — це справжня скарбниця нашого рідного слова.

Користуючися цими словниками, можна визначити русизми в мові американських українців і одночасно ознайомитися з надзвичайним багат-

ством сучасної української лексики і фразеології, яке й треба використовувати для усунення непотрібних русизмів і заміни їх численними українськими відповідниками, які відбивають найтонші нюанси значень слова. Щоб з'ясувати, чи треба залишити в мові американських українців русизм "поступати" (в значенні "вчинити"), русизм "поступок" (в значенні "вчинок"), звертаємося до словників, шукаємо ці слова і читаємо таке:

1. Р.-У. Сл. т. 3, за ред. акад. С. О. Єфремова. К. 1928, стор. 405-406: *Поступать, поступить* — 1) *чинити, учинити, робити, зробити* і т. д. І далі численні приклади з цими українськими словами-відповідниками: "Не добре ми собі *учинили*, що свою матінку прогнівили" (Дума) і т. д. 2) *поступать в школу, на должность* — *вступати, вступити, йти, піти у школу, до школи, на посаду*. І далі знову йдуть приклади. Потім словник подає фразеологічні звороти з російським словом "поступать", "поступить" і показує, як ці фразеологічні звороти повинні бути перекладені на українську мову. Ось один із таких прикладів: *Налоги поступают своевременно* — *податки надходять своєчасно*.

2. Рос.-Укр. Словник Української Академії Наук, т. 2, 1968, стор. 636: *Поступать, поступить* — 1) (*Деталь*) — *робити, зробити, чинити, 2) (устраиваться куда)* — *вступити до школи, стати (влаштуватися) на роботу* і т. д.

3. О. Ізюмов. Р.-У. Сл. 1930, стор. 574: *Поступать* — *діяти, робити, 2) (в школу, на должность)* — *вступити до школи, ставати на службу*.

Беремо тепер Словник Української мови, т. 7, 1976, стор. 383-384. Тут є слово "поступати", але в українській літературній мові це слово вживається в іншому значенні: 1) *Йти, ступати*: Біжать, *поступаючи* злегка, газелі стрункі, сторожки" (Леся Українка). "Не смій і ногою *поступити* сюди" (Іван Франко). Далі в словнику зафіксовано також і позалітературне вживання слова "поступати" з помітками "розмовне", "рідко": "У кінну міліцію *поступаю*". (Корнійчук). Замість такого позалітературного вживання слова словник рекомендує український відповідник "влаштуватися на роботу".

Словник подає українське слово "чинити" замість позалітературного слова "поступати", що його вживає письменниця Вільде в такому контексті: "...не має права *поступати* легковажно". Проаналізувавши словники, бачимо, що вживання в українській мові слова "поступати" в значенні "чинити", "робити" не відповідає нормам української літературної мови. Таке вживання відповідає лише нормам російської мови. Тому ми й називаємо це слово "русизмом", якщо в українському тексті хтось уживає його замість українських слів "чинити", "робити".

Слово "долг" — це слово сучасної російської літературної мови. В усіх словниках йому відповідає українське слово *борг*, а в іншому значенні слово "повинність" (Р.-У. Сл. І т. 1924, стор. 231). Отже, коли ми вживаємо замість цих українських слів слово "довг", то цим самим вводимо в нашу мову непотрібний діалектизм-русизм. Академічний словник української мови (2 т. 1971

р., стор. 330), фіксує слово "довг", зазначає, що воно не належить до літературної мови, що воно діалектизм.

У деякого може виникнути сумнів, чи справді слово "призадуматись" позалітературне слово, чи справді воно вживається тільки в російській мові і не вживається в українській літературній мові. Беремо 3-й т. Словника Б. Грінченка (1907), Укр.-Рос. Словник Ніковського (1927), Укр.-Рос. Сл. О. Ізюмова (1930), Словник української мови Української Академії Наук (7 т. 1976 р.), шукаємо цього слова й не знаходимо його. Тепер шукаємо цього слова в російсько-українських словниках і відразу знаходимо його. В академічному Р.-У. Сл. (т. 3, 1928, стор. 489) читаємо: *призадумываться, призадуматься* — *загадуватися, задумуватися, замислюватися, замислитися*. Так само на стор. 709 академічного Р.-У. Сл. (1968) маємо таке ж саме пояснення російського слова "призадуматься". Проаналізувавши ці словники, бачимо, що слово "призадуматися" не належить до нормативної лексики української мови, що воно діалектизм-русизм і що його треба викинути геть і вживати українських слів: *задумуватися, задуматися, замислюватися, замислитися*.

Тепер виникає питання: звідки ж ці словари-русизми (*негодувати, призадумуватися* і т. д.) взяли в мові тих українців, які ніколи не вчили російської мови і які російської мови не знають. Русизми в мові українського населення Галичини, Буковини й Закарпаття з'явилися в наслідок русифікаторської діяльності москвофілів, які користувалися в культурному житті, зокрема в пресі мертвим "язичем", які пропагували російську мову, а українську мову зневажали, називаючи її мовою "пастухів та свинопасів" (Зубрицький). Москвофіли захопили в свої руки громадські установи: Ставропігійський Інститут, Народний Дім у Львові та Галицько-Руську Матицю. 1876 року москвофіли заснували Общество ім. Качковського та опанували "Руську Раду". Пресовими органами москвофіли були "Слово" (1861-1887), "Русская Рада" (1871-1912), "Галичанин" (1893-1913), "Русское Слово" (1890-1914). Проти москвофілів боролися національно свідомі галицькі діячі й письменники. Галичина зробила великий вклад в українську літературну мову. Але одночасно багато русизмів залишилося в мові українців Галичини й Закарпаття в наслідок ворожої діяльності москвофільських газет, зокрема газети "Слово", яка не визнавала української національності. Мова цієї газети — жахливе "язичіє" — мішанина російської мови з церковнослов'янською та місцевою народною українською мовою. Шкідливу діяльність провадили й інші москвофільські газети ("Живое Слово", Львів, 1899), "Прикарпатська Русь" (Львів, 1909-1914), "Русская Правда" (Чернівці, 1910-1913), "Лемко" (Львів, 1911-1913), "Светло" (Ужгород, 1913).

Впливам російської мови підлягали не тільки москвофіли, але й свідомі українські діячі. Наприклад відомий вчений і автор багатьох статей на мовні теми І. Верхратський завжди обстоював народну основу літературної мови, боровся за її

чистоту і одночасно вживав таких русизмів: *знаток, насікомий, лучший, пострадати* тощо. В сучасній українській мові замість цих русизмів вживаються такі слова: *знавець, комаха, ліпший, потерпіти*. І. Франко характеризував тодішній стан української літературної мови в Галичині такими словами: "...знання нашої народної мови дуже мале, язик поплутаний і запоганений, язикове почуття у всіх, що пишуть і говорять нашою мовою, зовсім затемнене та заплутане". Борис Грінченко писав, що в Галичині в газетній мові дуже багато слів *не наших, а запозичених із польської, німецької та російської мови, найбільше через оте "язичіє"*. Русизми часто вживалися в галицькій пресі в кінці ХІХ і на початку ХХ ст. Ось кілька прикладів цих русизмів: *перевод (зам. переклад), учебник (зам. підручник), кружок (зам. гурток), ошибка (зам. помилка), очки (зам. окуляри), напиток (зам. напій), председатель (зам. голова), услівя (зам. умова), средство улучшения*

(зам. засіб поліпшення), послідани (зам. останній), оживлена дискусія (зам. живий дискусія), виводи (зам. висновки) і т. ін.

Проти такого засмічення української мови русизмами виступив львівський журнал української молоді "Молода Україна". Стаття "Замітки в справі української літературної мови" ("Молода Україна", Львів, 1905, ч. 2. Редактор В. Панейко) рішуче заперечує вживання таких русизмів: *учебник, діятель, тогди, руский язик* і натомість рекомендує замінити ці слова словами української літературної мови: *підручник, діяч, тоді, українська мова*. Так львівський журнал "Молода Україна" своїми слухними порадами сприяв поширенню й зміцненню в західноукраїнській мовно-літературній практиці загальнонаціональних норм української літературної мови. *Заклики львівської "Молодої України" і тепер ще живі й актуальні для американських українців!*

"НОВІ ДНІ", квітень 1979

ДОВІДКА ПРО СЛОВО "РОСІЙСЬКИЙ"

Пан Роман Завицький у своєму листі до редакції ("Н. Д.", ч. 340) пише: "П. Одарченко каже уживати "російський нарід" замість "русский". Виходить, що П. Одарченко вигадав вислів "російський народ".

Ні, П. Одарченко нічого не вигадав, ніякої "америки" він не відкрив. Він тільки ствердив, що всі українці, які знають свою рідну мову і додержуються норм літературної мови, кажуть і пишуть "російський", а не "русский". І якби шановний пан Завицький уважно читав книжки, написані українською мовою, то він ніколи не радив би писати "русский" замість "російський".

Ось кілька прикладів, як пишуть українські письменники, українські вчені та українські мовознавці. Письменник Іван Нечуй-Левицький у своїй статті "Російська народна школа на Україні" (журнал "Правда", 1889 р., т. І, вид. 2 і 3, стор. 126-132) пише: "російські шкільні книжки", "вчити народ російською мовою", "російської мови", "говориться про російське село", "російський побут", "російські слова", "лекція російської мови". Іван Франко 1878 р. в статті "Література, її завдання..." писав: "у російських реалістів школи Писарева"... В іншій статті (1905 р.) Франко писав: "...російських письменників... ми знаємо". М. Коцюбинський писав: "є тут російський співак" (лист до дружини, 1910), "для російського видання" (лист до В. Гнатюка, 1910), "у російському перекладі" (лист до Є. Чикаленка, 1910), "літературної російської мови" (л. до М. Могиланського 15. X. 1910). Леся Українка писала: "вибрано журі для російських і українських творів" (л. до Л. Драгоманової, 1896), "російські газети" (л. до М. Павлика, 1899), "перекладати Ваші оповідання на російську мову" (л. до І. Франка, 1903), "російські видавництва" (до Франка, 1903), "російські видання", "російських фрак-

ціях", російської літератури" (лист до М. Кривинюка, 18. II. 1903). Володимир Самійленко писав: "в російській мові", "мови російської" "Чужомовні слова в укр. мові", 1918).

Акад. А. Кримський писав: "наріччя російської мови", "російський вчений", "схожих з російськими словами", "позичати з російської мови", "знання російської мови" (Наша язикова скрута...", "Зоря", 1891).

Акад. С. Єфремов писав: "російського письма", "російська критика", "громадянства російського", "російського лібералізму" ("Історія укр. письм.", т. 2, 1919, стор. 7, 30, 44).

Богдан Лепкий в антології "Струни" (Берлін, 1922) писав: "російські учені" (10 стор.), "російських матеріалів" (II, 26), "з російської мови" (II, 79). М. Зеров писав: "російських поетів" (56), "російських віршів" (62), "російські твори" (64) ("До джерел", Краків, 1943).

В "Українсько-німецькому словнику" Зенона Кузелі і Ярослава Рудницького (1943) читаємо: "російський", "Росія", "росіянин", "русифікація". Юрій Шерех у кн. "Нарис сучасної української літературної мови" (Мюнхен, 1951) пише: "російською колонізацією", "російська мова" і т. д. Проф. Д. Чижевський у кн. "Історія української літератури" (Нью-Йорк, 1956) також усюди пише: "в російській мові" (331), "талановитого поета росіянина К. Рієєва" (388), "російських романтиків", "в російській літературі" (389) і т. д. Ні один письменник ніколи не вживав слова "русский" в значенні "російський".

Я думаю, що цих прикладів досить, щоб переконати пана Завицького в тому, що П. Одарченко ніяк НЕ МІГ порушити норми української мови і вживати чуже слово "русский" замість українського літературного слова "російський".

"НОВІ ДНІ", грудень 1978

Петро Одарченко

"ПОХВАЛЬНИЙ ЛИСТ" ЧИ "ПОХВАЛЬНА ГРАМОТА"?

У забороненому тепер "Російсько-українському словнику", т. 2, вип. 2, К., 1932, стор. 430 (головний редактор цього тому акад. А. Кримський) слово "лист" в значенні "документ" вживає в такому контексті: "виконавчий лист", "охоронний лист", "підписний лист", "похвальний лист". В "Українсько-російському словнику" (Київ, Академія Наук, т. 4, 1961 р., стор. 277) читаємо такі приклади: "похвальна грамота", "похвальний лист", але тут же зазначено, що "похвальний лист" — це вислів застарілий. Отже рекомендується вживати "похвальна грамота". У найновішому академічному "Словнику української мови" (т. 7, 1976, стор. 444) подано три назви письмового свідчення про успіхи в чомусь: "похвальний лист", "похвальна грамота", "похвальне свідство". В академічному словнику (т. 7, стор. 444-445) подано приклад із творів С. Васильченка: "Одержавши похвальний лист з рук учителя, заплакав він...". Цей приклад взято з оповідання "Циганка", написаного 1911 р. Сучасний письменник Микола Гірник (родом із Черкащини) вживає вислів "похвальна грамота". Так само су-

часний письменник Петро Козланюк у своєму творі "Весняний шум" (1952) пише: "...а це похвальна грамота за гарну успішність". Приклади з творів сучасних письменників із висловами "похвальна грамота" подано в 2-му томі "Словника української мови" (1971) і в 7-му томі (1976).

Беручи до уваги авторитетність академічного "Українсько-російського словника" (т. 4), видавця 1961 року (в часи "відлиги"), а також той факт, що до редакційної колегії належав найвидатніший знавець української мови, поет і академік М. Рильський, ми маємо всі підстави віддати перевагу вислову "похвальна грамота".

С. Васильченко — славнозвісний письменник і знавець української літературної мови — у своєму оповіданні, написаному 1911 р., цілком логічно — відповідно до панівної тоді в школі назви письмового свідчення про визначні успіхи — вжив вислів "похвальний лист". Така назва тоді існувала очевидно під впливом російської мови. Словник 1961 р. вважає цей вислів застарілим і цим самим рекомендує вживати словосполучення "похвальна грамота".

"НОВІ ДНІ", грудень 1978

Петро Одарченко

І ЩЕ ПРО ВИСЛІВ "НА УКРАЇНІ"

Проф. Юрій Шевельов — видатний мовознавець і один із найкращих знавців української літературної мови — у вступній статті до збірника літературно-критичних статей Юрія Шереха "Не для дітей" (1964) відкинув помилкове й нічим не обґрунтоване твердження митрополита Іларіона про вислів "на Україні". Хибну теорію митрополита Іларіона спростували також інші українські мовознавці. Автор цих рядків у ж. "Нові дні" (березень 1979), відкидаючи теорію митрополита Іларіона звернув увагу на те, що українські письменники, філологи завжди писали "на Україні". Видатні знавці української мови акад. С. Єфремов, акад. А. Кримський, Олена Курило, Гр. Голоскевич, В. Антоненко-Давидович та інші аткож завжди писали "на Україні".

Однак таке вяснення не вплинуло на фанатичних прихильників теорії митрополита Іларіона. Священник Степан Сорока на сторінках "Нових днів" (грудень день 1979) без усяких підстав обвинуватив П. Одарченка в тому, що П. О. нібито захищає "руїницьку" традицію, а не "геройську славу козацьку традицію". (Тут пропусаємо шість сторінок додаткових авторитетних прикла-

дів, де різні відомі автори вживають лиш вислів "на Україні", бо я переконаний, що й ці факти не вплинуть на тих, хто воліє писати "в Україні" — М. Даль).

А на закінчення подамо деякі факти, деякі приклади, які красномовно свідчать те, хто ж саме підтримує козацькі традиції, а хто підтримує "руїницькі" — за висловом пен-отця Сороки — традиції. Пригадаймо початок української думи про Хмельницького та Барабаша:

"Як із день-родини
Зчичилися великі війни
на Україні..."

Або славнозвісний козацький марш:

"Гей, не дивуйте, добрії люди,
Що на Вкраїні повстало..."

Отже виходить, що "на Україні" — це не руїницька традиція, а таки слава козацька традиція!

А коли в Канаді в одному з університетських видань підручника української мови у відомому вірші Лесі Українки "Надія" рядок

"Надія вернутись ще раз
на Вкраїну"

змінено на "Надія вернутись ще раз в Україну", то таке спотво-

рення тексту поезії Лесі Українки вважаємо за нічим не виправдане фальшування мови Лесі Українки.

У цьому підручнику спотворено й мову П. Куліша. У промові над труною Т. Шевченка П. Куліш казав: "Були в нас на Україні великі воїни..." У підручнику вислів Кулішів "на Україні" змінено на "в Україні". В журналі "Основа", ч. 3, 1861 р. та в інших виданнях — за текстом "Основи" — всюду промова Куліша надрукована без мовних змін, лише в канадському підручнику рукою одного з наших мовознавців — прихильників теорії митроп. Іларіона — змінено в тексті Кулішевої промови вислів "на Україні" на вислів "в Україні". І таким чином сфальшовано мову П. Куліша.

Слідівсямося, що рука руїницьків не підніметься на "Заповіт" Тараса Шевченка і що не виступить у них сміливости "виправити" по-своєму слова поезії Шевченка, яка стала справжнім національним гімном України:

"Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
НА ВКРАЇНІ милій.

Петро Одарченко

"НОВІ ДНІ", березень 1980

ДО ПИТАННЯ ПРО ЛЕКСИКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

(Уваги до твердження П. Форманюка й А. Юриняка)

"Швець, знай своє шевство, а в кравецтво не лізь".

— Нар. прислів'я

Останнім часом з'явилося багато різних статей на мовознавчі теми. На жаль, дуже часто автори цих статей висловлюють безпідставні й помилкові твердження. Одну з таких статей надруковано 3 вересня 1979 року в газеті «Вільний світ». Назва її «Наші завжди (?) до київського словника 1975 р.» Автори цієї статті П. Форманюк та А. Юриняк, критикуючи виданий у Києві український правописний словник, цілком слушно зазначають, що в цьому словнику є такі русизми як «горнична», «вищестоящий», «загул», «грижа», «осанка» та ін. Але на цьому й кінчаються слушні зауваження. Далі автори безпідставно зараховують до русизмів багато таких слів, які насправді належать до нормативної лексики української літературної мови. Автори статті плутають слово «виробка» із словом «виробіток». Ці слова мають різні значення. Слово «виробка» належить до гірничої термінології і означає місце, де видобувають корисні копалини. Слово «виробіток» означає кількість виробленого в наслідок праці. Звідси вислів: «норми виробітку». Слово «грохот» нічого спільного не має з рос. словом «грохот». Українське слово «грохот» це спеціальний гермін, що означає шахтарський пристрій. Слово «грохотити» означає «просівати через грохот». Слово «дижка»

означає товсту бавовняну тканину. Приклад: «Мати з дижки пошили спідницю» (Лєся Українка).

Слово «дряхлий» є в 2-му т. Сл. Укр. Мови (стор. 428) з прикладами з творів І. Франка: «дряхлим дідівським голосом», «дряхла хатина». Слово «дітище» з позначкою «ірон.» є в Рос.-Укр. Словнику Акад. Наук, I том, К. 1924, стор. 214. Редактори цього тома — Ганцов, Г. Голоскевич, Марія Грінченкова. Слово «колимага» вживає М. Томчаний у творі «Готель» (Ужгород, 1960): «В Рахові ми вже вийшли з нашої колимаги як друзі...» Є це слово і в академічному Рос.-Укр. словнику, 2 т. 1929, стор. 298. Редактори словника: В. Ганцов, Г. Голоскевич, М. Грінченкова, А. Ніковський, А. Кримський. У цьому словнику слово «колимага» має позначку: «гал., себто «галицьке слово». Це слово означає — старовинний закритий чотириколісний віз. (Див. Сл. Укр. Мови Акад. Наук, 4 т., К. 1973, стор. 221).

Слово «костоломка» є в укр. частині Рос.-Укр. Сл. Акад. Наук. 1929 р. т. 2, стор. 336 з прикладом: «залізниця-костоломка». Слова «кочегарка» і «кочегарня» є в акад. Словн. Укр. Мови, 4 т. К. 1973 з поміткою «техн.» та з прикладами з творів укр. письменників. У Рос.-Укр. Сл. I т. 1968 ці слова мають помітку «заста-

ріле». У Рос.-Укр. сл. 1929 р. в укр. частині є слова: *кочегарка, паровичня*.

Слово «лежебок» з позначкою «розмовне» є в 4 т. Сл. Укр. Мови (1973) з прикладом із творів Лєсі Українки: «...шибеників, лежебоків волоцюг» (стор. 471). У 2-му т. Рос.-Укр. сл. 1932 р. (редактори: Калинович, Кримський, Ярошенко) є слово «лежебока» (стор. 411). Вислів «на відшибі» є в акад. Рос.-Укр. Словнику, т. 3, 1927 р. Головний редактор — акад. С. Єфремов, інші редактори — Ганцов, Голоскевич, М. Грінченкова, А. Ніковський. Є цей вислів і в Словнику Б. Грінченка, К. 1907, стор. 235. Приклади: «Одав дочку на одшибі», «жив той дід на одшибі за греблею» (Ганна Барвінок).

Слово «лженаука» є в Сл. Укр. Мови, 4 т., стор. 481. В сучасній українській літературній мові є багато складних слів із першою частиною «лже-». Академічний Рос.-Укр. Словник, т. 2, 1932 р. (редактори: Кримський, Калинович, Ярошенко) подає багато таких складних слів: *лжеапостол, лжевірець, лжемудрець, лжепророк, лженаука, лжевченість* і т. д. (Див. стор. 425). Такі слова вживаються в творах українських письменників. Приклад: «Один твій погляд скине лжепророків» (Л. Українка). Але в уживанні частини «лже-» немає якоїсь певної послі-

довности, бо в багатьох українських словах замість частини "лже-" вживається частина "псевдо-": псевдовчений, псевдоклясицизм, псевдонародний, псевдоромантика. А замість слова "лжесвідчення" в українській мові побутує слово "кривосвідчення". Замість "лжеприсяга" кажуть "кривоприсяга". Замість "лжетлумачення" кажуть "кривотлумачення". А часом можна сказати "лжесвідок" і "кривосвідок" (РУС, 1932, 425 ст.). Отже слово "лженаука", зафіксоване в забороненому більшовиками акад. Рос.-Укр. Сл. (1924-1933), належить до лексики української літературної мови.

Слово "околиций" означає один із вищих боярських чинів. Це слово з поміткою "іст" (історичне) зафіксоване в Акад. Сл. Укр. Мови (5 т. ст. 674). Це слово є також у Словнику староукраїнської мови XIV-XV ст. (К. 1978, стор. 79).

Слово "поколіти" є в Словнику укр. мови Б. Грінченка (3 т., 274 ст. К. 1909) із прикладом, взятим із "Енеїди" І. Котляревського. Є це слово і в Сл. Укр. Мови (7 т., 35 ст.). Це слово вживається і в творах Панаса Мирного: "до обіду грохи не всі поколіли".

Слово "лощовинка" також не належить до "московського намулу". Загляньте в Словник Грінченка (2 т., 379 ст.) і там знайдете слово "лощина" і "лощовина" і приклад із творів П. Куліша: "На лощині пасеться стадо турів". Є це слово і в Рос.-Укр. Сл., т. 2, 1932 р. (редактори: Кримський, Калинович і Ярошенко) на стор. 456. І приклад із твору Чернявського: "Грім

окликає нагірній лощини". У 4 т. академічного Словника Укр. Мови на стор. 551 читаємо: "Лощина — те саме, що видолінок". І далі йдуть приклади з творів української літератури: "Там, де колись на лощині вовки вили..." (Панас Мирний). Далі є й слово "лощинка" зменш. до "лощина". І далі такі ілюстрації: "Казали звернути через лощину, а вона якось лощинку тую проминула" (Марко Вовчок). "З бугорків у лощинки, з лощинок у канавки..." (Ю. Яновський). Отже, якби Форманюк та Юриняк заглянули в словники, то не називали б слово "лощинка" московським намулом.

Слово "грижа" є в словнику Грінченка та в інших словниках із відповідними прикладами: "Ой, має він на серці та й велику грижу" (Е. З.). "Грижа погнала його до шинку..." (І. Франко). Тут слово "грижа" вживається в значенні журба, гризота, турбота. Це слово належить до діалектної лексики. Слово "грижа" в значенні хвороба в Рос.-Укр. Сл. 1924 р. перекладається українським словом "гила". Слова "пропуклина" немає в українській мові, а якщо його рекомендують пп. Форманюк та Юриняк, то цим самим вони пропагують польське, а не укр. слово, бо лише в польській мові є слово "przeruklina".

Слово "заварка" є в Сл. Грінченка (2 т. 12 ст.), воно означає страву, зварену із сироватки й сиру. У Сл. Укр. Мови (3 т. 38 ст.) слово "заварка" означає настій, залитий окропом. Приклад із твору Гжицького: "чайник із густою заваркою".

Слово "завалка" або "завалювання" — це спец. тер-

мін шахтарський, вживається це слово в такому контексті: "завалка (завалювання) шихти в піч", "завалка залізної руди". Див. Сл. Укр. Мови 3 т., стор. 35-36.

Слово "заклейка" в укр. мові має обмежене значення: воно означає смугу паперу, якою щось заклеюють. Див. Сл. Укр. Мови (3 т., 146).

Слово "заклепка" є в Р.-У. Сл. 1929 р., стор. 32. Є також інші слова з тим самим коренем: заклепник, заклепування, заклепувати, заклепний молоток. Є це слово і в акад. Сл. Укр. Мови (3 т., 1972). Приклади: "...як заклепки на плугові" (Тют.); "Котельники клепали заклепки" (Донч.). "...у наглухо заклепанім казані" (Гонч.).

Не належить до "московського намулу" і слово "заставка". Ось, наприклад, у 2-ому томі Словника Грінченка (Київ, 1908 р.) читаємо: "заставка", "на всі заставки", "заставочка". І багато прикладів ілюструють вживання цього слова в усній народній творчості та в літературі. Є це слово і в Рос.-Укр. Сл. (т. 2, 1929). Є це слово і в 1 т. Рос.-Укр. Сл. (К. 1924). Рос. слово "вешняк" має укр. відповідник "заставка" (стор. 68). Слово "заставка" вживається і в іншому значенні — в значенні малюнок в книжці перед початком тексту. Приклад: "Я не могла одірвати очей від тих сторінок з тонко розмальованими заставками" (Леся Українка). Існує також термін у гідрології "заставка" в значенні спеціального щита, який затримує воду. Приклади: "То паля тріснула, то заставку розбило" (Є. Гребінка). "Во-

ду в лотоках спинили *заставками*" (І. Нечуй-Левицький). Тільки той, хто не знає української мови, хто не читав творів Гребінки, Нечуя-Левицького, Лесі Українки, може твердити, що слово "заставка" є московське слово!

Особливо обурюються Форманюк і Юриняк з приводу того, що в київському правописному словнику є слово "заставляти" та що це слово вживається і на еміграції. «Останнє слово (себто "заставляти") так прилипло до нашої мови, — пишуть у своїй статті Форманюк та Юриняк, — ...що навіть ті періодики, котрі пильнують чистоти мови (ось як для прикладу назвати — «Українські Вісті» і «Нові Дні») частенько згіршують (?) настрої читачам, бо "заставляють" замість "примішувати".» Щоб не "згіршувати" свого настрою, треба було б заглянути в словники й переконатися в тому, що таке слово є в українській мові і що «Українські Вісті» та «Нові Дні» не порушують чистоти української мови, вживаючи слово "заставляти". Порушують чистоту української мови і збіднюють її лексичне багатство лише ті, що викидають це слово з української мови. Українська мова багата на синоніми. Рос.-Укр. Словник, т. 2, 1929, стор. 88 подає такий, наприклад, синонімічний ряд: *силувати, присилувати, примушувати, примусити, неволити, приневолювати, заставляти, заставити*. Слово "заставляти" є в Укр.-Рос. словнику А. Ніковського (К. 1927), у "Практичному рос.-укр. сл." Г. Саоалдіря (К. 1926), у Рос.-Укр. сл. О. Ізіумова

(1930), в Словн. укр. мови Б. Грінченка (К. 1908) і в Словнику Укр. Мови (З т. 1972). Ось кілька прикладів уживання цього слова в творах українських письменників. "Дяк заставляв Тараса носити дрова" (Панас Мирний). "...до роботи заставляти" (Лесь Українка); "Заставив людей, аби уважно слухали" (Лесь Мартович). "Заставила мене мати тонку пряжу прядти" ("Пісні українського народу". 1884). "Солод^о меду заставили його про все забути" (Іван Франко). "А мене ще квасоллю чистить, хату вимітять заставляють" (А. Тесленко). Цих прикладів досить, щоб довести, що й наддніпрянські й західноукраїнські письменники не вважають слово "заставляти" "московським намулом".

Тепер розглянемо ті слова, які Форманюк і Юриняк вважають "дивоглядами і недоречностями".

Слово "дівчище" зовсім не належить до "дивоглядів" чи до "недоречностей". Це звичайне українське слово, воно є в Словнику Грінченка (1 т. 388 ст.) і в Рос.-Укр. сл. 1924 р. (1 т., 205 ст.), є це слово і в Сл. Укр. Мови (2 т., 209 ст.). Приклади: "Ач, яка здоровенна дівчище" (Сл. Грінч.). "Господи, що тога дівчище не натерпілася за свій вік" (І. Франко). Є й слова "дівчур", "дівчачур".

Слова "дзизкати", "дзизнути" — це не дивогляди, а звичайні українські слова, зафіксовані в Словнику Грінченка і в Сл. Укр. Мови (1 т. 267 ст.). Приклади: "дзизкають кулі", "дзизкають і гудуть черепки". "Камінь повз голову дзизнув"

(Марко Вовчок). Тільки людина, яка мало знає українську мову, може твердити, що слово "дзизкати" — це якась "недоречність" чи "дивогляд". Ось перед нами Словник Грінченка (1 т. стор. 379). Читаємо: "дзизкати" і синоніми зазначено: "дзизжчати", "брязчати" (за сучасним правопис. "бряжчати"). І приклад подано: "Голосно дзизчали чарочки" (П. Мирний). Є це слово і в Рос.-Укр. сл. (1929).

Слово „дівизна“ з позначкою „заст.“ (застаріле) є в Сл. Укр. Мови з таким прикладом: „Розкладу, розвішаю свої згадки, як молода дівизну“ (Ст Васильченко).

Для Форманюка та Юриняка здається „дивоглядом“ чи недоречністю слово „вищезати“. А насправді це звичайне українське слово, зафіксоване в Словнику Грінченка та в Рос.-Укр. Словн. (2 т. 1929 р., стор. 218). У цих словниках подано й приклади вживання цього слова. „Вищезає жито“ (Мат. Укр. Етнології). „Каченята вищезали, ворони вихапали“ (Левицький). Є це слово і в Сл. Укр. М. (1 т. 546 ст.) з прикладами з Сл. Грінченка та з твору І. Нечуя-Левицького.

Зовсім не „дивогляд“ і слово „вичапати“. Є воно і в Словн. Грінченка (1 т. 199 ст.) і в Сл. Укр. М. (1 т. 137 ст.). Ще в журналі „Основа“ 1862 року було надруковане таке речення: „Ледве вичапав відтіля.“

Даремно Форманюк і Юриняк висловили своє здивування, зарахувавши слово „вичапати“ до „недоречностей“ і „дивоглядів“ та поставивши після цього слова в дужках розділові знаки?! Краще було б, не покладаючися на свої дуже обмежені знання української мови, заглянути в словники української мови і переконатися, що слово „вичапати“ — це не якийсь „дивогляд“,

а широковживане українське слово. У Сл. Грінченка (1 т. 199 ст.) є слово „вичахати“ з таким прикладом його вживання: „В печі вже вичахло“. Беремо тепер Рос.-Укр. Сл. том 3, 1927 р. за редакцією С. Єфремова, Ганцова, Голоскевича, Ніковського, М. Грінченкової (головний редактор акад. Єфремов) і знаходимо там слово „вичахати“ з прикладом із Сл. Грінченка. А тепер звертаємося до найкращої і найповнішої скарбниці українського слова — до академічного словника української мови, т. 1, К. 1970, стор. 537 і дізнаємося, що в сучасній українській літературній мові слово „вичахати“ вживається в трьох значеннях: 1. втрачати тепло, 2. в переносному значенні — ставати пасивним, менш діяльним і 3. поволі втрачати сили, здоров'я. Тут же подано приклади, взяті з творів українських письменників. В одному з творів Л. Яновської (1861 — 1933) є вислів: „... де вичахали пряники.“ У творі видатного українського письменника Степана Васильченка є таке речення: „Все одно вечерея вичахла на столі.“ У творі І. Ле „Богдан Хмельницький“ є такий вислів: „...настрій осавула поволі вичахав“. У творі О. Стороженка (1805 — 1874) є таке речення: „Не пізнала (жінка) сердешного: од праці висох, вичах...“

Цілком безпідставне твердження Форманюка та Юриняка, що слово „убагнути“, „вбагнути“ належить до „надуманої творчості“ самих укладачів Правосписного Словника. Насправді це слово не вигадали укладачі, а взяли його з відомого всім твору І. Котляревського „Енеїда“. Це слово є в Словн. Грінченка (4 т., 305 ст.). Є це слово і в Рос.-Укр. Сл., т. 3, 1928 р., ст. 363). (Нагадуємо, що головний редак-

тор цього тому акад. С. Єфремов). Форманюк і Юриняк пишуть у своїй статті: „Ми досі ніде цих слів не чули і не бачили“. Так от прочитайте „Енеїду“, прочитайте вказані сторінки Словника Грінченка та Рос.-Укр. Словника за головною редакцією акад. С. Єфремова і тоді ви побачите те, чого ви досі не чули й не бачили!

Слова „підранити“, „підранений“ є в Сл. Укр. Мови (6 т., 489 ст.). Ці слова вживаються в творах О. Гончара, П. Панча, Копиленка, Юрія Яновського та ін. письменників. Напр.: „... підранив жандарма“ (Ю. Янов.).

Не вигадали упорядники Правосписного словника й слова „перекоїтися“. Це слово є в 3 т. Словника Грінченка (121 ст.). Є воно і в Словн. Укр. Мови (6 т. 199 ст.). Значення цього слова — припинитися, закінчитися (переважно про щось недобре, напр., про негоду). Словник Грінченка подає такий приклад: „Коли воно перекоїться в лихій години.“

Слово „навечерятися“ є в 5 т. Сл. Укр. Мови з позначкою „розмовне“. Це слово вживається в творах Гончара, Виргана та ін. письменників.

Помиляються Форманюк і Юриняк, називаючи „дивоглядом“ і „недоречністю“ слова — „перелятяться“, „переляюватися“. Ці слова є і в Словн. Грінченка (3 т. 124 ст.) і в 3 т. Рос.-Укр. Словника Академії Наук (головний редактор акад. С. Єфремов, інші редактори — Ганцов, Голоскевич, Ніковський) стор. 207 і в Словн. Укр. Мови (6 т., 212 ст.).

Щодо слова „перство“, то воно походить від слова „пер“, яке означає довічне або спадкове звання представників вищого дворянства в Англії (Див. Словник іншомовних слів. К.

1974, стор. 513). Так само як від слова „дворянин“ утворюється слово „дворянство“ — так само і від слова „пер“ утворено слово „перство“.

Недостатнє знання української мови виявляють ті, що вважають українське слово „колішений“ якимсь „дивоглядом“. Це слово є і в Словн. Грінченка (3 т., 270 ст.) і в академічному Словн. Укр. Мови (4 т., 225 ст.). Є й відповідні пояснення і приклади: „колішений віл“, себто віл, який іде в задній парі плужного запрягу.

Слово „розчалка“ — це спец. технічний термін, що означає механічну тягу у вигляді грона (див. Сл. Укр. Мови, 8 т., 858 ст.).

Слово „розчух“ означає розчухане місце (Див. Сл. Укр. М. 8 т. 864 ст.).

Слово „розщепенювати“, „розщепенити“ має два значення: 1. перетворювати на щербинь і 2. забивати щепенем щілини (Див. Сл. Укр. М. 8 т. 869 ст.).

Є в українській мові і слово „розшугати“, „розшугнути“. Вживається воно в такому контексті: „розшугнути ворон“, себто злякати їх і примусити розлетітися. (Див. Сл. Укр. М. 8 т., 869 ст.)

Слово „ротанг“ означає ліянову пальму, стебла якої ідуть на виготовлення кошиків (Див. Сл. Укр. М. 8 т., 888 ст.).

Форманюк і Юриняк вважають слово „розгардіяшити“ „свійським дивоглядом“, не знаючи про те, що це слово вживається в творах Панааса Мирного, а слово „розгардіяш“ в „Енеїді“ Котляревського, що це слово є в Словнику Грінченка (4 т. 37 ст.) і в Сл. Укр. Мови (8 т., 646 ст.). В українській народній пісні є таке речення: „Ти ж отаман наш, не дбаєш про нас, та вже ж наше товариство, як розгардіяш“.

У Панаса Мирного вживається такий вислів: „Максимові самому хотілося битись, рубатись, розгардіяшити.“

Є в українській мові і слово „розгаслий“ від слова „розгасати“. Див. Сл. Грінченка (4 т. 38 ст.) і Сл. Укр. М. (8 т., 647 ст.).

Загляньте в Сл. Грінченка і знайдете там і слова „хрумчати“, „хрупотява“ (4 т. 416 ст.). Ці самі слова знайдете і в Укр. Рос. Сл. А. Ніковського (1927 р. стор. 828).

Не можна назвати „дивоглядом“ і слово „мандрюха“. Це слово є в Сл. Грінченка (2 т. 404 ст.) і в Укр.-Рос. Сл. Ніковського (1927 р., 407 ст.), і в акад. Рос.-Укр. Сл. (1924 р. т. 1, 42 ст.), і в 3 т. акад. Рос.-Укр. сл., 408 ст. (Головний редактор цього словника акад. С. Єфремов!), і в акад. Сл. Укр. Мови (4 т., 619 ст.), і в творах українських письменників, зокрема в „Енеїді“ Котляревського та в творі Льченка „Козацькому роду нема переводу“. Ось приклади з „Енеїди“: „Відкіль такіє се мандрюхи?“ „Квартал єсть цілий волоцюг... мандрюх...“

Не вигадали упорядники і слова „вишатириги“, бо це слово вживалося ще в творах Є. Гребінки (1812 — 1848): „Як лис, по стежках покотив; все вишатириг, обходив.“ (Див. Сл. Укр. М. 1 т. 540 ст.)

А тепер перейдемо до розділу „Проголини“. У цьому розділі пп. Форманюк і Юриняк пишуть: „Отже подаємо реєстр слів української мови, котрі — на нашу скромну думку — конче треба внести в друге видання Орфографічного словника“. Читаємо цей реєстр слів „української мови“ і бачимо, що це не українські слова, а польські здебільшого. Ось ці слова живцем узяті з польської мови:*)

Форманюк і Юриняк вважають, що всі ці польонізми „конче треба“ внести в друге видання Орфографічного Словника. Але київські мовознавці напев-

не не замінять цими непотрібними польонізмами відомі широковживані українські слова. Не ввійде в друге видання словника і слово „київець“,**) бо завжди вживається „киянин“, „киянка“. Див. Сл. Грінченка, Сл. Ніковського (1927), акад. Р.-Укр. Сл. (1929) і 4 т. Сл. У. М. Не внесуть наші мовознавці й рос. слова „зависть“, бо в нас є своє слово „заздрість“. Але є слово „завидувати“. Де ж логіка? — запитаєте ви. Логіки в мові не шукайте! Напр. в англійській мові два „О“ читається часом як „у“ (book), а часом як „а“ (flood). В українській мові „о“ переходить в „і“ в закритому складі: „нога — ніг“, „столи — стил“, „роки — рік“, „гора — гір“. Але — вода — вод. В українській мові є слова: „воля“ і „неволя“. Відповідно до іменника „неволя“ є дієслово „неволити“ („Вдову ніхто не сміє ні в чім неволити ані кривдити“ — І. Франко), але немає слова „волити“. Слово „земля“ в род. відм. множини має форму „земель“, але слово „тесля“ має форму „теслів“ (а не „тесель“). Укр. слово „ворона“ — жіночого роду („Прилетіла ворона...“ М. Коцюбинський), але слово „шуліка“ — іменник чоловічого роду („Над садом, високо вгорі, плавав шуліка“. Десн.). Обидва слова означають назви птахів, обидва закінчуються на -а, але одно з них іменник чоловічого роду, а друге слово — іменник жіночого роду. Отже, як бачимо, в мові не треба шукати якоїсь логіки.

Треба також звернути увагу на те, що в мові авторів статті „Наші завваги до київського словника 1975 р.“ є лексичні й синтаксичні помилки. Лексичні ми вже відзначили. Автори пишуть: „Щоб запобігти різних кривотлумачень...“ У цьому контексті треба замість слова „запобігти“ вжити слово „уникнути“. Дієслово „запобігати“ — „запобігти“ керує давальним відмінком: „... не запобі-

гав лихові“ (М. Коц.). Лише годі, коли слово „запобігати“ має значення „здобути, придбати, дістати“, ставиться родовий відмінок: „запобігати ласки в когось“. Коли ж слово „запобігати“ означає „не допустити“, „відвертати щось“, то після нього ставиться давальний відмінок: „запобігати різним кривотлумаченням“.

Загальні висновки

Основна помилка шановних пп. Форманюка й Юриняка, а також багатьох інших авторів мовознавчих статей полягає в тому, що вони ігнорують мову класиків української літератури, ігнорують словники української мови, недостатньо знають норми літературної мови, покладаються лише на свої обмежені знання мови, на свою обмежену лексику, на свої мовні звички та на свою мовну практику.

Той, хто хоче удосконалити свої знання української літературної мови, повинен уважно прочитати основні праці з української мови („Норми української літературної мови“ О. Снявського, „Нарис сучасної літературної мови“ Юрія Шереха, „Як ми говоримо“ Б. Антоценка-Давидовича та ін.) та частіше заглядати в словники української мови, пам'ятаючи пораду одного з найкращих знавців української літературної мови — видатного поета Максима Рильського:

„Як парость виноградної лози,
Плекайте мову Пильно й
ненастанно

Політь бур'ян... .

... Не біється заглядати

у словник:

Це пишній яр, а не сумне
провалля...“

**) У Правописному Словнику Г. Голоскевича помилково вживається слово „київець“. П. О.

*) закуп — польське слово	zakup	укр. купівля
вияскравити — поль.	wyjaskrawić	укр. перебільшити, згустити фарби
намацальний — поль.	namacalny	укр. наочний, відчутний
уроєний — поль.	urojony	укр. уявний, уявлюваний
уроїти — поль.	uroić	укр. уявляти, уявити
утульний — поль.	utulny	укр. ласкавий, затишний
мурин — поль.	muryn	укр. негр
паталаха — поль.	patalach	укр. недотепа
ударемнити — поль.	udaremnić	укр. не допустити до здійснення, розладнати
удоступнити — поль.	udostępnić	укр. відкрити комусь доступ
кревняк — поль.	krewniak	укр. родич
оклепаний — поль.	oklepany	укр. банальний, заяложений
двоторовий — поль.	dwutorowy	укр. 1) двоколіїний, 2) що роз- вивається у двох напрямках.
двоторовість — поль.	dwutorowość	розвиток у 2-х напрямках,
пропуклина — поль.	przepuklina	укр. гила
витрих — поль.	wytrych	укр. відмикачка
спільнота — поль.	wspólnota	укр. 1) спільність, 2) громада
горувати — поль.	górować	укр. панувати, переважати, перевищувати
уділовець — поль.	udziałowiec	укр. пайовик
централя — поль.	centralia	укр. центр
умісцевити — поль.	umiejscawiać	укр. визначити місце
справець — поль.	sprawca	укр. винуватець, причинець
справувати — поль.	sprawować	укр. здійснити
вгляд в щось	wzgląd	укр. погляд
збаранілий з поль.	zbaranieć	укр. розгублений, приголомшений
взоруватися — поль.	wzorować się	укр. брати приклад, наслідувати
переочення — поль.	przeoczenie	укр. недогляд
напушистий — поль.	napuszysty	укр. пихатий, бундючний пишномовний
міщух — поль.	mieszczuch	укр. міщанин, обиватель (Р.У. сл. 3 т. за ред. С. Єфремова)
вникливий — поль.	wnikliwy	укр. вдумливий, проникливий.

УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ

Середа, 12 грудня 1979 р.

Середа, 26 грудня 1979 р.

МОВНІ ПОРАДИ

Дощ іде, а не падає

Наші молоді дописувачі „Молодої України“ у своїх повідомленнях, спогадах та листах до редакції іноді вживають помилкових висловів. Наприклад, часто пишуть „падає дощ“, „дощ не падав“, а дехто пише „дощ ішов“. Як же правильно треба казати й писати? Відповідь на це питання дає мова наших народних пісень, прислів'їв, приказок, а також мова наших видатних письменників.

На широких просторах України з давніх-давен були відомі дитячі пісні-заклички:

Йди, йди, дощику,
Зварю тобі борщику.
Тобі каша, мені борщ,
Щоб густіший **ішов** дощ.
Не **йди**, не **йди**, дощику,
Дам тобі борщику
У глинянім горщику.

А скільки є дотепних прислів'їв та приказок про дощик. Ось перед нами недавно перевидана фотографічним способом славнозвісна книжка М. Нюмиса „Українські прикази, прислів'я і таке інше“, надрукована 1864 року (Цю надзвичайно цінну працю перевидано 1985 року в оселі св. ап. Андрія Первозванного в Саут Бавн-Бруку коштом видавничого фонду Владики Мстислава, митрополита Української Православної Церкви). Ось кілька прислів'їв із цієї книжки:

Дощ **іде**, як відром іллє. (572)
Оцей дощ глухий: не **йде**, де просять,
а **йде**, де косять. (580)
Нехай **іде** дощ — наловим риби, буде борщ. (583)
Як **підє** дощ на Юр'я, то буде хліб і в дурня. (437)
А згадаймо усім відому українську народну пісню:

І шумить, і гуде,
Дрібен дощик **іде**.
Або ось така пісня, записана на Поділлі:
Іде дощик лугами,
Пшеницю минає...

Або пісня, що її записав на Канівщині Борис Грінченко:

Ой, звечора дрібний дощ **ішов**,
І к півночі притуманило...

Понад сто років тому П. Чубинський видав велику збірку українських народних пісень. Одна з них починається такими словами:

Пішов дощик громовенький
А на той садок зелененький.

А ось записана на Волині народна пісня:
Надворі дощ **іде**,
На небі смуга.
Видиться я весела —
На серці туга.

Тут маємо поширений у народних піснях народнопоетичний художній засіб — так званий психоло-

гічний паралелізм, коли явища природи порівнюються з почуттям й настроєм людини.

В одній пісні про кохання розповідається про те, що ніякі перешкоди не зупиняють хлопця від зустрічі з милою:

Дощ **іде**, під негоду
Бреде хлопець через воду.

Ще один приклад психологічного паралелізму маємо в такій пісні:

Ой, по горі дощ **іде**. А в долині туман...
На мойому серденьку туга та печаль.

Явища природи — дощ і туман — символізують сумний настрій дівчини.

Аналогічну символіку маємо і в такій пісні:

Хмарка наступає,
Дрібний дощ **іде**;
Милий покидає, —
До другої **йде**.

Але не завжди дощ символізує тугу, сум, горе. У широко відомій старовинній народній пісні „Тече річка невеличка з вишневого саду“ дощ символізує радість, успіх, щастя:

Дівчинонька догадалась — руту посіяла:

Дощі **пішли**, рута зійшла, дівка заміж вийшла,
А у млині на камені кукіль не вродився
Козак старий, літа пройшли, а ще й не женився.

А тепер погляньмо, як пишуть славетні українські письменники. Леся Українка у своїх листах пише: „Дощ тут не **йде** цілий день“. „Надходить важка біла хмара і починає **йти** сніг.“ „І в мене на серці далеко не завжди **йде** дощ“. І. Нечуй-Левицький пише: „На дворі **йшов** лапатий сніг“. Панаас Мирний: „Коли ж... **підє** дощ густий та холодний“. М. Коцюбинський: „Зараз такий **іде** дощ, як із відра“. „Ранком **ішов** сніг“. С. Васильченко: „Чорна хмара наступила, став дощик **іти**“.

Видатний український письменник і один із найбільших знавців української мови Борис Антоненко-Давидович у своїх листах до Дмитра Нитченка часто писав про київську погоду: „На Водохрища **йшов** дощ“. „Часом **іде** дощ або дощ із мокрим снігом.“ „У ніч проти Нового Року **пішов** дощ.“ „У липні похолодало і **пішли** дощі, як восени“. „Похолодало й **пішов** мокрий сніг“.

На закінчення пригадаймо високохудожній уривок із повісті Михайла Коцюбинського „Fata morgana“, уривок, який учні вивчали на пам'ять, як зразок високої письменницької майстерності. У цьому уривкові осінній пейзаж символізує собою загибель надій і сподівань героїв повісті:

„**Ідуть** дощі. Холодні осінні тумани клубочать угорі і спускають на землю мокрі коси. Пливе у сірі безвісті нудьга, пливе безнадія, і стиха хлипає сум. Плачуть голі дерева, плачуть солом'яні стріхи, вмивається сльозами убога земля і не знає, коли осміхнеться. Сірі дні змінюють темні ночі. Де небо? Де сонце? Міріади дрібних крапель, мов умерлі надії, що знялись занадто висо-

ко, спадають додолу і пливуть, змішані з землею, брудними потоками. Нема простору. Нема розваги. Чорні думи, горе серця, крутяться тут, над головою, висять хмарами, котяться туманом, і чуєш коло себе тихе ридання, немов над умерлим...

Зображена тут картина дощової осені символізує безвихідне становище безземельного селянства. У цьому уривкові Коцюбинський не мав на меті змалювати лише картину осені. Тут він через подробиці, пов'язані з уявленням про похмурний осінній день, відтворює розпач своїх героїв.

Отже, як бачимо, в українській літературній мові вживається вислів „ІДЕ ДОЩ“. Вислів „пада дощ“ — це запозичене з польської мови: *deszcz pada*.

Крім вислову „дощ іде“ в українській мові є багато інших висловів, які мальовничо й образно характеризують різні особливості, силу і якість дощу: **Дощ капає, крапає, накрапає, кропить, лє, сіє, сіється, сипле, лопотить, шумить, тарабанить, січе, шипить, мрячить, росить.** Приклади цих висловів ми маємо у творах М. Коцюбинського, С. Васильченка, Лесі Українки, І. Франка, О. Олеся, П. Тичини, М. Рильського та ін. Є ще слова „злива“ (сильний дощ), „мряка“, „мжичка“ (густий дрібний дощ).

Лексична скарбниця української мови надзвичайно багата!

„Молода Україна“, 1987, т. 1 (362).

ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА „ХУДОЖНИК“

У газеті „Свобода“ з 29 серпня 1986 року згадано про відомого українського художника Святослава Гординського. У цій же газеті з 10 вересня 1986 року наруковано спростовання під назвою „Гординський не є художником“. С. Гординський просить, щоб його не називали цією „безглуздою в українській мові назвою“, бо в підручнику П. Омельченка („Наука про малярські фарби...“ Київ, ДВУ, 1930) сказало, що слово „художник“ — це „цілком чуже для нас слово від „худо, худий“.

І. П. Омельченко і С. Гординський глибоко помиляються, вважаючи українське слово „художник“ русизмом. Слово „художник“ відоме на Україні з XI ст., коли Москви ще й на світі не було. Слово „художник“, зокрема вживається в одному з найвизначніших творів староукраїнської літератури — в Києво-Печерському „Патерику“ (X-XIII ст.) Слово „художник“ це запозичення із „худогий“, „худог“ і означає „умілий“, „вправний“, „гарний“. Прикметник „худог“ запозичений із готської мови від слова „гандаг“, що означає „вправний“, „умілий“. А слово „гандаг“ походить від слова „гандус“ — яке означає „рука“.

Російська мова запозичила слово „художник“ з мови пам'яток староукраїнської літератури.

Отже, слово „художник“ раніше з'явилося в українській мові, а потім з мови пам'яток староукраїнської літератури це слово запозичила російська мова.

Слова „художній“ „художник“, „художність“ широко вживаються в українській літературній мові. Ось кілька прикладів. Слово „художник“ кілька разів вживав Т. Шевченко. Напр.: „Не пишеш ти мені, чи був у тебе художник Раєв.“

„...ставши справжнім художником, Тарас Григорович...“ (Панас Мирний). „...дуже несхожі один на одного художники“ (М. Рильський). „...приходжу до думки, що мороз — талановитий художник“... як художник трактує свої мотиви.“ (М. Коцюбинський). „Художник В. Кричевський з робітниками групи переставляли дерева...“ (О. Довженко). „Довженко працював художником...“ (І. Кошелівець).

Видатний літературознавець і один із найвидатніших знавців української мови акад. С. Єфремов дуже часто вживав таких слів і висловів: „... не абияким художником виступає...“ „Тут виступає Тобілевич не тільки художником реалістом...“; „... художніми творами.“ „... художніх композицій...“; „око художника“, „художніх образів“, „художник в апогеї свого розвитку“, „душі художника“, „мова мовиться про художника“, „душа художника“, „цей художник“, „художній смак“, „художніх засобів“, „художні сцени“, „художні образи“, „художня творчість“, „з художнього погляду“, „талант художника“, „форма художніх творів“, „пурист художнього слова“, „художній такт“, і т. ін.

Видатний знавець української мови проф. М. Зеров пише: „безпосереднім чуттям художника“, „краса художньої техніки“, „автор художніх творів“, „художник слова“ і т. ін.

Проф. П. Филипович пише: „питання про художню творчість“, „в художній літературі“, „художній принцип Олесів“, „художні уподобання“ та ін.

Проф. Б. Якубський пише: „художніх засобів“, „високий рівень художньої форми“ та ін.

Борис Антоненко-Давидович пише: „переклади художньої літератури“, „уривок з художнього твору“ і т. ін.

Проф. Ю. Бойко пише: „художнього твору“, „художніми прийомами“.

Акад. А. Кримський пише: „Професор пішов навідати художницю“.

Леся Українка пише: „брак художнього зв'язку“, „своєю художньою вартістю“, „художній символ“, „зрада художньої правди“, „художніх образів“ і т. ін.

У словниках О. Ізюмова і Г. Голоскевича (1930) також є українські слова: художник, художній, художність, художньо.

Отже, газета „Свобода“ з 29 серпня 1986 року у своїй статті мала рацію, назвавши С. Гординського українським художником.

С л о в о

Х У Д О Ж Н И К

в українській мові

Слово „художник” запозичено із старослов'янської мови. Це слово вживається в „Кієво-Печерському Патерику” — визначній пам'ятці оригінальної літератури Київської Держави перша чверть XIII століття). Зафіксовано це слово і в відомому „Лексиконі славенороському” Памви Беринди (1627 р.). Походить воно від слова „худог”, яке також вживається і в Кієво-Печерському Патерику і в словнику Памви Беринди. Памва Беринда перекладає це слово українською мовою: „Худог: мудрий”. А слово „художество” Беринда перекладає словом „умілість”. Прикметник „худог” запозичено з готської мови — від готського слова *handags*, що означає „умілий, майстерний”. А готське слово *handags* походить від готського слова *handus* — „рука”.

Із старослов'янської мови слово „художник” перейшло в українську мову (так само як багато й інших слів: учитель, закон, народ, пророк, творець, благи, благословити, образ, святиня, істина, храм, собор тощо).

Дехто вважає, що слово „художник” — це російське слово, яке походить від російського слова „худ”, себто „погано”. На жаль, така помилкова інтерпретація походження слова „художник” належить не тільки малоосвіченим людям, а й деяким високоосвіченим людям, а зокрема й відомим українським художникам, які ображаються, коли їх називають художниками, бо, на думку цих осіб, слово художник — це „безглузда в українській мові назва”. Якщо вважати, що слово „художник” походить від російського слова „худ”, то тоді дійсно слово художник — безглузда назва, бо як такі талановитих людей — діячів образотворчого мистецтва — називати словом, що походить від слова „худ”.

Але насправді слово художник походить не від слова худо, а від слова худог — умілий, мудрий, май-

стерний. Слово художник було відоме на Україні тоді, коли Москви ще й на світі не було. Не українці запозичили це слово від москалів, а, навпаки, — москалі запозичили це слово із мови пам'яток староукраїнської літератури.

Слова художник, художній, художність широко вживаються в українській літературній мові. Ось кілька прикладів такого вживання цих слів.

Т.Г. Шевченко часто вживав це слово у своїх листах, писаних українською мовою. Наприклад: „Не пишеш ти мені, чи був у тебе художник Раєв.” Панас Мирний писав: „...ставши справжнім художником, Тарас Григорович...” М. Коцюбинський писав: „...приходжу до думки, що мороз — талановитий художник”. М. Рильський — один із найкращих знавців і оборонців чистоти української мови — писав: „...дуже несхожі один на одного художники”. О. Довженко пише: „Художник В. Кричевський з робітниками групи переставляли дерева”. Видатний літературознавець і знавець української літературної мови І. Кошелівець пише: „Довженко працював художником”.

Слово художник вживається в українській мові не тільки в значенні „діяч образотворчого мистецтва”, а також і в значенні „талановитий письменник”, „художник слова”. М. Коцюбинський мав на увазі письменника, коли писав: „...як художник трактує свої мотиви”.

Славний український літературознавець і один із найвидатніших знавців української мови акад. С.О. Єфремов дуже часто вживав у своїй історії українського письменства таких слів і висловів: „Тут виступає Тобілевич не тільки художником-реалістом”, „художніми творами”, „художніх композицій”, „око художника”, „художніх образів”, „художник в апогеї свого розвитку”, „душа художника”, „цей художник”, „художній смак”, „художніх засобів”, „художні

сцени”, „художні образи”, „художня творчість”, „талант художника”, „форма художніх творів”, „пурист художнього слова”, „художній такт” і т. ін.

Видатний знавець української мови проф. Микола Зеров пише: „безпосереднім чуттям художника”, „краса художньої техніки”, „автор художніх творів”, „художник слова” і т. ін.

Проф. П. Филипович пише: „питання про художню творчість”, „в художній літературі”, „художній принцип Олесів”, „художні уподобання” і т. ін.

Проф. Б. Якубський пише: „художніх засобів”, „високий рівень художньої форми” і т. ін.

Борис Антоненко-Давидович, великий знавець і оборонець української мови, пише: „переклади художньої літератури”, „уривок з художнього твору” і т. ін.

Проф. Юрій Бойко пише: „художнього твору”, „художнього прийому” і т. ін.

Академік А. Кримський пише: „Професор пішов навідати художницю”. Леся Українка завжди писала: „художній символ”, „художні образи”, „зрада художньої правди”, „свою художньою вартістю” і т. ін.

В академічному „Російсько-Українському Словнику правничої мови” за редакцією академіка А.Ю. Кримського (Київ, 1926) на стор. 220 читаємо: „художній”, „художньо”, „художність”, „художник”, „(стар.) худог”. Ті самі слова маємо і в словниках О. Ізюмова (1930) та Г. Голоскевича (1930).

Отже, С. Гординський помиляється, безпідставно вважаючи слово „художник” „безглуздою назвою”, бож це слово походить не від слів „худог”, „худой”, „худи”, як думає С. Гординський, а від старослов'янського слова „худог” (Див.: Пантелеймон Ковалів. Лексичний фонд літературної мови Київського періоду X-XIV ст.”. Нью-Йорк, НТШ, 1962, стор. 174, 374)

„Народ” чи „нарід”?

Кожну мовну рекомендацію треба з усіх боків обміркувати, перше ніж її висловлювати.

С. Караванський

С. Караванський у своїй статті „Що передамо нашадкам?” (*Визвольний шлях*, 10, 1986, стор. 1245-1251) пише: „Чому ми здебільша вживаємо слово *на р о д*, коли існує прекрасний український термін *на р і д*?” На жаль, цю мовну рекомендацію автор „не обміркував з усіх боків, перше ніж її висловив”. І тим самим заперечив ту законну вимогу, яку він поставив у кінці своєї статті.

Отже, спробуємо обміркувати цю „мовну рекомендацію” С. Караванського „з усіх боків”.

Спочатку погляньмо, якому слову надають перевагу українські письменники, літературні критики, літературознавці, історики, громадсько-політичні діячі, журналісти, діячі українського мистецтва тощо. Потім розгляньмо погляди на це питання українських мовознавців. Почнемо з І. Котляревського. Читаємо в його „Енеїді”:

„Ми всі, як бач, *народ* хрищений...”
Основоположник нової української літературної мови Т.Г. Шевченко писав: „*Народ* замучений мовчати”, „...*На народ* отой убитий”, „...і у нас *народ* і слово”. П. Куліш писав: „...а в писанні його сам *народ* промовив до нас словом своїм”. І. Нечуй-Левицький писав: „Наша земля на Україні як золото, а *народ* наш часто голодує”, „...розпочав розмову з Радюком про *народ* і українську народність”.

Панас Мирний: „От чим живе *народ* твій, Україно.”

Борис Грінченко: „*Народ* — його брат, його друг.”

Павло Грабовський: „...*Народ*, покинутий на злидні...”

Володимир Самійленко: „І поки житиме *народ* твій рідний...”

М. Чернявський: „Коли прийде час, що Україна буде вільна і *народ* задоволений.”

М. Коцюбинський: „Взагалі тут спокійний і чесний *народ*.”

Іван Франко: „...це очі, котрими сам *народ* бачить світ.” „*Народ* наш в бідах добрий практик.”

Леся Українка: „Мене створив єгипетський *народ*.” „*Народ* наш, мов дитя сліпеє зроду...”

С. Васильченко: „...немає другого народу з такою історією, з такою піснею, як український *народ*.”

О. Олесь: „...мій *народ* в кайданах, мій *народ* в задумі.”

С. Єфремов: „Усе розгубив був український *наред*” „*Народ*, що почав своє письменство.”

О. Огоновський: „Наша перша ціль була — просвітити наш *народ*.” „...це простий *народ*, а найбільше *народ* український здатний до вищої культури.”

Б. Лепкий: „Іван Франко — ...всесторонній письменник-учений, яким може повеличатися наш *народ*.”

В. Радзикович: „Поет думав про український *народ* і про український *наред* співав пісню.”

О. Кобилянська: „Цими устами говорить сам український *народ*.”

Уляна Кравченко: „Твое слово підняло український *народ*.”

Василь Стефаник: „а він (Шевченко) видвигнув мужицький *народ* на висоту, по якій тепер ступаємо.”

М. Старицький: „...Де *народ* був рослий, сильний.” „...*народ* в своїй згадці ясній спом’яне і мою домовину”.

Н. Кобрянська: „Бідний той *народ* можна порівняти...”

Олена Пчілка: „...він на свій *народ* дививсь.”

М. Драгоманов: „...самостійний та окремий *народ*.” „...Українці пишуть так, як *народ* говорять.”

Микола Лисенко: „...де сам *народ* живе.”

Микола Зеров: „У монастир пішов і весь *народ*.”

Максим Рильський: „Люди вмирають — *народ* безсмертний.” „Хіба Шевченко, Франко — не *народ*, не найкращі діти свого народу?”

М. Драй-Хмара: „...він є ланка, що з’єднує український *народ* і українську інтелігенцію.”

А. Ніковський: „Ми з вами при слові *народ* і народна пісня згадуємо...”

П. Тичина: „*Народ* — суддя і критик наш найвищий.”

А. Любченко: „Але мій *народ*, прошивши це страшне горнило...”

Ю. Яновський: „З гнівом іде український *народ*.” „...весь *народ*.”

Б. Антоненко-Давидович: „У мого одухотворюється весь *народ*.” „...легенди, які склав наш *народ*.” „...люди бити свій *народ*.”

Т. Осмачка: „І який *народ* так довірливо...”

В. Барка: „Чи щасливий мій *наред*?” „Чого ж оточувати наш *наред* залізною стіною?”

О. Гончар: „...талановитий *народ* створив величезні мистецькі цінності.”

Є. Сверстюк: „Наш *народ* ніколи не жив без духовного...”

І. Дзюба: „Український *народ* ніколи не був агресивним...”

В. Чорновіл: „А може назвете нас доумками весь український *народ*?”

С. Караванський: „...як був «жервою культу» весь наш багатостраждальний український *народ*.”

В. Мороз: „Мій *народ* особливий мій *народ* — окраса землі.”

Ліна Костенко: „...*народ* не вибирають.” „...і цим, і тільки цим *наред* твій...”

Василь Симоненко: „Уже *народ* — одна сушільна рана.” „*Народ* росте і множить, і діє.” „*Народ* мій завжди буде!”

М. Грушевський: „Про наш край *народ*.” „*Народ* наш живе на Україні уже дуже давно...” („Про старі часи України”, 1907).

Симон Петлюра: „...в тій боротьбі, яку веде український *народ* за право на власний розвиток.”

Д. Донцов: „Вона вірила, що *наред* кориться...” (*ЛНВ* 1922, V).

Н. Полонська-Василенко: „У прагненні свободи український *народ* падав під ударами окупанта.”

О. Оглоблин: „Український *наред* був зовсім дезорієнтований дальшим розвитком подій.”

В. Міяковський: „Громада характеризує *народ*...” „Для чого ж вивчати *народ*?”

С. Смаль-Стоцький: „український *народ*...” „...увесь *народ*...”

Ю. Бойко: „...український *народ* його стремліннях.”

О. Довженко: „Живе *народ*! Жи

його душа! Лунає українська пісня..."

В. Винниченко: „Хай народ український на своїй землі..." „...народ творить..."

І. Огієнко: „Але український народ — це вже дозріла нація." „...і той народ, що дав початок..."

А. Кримський: „...і впливати на народ — тоді й народ може..."

Ю. Шевельов: „...з її поглядом на народ як на сліпу й нетямущу худобу..."

П. Ковалів: „Кожний народ... має свою національну мову..."

В. Чапленко: „Але український народ нагородить їх..."

Яр Славутич: „народ, народи" (англомовний підручник української мови, стор. 276).

Пригадаймо ще, що у Львові Я Коломиї в 1890-95 рр. виходив громадсько-політичний двотижневик під назвою *Народ*. Під назвою *Народ* виходили у Станіславові орган Української Радикальної партії (1919), а в Ужгороді тижневик (1920-21).

У забороненому на Україні Російсько-Українському словнику за ред. акад. С. Єфремова, акад. А. Кримського та ін.: зазначено, що в українській літературній мові вживається слово *народ*, а рідко вживане слово *нарід* є галицький діалектизм. В усіх українських словниках (Українсько-Німецькому словнику З. Кузеля й Я. Рудницького, 1943; правописному словнику Г. Голоскевича, 1930; словнику української мови В. Грінченка, 1908 та в багатьох інших словниках (вживається слово *народ*, яке належить до нор-

мативної лексики української літературної мови.

О. Синявський зазначає, що в запозичених із старої слов'янської мови *о* і *е* не переходить в *і*, як наприклад, закон, *народ*, словник тощо (О. Синявський. *Норми української літературної мови*. Львів, 1941, стор. 17).

І. Огієнко дає таке пояснення: „У словах церковного походження давнє *о* не міняється на *і*: закон, творещь, *народ*, вождь, собор, преподобний, Бог, Господь, мед... В літературній мові панує тільки *нароо*, народній..., ніколи *нарід*" (Митрополит Іларіон (І. Огієнко) — Українська літературна мова. Т.І. 1951, стор. 15).

Діалектне слово *нарід* з властивим польській мові наголосом на передостанньому складі (пол. *naród*) вживається лише в поетичному творі, якщо віршовий розмір вимагає, щоб слово мало наголос на передостанньому складі. Прикладом такого обмеженого вживання діалектизму *нарід* може бути поезія Осипа Маковей

У своїй прозі, а також у більшості своїх поетичних творів Осип Маковей вживає літературної норми *народ*: „... і роздати його між нещасний *народ*..."

*Я народ наш ще з дитини
і по ночах, і за днини...*

*...Весь народ
славить Мирка за роботу.*

*Люди! Честь мені велика,
що народ мене закликав...*

Але, коли в поетичному творі віршовий розмір вимагав, щоб наголос

падав не на останньому складі, а на передостанньому, тоді поет вживав слова *нарід*, а не *народ*:

*якщо купить, собі купить,
а про нарід хто би обав?*

Отже, діалектне слово *нарід* вживається в поетичному творі тільки тоді, коли того вимагає віршовий розмір.

І коли ми, за порадою С. Караванського, „з усіх боків" обміркуємо питання про те, яке слово треба вживати в літературній мові — *народ* чи *нарід*, то побачимо, що в нашій літературній мові існує єдина нормативна лексема *НАРОД*.

О. Олесь писав: „*Народ не аме народ живе.*"

Василь Симоненко з гордістю проголошує:

*Народ мій є! Народ мій завжди
буде.*

Ніхто не перекреслить мій народ

І українського слова *народ* ніхто не перекреслить, не знищить і не замінить його обмеженням і мажоранізацією вживаним діалектизмом *нарід*. Зростає широко вживаного в українській літературі слова *народ* немає ніяких підстав!

УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ

Неділя, 25 жовтня 1987 р. № 40

Яке значення має слово „бенефіс"

Дуже часто в українській пресі в США трапляється помилкове вживання слова „бенефіс". Наприклад, в одній газеті читаємо таке речення: „...10 жовтня відбудеться бенкет-баль, бенефіс для стипендійних фондів". У такому контексті слово „бенефіс" ніколи не вживається в українській мові! У цьому реченні замість слова „бенефіс" треба казати: „на користь".

В українській мові „бенефіс" означає виставу, збір від якої повністю або частково (напівбенефіс) надходить одному або кільком акторам. Словник української мови дає таке пояснення цьому слову: „Вистава в дореволюційному театрі на користь одного з її учасників". Аналогічне пояснення дає також Українська Радянська Енцикло-

педія: „Бенефіс — вистава або концерт у дореволюційному театрі, збір від яких повністю або частково надходив одному чи кільком акторам. В СРСР 1925 р. бенефіс скасовано".

До цих пояснень треба ще додати, що в інших країнах, зокрема в Західній Європі, бенефіси не скасовані.

Тепер подаємо кілька прикладів, у яких вживається слово „бенефіс". „Щепкін, родовий українець, хотів дати її (п'єсу І. Котляревського „Наталка Полтавка") на свій бенефіс" (І. Франко). „У вівторок Великий театр поставив „Гальку"... на бенефіс С. Крушельницької" (В. Богуславський). „Соломія Крушельницька запрошує сьогодні увечері публіку Парми до театру „Реджо" на свій бене-

фіс" („Збірник спогадів про С. Крушельницьку"). „Вона (Крушельницька) обрала для свого бенефісу в театрі Одеси „Отелло" Верді, де силою свого хвилюючого мистецтва створила ідеальний образ Дездемони" (т. ж.).

В українській мові вживається також слово „бенефіціант" — особа, на користь якої давався бенефіс. Є й слово „бенефіціантка": „Ніжність людяного серця, живість, пристрасність, шалена рішучість безнадії — всі ці порухи душевні бенефіціантка передає яскраво" („Минуле українського театру").

Останнім часом слово „бенефіс" мавало ще й іншого значення: „бенефіс" — це урочиста вистава, що є творчим звітом актора з нагоди його ювілею

у-у-у). А коли в цьому ж вірші розмір вимагав п'ятискладового словосполучення, то Шевченко писав:

*На нашіій славній Україні,
На нашіій — несвоій землі*

(а-а-а-а-а і-і-і-і-і-і)

Абсолютно фантастична і цілком безпідставна думка псевдоніма „ЮН“, що Шевченко вживав прийменника „в“ (в Україні), коли „говорив про Україну як державу“, а прийменника „на“ (на Україні), „коли говорив про Україну як край, як степи“. Досить тільки прочитати вірш „Мені однаково“, щоб упевнитися в цілковитій абсурдності цього помилкового твердження „ЮН“.

Шевченка Бог обдарував трьома великими талантами: талантом геніяльного поета, геніяльного художника і незрівняного співця; якого найвидатніші вчені вважають за одного з наймузикальніших поетів світу. І ця надзвичайна музикальність та вимоги розміру вірша Шевченка були вирішальним фактором у виборі словосполучень з прийменниками „в“ і „на“ у формах місцевого відмінка іменника „Україна“.

У творах Т. Г. Шевченка найчастіше вживається місцевий відмінок слова Україна з прийменником „на“ — 46 разів, а з прийменником „в“ 25 разів („в Україні“ — 19 разів та „в Україні“ 6 разів).

Сотні й тисячі українських письменників, мовознавців, істориків, журналістів вживають форми „на Україні“ або „на Вкраїні“, за винятком деяких конструкцій з прикметником, напр.: „в Західній Україні“, „в Східній Україні“. Але: кажуть і пишуть: „на Наддніпрянській Україні“, „на Наддністрянській Україні“, „на Великій Україні“.

Теорію митрополита Іларіона про „державну“ форму „в Україні“ й „де-

державну“ форму „на Україні“ відкинули всі українські мовознавці, зокрема Ю. Шевельов, П. Ковалів, Д. Кислиця, В. Чапленко, Б. Романенчук та інші.

Видатний мовознавець проф. Ю. Шевельов своє ставлення до вигаданої штучної теорії про „недержавну“ форму „на Україні“ та до палких прихильників цієї „теорії“ висловив такими словами:

„Примітивні критерії змасовленої політики прикладаються в наш час до найнесподіваніших речей і явищ... Не так давно, приміром, ми довідалися, що сказати „на Україні“ це мало не зрада нації, бо з назвами держав треба вживати прийменника „в“. Так ніби явища мови можна підвести під політичні категорії. При цьому підходи наші мовники-державники мали б також заборонити казати „в Галичині“ й вимагати „на Галичині“, бо ж не можна відривати Галичину від України й робити з неї самостійну державу! Тяжко повірити, але авторитет церкви Митрополит Іларіон присвячує викладові цієї теорії цілий майже двадцятти п'ятисторінковий розділ, а еміграційна преса поквапливо застосовує рецепт, всупереч усім традиціям і всупереч усьому, що говорить нам мовознавство і просто нормальна логіка. А традиції тут виразні й недовідомі: пошлюся хоч би на Івана Огієнка, що в своїй книжці „Українська літературна мова XVI ст.“ (Варшава, 1930) дав назви розділам „Реформація на Україні“, „Церковний рух на Україні“. А Огієнко вважався за доброго знавця української мови, і в його змаганні з митрополитом Іларіоном ми схильні виступити по його боці“ (Юрій Шевельов. Вступна стаття до кн.: Юрій Шерех. „Не для дітей“. В-во „Пролог“, 1964, стор. 32-32).

До цього треба додати, що Іван Огієнко у працях, надрукованих в *Літературно-Науковому Віснику* (1924) та в кн.: „Український стилістичний словник“ (1923), писав „на Україні“, „на Великій Україні“.

Українські культурні діячі на еміграції відкинули штучну теорію митрополита Іларіона і пишуть „на Україні“. До них належать М. Глобенко, П. Петренко, Г. Костюк, Ю. Бойко, І. Кошелівець, В. Міяковський, Б. Кравців, Б. Романенчук, Ю. Лавріненко, С. Гординський, Д. Кислиця, П. Ковалів, В. Чапленко, О. Ізарський, Л. Полтава, О. Зуєвський, І. Качуровський, Д. Гуменна, Д. Чижевський, І. Губаржевський, П. Зайцев, І. Лисяк-Рудницький, В. Лесич, В. Мороз, О. Оглоблин, В. Маркусь та інші, а також редакція Енциклопедії Українознавства.

Докладніше про вживання словосполучення „на Україні“ див. стаття Петра Одарченка, надрукована в англійській „Анналах“ УВАН, том 15, ч. 39-40, 1981-1983, стор. 231-242. У цій статті використано близько 200 джерел і подано кілька сот прикладів уживання в українській літературній мові словосполучення „на Україні“. У статті подано також думки видатних філологів про це питання.

Раджу псевдонімові „ЮН“ прочитати цю статтю. Правда, на жаль, люди, яких ніщо ніколи не переконає, коли вони мають якусь упереджену думку. Для них ні академік С. Єфремов, ні Леся Українка, ні Шевченко, ні Франко, ні Коцюбинський, ні проф. С. Синявський, ні проф. В. Сімович, ні проф. Ю. Шевельов, ні проф. С. Смоль-Стоцький у мовних питаннях не вважаються за авторитети. Сподіваємося, що до таких людей не належить пан-отець Н. Плічковський.

УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ Неділя, 7 серпня 1988 р. № 32 (2811)

МОВНІ ПОРАДИ

Запитання: Як писати: „у Бавнд Бруку“ чи „у Бавнд Бруці“?

Відповідь:

Олекса Синявський у своїй книжці „Норми української літературної мови“ (Львів, 1941) на стор. 52-53 зазначає, що запозичені з чужих мов слова, які в називному відмінку закінчуються на Г, К, Х, — в місцевому відмінку мають форму на -У: при Георгу, в Нью-Йорку, в Цюриху. Це саме правило стверджує і І. Г. Матвіяк у кн. „Іменник в українській мові“ (К., 1974): „Географічні назви з основами на Г,К,Х в місцевому відмінку однини найча-

стіше закінчуються на -У: у Дніпропетровську, у Курську, у Лейпцігу (за правописом 1928: у Ляйпцігу), у Цюриху, але у Кривому Розі, у Петербурзі та ін.“

У „Правописному словнику“ Г. Голоскевича зазначено, що географічна назва „Кременчук“ у місц. відм. має дві форми: „у Кременчуку і в Кременчуці“. Так само дві форми має слово: „у капшукі — у капшучі“. Але: „на рундуку“, „у друку“, „на бруку“. Отже, треба казати: „у Бавнд Бруку“, а не „в Бавнд Бруці“.

„НОВІ ДНІ“, червень 1985

Вимова й правопис чоловічих імен і прізвищ

Деякі чоловічі імена мають паралельні форми: Влас і Улас, Йосип і Осип, Олексій і Олекса, Охрім і Єфрем, Панас і Опанас. По батькові від імені Яків маємо дві форми: Якович і Яковлевич, Яківна і Яковлівна.

З апострофом пишуться такі імена: Валер'ян (і Валеріян), Дем'ян, Лук'ян. Без апострофа пишуться такі імена: Касян, Омелян, Севастіян.

Під впливом російської мови часто пишуть: Константин, Варлаам. Замість цих російських імен треба казати й писати: Костянтин (і Кость), Варлам. В академічному словнику власних імен людей (Київ, 1976) читаємо: Костянтин, Костянтинович, Костянтинівна і Кость, Костьович, Костівна. Тут же зазначено, що російський відповідник цього українського імені є слово "Константин". На жаль, редактори деяких українських газет "виправляють" у текстах надісланих статей слово "Костянтин" на російське слово "Константин". Варто також зупинитися на правописі й вимові деяких імен. Треба писати: Євген (а не Евген), Єлисей (а не Елисей); Хома (рідше Фома), Юхим (рідше Єхим), Теодор і Тодор, Федір (а не Хведір).

Ім'я М'ярко має наголос на першому складі, а не на другому. Приклади: "Уже М'ярко чумакус і восени не почує" (Шевч.). "Товчється, як М'ярко по пеклу" (Нар. присл.). Слово "Мирон" має наголос на другому складі. Родовий відмінок (і інші відмінки) від слова Тарас

має наголос на другому складі: Тараса (а не на останньому складі), Тарасові, Тарасом і т. д.

Згідно з нормами української літературної мови, російські імена завжди перекладаються на українську мову. Тому то такі слова-покручі, що дуже часто вживаються в статтях, надрукованих в українській пресі за кордоном, як наприклад: Сергей, Пйотр, Фйодор, Павел, Николай — це лише приклади неучтв'я й засмічення української мови. Замість цих слів, що нібито наслідують вимову російської мови, треба казати й писати: Сергій, Петро, Федір, Павло, Микола. Замість помилкового написання "Николай Патолічев" треба писати: "Микола Патолічев". Замість помилкового написання "Николай Подгорний" треба казати й писати: "Микола Підгорний". Замість таких помилкових написань: Фйодор Кулакоф, Міхаїл Бұковскій, Пйотр Грігоренко, Павел Белясф — треба казати й писати: Федір Кулаков, Михайло Бұковський, Петро Григоренко, Павло Беляєв. Російські закінчення "ський" і польські закінчення "скі" завжди передаються українською мовою закінченням "ський". Приклади: Богоявленський (а не Богоявленскій), Спасський (а не Спасскій), Кохановський (а не Кохановскі), Мальчевський (а не Мальчевскі). Словацький (а не Словацкій).

Чоловічі прізвища іменникового типу відмінюються на підставі загальних правил відмінювання іменників. А прізвища прикметни-

кового типу відмінюються як прикметники. Приклади: Шевченко, Шевченка, Шевченкові, Шевченком, на Шевченкові. Мирний, Мирного, Мирному, Мирним, на Мирному.

У газетній практиці дуже часто трапляються помилки — порушення норм чергування голосних І-О, І-Е. Помилково пишуть: Яцьківа, Коваліва, Лебідя, Єфреміва. Треба пам'ятати правило: якщо в закритому складі є звук І, то у відкритому складі він переходить у звук О або Е (Є). Ковалів-Ксвалєва, Єфремів-Єфремова, Варварів-Варварова, Лебідь-Лебедя, Петрів-Петрєва, Андріїв-Андрієва, Данилів-Данилоєва, Макогін-Макогона.

У газетній статті одного відомого письменника, літературного критика й журналіста зауважено таку помилку: "Петра Кондратенко". У російській мові такий вислів відповідає нормам російської літературної мови, бо згідно з правилом — слова на -енко не відмінюються. Але в українській мові слова на -енко відмінюються. А тому треба казати й писати: "Петра Кондратенка". Прізвища на -енко не відмінюються, коли вони сполучені з жіночими іменами: Ольги Петренко, Ользі Петренко і т. д.

Треба уникати вживання голубливих здібнелих форм у сполученні з прізвищами. Дуже комічно звучить, наприклад, таке сполучення слів: "Доктор Микольцо Купершичин". Замість невідповідного тут слова "Микольцо" треба казати: "Микола".

Проти мовного неуцтва й калічення української мови

В українській пресі іноді друкуються статті авторів, які не знають ні лексичних, ні морфологічних норм української мови, але вважають, що вони досконало знають свою мову. Такі неукі часто намагаються критикувати усталені норми літературної мови й вигадувати свої безглузді новотвори. Наприклад, М. Лавренко відкидає слово "учитель", безпідставно вважаючи його за русизм. Натомість він пропонує замість слова "учитель" вживати слова "навчач". Звичайно, ні одна нормальна людина не прийме таких порад і не почне виправляти твори Шевченка, Лесі Українки, Кошобинського, Василяченка, викидаючи з їхніх творів слово "учитель" і заміняючи лавром "навчач". М. Лавренко відкидає й слово "учень", заміняючи його словом "навчанень". Не подобається йому й слово "окулярні". І він пише: «Його я заміняю на "зірці", бо це приладдя (?) поліпшує нам зір.» Відкидає він і слово "ліхтар" і заміняє його вигаданим словом "світерь". Замість слова "телефон" Лавренко вигадав слово "далекомов". А замість дієслова "телефонувати" — "далекомовити".

Таке вороже ставлення Лавренка до іншомовних слів нагадує нам реакційного російського письменника початку XIX століття А. С. Шишкова, який відкидав іншомовні слова й заміняв їх вигаданими словами. Наприклад, слово "калоши" він заміняв словом "мокроступи", а слово "тротуар" словом "ходьбрия" і т. д.

Не подобається Лавренкові й слово "краватка", і він заміняє його словом "комірць", не знаючи того, що слово "комірць" і слово "комір" вживаються в українській мові в значенні смужки тканини, хутра, пришитої в одязі до країв вирізу для шиї. Марко Вовчок, напр., пише: "У чорному кожуху з червоним комірцем..." Комірцем називають також вузький комір, пристебнутий або приметаний до чоловічої сорочки або жіночої сукні. Приклад: "Вона почала вишивати собі комірць..." (Нечуй-Левицький).

Викидає Лавренко з української мови й слово "патріот", заміняючи його неоковирним вигаданим словом "батьківщинолюбєць". Дати він пише ще й таку нісенітницю: «У святі ми не БЕРЕМО участі, лише ЧАСТИНИМО.» І подає такий приклад: «Я частинив у виставі Назара Стодолі (?).» І все це несамовите калічення української мови робиться під гаслом "Очищуємо нашу мову". ("Нові Дні", травень, 1977).

Ще гірше буває, коли такі пісенітниці друкуються в мовознавчих журналах, як ставлять за мету боротьбу проти засмічення мови всяким мовним бур'яном, боротьбу за культуру української мови. І от, на жаль, такий випадок стався. В органі Товариства плекання рідної мови "Слово на сторожі" (ч. 19, 1982) надруковано статтю М. Лавренка "Чи розумно буде носити чуже ярмо?" У цій статті Лавренко виступає в ролі

оборонця чистоти української мови й борця проти "москалення" української мови. Але сам, висловлюючися його терміном, "москалить" українську мову, вживаючи слова "лімонад-лімонаду", не знаючи, що найближча своєю вимовою і морфологією до російського слова "лімонад". В акад. Рос.-Укр. Сл. 1952 р. українське слово "лімонада" жіночого роду, а не чоловічого, вимовою воно відрізняється від рос. слова. У найновішому акад. Словнику української мови вимовою цього слова українська — "лімонад", але рід його чоловічий.

Але найбільша помилка Лавренка полягає в тому, що він порівнює слово "лімонад" із словом "листопад" і вимагає, щоб за аналогією "лімонад-лімонаду" говорили й вискази "листопад-листопада", а не "листопад-листопада" (коли/це слово вживається в значенні назви місяця). «Хто ж тут москалить? — обурюється Лавренко. — Тільки ми самі себе, пишучи: "Приїхав 5-го дня листопада", коли ж треба б було написати такі — ЛИСТОПАДУ.» Чому ж "листопаду"? А тому що, як каже Лавренко: «коли влітку стає нам нестерпно гаряче зо спеки, то ми й просимо, скажімо, в ресторані: "Дайте лімонаду..."» Аргументація Лавренка просто таки анекдотична!

А що ж кажуть наші фахівці-мовознавці в цій справі? Олекса Снігирський каже, що іменники чоловічого роду мають закінчення

"у" (або "ю"), коли іменники означають "речі неоформлені, гуртові, масові, збірні або абстрактні, як от одноманітну масу, ...безформні явища природи" і т. д. Приклади: піску, снігу, цукру, квасу, жиру. Отже треба казати й "лимонаду". А чи ж можна до цієї категорії віднести слово "листопад" в значенні назви місяця. Не можна! Тому що назви місяців (які мають форму іменника чоловічого роду) в родовому відмінку мають закінчення "а" ("я"). Приклади: січня, жовтня, листопада. Але коли слово "листопад" означає не назву місяця, а час коли падає листя, то тоді в родовому відмінку пишеться закінчення "у": "листопаду". (Див. Олекса Співявський. Норми української літературної мови. Львів. 1941, стор. 46-47).

Про це говорить й у правописному словнику Голоскевича (стор. 195). Про це пише й Юрій Шерех у своєму університетському підручнику української мови (Наріс сучасної української літературної мови. Мюнхен. НТШ. 1951, стор. 194-195), наводячи такий приклад: "барви листопада" але "першого листопада" (назва місяця). Це стверджують усі українські словники, зокрема й Українсько-Німецький словник Зенона Кузеля і Ярослава Рудницького (1943, стор. 364) і Правописний Словник української мови, виданий за редакцією Яр. Рудницького і К. Церкевича (Нью-Йорк, 1979, стор. 336). У четвертому томі академічного Словника української мови чітко відзначено різницю в значеннях слова "листопад". Перше значення цього слова: опадання листя восени, а також час цього опадання. За-

кінчення родового відмінка "у". Друге значення: одинадцятий місяць календарного року. Закінчення родового відмінка — "а". Напр.: Шестого листопада.

На початку своєї статті Лавренко визнає авторитет М. Рильського в мовних питаннях і радить дотримуватися "таким Рильського настанови". Але сам же Лавренко й порушує ці настанови М. Рильського, який завжди писав "листопада", коли мова йшла про назву місяця. Наприклад: "13 листопада" (Див. М. Рильський. Статті про літературу. К. 1980, стор. 378).

В кінці статті Лавренка додано, як він каже, "невеличку виправу", «щоб довести слушність, що "листопад" у родовому відмінку мусить мати "у", а не "а".» Ця "вправа" хибна в самій своїй основі. Тут подано список кількох українських слів і відповідних російських слів, які закінчуються на "д". Лавренко намагається довести на цих прикладах, що в українській мові лише назви живих істот чоловічого роду в родовому відмінку мають закінчення "а" і що всі відповідні російські слова, які означають назви живих і неживих предметів, завжди мають закінчення "а", в той час як в українській мові слова, що означають назви неживих речей закінчуються на "у". І тут, порівнюючи українські слова з російськими, Лавренко робить ряд помилок, тому що він не знає російської мови і тому що недостатньо знає українську мову. Серед тих слів, які Лавренко вважає російськими, є слова, які насправді ніколи російськими словами не були і яких, звичайно, не-

має в 17-томному академічному словнику російської мови. Цілком безпідставно Лавренко вважає російськими словами такі слова: "бруд", "смород", "Свирид", "скид". Таких слів в російській мові немає. Російські відповідники до цих слів такі: "грязь", "смрад", "Стиридон", "сборос". У деяких із поданих у списку російських слів закінчення в родовому відмінку буває частіше "у", а не "а". Напр., слово "брод" часто має закінчення "у": "Не суйся в воду, не спросяєш броду". Не можна порівнювати українське слово "город" із російським словом "город", бо ці слова мають різні значення.

Українське слово "листопад" в значенні назви місяця не можна порівнювати з російським словом "листопад" у значенні часу, коли падає листя. Про два значення українського слова "листопад" уже сказано раніше. Але ще раз нагадаємо: якщо слово листопад вживається не в значенні назви одинадцятого місяця, а в значенні пори року, коли падає листя з дерев, то тільки тоді в родовому відмінку пишеться на кінці "у". Якщо ж слово "листопад" вживається в значенні назви місяця, то в родовому відмінку закінчення має бути "а".

Отже, перш ніж писати якусь статтю на мовну тему, треба докладно прослідкувати основні праці (а також і елементарні підручники) з мовознавства або з цієї мови, про яку ви хочете писати. Треба уважно читати твори наших найвидатніших письменників і, читаючи ці твори, удосконалювати свої знання української мови.

Даремно й безпідставно Лавренко обвинувачує жур-

цал "Українське Козацтво" в тому що цей журнал, мовляв, "плентастся за московським лантем" (21), пишучи "щонебудь" і ним самим, мовляв, "наслідуючи до самозабуття" російське слово "что-нибудь" у такому реченні: "угледів хлопця, який щонебудь їсть". Пане Лавренку, та ви ж не знаєте й російської мови! Та жні один росіянин ніколи не скаже: "мальчика, который что-нибудь ест", а лише скаже: "увидел мальчика, который ЧТО-ТО ЕЛ". А по-українському треба було сказати: "побачив хлопця, ЯКИЙ ШОСЬ ЇВ". Отже, помилка в журналі "Українське Козацтво" не має нічого спільного з "плентанням за московським лантем". Ця помилка — наслідок недостатнього знання української мови, а не якихсь впливів російської мови.

Далі у своїй статті Лавренко пише: «"Під московським караулом" таки ми себе москалімо й стосівно (?) слова "часу"». На думку Лавренка, не можна казати "за часів війни", а треба казати: "за років" або "за відтинку часу", «щоб не наслідувати свого так осточортілого ворога москаля». Лавренко вважає, що слово "час" не лише "буття без початку й кінця". А тому, мовляв, не можна казати: "часами", а тільки "за відтинку часу". Це твердження Лавренка абсолютно безглузде! Досить тільки пригадати, як писали наші найкращі знавці української мови, видатні письменники, філологи, історики літератури, мовознавці і взагалі письменні люди. Ось, наприклад, в шостому томі творів П. Куліша (Львів, 1910) читаємо: "Яка була з

ДАВНІХ ЧАСІВ доля нашого рідного краю..." (стор. 8), "За давніх ІСТОРИЧНИХ ЧАСІВ Козаччини" (39); "Як ЗА ЧАСІВ Палієвих..." (412). Ось назва одного твору Лесі Українки: "Було це ЗА ЧАСІВ святої Германтани". В статті Лесі Українки "Джон Мільтон" читаємо: "Вона була в Англії ЗА ЧАСІВ Мільтона". М. Зеров пише: "За ЧАСІВ Нечая-Левницького та Панаєа Мирного..." (Микола Зеров. До джерел. Краків-Львів, 1943, стор. 97). Б. Антопенко-Давидович пише: "За революційних часів..." (Борис Антопенко-Давидович. Здалека й зблизка. К. 1969, стор. 146). Митрополит Іларіон пише: "З дуже давнього часу", "з бігом часу", "з найдавнішого часу", "з дохристиянського часу", "за дитнього часу", "за дохристиянського часу", "ЗА ПОГАНСЬКИХ ЧАСІВ", "в теперішній час", "останнього часу" (Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу". Вінніпег, 1965, стор. 86, 143, 180, 204, 225, 263, 265, 229, 316, 326, 345, 398, 411).

Б. Антопенко-Давидович в уже цитованій праці пише: "ЗА ШЕВЧЕНКОВИХ ЧАСІВ" (12), М. Зеров у цитованій праці пише: "В пізніші часи" (75), "інтереси нашого часу" (189). М. Рильський в уже цитованій книжці пише: "Останнім часом", Акакі Сергій Єфремов пише: "часи були патріархальні", "нові часи", "петавніми часами", "письменство довгий час... "Франко весь час стояв світочем..." (С. Єфремов. Історія українського письменства. Том 2. Київ-Львів, 1919, стор. 44, 46, 65, 116, 179). А 1924 р. в І томі цієї праці С. Єфремова (Вещляр) читаємо: "історичні часи" (69), "револю-

ційні часи" (46), "пізнішіми часами" (89), "письменство литовсько-польських часів" (118), "кінець XVI в. був часом розвіту нашого полемічного письменства" (149), "автор був, як на свій час, людиною освіченою" (245), "в пізніші часи" (254), "в ті ж часи" (398). У 8-му гомі творів Лесі Українки (К. 1977) читаємо ще й такі вислови: "...Росії часів Чернишевського" (179), "більш ніж 200 літ минуло з того часу, як він умер" (203). М. Драй-Хмара пише: "в той час, як Леся перебувала в Києві" (20), "весь час велася конкуренція" (35), "сюжети цих творів взято з перших часів християнства" (136). (В кн. М. Драй-Хмара. Леся Українка. К. 1926). В цитованій уже кн. М. Рильського читаємо такі вислови: "в суспільних відносинах того часу" (240), "в час, коли я шлиці ці рядки" (321), "з того часу Микола Нагнибіда..." (388), "Лодзь була ЗА ТОГО ЧАСУ повітовим містом" (462), "я свого часу перший познайомив з ними українських читачів" (471). Візьмімо ще відому кн. Олени Куріло — Уваги до сучасної української літературної мови. ("Книгоспілка", Київ, 1925). На стор. 179 читаємо: "ЗА ДАВНІХ ЧАСІВ". У кн. Юрія Шереха (проф. Ю. Шенельова) "Друта черга" (178) читаємо: "ПІД ЧАС ВІЙНИ", (238), "вимоги часу".

Цих прикладів досить, щоб цілковито відкинути Лавренкове безпідставне означення слова "час", як "буття без початку і кінця". Слово "час" в українській мові може вживатися в значенні різної тривалості існування явищ і речей. Час — не тривалість, яка вимі-

рюється століттями, роками, місяцями, годинами, хвилинами і т. д. Тому ми й кажемо: "з давніх часів", "за часів війни", "за літнього часу", "інтереси нашого часу", "з перших часів християнства". Тут всюди слово "час" вживається не в значенні "буття без початку й кінця", а в значенні і початку, і кінця, і певної обмеженої тривалості. І додавати до зазначених висловів слово "відтинок" немає ніякої потреби. Уявіть собі, що Іван Франко, слідуючи вигаданим теоріям Лавренка, закінчив би свого безсмертного "Мойсея" такими словами:

*"Та прийде відтинок часу—
і ти огнистим видом
Засядеш у народів
вольних колі..."*

Це була б не українська поетичка мова, а якась вигадана канцелярищина!

Але Іван Франко знав свою рідну мову і тому написав:

"Та прийде час..."

Отже, пане Лавренку, ваше твердження, що тільки "послідовники москаля", "осточортілого ворога москаля" вживають вислову: "за часів війни" безвідставце і безглузде! Бо якби ми погодилися з вами, то тоді б до таких "послідовників москаля" нам довелося б зарахувати Єфремова, Зерова, Шевельова, Олену Куріло,

Лесю Українку, митрополита Іларіона, М. Драй-Хмару і всіх українців, які пишуть "за часів війни", "за часів нашого золотого спокою", замість рекомендованого вами чужого для української мови звороту: "За відтинку часу нашого золотого спокою".

Та якби пан Лавренко уважно прочитав Шевченкового "Кобзаря", то міг би перекопатися в хибності свого розуміння слова "час". Ось візьміть "Кобзаря" й прочитайте хоч би такі речення: "Час минає", "Часи літами, віками глухо потечуть". Уже з цих речень бачимо, що ЧАС — це не "буття без початку і кінця", а послідовна зміна хвилини, години, дня, роки. Слово ЧАС оживається ще й в іншому значенні, в значенні певного моменту. Приклад вживання слова ЧАС у такому значенні є і в мові Шевченка: "Я намалював Катерину в той ЧАС, коли вона вертається в село". Та ж не написав Шевченко (як рекомендує Лавренко) "Я намалював Катерину в той ВІДТИНОК часу..." І не міг так написати Шевченко, бо він знав українську мову! Бо так ніхто не каже і не пише. Або такий приклад: "Сотник (виходить з хати): Діти, годі вже вам учитись! Чи не час обідать?" Лавренко, дотримуючися своєї теорії, напевне сказав би: "Чи не на-

став ВІДТИНОК часу, щоб обідать?" В одному з листів Шевченко писав: "...а ви переланте на комісію ПІД ЧАС ярмарку книгарям". І тут слово ЧАС оживається в значенні певного моменту, обмеженого моменту, моменту, коли триватиме ярмарок. Слово ЧАС у Шевченка вживається також у значенні визначеного терміну: "Не плачте, братія,... Не за горами кари ЧАС!" Отже, пане Лавренку, відкиньте геть свої "ВІДТИНКИ", не смійте людей своїми вигадками! Краще читайте твори Шевченка, Панаса Мирного, Коцюбинського, Лесі Українки та частіше заглядайте в підручники української мови та в академічний одиннадцяти томний Словник Української Мови, в якому Ви знайдете не тільки окремі слова, а й численні приклади — уривки з творів класиків української літератури. Прочитайте й безсмертний Пролог до поеми "Мойсеї" і зверніть увагу на те, що Іван Франко не писав: "Та прийде ВІДТИНОК часу...", а писав так, як треба писати згідно з нормами української літературної мови:

*"Та прийде ЧАС,
і ти огнистим видом
Засядеш у народів
вольних колі..."*

Український Голос/Канадійський Фермер

10, 17, 24 березня, 1982.

ГЕОГРАФІЧНА НАЗВА СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ (США)

В українській літературній мові з давніх часів існує географічна назва СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ, скорочено США.

У загальноновживаному Правописному словнику Г. Голоскевича (1930) в Українсько-російському словнику О. Ізюмова (1930), у Словнику чужомовних слів І. Бойкова, О. Ізюмова та ін., у довідниках, укладених на підставі т. зв. "Харківського" правопису 1928 року, — всюди зафіксовано назву: "Північно-Американські Сполучені Штати", або Сполучені Штати Північної Америки". Див. Г. Голоскевич, Правописний словник. К. 1930 Фотокопія 1962 р. Нью-Йорк, в-во "Книгоспілка" стор. 285, О. Ізюмов, Українсько-російський словник. Х. — К. 1930, стор. 690; Петро Оксаненко, Український правопис. Авгсбург, 1946, стор. 47; І. Бойків, О. Ізюмов та ін. Словник чужомовних слів. Х. — К. 1932, стор. 480; Юрій Шерех, Головні правила українського правопису. В-во "Прометей", 1946; стор. 58. Пізніше стала вживатися назва "Сполучені Штати Америки", скорочено "США". У найновішому виданні Правописного словника української мови (за редакцією Яр. Рудницького і К. Церкевича, Нью-Йорк, 1979 на стор. 671 читаємо: "Сполучені Штати Америки (США)", Ця загальноновизнана назва вживається і на Україні і поза межами України. Зокрема назва "Сполучені Штати Америки (або Сполучені Штати або США) вживається в друківаних працях відомих мовознавців, літературознавців, письменників, діячів науки і культури.

Додержуються цього правила правопису такі мовознавці, літературознавці, письменники, а також історики, культурні діячі, науковці, журналісти: Ю. Шевельов (Ю. Шерех), Я. Рудницький, Д. Кислиця, П. Ковалів, В. Чапленко, Ю. Бойко, Ю. Лавріненко, І. Губаржевський, Г. Костюк, І. Кошелівець, Ю. Стефаник, І. Качуровський, Я. Рудницький, Яр. Славутич, П. Голубенко, А. Юриняк, Д. Нитченко, В. Барка, Д. Гуменна, Д. Чижевський, О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко члени української Вільної Академії Наук у США, видавництва УВАН у США "Смолокип", Канадський Інститут Українознавства "Сучасність", журнали "Сучасність", "Визвольний Шлях", "Нові Дні", "Молода Україна", "Українське Слово", "Віра", газети: "Українські Вісті", "Українське Життя", "Український Голос" та ін.

1956 року у Нью-Йорку Українська Вільна Академія Наук у США і Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці видали книжку Арнольда Марголіна "Державний устрій Сполучених Штатів Америки" за редакцією Юрія Шевельова. У цій книжці надруковано статтю А. Д. Марголіна про державний устрій Сполучених Штатів Америки і тексти найважливіших документів у перекладі на українську мову: Деклярація Незалежності, Конституція Сполучених Штатів Америки, уряди окремих Штатів, список штатів США та інші матеріали.

Здавалося б, що з назвою американської держави та з різними термінами (біл. прав. штат, міністерство юстиції,

міністерство фінансів, Палата Представників, штатний суд, федеральний суд, три галузі управління, представники урядових установ і т.д.) справу вирішено. Дві найвищі наукові установи — Українська Вільна Академія Наук у США і Наукове Товариство ім. Шевченка в США — виданням своєї книжки — Державний устрій Сполучених Штатів Америки" дали точні вказівки, як по-українському називати американську державу, в якій живуть українські емігранти, і як треба перекладати українською мовою різні назви, що стосуються державного устрою США.

Проте невелика група осіб щиком безпідставно вирішила відкинути загальноновизнану назву "Сполучені Штати Америки" (США) і замінити її назвою "З'єднані Стейти Америки" (ЗСА). У збірниках Об'єднання українських письменників "Слово" чч. 1-4 завжди вживалася загальноновизнана назва США (коли редактором був Г. Костюк). Але в 5 ч. "Слово" за ред. С. Гординського з'явилася вигадана назва ЗСА. Редактор без усякої підстави на стор. 184 "виправив" у назві "УВАН у США" слово "США" на "ЗСА".

Чому ж сталася така заміна США на ЗСА? Кажуть, що нібито слово "Штат" — хоч воно й німецьке слово, але воно й перейшло в українську мову не безпосередньо з німецької мови, а через посередництво російської мови. А що ж тоді робити з численними запозиченнями з англійської мови, які засвоювалися в українській мові в XIX та XX ст. в основному через російську мову:

комбайн, конвейер, трактор, бюджет, мітинг, бокс, волейбол, футбол, джаз, комфорт? Невже їх треба викинути з української мови на тій підставі, що вони вивчені з англійської мови не безпосередньо, а через російську мову?

Ті що відкидають слово "штат", цей уявний русизм, на жаль, не звертають уваги на засмічення української мови в США і Канаді справжніми русизмами: вмішуватися, негодування, предсказування, підприємчивий, нечаяно, заключення, поступенно, прелесть, розположений, слідуєчий, предложити, неоднократно, покупка, предсідник, примінення, противорічить, полоса, любими способами, руководилася, супротивляються, осторожність, загові^р (зам.

мова), краснорічивий, загадочний, непонятний, безпокоілись, безпорядки, многочисленний і т.д.

Слово "штат" давно ввійшло в українську мову. Вживав його М. Драгоманов у своїй статті "Листи на Наддніпрянську Україну" (1893), вживали його й С. Єфремов у своїй "Історії українського письменства" (1919), і С. Петлюра в статті "Американський Сенат і Грузія" (1926) і Л. Старинька-Черняхівська (ЛНВ, 1913 X-XII, стор. 182 "... Сполучених Штатах").

В усіх українських словниках немає слова "стейт". Отже, як цілком слушно зазначає видатний український мовознавець проф. І. Губаржевський, "треба залишити "штат", "штати", орієнтуючися на українську літературну мову нашої нації.

Добре, що найвидатніші наші мовознавці (Ю. Шевельов, Я. Рудницький, П. Ковалів, І. Губаржевський, В. Чапленко та ін.), наші літературознавці (Ю. Бойко, Г. Костюк, Ю. Лавріненко, І. Качуровський, І. Кошелівець та ін.), наші історики (О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко та ін.), наші видавництва й журнали ("Сучасність", "Смолоскип", "Визвольний Шлях", "Нові Дні" та ін.), наші наукові установи (Українська Академія Наук у США та ін.), наші письменники й журналісти (В. Барка, Д. Гуменна, Ю. Стефаник, Б. Кравців, А. Юрняк та ін.) дотримуються норм української літературної мови і завжди у своїх друкованих працях і творах пишуть: Сполучені Штати Америки, США.

"Народна Воля", ч. 19

ПРО ДЕЯКІ ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

Онтаріо, Торонто.

В газеті "Народна Воля" (25.III.1982) читаємо: «Шостий з'їзд "Слова" відбудеться в Торонті.» Згідно з правилами українського правопису (і старого "харківського" і нового "київського") іноземні географічні назви, що закінчуються на -о, не відмінюються. Про це пише О. Співявський ("Норми української літературної мови", Львів, 1941, стор. 182), Юрій Шерех ("Головні правила українського правопису", 1946, стор. 42), про це зазначено і в книжці "Український Правопис" (Київ, 1946, стор. 119). На підставі цього пра-

вила у "Правописному словнику" Г. Голошкевича є позначка "не відмінюється" при таких словах із закінченням на -о: Бордо, Токіо, Чикаго, Мехіко, Онтаріо, Патермо. У правописному словнику Г. Голошкевича і недавно виданому за ред. Я. Рудницького "Правописному словнику української мови" (Нью-Йорк, 1979) немає слова "Торонто". Але на підставі загального правила назва "Торонто" також не відмінюється. Винятком із цього правила є слово "Сарасо", воно відмінюється, як слова середнього роду на -о. Це тому, що ця назва

слов'янського походження і вона не чужа українській мові (див. Правописний Словник Голошкевича, стор. 389).

Юрій Шерех так формулює це правило: "Не відмінюється в українській мові чужі загальні і власні назви, що закінчуються на ... -А, -Я, -О, -УА, напр.: Верга, Золя, Бордо, Труа."

Отже, географічна назва "Торонто" — не відмінюється. Тому то треба казати й писати: "з'їзд відбудеться в Торонто або в м. Торонто (в місті Торонто)"; "Мит прибути до Торонто, або до міста Торонто".

ПРО ДЕЯКІ ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

Нью-Йорк

Останнім часом у деяких українських газетах та в деяких виданнях стали писати "Нью Йорк", замість загальноновживаного слова "Нью-Йорк". Впродовж 55 років на Україні й поза Україною завжди писали і пишуть "Нью-Йорк". Таке написання зафіксоване в усіх підручниках української мови, в усіх правописних довідниках, в усіх словниках, у книжках та періодичних виданнях. Слово "Нью-Йорк" маємо в таких підручниках: О. Снявський "Норми української літературної мови" (Львів, 1941, стор. 53); Ю. Шерех.. "Нарис сучасної української літературної мови" (Мюнхен, 1951, стор. 396); Василь Чапленко. "Історія нової української літературної мови" (Нью-Йорк, 1970, стор. 3); Яр Славутич, *Conversional Ukrainian* (Едмонтон - Вінніпег, 1959, стор. 84); Петро Оксаник. "Український правопис" (Авгсбург, 1946, стор. 13); Пантелеймон Ковалів. "Український правопис" (Нью-Йорк, НТШ, 1976, стор. 62); Б. Кравців. "Нью-Йорк" (стаття в "Енциклопедії Українознавства". Словникова частина. 5, НТШ, 1966, стор. 1795-1797); П. К. Ковалів. "Українська мова" (Нью-Йорк, НТШ, 1966, стор. 106, 108).

Всі українські словники додержуються цього правила українського правопису, в усіх словниках вживається лише "Нью-Йорк", а не "Нью Йорк": І. О. Ізюмов. Українсько-російський словник. Х.-К. 1930 (стор. 958); Г. Голоскевич. Правописний словник. 1930 (стор. 246); А. Орел. Правописний словник. Авгсбург, 1946 (стор.

148); Зезон Кузеля і Ярослав Рудницький. Українсько-німецький словник. Ляйпціг, 1943 (стор. 479); Правописний словник, за ред. Яр. Рудницького. 1979 (стор. 416).

В періодичних виданнях "Сучасність", "Визвольний Шлях", "Нові Дні", "Українські Вісті", "Молода Україна", "Український Голос" та в багатьох інших вживається назва "Нью-Йорк". Загальноновживаного правопису слова "Нью-Йорк" додержуються всі видання Української Вільної Академії Наук у США, видання "Сучасності", "Смолоскипу", видання Об'єднання українських письменників "Слово", всі видання Європейського НТШ і інші. Майже всі українські письменники, діячі української культури завжди пишуть "Нью-Йорк" (Г. Костюк, В. Барка, І. Качоровський, І. Кошелівець, митрополит Іларіон (І. Огієнко), Ю. Бойко, Д. Нитченко, Л. Полтава, Докія Гумєнна, Микола Понеділок та інші).

На титульних сторінках "Записок НТШ", тт. 161 (1953), 167 (1958), 169 (1962) надруковано "Нью-Йорк".

У "Записках НТШ", том 173 (1962) у Примітках до статті Н. Полонської Василенко читасмо, напр., "Свобода", 1952, "Нью-Йорк" (стор. 62), у Примітках до статті Марії Овчаренко читасмо "Свобода", "Нью Йорк" (стор. 182), у Примітках до статті Г. Костюка читасмо "Нью-Йорк" (стор. 215-216). На титульній сторінці "Записок НТШ" т. 197 (1979) вперше з'явилося слово "Нью Йорк", на титульній сторін-

ці "Записок НТШ", т. 201 знову: "Нью Йорк".

Постійна Конференція Українських Студій (ПКУС) при Українському Науковому Інституті Гарвардського Університету 1980 року видала Збірник праць про Лесю Українку. У цьому Збірнику в бібліографічних нотатках порушено науковий принцип точного опису цитованих книжок: в американському виданні творів Лесі Українки на титульній сторінці надруковано: "Нью-Йорк", але в Збірнику праць про Лесю Українку (ПКУС, 1980) надруковано замість "Нью-Йорк", "Нью Йорк" (стор. 53, 81, 89, 101, 103, 108, 180, 196, 222). Натомість у бібліографічних нотатках до статтеї Володимира Жили (146), Наталії Ішук-Пазуняк (178), Лариси Ониськевич (179), Миколи Степаненка і Романа В. Кухара маємо слово "Нью Йорк" (чомусь без риски, але із знаком м'якшення). У бібліографічному описі видань УВАН у США маємо також різні варіанти: до статті Н. Ішук-Пазуняк — "Нью Йорк" (178), а до статті Аріяни Стебельської хибний напис "Нью Йорк". А в "Матеріалах до бібліографії" маємо і "Нью Йорк", і "Нью Йорк" (371, 375).

Зміна загальноновживаної назви "Нью-Йорк" на "Нью Йорк" — це вияв анархії, це вияв порушення національної єдності. Порушення українського правопису мотивують зміною слова "Нью-Йорк" на "Нью Йорк" тим, що таке написання, мовляв, більше відповідає англійській вимові. Такий аргумент треба рішуче відкинути.

Американці, що мають національну гордість, що поважають свої національні традиції, вимовляють по своєму чужі географічні назви: вони кажуть Рашя, а не Росія, Мантріол, а не Монреаль, Юкреніан, а не українець, Ворсов, а не Варшава. Нікому з них і в голову не прийде думка про потребу міняти свій традиційний правопис, щоб наблизити свою вимову до вимови чужих географічних назв.

Український Голос/Канадійський Фармер

Кожен українець, який дбає про національну дисципліну, про національну єдність, про національну традицію, повинен додержуватися існуючих правил правопису. Українці мають свої національні традиції в правописі й вимові чужих географічних назв і не повинні міняти Відень на Він, Париж на Парі, Рим на Рома, Нью-Йорк на Нью Йок.

Цілком слушно каже Ю. Шерех: "Краще мати навіть

недосконалий, але сталий правопис, ніж постійні зміни його. Правопис бо своєю єдністю є один — хоч і дургорядний — з проявів і чинників національної єдності". 55 років усі українці пишуть "Нью-Йорк", пишуть і ті, що додержуються правил "харківського" українського правопису, і ті, що додержуються "київського" правопису.

Winnipeg, Man., May 5, 1982

АПОСТРОФ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У таких словах як: д'Анунціо, о'Кеннор.

У чужих словах після Н, Д, Т, Л, З, С, Ц перед йотованими голосними пишеться ь у таких випадках: мільйон, мільярд, віньєта, альямент, кон'юнктура, Лявувазь, барельєф. Після інших приголосних, щоб показати йотовану вимову голосних Я, Ю, Є, І пишеться апостроф: об'єкт, суб'єкт, Барб'є, К'ярі, мар'яж.

Апостроф не пишеться перед Я, Є, Ю, якщо вони означають звуки А, Е, У і одночасно пом'якшують попередній приголосний звук. Приклади: свято (вимовляється як св'ято), різдвяний, мовквяний, медвяк, ряд, дялно, моря, двях, мелвяний, звіря, звірятко (з нуди випахло маленьке звіря). Але коли ми кажемо: в лісі багато всякого звір'я, то тут буква Я вимовляється як два звуки ЯА, і тому тут треба писати апостроф. Коли ми кажемо: Я п'ю, то тут Ю вимовляється як У з пом'якшенням попереднього приголосного:

не пові'ю. Коли ж ми кажемо: У тому пові'ю багато старовини, то тут у слові пові'ю буква Ю вимовляється як ЙУ (пові'ю), і тому тут треба писати апостроф, щоб показати, що Ю вимовляється як два звуки — ЙУ.

Такі слова як РЯЛ, МОРЯ, мають м'які звуки Р (р'), і тому ці слова треба вимовляти як р'яд, мор'я, і тому тут не треба писати апострофа.

Апостроф не пишеться у таких, наприклад, чужих словах: бюро, жюри, попітр, Петухов, Мюссе, Мюнхен, бюлетень, Бяли (польське прізвище), Вютемберг, поре, Рюккерт. Тут ми вимовляємо не бі'уро, а б'уро (м'яке б) і т. д.

Перед А, О, У, Е, І апостроф не ставиться: занал'зувати, зорати, зекономити, зуміти, зорганізувати, зубожити, зрочити, зукраїнізувати, зігнорувати.

Букви Я, Ю, Є в українській мові вживається у двох значеннях. Якщо ці букви стоять на початку

слова або після голосних, то вони означають два звуки ЯА, ЙУ, ЙЕ. Приклади: яблуко, юшка, єдиний, пояс, маю, моє.

Після приголосних букви Я, Ю, Є означають А, У, Е і одночасно пом'якшують попередній звук. Приклади: дякую (Я означає ья), соло (Ю означає ью), синє (Є означає ье).

Після приголосних Б, П, В, М, Ф, Р перед буквами Я, Ю, Є, І пишеться апостроф, для того щоб показати, що ці букви вимовляються як два звуки: ЯА, ЙУ, ЙЕ, ЙІ. Приклади: п'ять, безриб'я, зав'язати, м'ясо, мереф'янський, бур'ян, б'ю, п'ю, в'ю, ф'ю, б'є, п'є, в'є, кур'єр, на узгір'ї, матір'ю, комп'ютер.

Буква І завжди означає два звуки: ЙІ. Приклади: їду, мої.

Після приростків, що закінчуються на приголосний: об'ява, з'їсти, з'їзд, під'юджувати, без'язикий, роз'єднати, об'єднання.

Апостроф пишеться також в окремих словах після К, Х: Лук'ян, Х'юз.

Український Голос/Канадійський Фармер

Winnipeg, August 2, 1982

НАЗИВАННЯ ПО БАТЬКОВІ

Деякі українські емігранти помилково вважають, що називання людей по батькові — це московський звичай.

Наприклад, Іван М. Чинченко безпідставно твердить, що звичай іменувати людей по батькові виник на Україні після переяславської угоди 1654 року, що цей звичай принесли москалі на Україну і що Кочубей «почав впроваджувати той московський звичай» на Україні.

Всі ці твердження не відповідають дійсності. Факти історичної дійсності стверджують, що на Україні звичай називати людей по батькові існував ще тоді, коли ні Москви, ні московської держави не існувало й на світі.

Вперше форма *по батькові* вживається в списку руських послів 945 року. У «Київському літописі» 1111-1200 рр. читаємо: *Володимир Давидович, Святослав Олгович, Ізяслав Давидович*.

А ось «Галицько-Волинський літопис» 1201-1292 рр. Читаємо: *Роман Ростиславич, Святослав Всеволодович*. А ось славетне «Слово о полку Ігоревім» 1187 р. Читаємо: *Ігор Святославич, Володимир Ігоревич, Роман Святославич, Данило Романович* і багато інших подібних імен. В часи Київської Держави й пізніше називали по батькові тільки князів та інших представників вищої класи. Звичайних, простих людей, називали тільки по імені. *Прізвиська з'явилися значно пізніше, ніж величання по батькові*.

А ось кілька прикладів із старовинних українських грамот: Львів, 1368: князь *Юрій Глібович* Белзьский. Перемишль, 1366: *Петро Іванович*. Луциця, 1388: *Павел Петрович*.

А ось приклади вживання по батькові з архіву княжат Сангушків: Берестя, 1446: «Я, князь *Юрій Василевич* Жаславський». Острог, 1443: Князь *Василій Федорович* Острозький. Луцьк, 1487: *Костянтин Іванович* Острозький. Вільна, 1499: *Костянтина Івановича* Острозького.

В актах Литовської метрики читаємо: Луцьк, 1495: пан *Немера Богданович*. 1498: *Богдан Остаф'євич* Полоцький.

Документи XVI століття показують, що український звичай звертатися до людей по батькові поширюється й на інші верстви суспільства, головно, на людей, які належали до шляхти, до багатих купців, до багатих землевласників. Ось кілька прикладів: Грамота 1505 року: *Трохим Семенович* на прізвиське Курвеля. Опис володінь магната 1555 р.: *Олександр Федорович* Чарторийський. Грамота 1585 р.: *Костянтин Костянтинович* Острозький. Скарга 1594 р. (Луцьк): *Іван Гордійович* Микуласький.

Під впливом української мови форму по батькові з українським суфіксом -ИЧ прийняли московські царі. Але в інших випадках москалі вживали форму по батькові із суфіксами -ОВ, -ЕВ, або -ИН. Наприклад, у листі Богдана Хмельницького, посланому патріархові Никонові, згадуються українські послы *Герасим Яцькович* та *Павло Обрамович*. Але в документі московського походження ці послы названі — відповідно до московської мови — *Герасим Яковлев* і *Павел Аврамов*.

Варті уваги ще й такі факти. В українському документі Богдана Хмельницького згадується український посол *Самійло Богданович*. У московському документі цього українського посла називають *Самойло Богданов*. 1652 року український полковник Іван

Нечипорович видав охоронний лист людям із Ніжина. У цьому українському документі згадується *Корній Анапанович*. Але в московському документі цього українця назвали «*Корнюшка, Анапанович сын*». В українському документі Богдана Хмельницького згадується полковник *Онтон Жданович*. У московському документі цього полковника назвали *Онтон Жданов*.

Отже, українські форми по батькові на -ИЧ у мові московських «приказів» перероблялися на форми з суфіксом -ОВ, -ЕВ, або -ИН.

Ще кілька прикладів із листів і універсалів Богдана Хмельницького: 1652 р.: *Самійла Богдановича* Зарудного. 1654 р.: Ігумен *Феодосій Василевич* Софонович. 1655, 15 червня: Пан *Павло Якович* Хмельницький (полковник київський). 1657 р.: *Павло Іванович* Тетеря.

З українських документів XVII століття вартій уваги універсал гетьмана Івана Мазепи з 14-го жовтня 1696 року «Бобирю на володіння селом Данилівкою». У цьому універсалі гетьмана Івана Мазепи читаємо: «пан *Данило Федорович* Бобирь».

В українському документі XVIII століття «Опис маєтку І. Журавки» з 1779 року читаємо: «володіння *Івана Тимофійовича* Журавки».

Під впливом української мови цар Петро I запозичив форму по батькові на -ИЧ. 1697 року цар Петро дозволив князеві Долгорукому називатися «*Юрій Федорович* Долгорукий». Цариця Катерина дозволила вживати форму по батькові на -ИЧ тільки особам, що займали високі державні посади (перші п'ять ступенів). Чиновників від шостого до восьмого ступеня дозволено називати по батькові з суфіксами -ОВ, -ЕВ. А всім іншим людям наказано називатися тільки по імені, без величання по батькові.

Стародавній український звичай величати людей по батькові (з українським суфіксом -ИЧ) у давні часи стосувався лише осіб, що належали до вищих верств суспільства. Пізніше цей звичай поширився на всіх українців.

Сучасники Т. Г. Шевченка у своїх листах, писаних українською мовою, звертаються до Шевченка, величаючи його по батькові: «*Тарасе Григоровичу!*». Так величали Шевченка П. О. Куліш, Марко Вовчок, Я. Кухаренко, А. Козачковський, Г. Квітка-Основ'яненко, О. В. Марковський, Ф. Лебединців, Ф. Ткаченко та інші.

Т. Г. Шевченко так само у своїх листах писав: «Кланяюсь *Карлові Івановичу*». «Пані *Мар'є Василівно*», «Любий мій *Василу Васильовичу*». «Сиджу у *Михайла Семеновича* Щепкіна», і т. д.

У листах І. Нечуя-Левицького читаємо: *Борисе Дмитровичу*, *Олександро Михайлівно* і т. д. У Панаса Мирного: *Михайле Михайловичу*, *Маріє Костянтинівно*, *Григорію Олексійовичу* і т. д. Михайло Коцюбинський писав: *Т. Г. Шевченко*, *Маріє Миколаївно*, *дорогий Володимире Михайловичу* (лист до Гнатюка), і т. д.

Іван Франко писав: *Ольга Петрівна*, *Михайло Петрович*, і т. д. Михайло Павлик у листі до М. Драгоманова пише: *Людмила Михайлівна*. Олена Пчілка в листах називає дружину Івана Франка *Ольга Федорівна*, і т. д. Леся Українка у своїх численних листах до Лисенка, Грушевського, Стешенка та інших, всюди вживає форми по батькові: *Михайле Сергійовичу*, *Іван Матвійович*, *Микола Віталійович*, *Ольга Антонівна* тощо.

Видатний філолог А. Ю. Кримський пише: *Сергію Олександровичу, Олександрє Яковичу*, і т. д. М. С. Грушевський пише: *Олександр Іванович Кандиба*, С. О. Єфремов пише: *Микола Федорович Сумцов* тощо. Н. Полонська-Василенко у своїй «Історії України» подає сотні прізвищ з формою по батькові: *Дмитро Іванович Багалій, Катерина Михайлівна Грушевська* і т. д. О. Оглоблин у своїх працях «Гетьман Іван Мазепа та його доба», «Люди Старої України» та ін., всюди вживає форми по батькові: *Іван Іванович Іскра, Григорій Іванович Кологривий* і т. д. В. Міяковський у кн. «Недруковане й забуте» (УВАН, 1984 р.) також всюди вживає форми по батькові: *Борис Олексійович Навроцький, Дмитро Іванович Дорошенко* і т. д. С. В. Петлюра у своїх листах і статтях пише: «Шановний *Вячеславе Костянтиновичу*», «*ВШ Андрію Миколайовичу*» і т. д. І. І. Огієнко (митрополит Іларіон) завжди вживає форми по батькові: *Лариса Петрівна Косач, Микола Григорович Хвильовий* і т. д. В. К. Винниченко у своєму «Щоденнику» називає людей по батькові: *Сергій Степанович, Микита Юхимович* і т. д. М. К. Зеров у своїх листах писав: *Борисє Дмитровичу, Василю Кириловичу* тощо. М. Драй-Хмара у своїй праці про Лесю Українку писав: *Лариса Петрівна, Ольга Петрівна*, і т. д.

Славетний український композитор М. В. Лисенко завжди писав: *Леоніде Івановичу, Ольга Федорівна* (Франко) тощо.

Видатні поети і письменники П. Г. Тичина, М. Бажан, М. Рильський, Борис Антоненко-Давидович завжди вживали форми по батькові: *Тарас Григорович Шевченко, Панас Якович Рудченко, Михайло Петрович Старицький* і т. д.

Літературознавець Юрій Бойко величає людей по батькові: *Петро Іванович Рулін, Петро Петрович Филипович* і т. д. Літературознавець Г. О. Костюк також всюди називає людей по батькові: *Марія Сільвестрівна, Улас Олексійович* (Самчук) тощо. Літературознавець І. М. Кошелівець у своїх працях, листах, а зокрема в своїй кн. «Розмова в дорозі до себе» («Сучасність», 1985) так само називає людей по батькові: *Йосип Йосипович* (Гірняк), *Микола Неонович* (Петровський), *Володимир Михайлович* (Кубійович) і т. д. Видатний мовознавець О. В. Шевельов в усній мові, в листах і в наукових працях називає людей по батькові: *Олена Борисівна Курило, Всеволод Михайлович Ганцов* і т. д. Літературознавець Ю. А. Лавріненко в кн. «Чорна пурга» («Сучасність», 1985) та в інших працях пише: *Кость Степанович Буревій, Павло Григорович Тичина* тощо. Філологи, науковці й письменники В. К. Чапленко, П. К. Ковалів, В. К. Барка, О. Й. Зуевський, Яр Славутич, Д. Кислиця, І. В. Качуровський, М. К. Орест, В. Гайдарівський, В. М. Кубійович, Д. В. Нитченко, Докія Гуменна та інші називають людей по імені й по батькові.

Видатний діяч українського Руху Опору В. Чорновіл у своїй книзі «Лихо з розуму» називає борців проти російського шевінізму по імені й по батькові: *Ігор Андрійович Гель, Богдан Миколайович Горинь* (обидва вони народилися на Львівщині), *Опанас Іванович Заливаха, Валентин Якович Мороз* та ін.

Загальноновживаний у США «Правописний словник» Г. Голоскевича подає до чоловічих і жіночих імен всі форми «по батькові»: *Костянтинович, Костянтинівна, Кузьмович, Кузьмівна* тощо.

Отже, називання по батькові запроваджено на Україні не «чужими чинниками». Цей звичай існує з часів Київської держави. Цей звичай не москалі принесли нам, а, навпаки, москалі запозичили цей звичай від українців.

Тарас Григорович Шевченко називав своїх друзів по імені й по батькові («Любий мій *Василю Васильовичу!*») і друзі називали його *Тарасом Григоровичем*. І ми на знак щирої пошани будемо величати його по імені й по батькові: «*Тарас Григорович*».

Всі українські культурні діячі й усі інші українці на всіх просторах нашої України і поза її межами називають людей не тільки по імені, а й по батькові. І буде цей національний український звичай тривати доти, доки існуватиме український народ.

Головні джерела:

1. Київський літопис (1111-1200).
2. Галицько-Волинський літопис (1201-1292).
3. Слово о полку Ігоревім (1187).
4. Словник староукраїнської мови XIV-XV стол. Київська Академія Наук. I том, 630 стор.; II том, 592 стор. 1977-1978.
5. Документи Богдана Хмельницького. Упорядники І. Крип'якевич та І. Бутич. К. 1961, 740 стор.
6. В. Розов. Українські грамоти. XIV стол. і перша половина XV стол. К. 1928.
7. Ю. К. Редько. Сучасні українські прізвища. К. 1966.
8. В. К. Чичагов. Из истории русских имен, отчеств и фамилий. М. 1959.
9. Ю. К. Редько. Довідник українських прізвищ. К. 1969.
10. Jacob P. Hursky. The Origin of Patronymic Surnames in Ukrainian. "The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States". Vol. VIII, 1960. Number 1-2 (25-26). Pp. 169-190.

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ , 8 , 1986 .

ЗНАЧЕННЯ СЛІВ "ДИКТАНТ" І "ДИКТАТ"

Часто виникають суперечки про те, як треба казати й писати "диктант" чи "диктат". Щоб відповісти на це питання, треба звернутися до авторитетних українських словників, знайти ці слова та ознайомитися із значенням цих слів. І тоді ми побачимо, що в українській літературній мові слово "диктант" вживається в значенні письмової роботи, вправи для засвоєння або перевірки грамотності. Слово ж "диктат" має цілком інше значення: воно означає намагання сильної держави нав'язати свої вимоги, угоди і умови слабшій державі; воно означає також нерівноправний договір, нав'язаний однією державою іншій. (СУМ, 2, 275).

Отже, в значенні письмової праці, вправи для перевірки грамотності учнів і засвоєння ними правил правопису вживається слово "диктант", а не "диктат". Це стверджують такі словники: академічний Рос.-Укр. Словник 1924 р. за редакцією В. М. Ганцова, Г. К. Голоскевича, М. М. Гринченкової і акад. А. Ю. Кримською (том I, стор. 216); академічний Укр.-Рос. Словник 1953 р. за ред. акад. І. М. Кириченка і акад. М. Т. Рильського (том I, стор. 403); академічний Словник Української Мови 1971 (том 2, стор. 275).

Приклади з творів українських письменників: "Листа до сина зложив її якийсь писака під її диктант" (А. Крим.). "В диктанті багато помилок" (Р.-У. С., 1924 р., стор. 216). "Василь Василювич роздав учням зошити з диктангом" (Донч.). "Тепер у диктанті я майже не робив помилок" (Донч.). "Учні пишуть вибіркового дик-

тант, завдання якого — написати прислівники-антоніми із продиктованого вчителем тексту" (С. Ф. Бондаренко. "Активізація навчальної діяльності студентів на заняттях з методики мови" — "Українське мовознавство", 7, 1979, стор. 80). "Екзаменаційний диктант складався із 120 слів і був не дуже важким" (Є. Д. Чак. "Складні випадки українського слововживання". К. 1969, стор. 46). "У його диктанті вчителька знайшла чимало помилок" (Там же). Останні два приклади показують, що тут слово "диктант" вживається в значенні відтвореного на письмі тексту, сприйнятого тим, хто пише, на слух, із усї іншої людини. Якщо слово "диктант" вживається в такому значенні, то в місцевому відмінку слово "диктант" вживають з прийменником "у": "У його диктанті вчителька знайшла помилки". Але слово "диктант", як зазначає Є. Чак. (у цитованій праці) може вживатися в значенні "виду навчальної роботи", тоді у місцевому відмінку слово "диктант" вживається з прийменником "на": "На диктанті був присутній директор школи". Можлива її паралельна конструкція: "Під час диктанту..."

Є. Чак слушно зазначає: "Коли ж треба передати процес написання тексту, вживають словосполучення "під диктовку", а не "під диктант". "Листа цього пише під мою диктовку медсестра Ліда" (О. Гончар). У переносному значенні словосполучення "під диктовку" вживають тоді, коли хочуть показати несаможитність чийось дій. Напри-

клад: "Маріонетковий уряд цієї невеличкої країни робить все під диктовку своїх хазяїв" (Є. Чак. Цит. праця, стор. 47).

Якщо ж мова йде про *перейі процесу повідомлення*, то тоді вживається слово "диктування". "Диктування через радіо матеріалів Інформаційного Агентства тривало півтори години".

У педагогічній літературі, зокрема в підручниках з методики розрізняють такі види диктанту: *навчальний диктант, пояснювальний диктант, вибіркового диктант, контрольний диктант, списковий диктант*. (А. П. Медушевський. Викладання фонетики і морфології української мови у восьмирічній школі. К. 1962, стор. 192, 206, 261, 286, 295, 204, 253, 277. Див. також академічний Словник української мови, т. IV, стор. 50).

У деяких словниках, виданих понад 50 років тому, зживалося слово "диктура" з значенні "диктант". Але слово "диктура" не вживалося і не вживається в творах українських письменників, і тепер його ніхто не вживає. В академічному Рос.-Укр. Словнику 1924 року с слова "диктант", "диктування", а слово "диктура" має позначку "стар.", себто старе слово, що не належить до нормативної лексики літературної мови.

Отже, в сучасній українській літературній мові, в українських академічних словниках (1924, 1953 і 1971) та в творах українських письменників вживається слово "диктант" у значенні шкільної письмової роботи та в значенні виду навчальної роботи.

Дробові числівники

В уживанні дробових числівників часто трапляються різні помилки, викликані недостатнім знанням норм літературної мови (напр., часто чуємо такі вислови: „дві треті“, замість „дві третіх“), впливами польської мови (кажуть: „два і пів“, замість „два з половиною“), незнанням правопису (пишуть „пів години“, замість „півгодини“).

Щоб уникнути цих помилок, треба уважно прочитати відповідні розділи загальних курсів української мови, підручників та словників української мови. Зокрема варто ознайомитися з такими цінними працями: 1.) Олекса Синявський. Норми української літературної мови. Львів, 1941, стор. 72. 2.) Юрій Шерех. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен, 1951, стор. 254. 3.) М.П. Івченко. Числівники української мови. Київ. В-во Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, 1955. 4.) Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Відпов. редактор В.М. Русанівський. К. Вид. Укр. Акад. Наук, 1969, стор. 241-243. 5.) М.П. Івченко. Сучасна українська літературна мова. К. В-во Київ. Унів. 1965, стор. 265, 273, 279.

Згідно з нормами сучасної української літературної мови вживання дробових числівників підлягає таким основним правилам.

1. Дробові числівники складаються з кількісного числівника (у чисельнику) і порядкового числівника-прикметника (у знаменнику). Перша частина відмінюється як кількісний числівник, а друга — як порядковий числівник. При такому порядковому числівнику мислиться іменник „частина“, але він ніколи не називається. Приклади: Одна п'ята (мислиться „одна п'ята частина“, дві п'ятих (мислиться „дві п'ятих частини“). Дві третіх, чотири п'ятих, сім восьмих, дев'ять десятих, вісім сотисячних, де-

в'ять двадцятих, десять сьомих, двох сьомих, двом сьомим, двома сьомими, три четвертих доби, сім десятих центнера, одна п'ята кілометра, дві третіх досліджуваної рідини, три восьмих, сім сотих, дві десятих і т.д. „Сніговий покрив зменшився на дві третіх“ (Сл. У.М. 10 т., стор. 248).

Звичайний числівник і дробовий числівник поєднуються сполучником і:

два і чотири п'ятих аркуша, один і три десятих кілограма.

Значення дробових числівників одна друга, одна третя, одна четверта; один цілий і одна друга можуть передаватися словами: половина, пів, третина, чверть, півтора, півтори, половина року, третина шляху, чверть години, пів-яблука, півтора карбованця, півтори дистанції.

2. Числівник пів функціонує як елемент складного слова: півгодини, півдня, півроку, пів-Харкова, пів-яблука.¹

В українській мові завжди кажуть: два з половиною, три з половиною, п'ять з половиною (див. всі згадані підручники української мови, а також Рос.-Укр. Сл. за ред. акад. С. Єфремова, т. 3, К., 1928, стор. 340). Такі форми як два і пів — це польонізми. У таких висловах як „три з половиною метри“ іменник половина втрачає самостійне іменникове значення і стає частиною аналітичної числової назви. Приклади: „Я виїхав за кордон, де й пробув близько чотирьох з половиною місяців“ (Довж.). „У два з половиною рази більше.“

4. Слово пів для означення часу вживається в таких формах: пів на третю, о пів на третю, пів на першу, пів на другу. Вислів пів до другої — польонізм, якого треба уникати.

¹ Про те, коли пів пишеться окремо, з ряскою і вкупі є добра стаття О. Г. Муромцевої в зб. „Культура слова“, 16.К. 1979, стор. 48-56.

Як користуватися правописним словником Голоскевича?

(Про слово „Ювіляр”)

У правописному словнику Г. Голоскевича рівнозначні слова, себто слова, які мають абсолютно однакове значення, поєднуються сполучником „і”: заколений і заколений; безжалісний і безжалісний; відетебнений і відетебнений; метода і метод; опарений і обпарений; терлиця і терниця; заламлювати і заломлювати і т.д.

Ці слова, поєднані сполучником „і”, не тільки нічим не відрізняються своїм значенням, але й обидва вважаються нормативними словами літературної мови, себто вони мають однакове місце в літературній мові.

Але якщо між двома словами стоїть знак =, то тоді ці слова не вважаються цілком однаковими, перевага віддається другому слову, що стоїть після математичного знака =. Досить тільки порівняти ці слова, щоб упевнитися в тому, що лише друге слово належить до нормативної лексики ук-

раїнської літературної мови. Пояснимо це кількома прикладами:

Атанасій = Афанасій
весінній = весняний
віділлятий = відлитий
гільтяй = гультяй
мука = борошно
спильна = пильно
становисько = становище
стичень = січень
Улісс = Одисей
чатинний = шпильковий
тетера = тетеря
ювілят = ювіляр

Отже, замість русизмів „весінній”, „мука” Голоскевич рекомендує вживати „весняний”, „борошно”. А замість польонізмів „становисько”, „стичень”, „ювілят” — вживати „становище”, „січень”, „ювіляр”. Замість латинської форми „Улісс” Голоскевич рекомендує вживати грецької форми „Одисей”. Замість „чатинний” — вживати літературної норми

„шпильковий”. Отже, як бачимо з цих прикладів, математичний знак = вказує на те, що нормативним словом літературної мови треба вважати те слово, яке стоїть після знаку: „січень” (а не „стичень”), „становище” (а не „становисько”), „ювіляр” (а не „ювілят”).

В Українсько-німецькому словнику Зенона Кузелі і Ярослава Рудницького (Ляйпціг, 1943) читаємо: чатинний = шпильковий. ювілят = ювіляр. Отже замість „чатинний” треба казати „шпильковий”, а замість „ювілят” треба казати „ювіляр”.

В Українсько-російському словнику О. Ізюмова (Х.-К. 1930) на стор. 94 читаємо в українській частині: „ювіляр”.

Звертаємося ще до одного словника І. Боцьків, О. Ізюмов, Г. Калишевський, М. Трохименко. Словник чужомовних слів. Х.-К. 1932. На стор. 48 читаємо: „ювіляр”.

„УВ” 3 травня 1987 р. № 18

ПРИКМЕТНИК ВІД ГЕОГРАФІЧНОЇ НАЗВИ ТОРОНТО

У статтях деяких авторів, а також у радіопередачах часто вживають прикметник „торонтонський”. Такій прикметник був би цілком правильний, якби місто мало назву „Торнтон”, а не „Торонто”. Якщо назва міста закінчується на -он, то до іменника додається суфікс „-ський” і таким чином утворюється прикметник. Приклади:

Бостон — бостонський
Лондон — лондонський
Трентон — трентонський
Едмонтон — едмонтонський

Назва „Торонто” не належить до ряду слів, подібних до слова Бостон, а тому прикметник „торонтонський” порушує закони словотворення в українській мові. Якби слово „торонтонський” вважалося правильним прикметником, то тоді — за зразком „торонтонський” треба було б казати: „онтаріонський”, „чікагонський”, „сарасвонський”, „токіонський”! Але так ніхто не каже! І не може бути такої форми в українській мові. Від географічних

назв, що закінчуються на „-о” прикметники утворюються таким способом:

Чікаго — чікагський
Сарасво — сарасвський
Орсово-Зусво — орсово-зусвський

Торонто — торонтський
Токіо — токійський
Онтаріо — онтарійський

В „Журналі вищих українознавчих студій” завжди вживається прикметник „торонтський” (2, 1977, стор. 55, 12, 1982, стор. 120). Напр.: „Торонтський університет”, „торонтське видавництво” (12, 1982, стор. 121).

Про слова „гласність” і „прилюдність”

У демократичних країнах усякі події, які відбуваються в громаді, у містах, селах, усякі вчинки органів влади, усякі судові процеси не приховуються, не засекречуються, а, навпаки, розголошуються, стають відомими широким масам людей. Така можливість для широкої публіки ознайомлюватися з тим, що відбувається в країні, означається в українській мові словами: „гласність”, „прилюдність”.

В усіх російсько-українських словниках — у першому томі забороненого радянською владою академічного Російсько-Українського словника (1924), в Російсько-Українському словнику О. Ізюмова (1930), в Російсько-Українському словнику Г. Сабалдіря (1926), в академічному Російсько-Українському словнику (К. 1980) — всюди російське слово „гласность” перекладається українською мовою словами: „гласність”, „прилюдність”.

Слово „гласність” походить від старослов'янського слова „глас”. Слово „глас” існує і в українській мові, але воно належить до застарілої лексики. Вживалося це слово в поезії Т. Шевченка в значенні „голос” („...Возвисили б свій Божий глас”), М. Старицького („Аж ось учувсь йому знайомий глас”), Марка Вовчка („Коло їх двора ані гласу”) та інших письменників. Слово „глас” вживається також як назва ладу в церковній музиці: „...на тяжкий глас” (Шевч.) „...і гласів церковних” (І. Франко) „Він усі гласи знає” (Г. Барв.). Вживалися й похідні від „глас” слова: „гласити” (застаріле): „Віруйте і гиньте! — пророки гласять” (Шевченко), „Слава в вишніх Богу — ан-

гели гласять” (П. Чубин). У значенні „приступний для широкої громадськості” вживалося слово „гласний”: „Знала я таки того гласного суду” (Неч.-Лев.). Слово „гласно” — як прислівник од „гласний” — є в мові І. Котляревського: „Тут всякий гласно женихався, / Ревнивих ябед не боявся”.

Як іменник від слова „гласний” вживається в літературі й слово „гласність”: „Рано чи пізно всяка таємниця стає гласністю” (Баш.).

У тому самому значенні, що й „гласність” у мові Лесі Українки вживалося слово „прилюдність”, яке й стоїть у всіх словниках як слово тотожне із словом „гласність”: „Що у нас інтелігенція мало знає народ, се ще не так дивно, бо у нас прилюдности нема”.

І. Дзюба — слідом за Лесею Українкою — вживає ще слова „неприлюдність” (відсутність прилюдности): „Нав'язана ворогами потаємність, неприлюдність боротьби, її глуха жорстокість і безслідність — ось що мучило Лесю...”

Отже, в українській літературній мові вживаються і „гласність” і „прилюдність”. Дехто вигадував ще слово „відкритість”, але в літературній мові слово „відкритість” має інші значення, що відрізняються від слів „гласність” і „прилюдність”. Слово „відкритість” має такі значення: 1) „відвертість”, „щирість”, що походять від прикметників „відвертий”, „щирий”: „Він чоловік щирий, одкритий...” (Неч.-Лев.); 2) „безпосередній”: „Відкритого багнетного бою вони не витримували...” (Кучер); 3) „зовнішній”, „наземний”: „Добування каменю відкритим способом...” (СУМ).

УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ

Неділя, 6, 13 травня 1984 р. № 19, 20

Вимова і правопис жіночих імен і прізвищ

Одна з найбільш поширених помилок у вимові й правописі жіночих імен — це не потрібне пом'якшення звука Л у таких іменах як "Ляріса". Треба рішуче відкинути хибу вимову й правопис таких слів: "Світлана", "Клявдія" і вимовляти й писати ці імена згідно з літературними нормами української мови: Клавдія, Клава, Клара, Лариса, Світлана, Лаура, Роксолана. Отже в усіх цих іменах після "л" треба вимовляти й писати А, а не Я.

Деякі жіночі імена мають паралельні форми: Агафія і Гафія, Анастасія й Настасія, Парасковія й Параска, Евдокія і Докія.

У газетних статтях дуже часто вживаються такі помилкові написання: Тат'яна, Татьяна, Татяна. В українській мові є лише слово **ТЕТЯНА**.

Замість рідко вживаного слова Анна (рос. Анна) треба казати й писати **ГАННА**. Нагадаємо правопис (і вимову) таких жіночих імен: Єва, Євгенія, Єлизавета, Наталія (Наталія, розмовне Наталка), Олександра (розм. Олеся), Єфросинія (розм.

Приська), Харитина (розм. Харитя).

Пестливі форми жіночих імен — такі як, наприклад: Катруся, Люся, Оля, Марійка, Таня у сполученні з прізвищами не вживаються. А тому не можна казати: "Учителька Лавруня Туркевич".

Дуже прикра помилка — вживання жіночого прізвища в формі прикметника чоловічого роду: Часто читаємо в газетах і журналах такі абсолютно ненормальні словосполучення: Марія Худий (?); Оля Попов, Олена Зеленський. Замість цих слів-покручів треба казати: Марія Худя, Ольга Попова, Олена Зеленська. Жіноче прізвище може бути тільки в формі прикметника **ЖІНОЧОГО** роду.

Велику помилку робить той, хто пише: "Марії Павлівної Юркевич". Треба казати й писати: "Марії Павлівни" (Див. Словник Г. Голоскевича, стор. 267). Форми род. відмінка "по батькові" такі: Іванівни, Ольги Петрівни Косач, Марії Федорівни і т. д.

Треба добре запам'ятати важливе правило української мови: жіночі прізвища

прикметникового типу завжди закінчуються на -А, -Я. Приклади: Барська, Гриневецька, Андрієвська, Данилевська, Білинська, Ольшанська, Рудницька, Залуцька, Безкоровайна, Заболотна, Піддубна, Худа, Бідна, Гуменна, Мирна, Соснова, Довга, Островерха, Зелена, Павлова, Петрова, Микитина, Загірня, Задорожня.

Усі ці жіночі прізвища прикметникового типу відмінюються як прикметники жіночого роду: Барська, Барської, Барській, Барську, Барською, на Барській. Михайлова, Михайлової, Михайловій і т. д. Іванчишина, Іванчишиною...

Жіночі прізвища іменникового типу, що закінчуються на -А, -Я, бувають однакові для чоловіків та жінок і однаково відмінюються. Приклади: Марія (Іван) Сорока; Марії (Івана) Сороки і т. д.

Жіночі прізвища іменникового типу, які не закінчуються на -А, -Я, не відмінюються. Приклади: Марія Сокирко, Марії Сокирко, Ганна Горобець, Ганни Горобець... Олена Шевченко, ~~Олену Шевченко~~ і т. д.

